1
1990

تەڭرىتاغ

www.uyghurkitap.com

تەڭرىتاغ ئەدەبىياتى ۋە سۆيگۈ مۇكاپاتى يىغىنىدىن

قىيۇم تۇردى ۋە ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر

مەمتىمىن هاشىم، شۆلىجۇ، تۇرغۇن ئالماس

ھەبىبۇللا رېقىپ، مىجىت لىتىپ

يازغۇچىلار، تەھرىرلەر سۆھبەتتە

تەڭرىتاغ

دەۋر روھى، بەدىئىي خۇسۇسىيەت
ياشلار ئالاھىدىلىكى، مىللىي ئۇسلۇب

قوش ئايلىق ئەدەبىي ژۇرنال

1990 - يىل 1 - سان

مۇندەرىجە

ماقالىلەر

«تەڭرىتاغ ئەدەبىياتى» مۇكاپاتلاش يىغىنىدا سۆزلەنگەن نۇتۇق ...... قەييۇم تۇردى 1
مەن بېسىپ كېلىۋاتقان مۇساپە ۋە ئىزدىنىش ...... زوردۇن سابىر 7
ئۈرۈمچى ئاتالغۇسى ھەققىدە قىسقىچە بايان ...... ئەخمەت ھۈسەيىن 81

ھېكايىلەر

تۈندىكى ھەسرەت يېشى ...... ھۆرنىسا تۇردى 21
ئۇستام نەدە سىز ...... ھەبىبۇللا رېجەپ 42
مودا مەستانىسى ...... تۇرسۇن يۈسۈپ 54
بەختىم كۆمۈلگەن قەبرە ...... ئەزىزى 49
ياشلىق بوسۇغىسىدا ...... پولات ھېۋىزۇللا 67

ئەدەبىي ئاخبارات

برېژنېۋ ھاكىمىيەت يۈرگۈزگەن 18 يىل ...... فېدور بورلاتسكىي 105
غوجى تۆمۈر تەرجىمىسى

شېئىرلار

سۆيگۈ چاچقۇلىرى ...... روزى نىياز 75
سەمەندەر ناخشىلىرى ...... غەيرەتجان غوپۇر 77
ئېھتىمال ...... مۇختار سوپى 77
نېمىشقا ...... ھەبىبۇللا رەجەپ 76
گۈگۈم كەزگەن مىسكىن ناخشىلار ...... ئابدۇرېشىت پارات 78

www.uyghurkitap.com

ئاھ، مەيلىلا ...... ئۆمەرجان مۇھەممەدى 78
بالىلىقىم، بالىلىقىمنى بەرگىن ماڭا ...... ئابدۇشۈكۈر ئابدۇراخمان 79
قىش مەنزىرىسى ...... مۇسا ئەھەت 79
كۆز ئالدىمدا «قۇم باسقان دېڭىز» ...... ئالىم ئابلا 79
شۇ يازغان خېتىڭ ...... تاجىگۇل قادىر 80

نەسر

سۈكۈتتىكى يۈرەكتىن جاۋاب ...... رىسالەت ئەسەيدۇللا 73

چەت ئەل ئەدەبىياتى

پادىشاھنىڭ كىيىمى بارمۇ؟ ...... ئىمىن ئوسمان 84
ئازاد قۇشلار ...... نەزەر ئىشانقۇل 94

مۇقاۋا 1 - بەتتە: چەۋگەن ئويۇنى.
مۇقاۋا 4 - بەتتىكى سۈرەتلەرنى ھېسامىددىن ھاجى تارتقان.
مۇقاۋا ئىچىدىكى سۈرەتلەرنى ھېسامىددىن، ئىلھام جىلان تارتقان.
قىستۇرما رەسىم ۋە ھۆسن خەتلەرنى ئابلىمىت ئىشلىگەن.
مۇقاۋىنى ۋەلى زەيدىن لايىھىلىگەن.

باش مۇھەررىر: ئابلىكىم باقى
مەسئۇل مۇھەررىر: ھەبىبۇللا مۇھەممەت
مۇھەررىرلەر: پولات ھېۋىزۇللا، ئەركىن نۇر
مەسئۇل كوررېكتور: خەلچەم ئابلىمىت

«تەڭرىتاغ ئەدەبىياتى» مۇكاپاتلاش يىغىنىدا سۆزلەنگەن نۇتۇق

قەييۇم تۇردى

(ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ رەئىسى)

ھۆرمەتلىك قەلەمداش دوستلار، يولداشلار:

بۈگۈن بىز بۇ يەردە ئۈرۈمچى شەھەرلىك يازغۇچىلار جەمئىيىتى ۋە «تەڭرىتاغ» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمىنىڭ تەشەببۇسكارلىقى بىلەن، ئاپتونوم رايونىمىزدا ئۇيغۇر تىلىدا چىقىدىغان بىر قىسىم يەرلىك ئەدەبىي ژۇرناللار ئارا ئۆتكۈزۈلگەن «تەڭرىتاغ ئەدەبىياتى»، «سۆيگۈ» مۇكاپاتى پائالىيىتىنىڭ نەتىجىلىك مۇكاپاتلاش يىغىنىغا قاتناشماقتىمىز.

مەن ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسى پارتىيە گۇرۇپپىسى ۋە ھەيئەت رىياسىتىگە ۋەكالىتەن، بۇ ئەھمىيەتلىك يىغىنىنىڭ غەلىبىلىك ئېچىلغانلىقىنى قىزغىن تەبرىكلەيمەن. ئۇزاقتىن بۇيان ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ئەدەبىيات ئىجادىيىتىنى گۈللەندۈرۈش يولىدا جاپالىق ئەجىر سىڭدۈرۈپ يول ئاچقان، تۆھپە ياراتقان قەلەمداش دوستلارغا ۋە بۇ قېتىم مۇكاپاتقا ئېرىشكەن يازغۇچىلارغا چىن قەلبىمدىن ئېھتىرام بىلدۈرىمەن، ۋە ئۇلاردىن سەمىمىي ھال سورايمەن.

پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان، ئاپتونوم رايونىمىزدا ئۇيغۇر تىلىدا چىقىدىغان يەرلىك ئەدەبىي ژۇرناللار ناھايىتى تېز سۈرئەت بىلەن كۆپىيىپ، بارغانچە ئۆز - ئۆزىنى مۇكەممەللەشتۈرۈپ، ئەدەبىيات ئىجادىيىتىنى گۈللەندۈرۈشنىڭ مىسلىسىز كەڭ سورۇنى بولۇپ قالدى؛ پارتىيىنىڭ توغرا ئەدەبىيات - سەنئەت فاڭجېنىنىڭ يېتەكچىلىكىدە، بىرمۇنچە يەرلىك ئەدەبىي ژۇرناللار تولۇپ تاشقان ئىشەنچ ۋە جاسارەت بىلەن ئالغا بېسىپ، كەڭ ئىجادىيەت خادىملىرىنى ئۆز ئەتراپىغا توپلاپ، ئۇلارنىڭ ئىجادىيەت قىزغىنلىقىغا كۈچلۈك ئىلھام بېرىپ، ئۆز سەھىپىسىدە ئىدىيىۋى ۋە بەدىئىي سەۋىيىسى بىر قەدەر يۇقىرى كۆپلىگەن مۇنەۋۋەر ئەسەرلەرنى ئېلان قىلىپ، جامائەتچىلىكنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى، ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ئەدەبىيات ئىجادىيىتىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن مۇھىم تۆھپە قوشتى.

كىشىنى زوقلاندۇرىدىغىنى شۇكى، بۇ يەرلىك ئەدەبىيات ژۇرناللىرى

ئەتراپىدا تۇرمۇشنى قىزغىن سۆيىدىغان، ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش ۋە تۆتنى زامانىۋىلاشتۇرۇش كۈرىشىنىڭ قاينام - تاشقىنلىق مۇھىتىدا ئامما بىلەن بىللە ياشايدىغان كۈچلۈك ئىجاد قىلىش روھىغا، پۇختا تۇرمۇش ئاساسىغا ۋە بەدىئىي ئىپادىلەش ماھارىتىگە ئىگە ئۈمىدلىك بىر ئىجادىيەت قوشۇنى ئۆسۈپ يېتىلىپ، ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ئەدەبىيات سېپىدە مۇھىم كۈچ بولۇپ قالدى. بۇ ھەر قايسى ئەدەبىي ژۇرناللارنىڭ ئەجرى، شان - شەرىپى، بىزنىڭ شان - شەرىپىمىز.

ھەممىمىزگە مەلۇم، ئەدەبىيات - سەنئەت ئىشلىرى پۈتكۈل سوتسىيالىزم ئىشلىرىنىڭ كەم بولسا بولمايدىغان مۇھىم تەركىبىي قىسمى. يولداش جاڭ زېمىن دۆلەت بايرىمىنىڭ 40 يىللىقى مۇناسىۋىتى بىلەن سۆزلىگەن مۇھىم سۆزىدە: «مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى، تېگى - تەكتىدىن ئالغاندا، پۈتكۈل مىللەتنىڭ ساپاسىنى ئۆستۈرۈش، غايىلىك، ئەخلاقلىق، مەدەنىيەتلىك، ئىنتىزاملىق سوتسىيالىستىك يېڭى كىشىلەرنى يېتىشتۈرۈشتىن ئىبارەت. قۇدرەتلىك مەنىۋى تۈۋرۈكى بولمىغان مىللەتنىڭ دۇنيا مىللەتلىرى قاتارىدا قەد كۆتۈرۈپ تۇرۇشنى تەسەۋۋۇر قىلىش مۇمكىن ئەمەس» دەپ كۆرسەتتى.

يولداش جاڭ زېمىننىڭ بۇ مېغىزلىق سۆزى پۈتكۈل ئەدەبىيات - سەنئەت خىزمىتىنىڭ ئومۇمىي نىشانىسىنى تىرىشىپ ئەمەلگە ئاشۇرۇش، سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات - سەنئەت ئىشلىرىنى ساغلام راۋاجلاندۇرۇشنىڭ توغرا يولىنى كۆرسىتىپ بېرىپلا قالماستىن، بەلكى شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۇ، بىزنىڭ ئۆتمۈشنى ئەسلەپ، كەلگۈسىگە نەزەر سېلىپ، تەجرىبە - ساۋاقلارنى ئىلمىي ئاساستا توغرا يەكۈنلەپ، خەلق ئالدىدىكى ئىجتىمائىي مەسئۇلىيىتىمىز ۋە تارىخىي بۇرچىمىزنى ئادا قىلىشتا ئىنتايىن مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە.

نۆۋەتتە، ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەت ئىجادىيىتىدە قانداق قىلىپ ئەدەبىيات - سەنئەتنىڭ خەلق ئۈچۈن، سوتسىيالىزم ئۈچۈن خىزمەت قىلىش نىشانىسىنى توغرا ۋە ياخشى ئىزچىللاشتۇرۇش، ئەدەبىيات - سەنئەت ئىجادىيىتىنى گۈللەندۈرۈش، بۇرژۇئاچە ئەركىنلەشتۈرۈش پىكىر ئېقىمىنىڭ قالدۇق تەسىرىنى تازىلاپ، مەنىۋى ئەخلەتلەرنى سۈپۈرۈپ تاشلاش، ئەدەبىيات - سەنئەت تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنى ئىلگىرى سۈرۈپ، ئەدەبىيات - سەنئەت ئىجادىيىتىنىڭ ساغلام راۋاجلىنىشىغا كاپالەتلىك قىلىش مەسىلىسى ئالاھىدە ئوتتۇرىغا قويۇلماقتا.

ھەممىمىزگە ئايانكى، ئەدەبىيات - سەنئەت بىر خىل ئىدېئولوگىيە، ئەدەبىيات - سەنئەت ئەسەرلىرى بىر خىل مەنىۋى مەھسۇلات. ئەدەبىيات - سەنئەت ئەسەرلىرىنىڭ قىممىتى تەبىئىيكى، ئۇنىڭ ئىجتىمائىي ئۈنۈمىدە گەۋدىلىنىدۇ. مېنىڭچە، ئەدەبىيات - سەنئەت ئەسەرلىرىنىڭ تەربىيىۋى رولى، ئىستېتىك رولى، تۇرمۇشقا ھۆسن قوشۇش - كىشىلەر قەلبىنى گۈزەللەشتۈرۈش رولى ۋە مىللەتنىڭ ساپاسىنى ئۆستۈرۈش رولىنى ئېتىراپ قىلماسلىق - سوتسىيا-

لىستىنىڭ ئەدەبىيات-سەنئەتنىڭ توپ مەقسىتى ۋە نىشانى بىلەن چىقىشالمايدۇ.

ئەدەبىيات ئۆز قانۇنىيىتىگە ئىگە پەن. ئەدەبىيات ئالدى بىلەن ئەدەبىيات بولۇش لازىم.

ئىجتىمائىي بۇرچ ۋە مەسئۇلىيەتچانلىق تۇيغۇسىغا ئىگە يازغۇچى، تۇرمۇشنى سادىقلىق بىلەن ئىپادىلىشى، قاينام-تاشقىنلىق تۇرمۇشتا بارلىققا كېلىدىغان بەدىئىي تەپەككۇرنىڭ پائالىيەتچانلىقىغا تايىنىشى زۆرۈر. لېكىن، رېئاللىقنى يوشۇرۇش ۋە بېزەش رېئالىزم بىلەن كېلىشەلمەيدۇ. رېئال تۇرمۇشتىن ئىبارەت بۇ توپ نۇقتىدا تۇرمۇشنى مۇئەييەنلەشتۇرۇش بىلەن تۇرمۇشنى تەنقىد قىلىش-تەڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدۇ. ئەدەبىياتنى بىۋاسىتە رېئاللىق ئىچىگە قويۇپ، ئەدەبىيات بىلەن خەلقنىڭ تەقدىرىنى بىرلەشتۇرۇش-تارىختا ئۆتكەن ئۇلۇغ رېئالىستىك يازغۇچىلارنىڭ ئورتاق يولى. تۇرمۇشنىڭ قىممەتكە ئىگە تەرىپىنى باتۇرلۇق بىلەن مۇئەييەنلەشتۇرۇش، قوغداش ۋە مەدھىيىلەش، قىممىتى يوق تەرىپىنى يەنى رېئاللىقنىڭ تۇرمۇش ئورگانىزمىغا زىيان-زەخمەت يەتكۈزىدىغان قىممىتىنى تەنقىد قىلىش، ئىنكار قىلىش-سوتسىيالىستىك ئەدەبىياتنىڭ توپ رېئالىزملىق يولى.

بىز، ئەدەبىياتنى ھەر كۈنى ئۆزگىرىپ تۇرىدىغان رېئاللىقنى ئۆلۈك ھالدا ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىدىغان ئەينەك ئەمەس، بەلكى ئۇ، يازغۇچى كىشىلىك دۇنياسىنى ئۆزىنىڭ بىۋاسىتە كەچۈرمىشلىرى، تۇرمۇش تەجرىبىسى ۋە ئۆزىگە خاس ھېسسىيات شەكلى ئارقىلىق يورۇتۇپ بېرىدىغان سېھرىي كۈچكە ئىگە روھىي ئىزدىنىش پائالىيىتى دېگەن ئىكەنمىز، ئۇنىڭ ئىنسان قەلبىگە مۆلچەرلىگۈسىز تەسىر كۆرسىتىدىغانلىقىنى ئۇنتۇپ قالمايمىز.

نۆۋەتتە، ئەنئەنىۋى مەدەنىيەت بىلەن چەتتىن كەلگەن مەدەنىيەتنىڭ مۇناسىۋىتىنى توغرا بىرتەرەپ قىلىش، مىللىي ئەدەبىيات-سەنئەتنى توغرا يول بىلەن گۈللەندۈرۈشتە مۇھىم بىر مەسىلە بولماقتا. مېنىڭچە، ئۆزىمىزنىڭ مىللىي مەدەنىيىتى، ئېسىل ئەدەبىيات-سەنئەت ئەنئەنىمىز ئاساسىدا راۋاجلانغان ئەدەبىيات-سەنئەتلا ھەقىقىي يوسۇندا خەلق سۆيىدىغان ئەدەبىيات-سەنئەت بولالايدۇ. چەتتىن كەلگەن ھەر قانداق مەدەنىيەتنى، جۈملىدىن ئەدەبىيات-سەنئەت نۇقتىئىنەزەرىنى تەھلىل قىلماي، قارا-قويۇق قوبۇل قىلىش، بولۇپمۇ غەرب كاپىتالىزمىنىڭ سىياسىي ئەندىزىسى، ئىقتىسادىي ئەندىزىسى، قىممەت قارىشى، مەدەنىيەت رامكىسى، تۇرمۇش نۇقتىئىنەزەرى ۋە ئۇسۇلىغا قارىغۇلارچە چوقۇنۇش-بۈگۈنكى كۈندە تېخىمۇ بىمەنىلىك. ئۆز مىللىي مەدەنىيىتىمىزنىڭ ئاساسىغا ئەھمىيەت بېرىش، مىللىي مەدەنىيەت، جۈملىدىن ئەدەبىيات-سەنئىتىمىزنىڭ ئېسىل ئەنئەنىلىرىنى قەدىرلەش ۋە ئۇنىڭغا ئاڭلىق ۋارىسلىق قىلىش ئاساسىدا باشقىلارنىڭ مەدەنىيىتىنىڭ بىزگە پايدىلىق تەرەپلىرىنى ھەزىم قىلغان ھالدا قوبۇل قىلىپ، ئۇنى ئۆزىمىزنىڭ سوتسىيالىستىك مىللىي مەدەنىيىتىمىز، جۈملىدىن ھازىرقى زامان ئەدەبىيات-سەنئىتىمىزنىڭ تەرەق-

قىياتى ۋە گۈللىنىشى ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش — دەل خەلقنىڭ كۆڭلىگە ياقىدىغان توغرا ئىجادىيەت يولى ھېسابلىنىدۇ.

يېقىندىن بۇيان بەزى يازغۇچىلار ئارىسىدا تارىخىي رومانلارغا قانداق قاراش مەسىلىسى ئۈستىدە غۇلغۇلا بولماقتا. بۇ ئەسلىدە تارىخىي رومانلارغا قانداق قاراش مەسىلىسى بولماستىن، بەلكى تارىخىي تېما بىلەن ھازىرقى رېئال تېمىنىڭ مۇناسىۋىتىنى قانداق بىر تەرەپ قىلىش مەسىلىسى. پارتىيە 11 – نۆۋەتلىك 3 – ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن ئۇيغۇر رومانچىلىقىدا بۆسۈش خاراكتېرلىك ئىلگىرىلەش بولدى. ياخشى، بىرقەدەر ياخشى بولغان نۇرغۇن رومان جامائەتچىلىكنىڭ جىلى سۆيۈپ ئوقۇيدىغان رومانلىرىغا ئايلاندى. بۇ پاكىت. بۇ رومانلارنىڭ خېلى كۆپچىلىكى تارىخىي تېمىدىكى رومانلار. ئەسلىدە قانداق تېمىدا، قانداق ژانىردا، قانداق شەكىلدە ئەدەبىي ئەسەر يېزىش — دەۋرىمىز ھەر بىر يازغۇچىغا بەخش ئەتكەن ئەدەبىي ئىجادىيەت ئەركىنلىكى. بۇنىڭغا ھېچكىم دەخلى – تەرۇز قىلالمايدۇ. ئەكسىچە، بىز ئۆز تارىخىمىزدىكى ئۇلۇغ تارىخىي شەخسلەر، خەلقىمىز قەلبىدە ئۆچمەس ئىز قالدۇرغان زور تارىخىي ۋەقەلەر ئۈستىدە چوڭقۇر ئىزدىنىپ، تارىخىي ماتېرىيالىزملىق مەيداندا تۇرۇپ، تارىخىي جەريانلارنى يورۇتۇپ بېرىدىغان رومانلارنى تېخىمۇ كۆپ يېزىشقا تامامەن ھەقلىقمىز. بۇمۇ ئوخشاشلا تارىخ ئۈستىدىكى بەدىئىي تەتقىقات ھېسابلىنىدۇ. ئەمما، بۈگۈنكى كۈندە كەڭ خەلق ئاممىسى ئىقتىساد، مەدەنىيەت جەھەتتىن تېزرەك قەد كۆتۈرۈپ، زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنى تېزلىتىپ، زامانىۋى مىللەت قاتارىغا تېزرەك ئۆتۈش يولىدا تىرىشماقتا. مېنىڭچە، خەلق بىلەن ھەمنەپەس ھەر بىر يازغۇچى خەلقىمىزنىڭ مۇشۇ ئارزۇسىغا يېقىندىن ياندىشىدۇ، ھازىرقى رېئاللىققا كۆڭۈل بۆلىدۇ، رېئال تېمىدا ئەسەر يېزىپ، ئۇلارنىڭ قەد كۆتۈرۈش ھەرىكىتىگە مەدەت بېرىشتىن ئۆزىنى تارتالمايدۇ ۋە تارتماسلىقى لازىم. ھازىرقى رېئال تېمىلاردا ئەسەر يېزىشنى تەشەببۇس قىلىش — ھەرگىزمۇ تارىخىي تېمىلاردا ئەسەر يېزىشقا تەييارلىقى بولغان يازغۇچىلارنىڭ قىزغىنلىقىغا سوغۇق سۇ سەپمەيدۇ. بەلكى ھازىرقى رېئاللىقنىڭ ئۆزىمۇ كەلگۈسىدە تارىخ بولىدىغانلىقىنى، ئەدەبىيات – سەنئەت ئىجادىيىتىنىڭ خەلقتىن، ھازىرقى رېئاللىقتىن ئايرىلماسلىقىنى كۆزدە تۇتىدۇ. بۇنىڭدا بىر قانداق چۈشىنىلمەسلىكنىڭ بولۇشىنىڭ ھاجىتى يوق.

ئۇندىن باشقا، بۇ بىر – ئىككى يىلدىن بۇيان، ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ تەرەققىيات ئىستىقبالىغا كۆڭۈل بۆلىدىغان بىر مۇنچە ئەدىبلىرىمىز، تەتقىقاتچىلىرىمىز ۋە جامائەت ئەدەبىي ئوبزورچىلىق، جۈملىدىن ئەدەبىي تەنقىدچىلىكنىڭ تازا قانات يېيىپ كېتەلمەيۋاتقانلىقىدىن بىئارام بولماقتا. ئەدەبىي ئوبزورچىلىقنى كۈچەيتىپ، ئەدەبىياتىمىزنىڭ گۈللىنىشىگە تۈرتكە بولۇشنى ئۈمىد قىلماقتا. ئۇيغۇر ئەدەبىي ئوبزورچىلىقىنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىدىن قارىغاندا، كۆپچىلىكنىڭ بۇ ئىشقا كۆڭۈل بۆلگەنلىكىنىڭ ھەقىقەتەن ئاساسى بار. جىددىي، ئەستايىدىل ۋە ئىلمىي ئەدەبىي تەنقىدچىلىك

بولمىسا، بىر مىللەت ئەدەبىياتىنىڭ تەرەققىيات ئىستىقبالى ۋە يېڭى سەۋىيىسىنىڭ مەيدانغا كېلىشىدىن ئۈمىد كۈتۈش تەس. چىڭگىز ئايتماتوپ «ئەدەبىي تەنقىد — ئەدەبىي جەرياننىڭ ئايرىلماس بىر تەركىبىي قىسمى. ئۇ باشقا ھەر قانداق ژانىردىن تۆۋەن ئەمەس، ھەقىقىي ئەدەبىي تەنقىدنىڭ چوڭقۇر تەپەككۇر قىلىش پائالىيەتلىرى ۋە تەھلىل قىلىشلىرى بولمىسا، بىز- نىڭ كۆپچىلىكىمىز (يازغۇچىلار) دەسلەپكى سەۋىيىمىزدىن يۇقىرى ئۆرلىمەي قالغان بولىمىز» دەپ ناھايىتى توغرا ئېيتقان. ئەدەبىيات — سەنئەت ئىجادىيىتى مۇرەككەپ ئىجتىمائىي پائالىيەت، ئەجىرلىك ئەمگەك. ئەدەبىي ئوبزورچىلىقمۇ شۇنداق. يازغۇچى، ئوبزورچى، كىتابخان — سوتسىيالىزم جەم- ئىيىتىدە ئورتاق مەنپەئەت ۋە ئورتاق غايىگە ئىگە يولداشلار. تېگى - تەكتى- دىن ئېيتقاندا، بىر مىللەت ئەدەبىياتىنى گۈللەندۈرۈشنى ئىلگىرى سۈرۈشتە ئەدەبىي ئوبزورچى مۇھىم تايانچ كۈچ بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ئەدەبىي ئوبزور- چىنىڭ كەچۈرمىشلىرى، بىلىمى، تەربىيىلىنىشى، كۆز قارىشى ۋە ھەتتا ئەدەبىي ئىپادىلەش ئىشلىرىمۇ ئەدەبىياتقا تەسىر كۆرسىتىدۇ، رول ئوينايدۇ. شۇنداق ئىكەن، ئەدەبىيات ئىجادىيەت قوشۇنىنىڭ كېڭىيىشىگە ئەگىشىپ، مۇناسىپ ھالى- دا پىشىپ يېتىلگەن، يىراقنى كۆرىدىغان، بىلىملىك، سەۋىيە جەھەتتىن ئۆزى تەھلىل قىلالىغان يازغۇچىدىن ئۈستۈن تۇرىدىغان ئەدەبىي ئوبزورچىلارنىڭ مەيدانغا كېلىشى بىر پىشىپ يېتىلگەن يازغۇچىنىڭ مەيدانغا كېلىشىدەكلا ئۇلۇغ ئىش.

ئەدەبىي ئوبزورچىلىقنى، جۈملىدىن ئەدەبىي تەنقىدنى قانات يايدۇ- رۇشتىن مەقسەت — ئەدەبىياتنى گۈللەندۈرۈش مەقسىتىگە يېتىشتىن ئىبارەت. «تەنقىدچىلەرنىڭ بۇرچى زەھەرلىك ئوت — شومبۇيلارنى قىرقىپ تاشلاش ئە- مەس، بەلكى خۇشپۇراق گۈللەرنى، خۇشپۇراق گۈللەرنىڭ مايسىلىرىنىمۇ سۇغۇرۇشتىن ئىبارەت» (لۇشۈن). ئەدەبىي تەنقىد پۇختا ئىلمىي تەھلىلدىن، كونكرېت ئەسەر توغرىسىدىكى ئۆزگىچە ھېسسىيات ۋە تەسىراتتىن ئايرىلسا، بو- لۇپمۇ ئۆزىمىزنىڭ ئومۇمىي ئەدەبىيات ئەھۋالى ۋە يازغۇچىنىڭ ماكان، زامان، شارائىتىدىن ئايرىلسا، ئۇ ئاسانلا قاتمال ئەندىزىگە ئايلىنىپ قالىدۇ. مەن، ئېلان قىلىنغان بىرەر كىتابنىڭ بىرمۇ ياخشى يېرى يوق دېگەنگە ئىشەنمەيمەن، شۇنداقلا، بىرەر كىتابنىڭ بىرمۇ يامان يېرى يوق دېگەنگە تېخىمۇ ئىشەنمەيمەن. ئەدەبىي ئوبزورچى يازغۇچىلارغا باھا بەرگەندە، ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنى تەھلىل قىلغاندا، ئومۇمىي ئەدەبىياتنىڭ تەرەققىياتىغا تۈرتكە بولۇش مەيدانىدا تۇرۇپ، ئالدى بىلەن يازغۇچىغا سەمىمىي ھالدا كۆيۈنۈش، ئۇنىڭ ئارتۇقچىلىق- لىرىدىن، نەتىجىسى ناھايىتى ئاز بولغاندىمۇ، كۆز يۇمماسلىقى، ئاندىن ئۇنىڭ- غا دەل توغرا ۋە قايىل قىلارلىق ھالدا ياردەم بېرىشى، تەنقىد قىلىشى لازىم. ئېنىقكى، ھاقارەت، پوپوزا ھەرگىز ئەدەبىي تەنقىد ئەمەس. مەرھۇم يازغۇ- چىمىز زونۇن قادىر ئېيتقاندەك «چىۋىن دائىم ئېشەكنىڭ يېغىرىنىلا كۆرگەندەك،»

دائىم باشقىلارنىڭ كەمچىلىكىنىلا كۆرۈش» ئارتۇقچىلىقىدىن كۆز يۇمۇشمۇ بىر تەرەپلىمىلىك. تەنقىد ھېسابلانمىدۇ، ئۇنداق تەنقىدنىڭ ھامان قايىل قىلىش كۈچى بولمايدۇ. دېمەك ئەدەبىي ئوبزوردا ئىلھاملاندۇرۇشمۇ، تەنقىدمۇ بولۇش، قىزغىن قوللاشمۇ، قاتتىق تەلەپمۇ بولۇش لازىم.

ئەدەبىياتىمىزنىڭ ھازىرقى تەرەققىيات سۈرئىتى ئىنتايىن ياخشى. لېكىن بۇ، ئىلمىي ئوبزور ۋە ئىلمىي تەنقىدكە مۇھتاج. كەڭ ئوبزورچىلىرىمىزنىڭ ئەدەبىيات ئىجادىيەت ئىشلىرىنىڭ گۈللىنىشى ئۈچۈن تۆھپە قوشۇشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

«تەڭرىتاغ» ژۇرنىلى نەشر قىلىنغانىدىن بۇيان، بولۇپمۇ، ئۈرۈمچى شەھەرلىك يازغۇچىلار جەمئىيىتى قۇرۇلغانىدىن كېيىن، شەھەرلىك پارتىيە كومىتېتىنىڭ بىۋاسىتە رەھبەرلىكىدە كۈچلۈك پائالىيەتچانلىق بىلەن ئەمەلىي خىزمەت ئىشلەپ، ئەدەبىي ئىجادىيەتنى ئويۇشتۇرۇش، يازغۇچىلار بىلەن قويۇق ئالاقە باغلاش، ياش يازغۇچىلارنى قىزغىن قوللاش، ھەر خىل شەكىلدىكى تەقدىرلەش - مۇكاپاتلاش پائالىيەتلىرىنى تەشكىللەش ۋە ئەدەبىي ئىجادىيەتنى گۈللەندۈرۈش جەھەتتە نۇرغۇن ياخشى ئىشلارنى قىلىپ، ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ئەدەبىيات ئىجادىيىتىنى روناق تاپقۇزۇشتا ئاكتىپ رول ئوينىدى، ئوبدان ئۈلگە ياراتتى. بىز شەھەرلىك يازغۇچىلار جەمئىيىتى ۋە «تەڭرىتاغ» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمىدىكى يولداشلارنىڭ بۇ خىل جاپالىق ئىزدىنىش - ئىلگىرى سۈرۈش روھىغا يەنە بىر قېتىم چوڭقۇر رەھمەت ئېيتىمىز. ئۇلاردىن كېيىنكى خىزمەتلەردە تەجرىبە - ساۋاقلارنى يەكۈنلەپ، تېخىمۇ جاسارەتكە كېلىپ، دادىل ئىلگىرىلەپ، ئەدەبىيات ئىجادىيىتىنى گۈللەندۈرۈش يولىدا تېخىمۇ زور شان - شەرەپ قازىنىشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

كۆپچىلىككە رەھمەت.

(بېشى 74 - بەتتە)

بىلەن ئۆمرۈمنىڭ تەڭدىن تولىسى ئۆتۈپ كەتتى. يەنە ئاچا يوللاردا ئارىسالدى بولۇپ يۈرگۈدەك ۋاقتىممۇ قالمىدىمۇ؟ ئۇ دۇنياغا مۇشۇنداق قۇرۇق قول كېتىش نېمىدېگەن قورقۇنچلۇق؟ بۇ سوئاللار ھەر سائەت، ھەر مىنۇت مېنى سوراققا تارتىپ قاتتىق ئازابلايتتى. بۇ سوئاللارغىمۇ يۈرىكىمدىكى جاۋابىمنى خۇددى گۈلدۈرمامىدەك خەلقى ئالەمگە ئاۋازىمنىڭ بېرىچە ۋارقىراپ ئېيتقۇم كېلىدۇ.

بىراق قەلبىمدىكى ئارزۇ - ئۈمىدلىرىمنىڭ دۇرۇقى بولغان ئەنە شۇ جاۋابلىرىمنىڭ ئەمەلىي تۇرمۇشۇمدا بىخ ئۇرۇپ كۆكلەپ، چېچەكلەپ مېۋە بېرىشى ئۈچۈن خۇددى باھاردەك گۈزەل ۋە ئىللىق شەرت - شارائىتنىڭ بولۇشى مېنىڭدەك بىر ئايال ئۈچۈن نەقەدەر مۇھىم ئىكەنلىكىنى كىممۇ ئويلىسۇن.

ئەي قېرىنداشلار، مېنى مەسخىرە قىلماڭلار، مېنىڭ بەختسىزلىكىم ئۈچۈن كۈلمەڭلار!

مەن بېسىپ كېلىۋاتقان مۇساپە ۋە ئىزدىنىش

زوردۇن سابىر

يېرىم ئەسىر يول ماڭغان بىر سەيياھ ھايات دەپتىرىنى قولتۇقىغا قىسىپ، بۈيۈك چىڭگىزخان، باتوخانلار توغرىسىدا ئادىل قەلەم تەۋرەتكەن بابارەھىم دەرۋىشتەك خاتىرىلەردىن لەززەتلىنىشنى بىلگەن بولسىدى، ئۇ ئەللىك يېشىدا بەلكى ئۆز دەۋرىنىڭ دانىشمىنىگە ئايلانغان بولار ئىدى!..

لېكىن بىز بۇنداق قىلالمايمىز. قانداق يوللارنى، قانداق بېسىپ ئۆتكەنلىكىمىز؛ ئەڭ خۇشال، ئەڭ ئازابلىق كۈنلىرىمىزدە نېمىلەرنى ئويلىغانلىقىمىزنى بىلەمسىز. شۇڭا بىز ئۆز تارىخىمىز (تەرجىمىھالىمىز) توغرىسىدىمۇ چالا-بۇلا، تومتاق ۋە قاتمال سۆزلەشنى ياخشى كۆرىمىز.

ئۆز تارىخىنى ۋاقتىدا بىلمىگەن بىر ئادەم ئۆزى ياشاۋاتقان دەۋر توغرىسىدا ۋاقتىدا بىلىمگە ئىگە بولالمايدۇ. چۈنكى بۇ دەۋر ئاشۇ تارىخنىڭ داۋامى.

مەن ئەللىك ياشلىق ھاياتىمنى ئەگرى-بۈگرى چىغىر يولغا ئوخشىتىمەن. بۇ چىغىر يولدىكى ئىزلارنىڭ يارقىنلىرىمۇ، ئۆچكەنلىرىمۇ، گرانىت تاشقا ئايلانغانلىرىمۇ، گۈل-گىيا ئارىسىدا كۆمۈلۈپ قالغانلىرىمۇ بار.

مەن كېيىنگە بۇرۇلۇپ قارىسام بۇ چىغىر يول ماڭا نۇرغۇن كىشىلەرنى ئەسلىتىدۇ: كۆيلىگەن ئارزۇلىرىم، نۇرلانغان شادلىقىم، كۆز يېشىم، كۈلكەم، قىممەتلىك ياشلىق... لېكىن ئۆز ھاياتىم توغرىسىدا بىلىدىغىنىم ئاز. مەن بەزى يىللارنى ئەستە قالمايدىغان چىگىش چۈشلەر بىلەن ئۆتكۈزگەن بولسام، بەزى يىللارنى نەشە چېكىپ مەست بولغان ئادەمدەك شېرىن-خىيال ياكى غەپلەت ئۇيقۇسى بىلەن ئۆتكۈزگەن ئوخشايمەن. ئادەملەرنىڭ ھەممىسىلا شۇنداقمۇ، سەن بۇنى بىلەمسەن. لېكىن مەن نېمىلا بولمىسۇن ئۆزۈم بېسىپ ئۆتكەن مۇساپە توغرىسىدا ئۇنچىلىك كەڭ، توغرا ۋە چوڭقۇر بىلىمگە ئىگە ئەمەسمەن.

مەن بالا چېغىمدا يېزىمىزنىڭ تەڭدىشى يوق ئەقىللىقى ئىدىم. 1957-يىلى تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتتۈرگىنىمدە زېرەكلىكىم بەدىلىگە دەۋر روھى بىلەن قوراللانغان: غايىلىك، ئىنتىزاملىق، جۇشقۇن يىگىتكە ئايلاندىم. 300 پارچىدەك رومان ئوقۇپ ئەسەر قەھرىمانلىرى توغرىسىدا خاتىرە يېزىش، پاۋىل كورچاگىندەك ئەڭ قىيىن، ئەڭ شەرەپلىك جايلارغا ئىنتىلىش، ئەتراپلىق تەرەققىي قىلغان كومسومول دېگەن نامغا ئېرىشىش ئۈچۈن تەنتەربىيە، مۇزىكا، رەسىم، ناتىقلىق پائالىيەتلىرىگىمۇ قىزغىن قاتنىشىش مېنىڭ ئۇ چاغدىكى ئاڭلىق ھەر-

كىتىمگە ئايلانغانىدى؛

لېكىن مەن شۇ يىللاردا ئۆز ساداقىتىمنى ئىپادىلەش ئۈچۈن نېمىلەرنى ئويلىدىم، نېمىلەرنى قىلدىم؟ بۇلارنىڭ ھەممىسى يادىمدا يوق.

1960 - يىللارنىڭ بېشىدىن تارتىپلا ھېچقانداق قېقىلماي، جازالانماي تۇرۇپلا ئۆزۈم ياشاۋاتقان ھاياتتىن ئۈمىدسىزلىنىپ، دەۋرگە سوئاللىرى كۆپ، خىيالچان، چۈشكۈن بىر پىيەنچۈككە ئايلىنىپ قالدىم. بۇ يىللار ئۇزاق داۋام قىلدى. مەن راسا قىران چاغلىرىمنى مانا شۇنداق ئۆتكۈزدۈم. كىتاب ئوقۇش، ئىلىم - پەن ماڭا زېرىكىشلىك تۇيۇلىدىغان بولۇپ قالدى، مەن لېنىننىڭ «ماتېرىيالىزمۇ - ئېمپىرىيوكرىتىتسىزمۇ» ناملىق چۈشىنىش قىيىن بولغان كىتابىنىڭ بەتلىرىگە سىزغان بەلگە، يازغان خاتىرىلىرىم (لېنىننىڭ ياشلىقىدىكى ئۆگىنىش ئۇسۇلىغا تەقلىد قىلىپ) ئۈچۈن ئۆزۈمنى ئەيىبلەيدىغان بولۇپ قالدىم؛ مەن ئۇ يىللاردا نارازىلىق، بۇرۇختۇرمىلىقلىرىمنى ئىپادىلەش ئۈچۈن نېمىلەرنى ئويلىدىم، نېمىلەرنى دېدىم، نېمىلەرنى قىلدىم؟ بۇلارمۇ يادىمدا يوق. يادىمدا بىر تۇمتاق خۇلاسە قالغان ئىكەن: دەۋر سېنىڭ لازىملىقىڭنى بەرمىسە، سەن ئۇنى ھەرگىز ئالالمايدىكەنسەن. بۇ چۈشەنچە: غايىسىز، بىلىمسىز، ئەخلاقسىز تەڭتۇشلىرىم ئەتىۋارلىنىپ، ئۆزۈمگە ئوخشاشلار خارلانغانلىقى ئۈچۈن پەيدا بولغان بولسا كېرەك.

ئۈمىدلىك، غايىلىك يىگىتتىن چۈشكۈن، گۇمانخور، دەۋر بىلەن قارشىلاشقۇچى بىر جىمغۇرغا ئايلىنىش مېنىڭ بېسىپ ئۆتكەن ھايات يولۇمدىكى بىر چوڭ بۇرۇلۇش. بۇ ئەگرى سىزىقنى ئۆز قولۇم بىلەن سىزدىم؟ لېكىن سىزىشنى ئىختىيار قىلدىم دېگەندىن كۆرە، سىزىشقا مەجبۇر بولدۇم دېگىنىم تۈزۈك، ئەلۋەتتە كىشىلەر ئۆز ئىندىۋىدۇئال بەلگىلىرىنى ئۆزلىرى يوقىتىشقا مەجبۇر بولغان ئاشۇ يىللاردا ماڭا ئوخشاش بىر خىل كىيىم، بىر خىل ئاۋاز، بىر خىل پىكىرلىك ئادەملەر توپىغا قېتىلىشنى خالىمىغانلارنىڭ ھەممىسىلا ئاشۇنداق ئەگرى سىزىق سىزىشقا مەجبۇر بولغاندۇر دەپ ئويلايمەن.

ئەنە شۇ ئەگرى سىزىق تەبىئىيكى «ئىزدىنىش» رومانىدىكى ئەلانىڭ بېسىپ ئۆتكەن ھايات يولىدا ئەكس ئەتتۈرۈلدى. لېكىن ئەلا ھاياتنىڭ ھەر بىر دوقمۇش - بۇلۇڭلىرىدا ئويلايدۇ، سۆزلەيدۇ، ھەرىكەت قىلىدۇ. ئۇ كونكرېت ۋەقەلەر، ھادىسىلەر جەريانىدا ئۆز ئارزۇ خاھىشلىرىنى ئىپادىلەيدۇ. مەن ئېسىمدە ساقلىيالىغان ئۇششاق - چۈششەك نەرسىلەر يەنى ھاياتلىق گەۋدىسىنىڭ ھۆججەتلىرى ئەلانىڭ خاتىرىلىرىدە تەپسىلىي بېرىلگەن. بۇ تەپسىلىي خاتىرىلەر تەبىئىيكى ئاپتور قەلىمىدىن تامغان بەدىئىي توقۇلما. توقۇلمىلارنىڭ كىتابخانلاردا قىزىقىش ۋە تەسىرات پەيدا قىلالىغانلىقى ئۇلارنىڭ رېئاللىق قىممىتىدە. يەنى بالزاكنىڭ تىلى بىلەن ئېيتقاندا ئاپتورنىڭ ئۆز كىتابخانلىرىنى توقۇلمىلارغا ئىشەندۈرەلىگەنلىكىدە. بۇ نۇقتىدىن ئېيتقاندا ئاپتور ئۆزىگە خەت يازغۇچى نۇرغۇن ياش كىتابخانلارنىڭ «ئەلا سىز ئۆزىڭىزمۇ؟ گۈزەلئاي، ئادىلەلەر ھازىر نېمە قىلىد-

ۋاتىدۇ؟ ئۇلارنىڭ بالىلىرىچۇ؟» دېگەندەك سوئاللىرىغا كونكرېت جاۋاب بېرىشتىن ئۆزىنى قاچۇرىدۇ.

مېنىڭ ھايات يولۇمدىكى ئەڭ ئەگرى، ئەڭ چۈشىنىكسىز سىزىقلار مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى بولغان يىللار. مەن ئۇ يىللاردا بەزىدە نېمە ئۈچۈن تۇغۇلدۇم؟ نېمىگە مىندىرلاپ يۈرۈۋاتىمەن؟ دېگەندەك سوئاللارغىمۇ جاۋاب تاپالمىغان ئىدىم. ماڭا ئۆزۈمنىڭ ئەڭ ئالىي تىلەكلىرىمنى تەقدىم قىلالىغۇچى بولغان ئوقۇغۇچىلىرىمنى ماڭا تاش-چالما ئېتىشقا مەجبۇر قىلغان يىللارنى ئەسلىمەك بىر ئازاب. مەن ئۆزۈمنىڭ ئادەم ئىكەنلىكىمگە ئىشەنمىگەن چاغلىرىممۇ بولغان. مەن جىن-ئالۋاستىلارنىڭ مەۋجۇت ئىكەنلىكىگە ئىشەنگەن، ھەتتا ئۇلاردىن مېھرى-شەپقەت تىلىگەن. مەن قورقۇشنى، زارلىنىشنى ئۇنتۇغان. مەن ھەممىدىن نەپرەتلەنگەن.. فرانسىيە يازغۇچىسى سارترىنىڭ: «ئادەمنىڭ بۇ دۇنياغا تۇغۇلۇشى غايەت زور ئوقۇشماسلىق، بىمەنىلىك، دۇنيا بىمەنە، بىمەنە دۇنيادا ياشاشنىڭ ئۆزى ئازابلىق ۋە ئەھمىيەتسىز... بۇنداق بىمەنىلىك، ئۈمىدسىزلىكتىن كېلىپ چىققان پىكىرلەر كىشىنى رېئاللىقتىن، تىرىكلىكتىن بىزار قىلىدۇ. يىرگەندۈرىدۇ...» دەيدىغان سۆزلىرى، لېۋ. تولستوينىڭ «تىرىلىش» رومانىدىكى «پۈتۈن روسىيە بىر چوڭ تۈرمە» دېگەن خۇلاسىسى، دوستويېۋىسكىنىڭ ئۆزى ياشاۋاتقان مۇھىتنى ئۆزىنىڭ دۈشمىنى ھېسابلايدىغان ھايات پەلسەپىسى ئۇ يىللاردا مەن ئۈچۈن دەستۇر بولۇپ قالغانىدى. پۈتۈن جۇڭگو خەلقىنى بىر ئىشەك، بىر پىكىر، بىر مۇھەببەت ھۆكۈمرانلىقىغا بويسۇنۇشقا مەجبۇر قىلىۋاتقان ئاشۇ 60-، 70-يىللاردا چىش تىرنىقى بىلەن ئېقىمغا قارشى چىققۇچىنى، «ئادەملەر» قاتارىغا قويغىلى بولاتتىمۇ؟

مېنىڭ ئاشۇ روھىي كەيپىياتىم «ئىزدىنىش» نىڭ قەھرىمانى ئېلانىڭ بەدىنىدە ئىپادىلەنگەن. مەن بۇ ئەسەرگە ئىشلەۋاتقىنىمدا قەھرىمانىمنى گۈزەللەشتۈرۈشنى زادىلا ئويلىمىدىم. چۈنكى گۈزەللىك توغرىسىدىكى مېنىڭ چۈشەنچەم مەن ئەسەر يېزىۋاتقان چاغدىكى ئاقىدىغان گەپلەر بىلەن چىقىشالمايتتى، يەنە بىر جەھەتتىن مەن ئەسەر يېزىۋاتقان چاغ (70-يىللارنىڭ ئاخىرى 80-يىللارنىڭ بېشى) بىلەن مەن ئىپادىلەۋاتقان چاغ ئارىلىقىدا ناھايىتى چوڭ پەرق بار ئىدى. مەن ئەسەرگە ئىشلىگەن مەزگىلىمدە ئۆزۈم پۈتۈن ۋۇجۇدۇم بىلەن ئىپادىلىنىۋاتقان دەۋرنىڭ ئىچىگە كىرىپ كەتكەنىدىم. ئۇ چاغلاردا گۈزەللىك توغرىسىدىكى ئېقىۋاتقان گەپلەر نەق مەن قوبۇل قىلالمايدىغان گەپلەر ئىدى.

مانا مۇشۇ ئىككى سەۋەب بىلەن مەن ئېلانى ياكى ھاشىرنى گۈزەللەشتۈرۈشنى زادىلا ئويلىمىدىم. بەلكى ئۇلارنى ئۆز ئىندىۋىدۇئاللىقى بىلەن رېئاللىققا تاپشۇردۇم. يەنە مەن ئۆز زېھنىمنى قەھرىمانلىرىمنىڭ ئۆزىگە خاس خاراكتېر-مىجەز خۇلقىنى يارىتىشقا مەركەزلەشتۈردۈم. ئەلا ھەممىگە سوئال ۋە نەپرەت بىلەن قارايدىغان «ئىسيانكار» ھەتتا ئۆز ئەڭ يېقىن ئاغىنىسى بولغان ھاشىرغىمۇ ھەدېسىلا «ئۇرۇش ئېلان» قىلىدۇ. ئۇ مۇرەسسە، يول قويۇش، سۈكۈت قىلىشنى بىلمەيدۇ. ئۇنىڭ رو-

www.uyghurkitap.com

ھەدى كەيپىياتى شۇ يىللاردىكى مېنىڭ كەيپىياتىمغا ۋەكىللىك قىلىدى. لېكىن بۇ روھىي كەيپىياتنى ئىپادىلىگۈچى كونكرېت ئىپىزوت، دېتاللار يەنىلا توقۇلما. مىسالغا ئالساق، مەن ھېچقانداق ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسى بىلەن دوست بولۇپ باقمىغان ھەم زور مەسىلىلەردە مۇنازىرىلىشىپمۇ باقمىغان. مەن ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسى تۈگۈل رايون، گۇڭشې، ھەتتا داۋۇي پارتىيە شۇجىلىرىدىنمۇ ئۆزۈمنى قاچۇراتتىم.

ئانداق بولسا ھاشىر پۈتۈنلەي توقۇلمىمۇ؟ شۇنداق دېيىشكە بولمايدۇ: ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسى سۈپىتىدىكى ھاشىر توقۇلما. مەن ناھايىتى نۇرغۇن شۇجىلارنى كۆرگەن، كۆزەتكەن، ئۇلار سادىق، سەمىمىي ئىشچان، خەلقپەرۋەر. لېكىن ئۇلار يۇقىرىنىڭ بويسۇنغۇچى، ئىجرا قىلغۇچى ئەسكەرلىرى. ئۇلار رېئاللىقنى مەدھىيىلىگۈچى، قوغدىغۇچى. ئۇلار كۆڭلىدە بەزى ئىشلارنى قوبۇل قىلالمايدىغان تىرىك ئادەم بولسىمۇ لېكىن سۆز ۋە ھەرىكىتىدە ئۆز نارازىلىقىنى قىلچە ئىپادىلىمەيدۇ. ئۇلاردىن بەزىلىرى دېھقانلارنىڭ قەرزگە بوغۇلۇپ، ئاچ-يالىڭاچ قالغانلىقىنى كۆرۈپ تۇرسىمۇ «خەلق گۇڭشېسى» دىن گۇمانلانمايدۇ. ئادەملەر، ھەتتا ئۆزلىرى ناھەق-ناھەق قارىلانسىمۇ، تۇرمىگە سېلىنسا، ھەتتا ئۆلۈم جازاسىغا ناھەق ھۆكۈم قىلىنسىمۇ ئۇلار شۇ چاغدىكى سىياسىي ھەرىكەت، كونكرېت رېئاللىقتىن گۇمانلانمايدۇ.

ھاشىر مانا مۇشۇ خىل شۇجىلارنىڭ تىپى. لېكىن ئۇ كونكرېت ئادەم سۈپىتىدە ئۆز خاراكتېرى بىلەن مېنىڭ دوستلىرىم ئىچىدە مەۋجۇت. مەن نېمە ئۈچۈن دوستلىرىم ئىچىدىكى كونكرېت خاراكتېرى بار ئادەمنى ناھىيىلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى قىلىپ «ئۆستۈرۈپ» قويدۇم؟ بۇنىڭ جاۋابى ئاددىي: ئەلانىڭ نارازىلىقلىرىنى پارتىيىگە ئاڭلىتىش. ناۋادا ھاشىر ئاددىي بىر ئادەم سۈپىتىدە ئەلا بىلەن تالاش-تارتىش قىلىۋەرگەن بولسا ئەلانىڭ رېئاللىق توغرىسىدىكى باھا، ھەرىكەتلىرى جەمئىيەتنىڭ دىققەت-ئېتىبارىغا ئۇنچىلىك ئىگە بولالمىغان بولار ئىدى. «پارتىيىمىز خاتالاشامدۇ؟» دېگەن سوئالغا ھاشىر ناھايىتى نۇرغۇن ئويلىنىش، ئەمەلىيەت، سىنىقى ۋە سۆھبەتلەردىن كېيىن جاۋاب تاپالايدۇ. ئۇنىڭ ئېڭىغا بۇ پىكىرنى ئەكىرگەن ئادەم نەق ئەلا.

دېمەك ئۇلارنىڭ ئىدىيە-خاھىشىغا قارىمۇ-قارشى ئىدىيە خاھىشى بولمىغان بولسا ھەقىقەت ئۇنچىلىك يورۇمىغان بولاتتى. كىتابتا ئەلا گەرچە پۈتۈنلەي ھەقىقەت، پاكلىق ۋە گۈزەللىككە ۋەكىللىك قىلغۇچى قىلىپ تەسۋىرلەنگەن بولسىمۇ ئۇنىڭ ھاياتقا قارىشى، ئىنسان توغرىسىدىكى چۈشەنچىسى ئادەملەرنى ئويلاندۇرىدۇ.

مەن ھازىر 80-يىللارنى ئاخىرلاشتۇرۇپ 90-يىللارغا قەدەم قويۇش ئالدىدا تۇرىمەن. 50-يىللاردىن باشلانغان ھايات توغرىسىدىكى «ئىزدىنىش» تېخى ئاخىرلاشقىنى يوق. مەن ھازىرمۇ نۇرغۇن مەسىلىلەردە توغرا (ئومۇمىي خەلق ئېتىراپ قىلىدىغان) چۈشەنچىلەرگە كەلگىنىم يوق. يالغۇز مەنلا ئەمەس، جەمئىيىتىمىزدىكى ھەممىلا ئادەم

ھەقىقەت ۋە گۈزەللىككە تولۇق ۋەكىللىك
قىلالمايدۇ، مانا بۇ ھەقىقەت ئەلانىڭ
«تەلتۆكۈس قەھرىمان» بولالمىغانلىقى
توغرىسىدا ئوبزور يازغۇچى ۋە پىكىر
بەرگۈچى كىتابخانلارنىڭ ئويلىنىشىغا
تەقدىم قىلىنىدۇ.

مەن ئۆزۈمنى قاچاندىن باشلاپ يەنە
ئادەم ھېسابلاشقا باشلىدىم؟ بۇنداق
زور ئىشنىڭمۇ ۋاقتى-سائىتى ئېسىمدە
يوق، ئەمما بىرلا نەرسە ئېسىمدە: مەن
1972 - يىلى تۇيۇقسىزدىنلا ئەدەبىيات
ئىشىغا ئارىلىشىپ قالدىم. بۇ ھال ئۇ-
زۇن مۇددەت يوقالغان يېقىنىم تۇيۇق-
سىزلا كوچىدا ئۇچراپ قالغاندەك مېنى
ئەسەڭكىرىتىپ قويغىنى ئېنىق ئېسىمدە.
مەن مانا شۇ كۈندىن باشلاپ ئۆزۈمنى
يەنە ئادەم ھېسابلاشقا باشلىدىم. ئۆز
خۇشاللىقى، ئۆز غۇرۇرىنى قەلەمدىن
تاپىدىغان ئادەملەر ئۈچۈن دۇنيادا
يېزىقچىلىقتىن ئارتۇق كۆڭۈللۈك ئىش
بولمىسا كېرەك. بىر ھەقىقىي ئەدىپ
(دراماچىلار ئەمەس) ئىجادىيەت
بىلەن شۇغۇللانمىغان ۋاقتىنى ئۆزى-
نىڭ ئەڭ مەنىلىك، بەختلىك ۋاقىتلىرى
ھېسابلايدۇ. ياخشى ئەسىرى قولىدىن
چىققان كۈنى ئۇنىڭ ئەڭ خۇشال
بولغان كۈنى ھېسابلىنىدۇ.
«مېنىڭ ھاياتىمدىكى ئەڭ چوڭ ئىشىم
ئاشۇ ئەسەرلىرىم!» مانا بۇ جاپاكەش،
ئىرادىلىك، ئالەمشۇمۇل يازغۇچى بالزاك-
نىڭ سۆزى.

مېنىڭ تالانتلىق، غەيرەتلىك، ئىرادى-
لىك بىر يىگىتتىن چۈشكۈن، ئۆزىنى
ئادەم ھېسابلىمايدىغان ئۈمىدسىز ئادەم-
گە، ئاخىرىدا تۇيۇقسىز بەخت بىلەن
ئۇچراشقان سەرگەرداندەك كۆڭۈل سۆيە-
گەن ئىشىم بىلەن ئۇچرىشىش جەريا-
نىم مەن بېسىپ ئۆتكەن ئوتتۇز نەچچە
يىللىق مۇساپە. بۇ مۇساپە بىزنىڭ
ئىجتىمائىي ھاياتىمىزنىڭ رېئال پاكىتى.
بۇ پاكىت ئۆز سۈپىتى بىلەن مېنىڭ
«ئىزدىنىش»رومانىمدا ئەكس ئەتتۈرۈل-
گەن. بۇ مېنىڭ ھاياتىم. رېئاللىق
بىلەن ئىپادىلەشكە تىرىشقانلىقىمنىڭ
مەھسۇلى، لېكىن مەن رېئاللىقنى ئىمكان
قەدەر ناتۇرال ۋاسىتىلەر بىلەن ئىپادى-
لەشتىن ساقلىنىشقا تىرىشتىم، يەنى
ئۆزۈمنىڭ ئەڭ گۈزەل ئارزۇ-خىيال-
لىرىم، كۆپچىلىك خەلقىمىزنىڭ ئارزۇ-
تىلەكلىرى ئاساسىدا پەيدا بولغان ئۈ-
مىدۋارلىقنى قىزىقارلىق ھېكايىلەر
بىلەن ئىپادىلەشنى ئۆزۈمگە مەقسەت
قىلىپ تاللىۋالدىم. نەتىجىدە: گۈزەل-
ئاي، ئادىلە قاتارلىق ئۆز خاراكتېرى
بىلەن ئالاھىدە پەرقلىنىپ تۇرىدىغان
قىز-چوكانلار، زۇليا، ئاروپ، ئۆمەر تەمبۇر،
ساۋۇتوۋ، نادىرووۋدەك ھەقىقەت ۋە ئىنسان-
ىي پەزىلەتنىڭ ئىگىلىرىنى توقۇپ چىقتىم.

مەن بۇ ئادەملەرنى قانداق
قىلىپ توقۇيالىدىم. ئۇلارنىڭ
رېئاللىق قىممىتى ئۈستىدە نېمىلەرنى
قىلدىم؟ ئەلۋەتتە بۇ ئىشتا مېنىڭ قىل-
غان ئىشىم پەقەتلا بىر ئىش. ئۇ بول-
سىمۇ ئادەملەرنى بىر قەدەر توغرا بىل-
لىش، مەن ئۆزۈم بېسىپ ئۆتكەن مۇسا-
پىدە بىرىنچىدىن ئۆزۈمنى، ئىككىن-
چىدىن ئۆزۈمگە تەقدىرداش بولغان
باشقا ئادەملەرنى خېلى ئەتراپلىق،
چوڭقۇر بىلدىم. جەمئىيەت ئادەملەر
مۇناسىۋىتىدىن شەكىللەنگەن بىر چوڭ
قايناق بازار، بۇ بازارنىڭ خېرىدار-
لىرى، سېتىقچىلىرى، تاماشىچىلىرى،

باشقۇرغۇچىلىرى؛ پايدا ئالغۇچىلىرى، زىيان تاتقۇچىلىرى؛ خۇشال بولغۇچىلىرى، خاپا-پەرىشان بولۇپ زارلانغۇچىلىرى بار. بۇ بازاردىن پەيدا بولغان شاۋقۇن-سۇرەن ئىچىدە، ناخشا، كۈلكە، نالە-يىغا، تىل-ھاقارەتمۇ، مۇزىكىمۇ، مىلتىق ئاۋازىمۇ، جان ئارامىمۇ، ھەيۋە-ۋەھىمىمۇ بار.

مەن مانا مۇشۇ بازارنىڭ شاۋقۇن-سۇرەنلىرىنى كۆپرەك ئاڭلىغان، ئادەملەرنىڭ مەنپەئەت يولىدا قىلغان-ئەتكەنلىرىنى كۆپرەك كۆرگەن «تۆۋەن قاتلام» دىكىلەرنىڭ بىرسىمەن.

ئادەملەرنىڭ روھىي ھالىتى، ئىچكى دۇنياسىغا دائىر مەسىلىلەرنى ئىنچىكە، چوڭقۇرراق بىلىش بىر ئەدەبىي ئىجادىيەتچى ئۈچۈن تولىمۇ زۆرۈر. جەمئىيەتنى بىلىش ئادەملەرنى بىلىش دېگەن سۆز. ئادەملەر ئۆزىگە خاس خاراكتېرگە، مەلۇم ئېتىقاد، ئارزۇ-ئارمان بىلەن ياشىغۇچى، ئالىي نېرۋا قوماندانلىقىدا ھەرىكەت قىلغۇچى ئالىي دەرىجىلىك مەخلۇقلاردۇر. ئۇلارنىڭ مۇتلەق كۆپچىلىكى ھەرىكەتتە مەلۇم ئېتىقاد كۈچىنىڭ كونترولۇقىغا بويسۇنىدۇ. لېكىن ئۇلارنىڭ ئىدىيە تەپەككۇرى ھېچقانداق تاشقى كۈچنىڭ كونتروللۇقىنى قوبۇل قىلمايدۇ. ئىنسان خالىغىنىچە ئويلىيالايدۇ. لېكىن ئۇلارنىڭ سۆزى بىلەن ھەرىكىتىلا ئۆز ئىختىيارىغا بېقىنمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىنسان تولىمۇ مۇرەككەپ بىر ماشىنا دېيىشكە بولىدۇ.

بىر ئىجادىيەتچى مۇشۇ مۇرەككەپ ماشىنىنىڭ تىل-زۇۋانىنى پۇختا بىلىشى، ئۇنىڭ ھەر بىر زاپچاسلىرىنىڭ رولى ۋە شۇ قانۇنىيەتلىرىنى ئىگىلىگەن بولۇشى لازىم. بولۇپمۇ قەلىمى كامال تاپقان بىر يازغۇچى ئىجادىي ئەمگەك بىلەن شۇغۇللانغاندا ئۆزى ئىپادىلىمەكچى بولغان ئوبيېكت-ئادەم توغرىسىدا ئەنە شۇنداق چوڭقۇر، ئىنچىكە، كەڭ تەسەۋۋۇرغا بىرىلگەن بولىدۇ. بۇ تەسەۋۋۇر-يازغۇچى قەلىمىدە «توقۇش» ئىشىغا خىزمەت قىلىدۇ. «ئىزدىنىش»دىكى توقۇلمىلارنىڭ، بۇ توقۇلما ۋەقەلەر بىلەن توقۇلما ئادەملەرنىڭ كىتابخانلارنى بىر قەدەر تۇرمۇش چىنلىقى بىلەن تەمىن ئېتەلىشىدىكى سەۋەب شۇ! مەن ئاشۇ ئۇزۇن مەزگىللىك «تۆۋەن قاتلام» تۇرمۇش جەريانىدا نۇرغۇن خاتىرىلەرنى يازدىم. بۇ خاتىرىلەرنى رومان يېزىش مەقسىتىدە ئەمەس، تىرىك ئادەملەرنى قەلەم بىلەن ئەينەن سۈرەتكە ئېلىش ئۈچۈن ۋەقەلەرنىڭ رېئال ئەينەنلىكىدىن ھوزۇرلىنىش ئۈچۈنلا خاتىرە يازدىم. بۇ خاتىرىلەرنى گەرچە چېخوۋنىڭ، ل. تېولستوينىڭ، تۇرگېنېۋنىڭ خاتىرىلىرىگە تەقلىد قىلىپ يازغان بولساممۇ بۇ خاتىرىلەر «ئىزدىنىش» دىكى ۋەقەلەرنى توقۇپ چىقىشىمدا مۇھىم رول ئوينىدى. بولۇپمۇ راسا يېزىشقا كىرىشكەن، بۇ كىرىشىش، ئىجادىي ئىلھام پەيدا قىلغان چاغلاردا خاتىرىلىرىم دەپتەر ۋاراقلىرىدىن ئۆزلۈكىدىن قەلىمىم ئاستىغا يوگۇرۇشۇپ چىقتى. خاتىرىلەنگەن ماتېرىياللاردىن بەزىلىرى ئەينەن ئېلىندى، بەزىلىرى پەدەز قىلىندى. مەسىلەن: ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيەسىدىن ئابدۇللا سۆزلەپ بەرگەن بىر ۋەقەلىك «ئىزدىنىش» دىكى ئۇسمانىنىڭ قېچىش ۋەقەلىكىدە ئەينەن ئېلىندى،

كۆڭشى ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ھارۋىكىشى ئەسەر قەھرىمانى ئەلانى ھارۋا قامچىسى بىلەن قاتتىق ئۇردى. بۇ ۋەقەمۇ خاتىرىدىن ئەينەن ئېلىندى. شۇنداقلا گوزەلسايىنىڭ قۇرۇلۇشتا ئىشلەپ يېقىلىشى، ئەلا ئۆز يۇرتىغا قايتقاندا كۆرگەن قوناق شېخى ئۈچۈن «كورەش» قىلىۋاتقان دېھقانلار توغرىسىدىكى تەسۋىرلەر، كىگىزچى، باجگىرلارنىڭ سۆھبىتى، «قاسقىر ئاۋۇز» نىڭ خاراكتېرى، ئۈرۈمچىدىكى «باشلىق» نىڭ مىجەزى قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى ئاپتورنىڭ خاتىرىلىرىدىن ئەينەن كۆچۈرۈلگەن دېيىشكە بولىدۇ.

ئەلۋەتتە خاتىرىلەردىن كۆچۈرۈش ئىجادىي ئەمگەك ئەمەس، ئىجادىي ئەمگەك بىر خىل ئالىي نېرۋىنىڭ ئەڭ يۇقىرى دەرىجىدىكى پائالىيىتىنىڭ مەھسۇلى. كۆچۈرۈش بولسا بىر خىل ئاددىيلا قەلەم تەۋرىتىش، گەپ بۇ ئاددىي ھەممىلا ئادەم قىلالايدىغان پائالىيەتنى مەلۇم ئادەمنىڭ خاس خاراكتېرىنى ئېچىش، ئۇ جىسمى يوق ئادەمنى كىتابخانلارنىڭ كۆز ئالدىغا تىرىك ئادەم قىياپىتى بىلەن پەيدا قىلىشتا. مانا بۇ ھال ئىجادىي ئەمگەك بىلەن ھەل بولىدۇ.

بۇ يەردە مەن بۇ مىساللار ئارقىلىق مۇنداق بىر مەسىلىنى ئىسپاتلىماقچى: تۇرمۇشنى چوڭقۇر كۆزىتىش، ئادەملەرنى ئەستايىدىل تەتقىق قىلىش يالغۇز نەسرىي ئەسەرلەر ۋەقەلىكلىرىنى توقۇش يول بىلەن بىر پۈتۈن سىيۇژىت يېپىغا تىزىش ئۈچۈنلا زۆرۈر بولۇپ قالماستىن، كونكرېت ئادەملەرنى ئۆزىگە خاس خاراكتېرى بىلەن تەسۋىرلەشتىمۇ مۇھىم. گۈچلۈك ئىندىۋىدۇئال خۇسۇسىيەتكە ئىگە بولغان فائۇست، دونكىخوت، ئوتېللو، لى كۇي، جيا باۋيۇيدەك پېرسوناژلارنىڭ ھەممىسىلا يازغۇچىنىڭ تەسەۋۋۇرى ئارقىلىق قەغەز بېتىگە چۈشكەن بولۇشى ناتايىن. چوقۇمكى بۇ ئادەملەر ھاياتتا مەلۇم كونكرېت پروتوتىپقا ئىگە.

مەن بۇ ئىشقا شۇنداق قارىغانلىقىم ئۈچۈن ئۆز ئەسەرلىرىمدە بۇ قانۇنىيەتكە ئەمەل قىلدىم. يەنى ئەسەرلىرىمدىكى پېرسوناژلارنى تەسۋىرلىگىنىمدە ئۆزۈم بېسىپ ئۆتكەن مۇشۇ ھايات يولىدا ئۇچرىغان سەپداشلىرىمنىڭ ئۆزلىرىگە خاس مىجەز-خۇلۇق، ئالاھىدىلىكلىرىنى كۆز ئالدىمغا دائىم كەلتۈرۈپ تۇردۇم. «ۋاپادار» پوۋېستىدىكى قوباق مەن تۇغۇلۇپ ئۆسكەن مەھەللىدە ھېلىمۇ ھايات. قوبانىڭ ئۆزىگە خاس مىجەزى-خۇلقى ھازىر مۇشۇ رېھىم ئىسىملىك دېھقانىنىڭ بەدىنىدە مەۋجۇت. «ئىزدىنىش» رومانىدىكى ئۆمەر تەمبىر تېخى يېقىندىلا ۋاپات بولدى. لېكىن ئۇنىڭ بەدىئىي سىياسى (سىماسى) بولغان ئۆمەر تەمبىر ئىسىملىك ئوبراز كىتابخانلار بىلەن ئەمدىلا كۆرۈشمەكتە.

«ئىزدىنىش» نىڭ پېرسوناژلىرى ئىچىدە بۇ خىل مىساللار خېلىلا كۆپ، لېكىن مەن يەنىلا ئەسىرىمدىكى ئاساسىي پېرسوناژلاردىن ئەلا، ھاشىر، گۈزەلئاي، رازىيە، ئادىلەلەرگە قايتىمەن. ئوقۇغۇچىلاردىن كەلگەن خەتلەردە مۇشۇ پېرسوناژلارغا بولغان قىزىقىش-سوئاللار خېلى نۇرغۇن.

ئەلا ئوبرازى مېنىڭچە خېلى مۇكەممەل، ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكى خېلى

يارقىن ئوبراز، ئۇنىڭ ئىلمىي ئەم-
گەك ئۈستىدىكى ئىزدىنىشى مۇشكۇلات،
ئازاب، مەغلۇبىيەت ئۈستىگە قۇرۇلغان.
ئۇ نۇرغۇن ھاللاردا ئۆزىنى راھەت-
پاراغەتتىن قاچۇرىدۇ. مۇشەققەتتى ئاز
داغدام يول كۆز ئالدىدا كۆرۈنۈپ
تۇرغان چاغلاردىمۇ ئۇ مۇشكۇل يوللار-
نى تاللىۋالىدۇ. بۇ ھال ئاپتورنىڭ
«ئازاب تالانت ئىگىسى ئۈچۈن ئىلھام
بۇلىقىدۇر» دەيدىغان ① شوپېنخۇئېر
پەلسەپىسىگە بېرىلگەنلىكىنىڭ مەھسۇ-
لى بولسا كېرەك. 19-ئەسىر گېرما-
نىيە پېسسىمىزم پەلسەپىسىنىڭ ۋەكىلى
«يېڭى ھايات» پەلسەپىسىنىڭ ئاۋان-
گارتى بولغان شوپېنخۇئېر گېگېل
پەلسەپىسىنىڭ ئەشەددىي دۈشمىنى، بۇر-
ژۇئا دۇنيا قارىشىنىڭ ھىمايىچىسى بول-
سىمۇ ئۇنىڭ بەزى سۆزلىرى «ئىرادە
ۋە غايىۋى دۇنيا» ناملىق ئەسىرى
ئارقىلىق دۇنياغا تارقىلىپ كېيىنكى
بۇرژۇئا پەيلاسوپلىرىدىن بولغان نىتسى
ئارقىلىق تەرەققىي قىلدۇرۇلۇپ ھا-
ياتىي كۈچ نەزەرىيىسى، جان پەلسەپى-
سى، مەۋجۇتلۇق پەلسەپىسى ۋە ئىنسا-
نىيەت ئىلمى قاتارلىق نەزەرىيىلەر
بىلەن غەرب دۇنياسىدا بازار تاپقان.
«يۈكسەك ئىرادىلىك يىراقنى كۆرە-
لەيدىغان بولۇپ يېتىلىشى زۆرۈر، ئا-
زاب ۋە مەغلۇبىيەت تولىمۇ زۆرۈر. ئۇ
خۇددى بىر پاراخوتنى بېسىپ تۇرىدى-
غان ئېغىرلىق كۈچىگە ئوخشايدۇ. بۇ
كۈچ بولمىسا پاراخوت شامالنىڭ ئويۇن-
چۇقىغا ئايلىنىپ قالىدۇ-دە، ئاسانلا
ئۆڭتۈرۈلۈپ كېتىدۇ ...»، «ئەگەر تۇر-
مۇشتا ھەممىلا ئىش كۆڭۈلدىكىدەك
راھەت-پاراغەتلىك بولىۋەرگەن بولسا
شېكسپىر، گۆتېلەرنىڭ درامىلىرى
نەدىن كېلەتتى؟ پىلاتون پەلسەپە ئىدى-
يىسى، كانتنىڭ نوقۇل ئىدراكى تەن-
قىد نەزەرىيىسى قانداق پەيدا بولار
ئىدى؟»، «كىشىلىك تۇرمۇش تېز ئۆ-
تىدۇ، چۈشىنىش ئەكسىچە ئاستا بولى-
دۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن مەن ھايات چېغىم-
دا ئۆز شان-شۆھرىتىمنى كۆرۈشكە ئۇل-
گۈرەلمەيمەن ...».

ئاپتور ئەلا ئوبرازىغا ئىشلەشتە شو-
پېنخۇئېرنىڭ يۇقىرىقى سۆزلىرىگە
ئەمەل قىلغان. يەنى ئۆز قەھرىمانىنى
بىر-بىرىگە ئۇلىشىپ كېلىدىغان قات-
مۇ-قات قىيىنچىلىق، ئازاب-ئوقۇ-
بەت ئىچىگە ئېلىپ كىرگەن. ئاپتورنىڭ
قارىشىچە شوپېنخۇئېرنىڭ يۇقىرىقى
سۆزلىرى توغرا ۋە ئىلمىي، ئەلا ئاسان
ۋە داغدام ھايات يولىنى تاللىۋالغان
بولسا ئۇ كىتابخانلارغا ئويلىنىش،
ھەزىم قىلىش ئىمكانىيىتى بەرمىگەن
بولاتتى. شۇنىڭ بىلەن ئىلمىي ئەمگە-
كىدىمۇ ھازىرقىدەك مۇۋەپپەقىيەتلەر-
گە ئېرىشەلمىگەن بولاتتى. شۇنداقلا
جەمئىيەت، ئىنسان توغرىسىدىمۇ چوڭ-
قۇر بىلىمگە ئىگە بولمىغان بولاتتى.
ئاپتورنىڭ بۇ خۇلاسىنى قەيت قىلىپ
ئۆتۈشى تەبىئىيكى ئۇنىڭ ئۆزى بېسىپ
ئۆتكەن ھايات يولىدىن بىۋاسىتە ئال-
غان تەسىراتلىرىغا مۇناسىۋەتلىك. ئۇ-
لارنىڭ ئۈرۈمچىدىكى راھەت-خاتىرجەم
تۇرمۇشنى تاشلاپ قېچىپ كېتىشى،
ئاغىنىسى ھاشىر ئۆزى بىلەن بىللە ناھى-
يىدە تۇرۇشنى تەكلىپ قىلغاندا رەت

① (1788.-1860-Sehopenhauep)

قىلىشى، گۈزەللىكنى بىلەن بىللە بولۇش ئىمكانىيەتلىرىنى ئىزدىمەسلىكى، ئۇزۇن ۋاقىت ھىجران ئازابى چېكىش يولىنى تاللىۋېلىشى ...قاتارلىقلار يۇقىرىقى كۆز قاراشقا مىسال بولالايدۇ.

ئاپتور ئۆزى ئوقۇغان نۇرغۇن كىتابلاردىن مەشھۇر شەخسلەرنىڭ ئۆزلىرى ھايات ۋاقتىدا شان-شەرەپتىن بەھرىمەن بولالمىغانلىقىنى بىلگەن. فرانسىيە يازغۇچىسى بالزاك 1830-يىلىدىن 1848-يىلىغىچە بولغان 18 يىل ئىچىدە 90 پارچە ئەسەر (رومان، پوۋېست، ھېكايە①) يېزىپ پارىژ ئاقسۆڭەكلەر ھاياتىنى شۇنچە كەڭ، شۇنچە چوڭقۇر تەسۋىرلەپ بەرگەن بولسىمۇ، ئۇ بۈيۈك ئەمگىكى ئۈچۈن فرانسىيەدە نە ئۇلۇغ يازغۇچى دەپ ماختالمىغان، نە پارلامېنت ئەزاسى بولالمىغان، ھەتتا 1848-يىلىدىكى دېموكراتىك ئىنقىلاب داھىلىرىمۇ ئۇنى پادىشاھلىق تۈزۈمىنىڭ ھىمايىچىسى دەپ قارىغان.

بالزاك ئۆلگەندىن كېيىنلا شۆھرەتسارىيىلىك بىر ئەرباب بالزاك ئەسەرلىرى مۇزېيى تەشكىل قىلىپ نۇرغۇن پۇل تاپقاندىن كېيىنلا فرانسىيە بالزاكقا نەزەر تاشلىغان، بايرون، لېرمونتوۋ، مىسكېۋىچ، چېرنىشېۋسكى، دوستوۋېۋسكى، موپاسسان قاتارلىقلارمۇ ئۆز ئەمگەك-تالانتىنىڭ شان-شەرىپىنى كۆرەلمىگەن. بۇنداق مىساللار دۇنيا، جۇڭگو ئەدەبىيات تارىخىدا تولىمۇ نۇرغۇن.

ئاپتور مۇشۇ مەشھۇر شەخسلەرنىڭ ھايات يولىنى ئۆز قەھرىمانىنىڭ ماڭىدىغان يولى قىلىپ تاللىۋېلىشتا ئوخشاش بولمىغان ئىككى خىل تۈزۈمنىمۇ ئويلاشقان، لېكىن دۆلىتىمىز ئۇزۇن يىل داۋام قىلغان «سول» لۇشيەن، بولۇپمۇ زىيالىيلارغا قارىتىلغان سىياسەتتىكى «سول» لۇشيەنىنىڭ ئېغىر زىيانلىرى ئاپتورنىڭ قەلبىدە ئۇنتۇلغۇسىز جاراھەت پەيدا قىلغانلىقى ئۈچۈن ئاپتور ئۆز قەھرىمانىنى يارىتىش ئارقىلىق ئۆزىنىڭ «سول» نەرسىلەرگە بولغان غەزەپ-نەپرىتىنى يوشۇرۇپ قالالمىغان. شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۇ ئۆز قەھرىمانىنى پۈتۈن تۈزۈمنىڭ، پۈتۈن خەلقنىڭ دۈشمىنى قىلىپ تەسۋىرلىمەستىن، ناھەقچىلىك، ساختىلىق، ۋەھشىلىكنىڭ دۈشمىنى قىلىپ تەسۋىرلىگەن. شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۇ ئۆز قەھرىمانىغا ئىشەنچ، غەيرەتمۇ بېرەلىگەن. ئەلانىڭ دوستلىرىنى ئۆلۈمدىن قۇتقۇزۇش ئۈچۈن يالغاندىن ھەربىي بولىۋېلىپ ئۈرۈمچىگە كېلىپ ھۆكۈمەت ئورگانلىرىنىڭ ئاساسىي مەسئۇللىرى بىلەن كۆرۈشۈشكە جۈرئەت قىلالىشى بۇنىڭغا مىسال بولالايدۇ.

بۇ چۈشەنچىلەر ئارقىلىق ئاپتور بەزى ئادەملەرنىڭ «ئىزدىنىش»نىڭ قەھرىمانى ئەلا سوتسىيالىزم تۈزۈمىگە نارازى دېگەن كۆز قارىشىنى رەت قىلىدۇ ۋە ھەقلىق ھالدا ئۆز قەھرىمانىنى ھىمايە قىلىدۇ.

ھاشىر ئوبرازى توغرىسىدا يۇقىرىدا قىسقىچە توختالدىم. ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھاشىر ئوبرازىنى چۈشىنىشىدە

① فرانسىيە ئەدەبىياتىدا پوۋېست بىلەن ھېكايىنى ئوخشاشلا «ناۋېل» دەپ ئاتايدۇ.

ئۈنچىلىك چوڭ قىيىنچىلىقىمۇ يوق.

تۆۋەندە ئۈچ سۆيۈملۈك قىز — گۈزەلئاي بىلەن ئادىلە، رازىيەلەر توغرىسىدا قىسقىچە توختالماقچىمەن.

بەزىلەر: «ئىزدىنىش» دە ئىلىم ئىزدەش، ھەقىقەت ئىزدەشكە قارىغاندا مۇھەببەت ئىزدەش كۆپ. ئۈچ بۇرجەكلىك مۇھەببەت بۇ كىتابنىڭ ئاساسىي سيۇژىتى دېيىشتى. دۇرۇس، كىتابتا ياشلارنىڭ مۇھەببىتىگە ئۇرغۇن ئورۇن بېرىلدى. ئەلا بىلەن گۈزەلئاي، ھاشىر بىلەن رازىيە، رەقىپ بىلەن ئادىلە ئوتتۇرىسىدا مۇھەببەت تۈز سىزىق بىلەن ئەمەس، ئەگرى سىزىق، مەنىۋى پاجىئە يولى بىلەن راۋاجلىنىدۇ. ئەلا بىلەن گۈزەلئاي ئۆز خاراكتېر ئۆزگىچىلىكلىرىدىكە سادىقلىق بىلەن مۇھەببەت پاجىئەسىگە ئۇچرىسا، ھاشىر دەۋرگە جاۋاب قايتۇرۇش ئىستىكى بىلەن شەخسىي ھېسسىياتىنى بېسىش ھېسابىغا مەنىۋى پاجىئەگە ئۇچرايدۇ. رەقىپ بولسا ساپ-پاكىز قىز ئادىلەنى ئۆز ساختىلىقى ئۈچۈن قۇربان قىلىپ پاجىئەگە ئۇچرىتىدۇ. ئۈچ قىز، ئۈچ خىل يول بىلەن مەنىۋى پاجىئەگە يولۇققان بولسىمۇ ئۇلار بەخت ئۈچۈن كۈرەش قىلىش ھوقۇقى ۋە ئىرادىسىدىن يانمايدۇ. كىتابتا بۇ قىزلار بىردىن بالىسى بار، ئارزۇ-ئارمانلىرى ئۆلمىگەن، ئىرادىلىك چوكانلار سۈپىتىدە ئاپتورنىڭ چوڭقۇر ھۆرمەت، ھېسداشلىقى بىلەن تەسۋىرلىنىدۇ. بۇنىڭ سەۋەبى نېمە؟ سەۋەبى ناھايىتى ئاددىي: ئاياللار بولمىغان بولسا، جەمئىيەت، ھايات بولمىغان بولاتتى. ئاياللارغا بولغان ھۆرمەت ھاياتقا بولغان ھۆرمەتنىڭ ئىپادىسى. مەن بۇ يەردە ئىككى مەشھۇر ئەدىپنىڭ بۇ ھەقتىكى يالداملىرىنى كىتابخانلارغا تەقدىم قىلماقچى. ئۇنىڭ بىرسى بۈيۈك شائىر بايرۇننىڭ «ساردانا فالۇس» ناملىق دراممىسىدىكى بىر مونولوگ. بۇ مونولوگدا مۇنداق دېيىلگەن: «ئىنسان تۇغۇلۇپلا ئايال كۆكسىگە ياماشىپ چوڭ بولىدۇ. بوۋاق تۇنجى گېپىنى ئايالدىن ئۆگىنىدۇ. بىزنىڭ ئەڭ دەسلەپكى كۆز يېشىمىزنى ئايال قۇرۇتقان. كۆپ ھاللاردا ئاخىرقى تىنىقىمىزمۇ ئايال قۇچىقىدا توختايدۇ».

ئىككىنچىسى فرانسىيە يازغۇچىسى جو ئو ئو (1764 - 1846 jouy) ئۇنىڭ مەدھىيىسى مۇنداق: «ناۋادا ئاياللار بولمىغان بولسا ھاياتىمىز باشلانغىنىدا ھىمايە قىلغۇچى كۈچتىن، ئوتتۇرا ياشلىقىمىزدا شادلىقتىن، قېرىغىنىمىزدا تەسەللىدىن مەھرۇم قالغان بولاتتۇق».

ئاياللارنىڭ كىشىلىك تۇرمۇشتا تۇتقان ئورنىغا ئەمدى ئىزاھات بېرىش ئارتۇقچە بولسا كېرەك.

يەنە شۇنىمۇ تەكىتلەپ قويۇشقا توغرا كېلىدۇكى، بىز ئاياللار توغرىسىدا بولۇپمۇ ئاياللارنىڭ ئۆزىگە خاس پسىخىك ئالاھىدىلىكلىرى توغرىسىدا يېتەرلىك ئىلمىي ئەسەرلەر بىلەن تەمىن ئېتەلمىگەنمىز. «ئاياللار يېرىم دۇنيا»، «ئەرلەر قىلالمىغاننى ئاياللارمۇ قىلالايدۇ» دېگەنگە ئوخشاش ئومۇمىي ھەقىقەتكە دائىر تەشۋىقلار بىر يازغۇچى ئۈچۈن تولىمۇ يۈزەكى بىلىم

هېسابلىنىدۇ. شۇنداق بولۇشىغا قارىماي ئاپتور ئۆز ئەسىرىدە ئاياللارنىڭ پسىخىك خۇسۇسىيەتلىرى ئۈستىدە ئىلمىي ئاساستا ئەمگەك قىلىشقا تىرىشىدۇ. ئۇ ئاياللارنىڭ ئەۋزەللىكلىرى، ئالاھىدىلىكلىرىنىمۇ، يېتەرسىزلىك - ئاجىزلىقلىرىنىمۇ چوڭقۇرراق، قايىل قىلارلىق قىلىپ كۆرسەتمەكچى بولىدۇ. گوزەلئاينىڭ ساداقىتى، جاھىللىقى، نازۇكلۇقى، سەزگۈرلۈكى بىلەن سۇبيېكتىپچانلىقى، گوزەللىككە ئىنتىلىشى بىلەن بىخۇتلۇقى، رەزىل كۈچلەرگە قارشى تۇرۇش كۈچىنىڭ ئاجىزلىقى قاتارلىق ئۆزىگە خاس (ئىندىۋىدۇئال) ئالاھىدىلىكلىرى ئەمەلىي، جانلىق تەسۋىرلەنگەن. گوزەلئاي لەنجۇدا رەقىپنىڭ رەزىللىكىنى سېزىدۇ. لېكىن غۇلجىدا يەنە ئۇنىڭدىن ياردەم تەلەپ قىلىپ ئاھىيىگە چىقىدۇ. بۇ ھال ئاياللار پسىخولوگىيىسىدىكى مەسىلىنى ھەل قىلىشنىڭ ئاسان يولىنى ئىزدەش ھالىتىگە ئۇيغۇن. گېرمانىيىسىدە ئەرلەر قىيىن مەسىلىگە دۇچ كەلسە ئاياللارغا مەسلىھەت سېلىشى كېرەك. چۈنكى ئۇلار ھەل قىلىشنىڭ ئەڭ ئاسان يولىنى ئىزدەشكە ماھىر دەيدىغان گەپ بار ئىكەن. بۇ گەپ ئاياللار پسىخولوگىيىسىگە دائىر كىتابلاردا قوللىنىلغان. يەنە گوزەلئاي ئەلانى ياخشى كۆرگەنلىكىنى سوغۇق مۇناسىۋەت، قوپال مۇئامىلە بىلەن ئىپادىلەيدۇ. بۇ ھال «تىرىلىش» (ل. تولستوي) رومانىدىكى ماسلوۋانىڭ نېخلودوۋنىڭ غەمخورلۇقلىرىدىن كېيىن ئۇنى ياخشى كۆرۈپ قالغانلىقى، ياخشى كۆرگەنلىكى ئۈچۈن ئۇنىڭ بىلەن نىكاھلىنىشنى رەت قىلىپ ئۆزى ياخشى كۆرمەيدىغان سىمىيۈن ئىسىملىك ئىنقىلابچى بىلەن نىكاھلانغانلىقىغا ئوخشىشىپ كېتىدۇ. ئاپتور گوزەلئاينىڭ ئەلاغا بولغان مۇھەببىتىنى كىتابخانلارغا چوڭقۇر ئېچىپ بېرىشنىڭ نۇرغۇن ئىمكانىيەتلىرىنى كۆرسىتىدۇ. مەسىلەن: گوزەلئاينىڭ تۇرمۇش مەنتىقىسىگە ئۇيغۇن ئۈچ ئەر ئۇنىڭغا خېرىدار بولىدۇ. بۇ چاغدا ئەلا ئۆلگەن بولىدۇ (ئىغۋا)، مۇشۇنداق شارائىتتىمۇ گوزەلئاي ئېغىر تۇرمۇش كەچۈرۈشكە رازى بولىدۇكى، ئەلاغا بولغان ساپ مۇھەببىتىنى خارلاشنى خالىمايدۇ. ئۇ 2 - كىتابنىڭ ئاخىرىدا ئوڭۇشلۇق شارائىتقا ئىگە بولىدۇ. ئەلا بىلەن بىر ئۆيدە بولۇشى ئۈچۈن توسقۇنلۇق قالمايدۇ. لېكىن بىر ئۆيدە بولسا كۆڭۈلدىكى ساپ مۇھەببەتنىڭ زىيان - زەخمەتكە ئۇچرىشىدىن ئەنسىرەپ يەنە نىكاھلىنىشنى رەت قىلىدۇ. ھاشىرنىڭ سۆزى بىلەن ئېيتقاندا: «ئۇلار بىر - بىرىنى تولىمۇ ياخشى كۆرگەنلىكى ئۈچۈن توي قىلىشمايدۇ». بىر پسىخولوگىيىگە دائىر كىتابتا: بىر گۈزەل قىز ئۆزىنىڭ بىر ھۆرمەتلىك ئۇستازىنى ياخشى كۆرۈپ قالىدىكەن، ئۇلار توي قىلىدىكەن. لېكىن قىز تويىدىن كېيىن ئېرى بىلەن بىللە بولۇشنى قەتئىي رەت قىلىدىكەن. چۈنكى جىنسىي تۇرمۇش ئۇنىڭ قارىشىچە پەسكەشلىك ئىكەن. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ ئۆز ئېرىنىڭ قەلبىدىكى ھۆرمىتىنىڭ تۆۋەنلەپ كېتىشىنى خالىمايدىكەن. دەپ يېزىلغان.

٢

ئاپتور گۈزەلئاي ئوبرازىغا ئىشلەشتە ئىمكان قەدەر ھەر خىل دوگما چۈشەنچە، فورمۇلالاردىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ ئوبراز خاسلىقىغا يېتىپ، يېڭى رەڭ ئىشلىتىشكە تىرىشىدۇ. ئاپتورنىڭ قارىشىچە بۇ تىرىشچانلىقى ئۈنۈمسىز قالمىدى.

گۈزەلئاي مۇھەببەت پاجىئەسىنىڭ سەۋەبىمۇ ئەمەلىي يېزىلغان. ھەۋەس خاراكتېرى ئوخشاش بولمىغان ئەر-ئاياللارنىڭ چىقىشىپ ياشىمىقى تولىمۇ قىيىن. فرانسىيىلىك ئايال ئالىمى سىمونا باۋۋۇير ئۆزىنىڭ «ئايال نېمە؟» دېگەن كىتابىدا يۇقىرىقى ھەۋەسى ئوخشاش بولمىغان ئەر-ئاياللار پىسخىكىسىغا مۇناسىپ ئىككى مىسال كۆرسىتىدۇ. 16-ئەسىردىكى يازغۇچى، خېمىك، ساپال سەنئەت ئالىمى بېنادىپ-بارىس بىر يېڭى خىمىيىلىك بىرىكمىنى سىناق قىلىش ئۈچۈن ئۆي-سايمانلىرىنى يېقىلغۇ قىلىپ كۆيدۈرگەن. ئۇنىڭ ئايالى غەزەپلىنىپ ئالىمنى سېنىڭ بۇ كەشپىياتىڭ بولمىسىمۇ جاھان چاقى چۆگىلەۋېرەتتى، دەپ تىللىغان. يازغۇچى روسسىنىڭ ئايالى ئۆز ئېرىدىن ھويلىسىدىكى گۈللىرىنى ياخشى كۆرۈشنى تەلەپ قىلغان. لېكىن يازغۇچىنىڭ تراگېدىيىلىك دراممىلىرىنى ھەرگىز ئوقۇمايدىغانلىقىنى ئېيتقان.

گۈزەلئاي توغرىسىدىمۇ ئادىللىق بىلەن شۇنى دېيىشكە بولىدۇ. ئۇ ھەۋەسنى، قەلبى گۈزەل ئايال، لېكىن ئۇ ئۆز يولدىشىنىڭ باش-ئاخىرى يوق ئۆگىنىش، خاتىرە يېزىشلىرىدىن بىزار. ئۇ ئېرىنى سۆيىدۇ. لېكىن ئېرىنىڭ ئىشىدىن زېرىكىدۇ. ئەلا بولسا ئايالىغا قارىغاندا ئىشنى قىزغىن سۆيىدۇ. ئىشنى دەپ ھەتتا ئايالىنى ئۇنتۇپ قالىدۇ. بۇ خىل تەڭپۇڭسىزلىقنىڭ ئاقىۋىتى پاجىئە بولماي مۇمكىن ئەمەس، ئەلۋەتتە.

ئادىلەنىڭ خاراكتېرى گۈزەلئاينىڭ ئەكسىچە. ئۇ شوخ، ئوچۇق سۆز، جۈرئەتلىك، قىساسخور ئايال. لېكىن ئەسەردە ئادىلە ئاق كۆڭۈل، سەمىمىي تەسۋىرلىنىدۇ. ئۇ ئۆزىنى ئەخمەق قىلغۇچى كۈچلەردىن قىساس ئېلىشنىڭ ئەڭ ئاسان، ئۈنۈملۈك ئۇسۇللىرىنى ئىشقا سالىدۇ. ئۇ ئەرلەرنىڭ ھەممىسىگە نەپرەت بىلەن قارايدۇ. ئۇ كېيىنكى يولدىشىنى خورلايدۇ. ئۇ گۈزەلئايغا: «سېسىق بەدىنىمنى بېرىش ھېسابىغا مەن ئۇنى ئالدىمدا ئۆمىلىتىمەن، پۇتلىرۇمنى يالىتىمەن. شۇنىڭ بىلەن ھۇزۇرلىنىمەن» دەيدۇ. ئۇ ئېغىر كۈنلەرنى بېشىدىن كەچۈرىدۇ. لېكىن سەنئەتكە بولغان مۇھەببىتىنى سۇسلاشتۇرمايدۇ. ئۇ گۈزەلئاينى قىيىن شارائىتتا ئىزدەپ تېپىپ سولاقتىن قۇتۇلدۇرۇۋالىدۇ. بالىلارنى ئانىلىق مېھرى بىلەن تەربىيىلەيدۇ. ئۇنىڭ ھاياتقا بولغان مۇھەببىتى، كەلگۈسىگە بولغان ئىشەنچىسى ئەتراپىدىكى ھەر خىل كۈچلەر بىلەن بولغان كونكرېت مۇناسىۋەتلەردە ئىپادىلىنىدۇ. ئاپتور ئادىلە ئوبرازىنى كونكرېت تىپ دەرىجىسىگە كۆتۈرۈش ئۈچۈن ئۆزى بېسىپ ئۆتكەن ئۇزۇن ھايات مۇساپىسىدە كۆرگەن، دوستلاشقان، تەقدىرداش بولغان قىز ساۋاقداشلىرىنىڭ سەرگۈزەشتىلىرىنى

ئىچىدە چىلىق ساقلىغان. ئۇ ئۇرغۇن «ئادىلە» لەرنىڭ پاجىئەلىك ھېكايىلىرىنى ئاڭلىغان كۆز يېشىنى كۆرگەن.

رازىيە يۇقىرىقى ئىككى قىزدىن ئۆز خاراكتېرى بىلەن پەرقلىنىدۇ. ئۇ دادىسىنىڭ تەربىيىسىدە بىلىم - ئەخلاق ۋە پەزىلەت جەھەتتە خېلى پىشىپ يېتىلگەن. ھاياتنى چۈشىنىشتە كونا، ناچار ئەنئەنىلىك قاراشلاردىن خېلىلا خالى. ئۇ قەيسەر، دادىل ۋە نەزەر دائىرىسى كەڭ ئايال بولۇپ، يېتىلگەن چاغدىلا ياش ۋاقتىدىكى سۆيگۈنى ھاشىر بىلەن قايتىدىن تېپىشىدۇ. بىز ئۇنىڭ يۇقىرىقى پەزىلەت ۋە ئىشلىرىنى ھاشىر بىلەن يېزىشقان خەتلىرى، تۈرمىدىكى جەسۇرلۇقى، دوستلىرىغا (بولۇپمۇ ئەلا بىلەن گۈزەلئايغا) بولغان غەمخورلۇقلىرىدىن كۆرۈۋالالايمىز.

ئاپتور رازىيە ئوبرازىغا ئىشلىگەندىمۇ ئۆزى بىلەن تەقدىرداش بولغان سەپداشلىرىنى يېزىق ئۈستىلىدىن نېرى قىلمىدى. ئاپتور ئۆز ۋاقتىدىكى قىز سەپداشلىرىنىڭ ئۇيەر - بۇ يەردىن يارىملىق ماتېرىياللارنى يىغىشتۇرۇپ، ئۇنى رازىيەگە جەملىدى. ئەلۋەتتە ئىجادىيەتنىڭ قانۇنىيىتى بولغان بەدىئىي تەپەككۇر، ئىلمىي قىياس ئۇسۇللىرى ئاپتورنىڭ پارچە - پۇرات ماتېرىياللىرىغا يېتەكچىلىك قىلدى.

پېرسوناژلارنىڭ ئىندىۋىدۇئال خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىشلەشتە بىر؟ يازغۇچى ئەلۋەتتە ئادەم تەبىئىتىدىكى ماھىيەتلىك بەلگىلەرنى يورۇتۇشقا، بولۇپمۇ ئىچكى دۇنياسىدىكى نازۇك خاسلىقنى ئېچىشقا كۆپرەك كۈچ چىقىرىشى، ھەرگىزمۇ بۇ ئىشنى يۈزەلەشتۈرۈپ تىل، ئىشتاھا، ھەۋەس قاتارلىق ئالاھىدە بەلگىلىرى بىلەنلا چەكلەپ قويماسلىقى لازىم. ھاملىت، دونكىخوت، ئوتىللو، ئاكيو قاتارلىق دۇنياۋى تىپلارنىڭ خاراكتېرىدىمۇ ئەنە شۇ روھىي دۇنياغا دائىر خاسلىقلىرى بىلەن يارقىنلاشقان. «ئىزدىنىش» نىڭ ئاپتورىمۇ مانا مۇشۇ قائىدىگە ئەمەل قىلىشنى ئۇنتۇمىغان. ئۇنىڭ بۇ ئەسىرىدىكى پېرسوناژلىرى يۈزەكى بەلگىلىرى بىلەن ئەمەس، بەلكى مەنىۋى دۇنيا ئالاھىدىلىكلىرى بىلەن بىر - بىرىدىن پەرقلىنىدۇ. مەسىلەن: ئەلانۇر ئىسىملىك ۋالىبول ماھىرى ئۆزىنىڭ پۈتۈن دىققىتىنى دۇنيا ۋالىبول سەھنىسىگە چىقىشقىلا قارىتىپ ئۆزىنىڭ شەخسىي تۇرمۇشىنى زادىلا ئويلىمىغان. «قېرى قىز» نامىغا ئىگە بولغاندىن كېيىنلا، ئۆزىنىڭ ھايات يولىدا باسقان قەدىمىنىڭ خاتا بولغانلىقىنى ھېس قىلغان. ئاپتور بۇ پېرسوناژنىڭ ماھىيەتلىك بەلگىسى بولغان كەسپچانلىقىنى گەۋدىلەندۈرۈشكە كۈچ سەرپ قىلمىغان بولسىدى، ئەلانۇر بەلكى ھازىرقىدەك سۆيۈملۈك ئوبرازغا ئايلىنالمىغان بولار ئىدى. شۇنداقلا كىتابتىكى ساۋۇتوپ ئوبرازىمۇ ئاشۇ مەنىدە تىپ بولۇپ كۆتۈرۈلگەنلىكى ئۈچۈن زىيانكەشلىككە ئۇچرىغان ئۇيغۇر زىيالىيلىرىنىڭ سۆيۈملۈك بىر ۋەكىلى بولالىغان. ساۋۇتوپنىڭ ھاياتىنى ئىلىم - پەنگە، ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنى تەتقىق قىلىشقا بېغىشلاش يولىدا ھەر قانداق زەربە، ھەتتا ئۆلۈمنى تەمكىنلىك بىلەن كۈتۈۋالالايدىغان روھى ئاپتورنىڭ غايىۋى ئىنتىلىشى سۈپىتىدە

www.uyghurkitap.com

كىتابخانلارنىڭ قەلبىدىن ئورۇن ئالالىغانلىقى بۇنىڭ ئىسپاتى بولالامدۇ؟

ۋاقىت، ئورۇن مەسىلىسىدە بەزى تەنقىدچى، كىتابخانلار ئاپتورغا پىكىر ۋە مەسلىھەتلەرنى بەردى. ئەلۋەتتە ۋاقىت بىلەن ئورۇننى تاللاشتا ئاپتور قەلەم تەۋرىتىشتىن بۇرۇن ئوبدان ئويلىنىدۇ. مۇھىمى پېرسوناژلارنىڭ كىتابىتىكى ئورنى، رولى ۋە سەرگۈزەشتىسىگە قاراپ ۋاقىت بىلەن ئورۇننى بېكىتىدۇ. ئەسەردە بۇ نەرسىلەر ئەڭ مۇھىم نەرسىلەر ھېسابلىنىدۇ، كىتابخانلارنىڭ تارىخ، جۇغراپىيە ۋە تۇرمۇش بىلىملىرىگە بولغان قىزىقىشىنى كۆزدە تۇتقاندا سەل قارىغىلى بولمايدىغان مەسىلە. «ئىزدىنىش» نىڭ ئاپتورى ئۆز كىتابىنىڭ ئومۇمىي قۇرۇلمىسىنى ئويلىغاندا ئۆزى ياشىغان (بىلىدىغان) شارائىتنىڭ چەك - چېگرىسىدىن چىقىپ كېتەلمىگەن. مەسىلەن: ئاپتور غۇلجىدا تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتتۈرۈپ ئۈرۈمچىگە، لەنجۇغا بارغان ھەم 1964 - يىلىنىڭ ئاخىرى يەنە غۇلجىغا جازالىنىپ قايتىپ بارغان. تاكى 1974 - يىلىغىچە غۇلجىدا ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان (چالا - بۇلا بولسىمۇ). مانا بۇ لىنىيە «ئىزدىنىش» رومانىنىڭ ۋاقىت، ئورنى ئۈچۈن ئاساس بولغان. بۇ ھال «پولات قانداق چېنىقتى»، (ن. ئوستروۋسكىي)، «ئانا ئىلە»، (باچىن) ئوخشاش مەشھۇر ئەسەرلەردىمۇ مەۋجۇت. ئاپتور ئۆزىگە تونۇش بولغان تۇرمۇشنى ئۆز كىتابىغا ئاساسىي ماتېرىيال قىلىپ تاللىۋالغانلىقى، ئۇنىڭ ئۈستىگە 50 - يىللارنىڭ ئاخىرى 60 - يىللارنىڭ بېشىدىكى جۇڭگو تۇرمۇشىنى (زىيالىيلار تۇرمۇشىنى) كەڭرەك، ئەمەلىيرەك ئەكس ئەتتۈرۈشنى نىيەت قىلغانلىقى ئۈچۈن ئومۇملۇققا ئېتىبار بېرىشتە بەزى سەۋەنلىكلەردىن خالىي بولالمىغان. مەسىلەن: لەنجۇدا سادىر بولغان ئىشلارنى ئۈرۈمچىگە كۆچۈرۈپ ئەكىلىپ بەدىئىي توقۇلما ئۇسۇلىدىن ئۈنۈملۈك پايدىلانغان بولسا مۇمكىنچىلىك بار ئىدى. لېكىن ھازىرقى ۋاقىت ئورۇنى (كىتابىتىكى) ئاپتورنىڭ ئۆز پىكرىنى بايان قىلىشىغا كاشىلا بولمىدى.

ئەللىك يىل قىسقا ۋاقىت ئەمەس. بۇ ۋاقىت ئىچىدە ئىنسانىيەت تارىخىدا تولىمۇ چوڭ ئىشلار بولىدۇ. بىر ئىنسان ھاياتىدىمۇ نۇرغۇن ئىشلار يۈز بېرىدۇ. رومەن روللاننىڭ «ژان كرىستوف» ناملىق رومانى سەككىز توملۇق رومان. بۇ روماندا بىر ئادەمنىڭ 44 يىللىق ھاياتى تەسۋىرلەنگەن، ناۋادا ئاپتور ئۆزى بېسىپ ئۆتكەن مۇساپىنى بويلاپ بەدىئىي تەپەككۇر يۈرگۈزۈپ قەلەم تەۋرەتكەن بولسا بەلكى تولىمۇ چوڭ ئەسەر پۈتكەن بولار ئىدى. ۋەھالەنكى ئۇنىڭ يازغىنى ئۆز ھاياتىنىڭ قىسقىلا ۋاقتى ــ قىممەتلىك ياشلىق، قىران چاغلىرى. بۇ چاغلار تەكرارلانمايدىغان، جۇشقۇن، غايىلىك، مەنىلىك چاغلار. شۇنىڭ بىلەن كۆڭۈلنى غەش قىلىدىغان، پۇشايمان بىلەن تۈزىگىلى بولمايدىغان سەۋەنلىكلەرگە يول قويۇلغان چاغلار. شۇنىڭ ئۈچۈن كىتابتا كۆرۈلگەن سەۋەنلىكلەر ئۈچۈن ئاپتور ئۆز كىتابخانلىرىدىن ئەپۇ سورايدۇ.

1989 - يىل 27 - نويابىر

تۈنۈگۈنكى ھەسرەت پىشى

(ھېكايە)

ھۆرنىسا تۇردى

تومۇز كىردى. ھاۋا ئېچىلىپ، شامالسىز ئىسسىق باشلاندى. بۇغداي ئورمىسىنى باشلىۋەتكەن دېھقانلار چوڭ-كىچىك ھەممىسى ئېتىزدا. پەقەت ھىدايەت ئاكىنىڭ چوڭ باغلىق ھوي-لىسىدىلا ئالدىراشچىلىق، جىددىيلىك ھۆكۈم سۈرەتتى. ھەپتىدە بىر يوقلاپ كەلمەيدىغان كېلىنلەر كېلىشىپ ئۆي قېقىش، كىر يۇيۇش، ھويلا-ئارامىلارنى تازىلاش قاتارلىق ئىشلار بىلەن بەنت ئىدى. زىۋىدەم ئانا ئۇلارغا ئۇسسۇلۇق، ئالما-ئۆرۈك دېگەنلەرنى ئەكىلىپ مەدەت بەرمەكتە. ھىدايەت بوۋاي سويۇشقا ئاتىغان پاخلاننى پادىدىن ئايرىپ ئەكىلىپ ئېغىلغا باغلىدى، شەھەردىن تاتلىق-تۈرۈم لازىمەتلەرنى ئېلىپ چىقتى، باغنىڭ يازلىق مېۋىلىرىدىن ئۆرۈك-لەرنىڭ سەر خىلى كەنجى پىشىدىغان خۇۋەيىنىدىن بىر توپىنى ۋە تاغىل ئالمىلارنىڭ قىزىرىپ پىشقانلىرىنى، چالا-چۇرۇش كاۋاكشىغان توغاچلار-

نى ھېچكىمنى يېقىن كەلتۈرمەي ئۆز نازارىتىگە ئالدى. بۇلارنىڭ ھەممىسى يېقىندا قارامايدىكى قىزىدىن «7-ئاينىڭ 20 لىرى يېتىپ بارىمىز» دەپ كەلگەن خەت تۈپەيلىدىن بولۇۋاتاتتى. شۇڭا تېخى يۈز كۆرۈشمىگەن يېڭى كۈيئوغلىنى ئوبدانىراق كۈتۈۋالمىسا بولمايتتى.

تەييارلىق ئىشىمۇ پۈتۈپ قالدى. پەقەت نان-توقاچ يېقىش ئىشىلا قالغانىدى. بۇ ئىشنى زىۋىدەم ئانا قوشنىسى ئاسىيەنىڭ دەم ئېلىش كۈنىگە پىلانلاپ بۈگۈنكى يەكشەنبىنى كۈتكەنىدى. شۇڭا بۈگۈن ئەتىگەندىلا تۇتۇش قىلدى. ئۇ، يوغان تەگلىدە خېمىر يۇغۇرۇۋاتقان ئاسىيەنىڭ ئەتراپىدا پەرۋانىدەك ئايلىنىپ يۈرۈپ ياردەملەشكەچ ئاغزى بېسىلماي سۆزلەپ تۇراتتى.

— كېلىنلەرگە ياقتۇراي دېسەم، ئۇلارنىڭ ياققان نېنى ماڭا يارىمايدۇ، مېنىڭ كۈچۈم يەتمىگەندىن كېيىن بوپتۇ دەي دېسەم كۈيئوغۇل كەلسە، قېيىن ئانامنىڭ ھالى شۇنچىلىككەن دەپ قالامسۇن دېدىم. ئادەم قېرىغاندا ئىشتىن چىقىپمۇ قالىدىكەن، بۇ مەھەللە-كويدا سىزنىڭ ياققان نېنىڭىزدىن باشقىسىنىڭ نېنى ماڭا يارىمايدۇ، ۋاي...، قىزىم، ياش چاغلىرىمدا نان دېگەننى كەلتۈرۈۋېتەتتىم...— ئۇ قازان بېشىغا بېرىپ چۈچۈتۈلگەن ماينى كۆتۈرۈپ كەلدى، — ئوبدان قىزىم، خېمىرنى ئوبدانىراق جەيلىۋېتىڭ، چېيىغا قانغان خېمىرنىڭ نېنى ئوخشايدۇ، چىرايلىق خېنىم، ھېرىپ كەتتىڭىز، ھاردۇقتىن چىقىرىپ قويەمەن... ئەگەر قىزىم گۈلسۈمئاي كەلسە ئۇنى بىر كۆرۈپلا ھاردۇقتىن چىقىپ قالىسىز. ئۇمۇ سىزگە ئوخشاش خۇشخۇي، ئوچۇق كۆڭۈل بالا، — موماي سۆزلەۋېتىپ، ئاسىيەنىڭ چېكىلىرىدىكى مونچاق-مونچاق تەرگە كۆزى چۈشۈپ قالدى-دە، ئىتتىك بېرىپ تانىغا ئارتىقلىق لۆڭگىنى ئەكىلىپ ئۇنىڭ تەرلىرىنى سۈرتۈپ قويدى. ئاندىن سۆپىنىڭ لېۋىدە ئولتۇرۇپ ئېغىر بىر ئۇھ تارتىۋېلىپ سۆزلەشنى داۋام قىلدى، — ۋاي! ئۆلۈم دېگەن ياش-قېرىغا باقمايدىكەن، رەھمەتلىك سابىرجان خويمۇ ياخشى يىگىت ئىدى. ئۇلارنىڭ تويىنى ئۆز قولىمىز بىلەن قىلىۋىدۇق. ياخشىغا كۈن يوق، يامانغا ئۆلۈم، دېگەندەك خۇدانىڭ تەقدىرى بىلەن تۇيۇقسىز ھادىسىگە ئۇچراپ ياشلا ئالەمدىن كەتتى. نەچچە يىل تۇل ئولتۇرۇپ ئەمدى ئۆزى بىلىپ تەگكەن بۇ ئېرى قانداقراق كىشىكىن، ئۇنىڭ مىجەز-خۇلقىنى بىز بىلمەيمىز. قىزىم خېتىدە «يېشى چوڭراق، ئەمما ناھايىتى ياخشى ئادەم، قەيسەرنى ياخشى كۆرىدۇ» دەپ يېزىپتىكەن. ئۆزىگە يارىغان بولسا بوپتۇ دېدۇق. دىلىنى چىكىلدۇرمىسىلا ياش دېگەننىڭ كارى چاغلىق. قانداق دېدىم؟ قېنى، كەلگەندە كۆرەرمىز.

موماي ئورنىدىن تۇردى-دە، تال بارىك ئاستىدا تۇرغان كۆك چۆگۈندىن بىر پىيالە سوغ چاينى قۇيۇپ خېمىرنى يېيىۋېتىپ، سۆپىنىڭ قىرىدا ئولتۇرۇپ تەرلىرىنى سۈرتۈۋاتقان ئاسىيەگە سۇندى. ئاسىيە چاينى

ئۇرتۇلدۇتۇپ بىرا قلا ئىچىۋەتتى-دە، پىيالىنى قويۇۋېتىپ سورىدى:

— گۈلسۈمئاينىڭ ئوغلى نەچچە ياشقا كىردى؟

— قەيسەر بۇ يىل سەككىز ياشقا كىرىپ قالدىغۇ، دەيمەن. سابىرجان قازا بولغاندا ئۈچ ياشلاردا بار ئىدى. بۇ قېتىمقى خەتتە سابىرجاننىڭ دادىسى قارامايغا كېلىپ، تەتىل توشقۇچە قېشىمىزدا تۇرۇپ كەلسۇن، دەپ غۇلجىغا ئەكەتتى، دەپتۇ...

ئۇلار شۇ تەرىقىدە بىر هازا مۇڭدىشىپ ئولتۇرۇشتى.

نانلار يېقىلىپ بولدى. بۇ چاغدا كۈن پېشىندىن قايرىلغانىدى. ئاسىيە يوغان تەگلىدە مارجاندەك قىزىرىپ پىشقان مايلىق توقاچلارنى كۆتۈرۈپ پىشايۋان سۇپىسىغا ئەكەلگەندە، پىشىن نامىزىنى ئوقۇپ بولۇپ، خېلى ئۇزۇن تەسۋى سىيرىپ ئولتۇرغان زىۋىدەم ئانا ئالمان-تالمان دۇئاغا قول كۆتۈردى-دە، جاينامازدىن قوپۇپ، توقاچلارنى بىر-بىرلەپ قولىغا ئېلىپ كۆرۈپ، مەمنۇنىيەت بىلەن ماختاشقا باشلىدى:

— پاه، پاه، قولىڭىز دەرد كۆرمىسۇن قىزىم. قاراڭ، ياققان نانلىرىڭىز كۈلۈپ تۇرىدۇ. شۇڭا سىزگە ساقلاپ ياقمىغانىدىم...

موماي ئاغزى-ئاغزىغا تەگمەي ماختاپ سۆزلەۋاتاتتى، بىر توپ ئۇششاق باللار يۈگۈرۈشۈپ هويلىغا كىرىپ كەلدى.

— چوڭئانا، مېهمان كەلدى.

— موما، موما، مېهمان كەلدى!...

بۇ تۇيۇقسىز خەۋەردىن هودۇقۇپ كەتكەن موماي خۇددى مەڭدىگەندەك ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى.

— نېمە دېدىڭ؟ كىم كەلدى؟ گۈلسۈمئايمۇ؟ ئۇ سەنتۈرۈلۈپ قوپقان پېتى دەرۋازىغا قاراپ ماڭدى. ئاسىيەمۇ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ماڭدى.

بىردەمنىڭ ئىچىدە هويلىنى پاتپاراقچىلىق، سېغىنىش يىغىلىرى ئارىلاشقان ئەهۋال سورىشىشلار ۋە خۇشال كۈلكە سادالىرى قاپلىدى، هايت-هۇيت دېگۈچە پىشايۋان سۇپىسىغا گىلەم يېيىلىپ، ئۈستىگە تەيتۇللا يىڭگەندازلار سېلىندى، چوڭ دۈگىلەك جوزا قويۇلۇپ ئاپئاق كاناپ داستىخان يېيىلدى، لىگەنلەردە يازنىڭ شېرىن مېۋىلىرى كەلتۈرۈلدى، تېخى، ئەمدىلا يېتىلىپ پىشقان ناشپەرلەر كاسا قىلىپ قويۇلدى. مېهمانلار تېخى ئىسسىقى كەتمىگەن مايلىق توقاچلار بىلەن مېۋىلەرنى هوزۇرلىنىپ يېيىشكە كىرىشتى. هەممىنىڭ چىرايىدا شادلىق تەبەسسۇمى جىلۋىلىنەتتى. ئايىقىن، يايىقىن يەپ-ئىچىشكەچ تازا قىزىق پاراڭ بولۇۋاتاتتى، زىۋىدەم ئانا بىردىنلا بۇ ئارىدا ئاسىيەنىڭ يوقلۇقىنى بايقاپ قالدى-دە، ئۇنىڭ ئىز-دېرىكىنى قىلدى.

— ئاسىيەم قېنى؟ ئاسىيەمنى چاقىرىڭلار. ئاسىيەم، قىزىم نەگە كەتتىڭىز، نېمىشقا داستىخانغا كەلمەيسىز؟— موماي بويىنىنى سوزۇپ ئەتراپقا قارىدى. لېكىن ئاسىيە كۆرۈنمىدى. موماي سەل ئەجەپلەنگەندەك بولۇپ، ئورنىدىن تۇردى-دە، ئاسىيەنىڭ ئىشىكى ئالدىغا كېلىپ بىر نەچچە قېتىم چاقىردى. ئەمما ئۆيدىنمۇ

www.uyghurkitap.com

سادا چىقمىدى. موماي پېشايۋانغا قايتىپ كېلىشىگە گۇلسۇم ئانىسىدىن سورىدى:

— ئانا، كىم ئۇ ئاسىيە دېگىنىڭىز؟

— سىز تونۇمايسىز قىزىم، مېنىڭ خۇدا قوشقان قوشنام. مەھەللىمىزدىكى ئوتتۇرا مەكتەپتە مۇئەللىم، سىز كېلىپ كەتكەن يىلى بۇ مەكتەپكە شەھەردىن ئەۋەتكەنىكەن. ئۆزى ناھايىتى بەلەن چوكان.

— بۇ قوشنا ھويلىمىزغا كۆچۈپ كەلگەنىدىن بېرى ئاپىڭىز ئارامغا چىقتى. ھەممىلا ئىشتا ئۇ بالىغا ئېغىنا پىلىۋالدى، — دېدى بوۋاي مومايىنىڭ گېپىنى تارتىۋېلىپ.

— ھە سىلىمۇ. ئېتىز-ئېرىق ئىشىنى ئادىلجانغا ئىتتىرىپ قويۇپ، يۆلىنىپلاۋالدىلا... كۇلكە كۆتۈرۈلدى.

— نان يېقىپ بېرىڭلار، كىر يۇيۇپ بېرىڭلار دەپ كېلىدىلەرگىمۇ يېلىنمايمەن. مانا سىز ماختاپ يەۋاتقان توقاچلارمۇ شۇ ئاسىيەمنىڭ قولىدىن چىققان. ھويلا-ئارام، باغۋارانىمۇ رەتكە چۈشۈپ ھەممە يەر پاكىز تۇرىدىغان بولدى. قارىغۇنى كۆزىدىن ئايرىسىمۇ ھاسىسىدىن ئايرىماپتۇ دېگەنىدەك، سىزنىڭ يوقلۇقىڭىزنى بىلىندۇرمىدى. مىجەزىمۇ بەك ئوڭلۇق، — دېدى موماي قوشنىسىنى ماختاپ.

— ئېرى نەگە كېتىپتۇ؟ — سورىدى گۇلسۇم.

— ۋاي، بالام.. نېمىسىنى ئېيتاي، بۇ بىچارىنىڭ ئېرىنى ھېلىقى بېشىڭنى يېگۇر مەدەنىيەت ئىنقىلابى دېگەن ئاپەت يەپ كەتكەنىكەن. بۇ بىچارىنىڭ تارتقان كۈننى ئاڭلىسىڭىز ئىچىڭىز سىرىلىپ كېتىدۇ، — موماي ھەسرەتلىك تىنىپ قويدى.

— سىلەر قانداق تونۇشۇپ قالدىڭلار؟ — گۇلسۇم قىزىقىپ سورىدى.

موماي تونۇشۇش جەريانىنى سۆزلەشكە باشلىدى...

مۇندىن ئۈچ يىل بۇرۇن بۇ يېزىدىكى مەكتەپكە ناھىيىدىن مۇئەللىم ئەۋەتكەنىدى. ئۇ بۇ يەرگە كېلىپ ئۇزۇن ئۆتمەي مەھەللىدىكىلەر بىلەن چىقىشىپ كەتتى. ئۇ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئاتا-ئانىلىرى بىلەن ناھايىتى ياخشى مۇناسىۋەتتە بولۇپلا قالماي، بوش ۋاقىتلىرىدا قېرى-چۆرىلەرنىڭ ئىشلىرىغا ياردەملىشىپ، ئىشلىرىنى قىلىشىپ بېرەتتى. شۇڭا ھەممە ئادەم ئۇنى ياخشى كۆرۈپ ھۆرمەت قىلاتتى. بۇ گەپ-سۆزلەرنى زىۋىسىدەم ئانا ئاڭلىغان بولسىمۇ، ئەمما ئۇ ئايالنى كۆرمىگەنىدى. بىر كۈنى موماي ئاغرىپ قېلىپ، يېزا دوختۇرخانىسىغا بېرىپ كۆرۈندى، قايتىپ كېلىۋېتىپ بېشى قېيىپ، كۆزىگە قاراڭغۇلۇق تىقىلىپ، مۇزدەك تەر بېسىپ بولالماي يول ياقىسىدىكى نەمخۇش يۇمشاق چىم ئۈستىگە ئۆزىنى تاشلاپ يېتىپ قالدى، ئۇ كۆزىنى ئاچقاندا، يېنىدا بىر ئايالنىڭ مۇلايىم كۈلۈمسىرەپ قاراپ تۇرغانلىقىنى كۆردى، بۇ ئايال مۇشۇ ئاسىيە ئىدى. ئۇ، مومايىنىڭ ئەھۋالىنى بىلگەنىدىن كېيىن، ئۇنى يۆلەپ ئۆيىگە ئاپىرىپ قويدى، سۇ قايناتىپ دورىسىنى ئىچكۈزدى، سۇيۇق-سەلەك ئاش ئېتىپ بەردى. كۈندە كېلىپ يوقلاپ تۇردى. شۇنداق قىلىپ بوۋاي، موماي ئاسى-

يەگە ئىچىكىپ قالدى، بىر كۈن كۆرمىسە ئىزدەپ بارىدىغان بولۇشتى. ئاسىيە ئاھىيىدىن كەلگەندە ئۆي مەسىلىسى قىس بولغانلىقتىن، مەكتەپ ئامبىرىنىڭ كىچىك بىر ئېغىز ئۆيىگە ۋاقىتىنچە جايلىشىپ تۇرغانىدى. شۇ يىلى كۈزدە ھىدايەت بوۋايلار يېڭى ئۆي سالغاندا، بۇرۇنقى مېھمانخانا ئۆيىنى چاقماي ئۇنىڭغا بىر ئېغىز يانداپ ئىككى ئېغىزلىق قىلىپ شۇ ئۆيگە ئاسىيەلەرنى كۆچۈرۈپ ئەكىلىۋالغانىدى. كېيىن مەكتەپتىن ياخشى ئۆي بېرىلگەن بولسىمۇ بۇلار ئۇنىماي قويۇپ بەرمىدى...

ئەنە شۇنداق قىزغىن پاراڭلار بىلەن تاماق يېيىلىپ بولدى، داستىخانمۇ يىغىلدى، تۇغقانلارغا ئېلىپ كەلگەن سوۋغىلار تارتىلدى. بۇ چاغدا كەچكى شەپەق نۇرى ئوپۇق كەينىدىن ئوتقاشتەك تاۋلىنىپ، تەبىئەتكە ئاجايىپ گۈزەللىك بېغىشلانىدى.

ئالىمجان باغنىڭ كەچلىك مەنزىرىسىنى تاماشا قىلماقچى بولۇپ ئورنىدىن تۇرۇۋاتتى. دەرۋازا يوغان ئېچىلىپ ھارۋا كىرىپ كەلدى.

— قايتىپ چىقتىڭمۇ ئادىلجان؟ — دەپ توۋلىدى بوۋاي. شۇ چاغدا ھەممەيلەننىڭ نەزىرى تەڭلا دەرۋازا تەرەپكە ئاغدۇرۇلدى. ھارۋا ئۇدۇل ئېغىل تەرەپكە ماڭدى. ئېغىل ھويلىنىڭ كۈن چىقىش تەرىپىدە بولغاچقا، ئۇ ياققا تال بارىڭىنىڭ يېنىدىن ئۆتەتتى. ھارۋا باراڭغا يېقىنلاپ كەلگەندە:

— بۇ بالا ئاسىيەنىڭ ئوغلى شۇ، — دېدى موماي.

— بەرىكە تاپقۇر، قالتىس بەلەن بالا

بولدى. ھەر يەكشەنبە كۈنى سەھەردىلا ھارۋىنى ھەيدەپ شەھەرگە كىرىپ كېتىدۇ، كەچكىچە كىرا قىلىپ تاپقان پۇلىغا ئىككى ئۆيگە چاي، تۇز، سەرەڭگە يەنە ئاز-تولا تاتلىق-تۈرۈم ئېلىپ چىقىدۇ. ئەگەر كىرىمى ئوبدانراق بولۇپ قالسا، بىر-ئىككى كىلو گۆشمۇ ئالغاچ كېلىدۇ. — بوۋاي پەخىرلىنىپ تۇرۇپ بېرىلىپ سۆزلەيتتى. لېكىن ئالىمجان كۆرۈنۈشتە خۇددى بېرىلىپ گەپ تىڭشاۋاتقاندەك قىلسىمۇ، قۇلىقىغا گەپ كىرمەيتتى. گەپكىمۇ ئارىلاشمايتتى. ئۇ نېمىشقىدۇر تېڭىرقاپ قالغانىدى.

× ×

تۈن ھەسسىدىن ئاشقان، ھەممە ئۇيقۇغا چۆككەن چاغ ئىدى. گۈلسۈم ئانىسى بىلەن بىر ھازا مۇڭدىشىپ ئولتۇرۇپ، ھارغىنلىق يەتتى بولغاي. يېتىپلا ئۇخلاپ قالدى. ئەمما ئالىمجان ئۇياق ئۆرۈلۈپ، بۇياق ئۆرۈلۈپ زادىلا ئۇخلىيالمايۋاتاتتى. ئۇنى قانداقتۇر چىگىش بىر خىياللار بىئارام قىلماقتا ئىدى. ئۇ كەڭ ئېچىۋېتىلگەن دېرىزىدىن ئاسماندا ئاستا ئۈزۈۋاتقان ئايغا قارىغىنىچە خىيال سۈرمەكتە، قەلبىدە ھۆكۈم سۈرۈۋاتقان ئاللىقانداق بىر گۇمان ۋۇجۇدىنى لەرزىگە سالماقتا ئىدى. بولۇپمۇ كەچتە باغ ئارىلاپ يۈرۈپ ئۇشتۇمتۇت دۇچ كېلىشىپ قالغان نامەلۇم ئايال بىلەن ھېلىقى ھارۋىكەش بالا، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئانىسى ئاسىيە، بالىسى ئادىل — بۇ ئوخشاش ئىسىملار ئۇنىڭ گۇمانىنى تېخىمۇ كۈچەيتكەنىدى.

ئۇ باغ ئارىلاپ يۈرۈپ شېخىنى كۆ-

www.uyghurkitap.com

تۇرەلمەي ساڭگىلىشىپ كەتكەن ئالما، ئەنجۇر ۋە شاپتۇل - توغاچلارنىڭ خۇشپۇراقلىرىدىن ھۆزۈرلىنىپ تاماشا قىلغاچ باغ ئىچىنى بويلاپ ئېقىۋاتقان ئېرىق ياقىسى بىلەن دەرۋازا تەرەپكە كېتىۋاتاتتى، تۇساتتىن كوچا تەرەپتىن بىر ئايال ئىتتىنىك كىرىپلا ئۇدۇل شۇ يول بىلەن كەلدى. ئەمما ئالىمجاننى كۆرۈپ داڭ قېتىپلا تۇرۇپ قالدى. نېمە قىلارىنى بىلەلمەي ھودۇققان پېتى خۇددى ئۈركىگەك توشقاندەك ئالاقزادىلىك بىلەن چۆنەكلىكنى كېسىپ ئۆتۈپلا تال باراڭنىڭ دالدىسىدا كۆزدىن غايىب بولدى. ناماشام مەزگىلىدە ئالىمجان ئۇ ئايالنى ئوبدان پەرق ئېتەلمىگەن بولسىمۇ، ئۇنىڭ بۇ غەلىتە ھالىتىدىن ئەجەبلىنىپ، تۇرغان جايىدا بىر ھازاغىچە تۇرۇپ قالدى.

يەنە ئېخى، ئانىسى ئاسىيە، ئوغلى ئادىل ئىكەنا؟! ئالىمجاننىڭ تازا خۇمارى تۇتتى - دە، ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ پۈتىنىڭ ئۇچىدا مېڭىپ ھويلىغا چىقتى.

سۈتتەك ئايدىڭ. ھەممە ياق جىمجىت. بۇلۇتسىز كۆكتە يۇلتۇزلار گويا ئاي بىلەن نۇر تالاشقاندەك چاقناپ تۇراتتى. ھويلىنىڭ ئىچى بىر خىل سىرلىق تۈن جىمجىتلىقىغا چۆككەن بولۇپ، پەقەت تارغىنا ئېرىقتا ئويناقشىپ ئېقىۋاتقان سۇنىڭ شىلدىرلىشى بىلەن تومۇزغا ۋە چېكەتكىلەرنىڭ خىلمۇ خىل چىرىلداشلىرى بۇ جىمجىتلىقنى بۇزۇپ تۇراتتى.

ئۇ، يىغالىدىق بىر تىنىۋېلىپ، تاماكىسىنى قاتتىق بىر شۇمۇردى - دە، بېشىنى كۆتۈرۈپ خىيالچان كۆزىنى ئايغا تىكتى. كېچە ئاسمىنىدا ئۈزۈپ يۈرگەن بۇلۇتلار ئارىسىدا بىردەم يوشۇرۇنۇپ، بىردەم ۋاللىدە چىقىپ جاھاننى يورۇتۇپ ھاياتلىققا ئۈمىد بېغىشلاۋاتقان ئاي ئۆزىنىڭ قۇدرەتلىك مېھرى كۈچى بىلەن ئۇنىڭ خىيال قۇشىنى تۈيدۈرماي ئەگەشتۈرۈپ ئاللىقاياقلارغا ئېلىپ ماڭدى. ...

... گۈزەل ياز ئايلىرى ئىدى. ئالتۇن تاۋاقتەك تولغان ئاي ئۈرۈمچى كوچىلىرىنىڭ كەچكى مەنزىرىسىگە ئاجايىپ گۈزەللىك بېغىشلاپ، بەختىيار ھاياتقا، ئوتتەك قىزغىن ياشلىققا بەخت ئاتا قىلماقتا ئىدى. ئاسفالىت يولنىڭ چېتىگە غۇۋا سايە تاشلاپ تۇرغان دەرەخلەر ئارىسىدا بىر جۈپ قىز - يىگىت يېقىن ياندىشىپ كېتىپ باراتتى. يىگىت ئېگىز بوي، يالىڭباش بولۇپ، قاۋۇل كۆرۈنەتتى. ئۇنىڭ ئۇستىدىكى كالتە يەڭلىك ئاق كۆڭلىكى يىراقتىنلا كۆزگە تاشلىنىپ تۇراتتى. ئۇ نېمىلەرنىدۇ قىزغىن سۆزلىمەكتە ئىدى ۋە پات - پاتلا قويۇق قاپقارا چېچىنى قولى بىلەن ئارقىسىغا قايرىپ سىلاپ قوياتتى. قىز بولسا، يىگىتنىڭ بىلىكىگە چىڭ ئېسىلىپ قولتۇقلىغان ھالدا شېرىن خىياللار ئىلكىدە تىڭشاپ ماڭاتتى. تۇرۇپلا قايغۇلۇق خۇرسىناتتى. كۆڭلىگە بىردىنلا جۇدالىق شەپىسى سايە تاشلاۋاتقاندەك تۇيغۇ پەيدا بولۇپ، ئۈمىدسىزلىك ھېسسىياتى چۇلغىۋالدى - دە، چوڭقۇر بىر ئاھ ئۇرۇپ قالدى.

يىگىت جايىدا چىپپىدە توختاپ قىزغا بۇرۇلدى ۋە ئۇنىڭ مىنامۇ قىتەك

يۇمشاق قولىنى ئالقىنىغا ئېلىپ، ئاستا سىلاپ تۇرۇپ ئۇنىڭغا ئوتلۇق كۆزدە تىكىلدى.

— نېمىنى ئويلاۋاتىسىز جېنىم. نېمىشقا مۇنداق ئاھ ئۇرۇسىز؟

يىگىت بېشىنى كۆتۈرۈپ ئايغا قارىدى، ئاي بىزگە بەختتىن دېرەك بېرىۋاتىدۇ. بىز چوقۇم بەختلىك بولىمىز.

قىز يىگىتنىڭ كۆزىگە مۆلدۈرلەپ قارىغىنىچە ئۈمىدسىزلىك ئىچىدە:

— بەختلىك بولالارمىزمۇ؟ — دېدى پەس ئاۋازدا.

— بۇ نېمە دېگىنىڭىز؟ بەختلىك بولۇشىمىزغا ئىشەنمەمسىز؟

— ئىشىنىمەن. بىراق، ئەتە تەقسىمات ئېلان قىلىنىدىكەن، ئەگەر بىرىمىز ئۇياققا، بىرىمىز بۇياققا بۆلۈنۈپ كېتىپ قالساق ئۇ چاغدا ...

— ھە ...، مۇنداق دەڭ، خاتىرجەم بولۇڭ! بۇ ھەقتە مېنى ئويلىمامدىكىن دەمسىز؟ بەلكىم ئۇنداق بولماس، چۈنكى مەن بۇ ھەقتە ئەھۋالىمىزنى مەلۇم قىلىپ فاكۇلتېتقا ئاللىقاچان دوكلات يازغانىمەن. دوكلاتتا نەگىلا بولسە ئىككىمىزنى بىر يەرگە بۆلۈپ قويۇشنى ئىلتىماس قىلدىم، بۇنى ئەلۋەتتە تەشكىلمۇ ئويلىشار، — دېدى يىگىت ۋە قىزنىڭ ئېڭىكىنى يېنىك ھەرىكەت بىلەن ئاستا كۆتۈرۈپ ئۆزىگە قاراتتىدە، مۇھەببەت بىلەن تىكىلىپ سۆزلىدى، — ئەگەر سىزنى بىزنىڭ ناھىيىگە بۆلۈپ قويسا قانداق قىلىسىز؟

قىز ھاياجان بىلەن يىگىتنىڭ كۆزىگە قاراپ ۋىلىققىدە كۈلدى. ئانىدىن سەل كۆتۈرۈلۈپ ئىككى قولىنى ئۇنىڭ مورىسىگە ئالدى - دە، ئەركىلىگەن تەلەپپۇزدا:

— ئالىم، سۆيۈملۈكۈم، سىز نېمە دېگەن ياخشى. مەن تېخى سىزنى بىپەرۋالىق قىلىۋاتىدۇ، دەپ تىت-تىت بولۇپ يۈرۈپتىمەن. مېنى كەچۈرۈڭ، بىراق، قانداق قىلىسەن، دېگەن گېپىڭىزنى ئاغزىڭىزدىن چىقارغۇچى بولماڭ. مېنى تېخىچە چۈشەنمەمسىز؟ مېنىڭ ھاياتىم سىزگە باغلىق. جېنىم، يادىڭىزدىن چىقارماڭ، مەن ئاللىقاچان ئۆزۈمنى سىزگە ئاتىغان. لېكىن... ھەي، بەزىدە سىزدىن ئەنسىرەپمۇ قالىمەن.

— نېمىشقا؟ ئەنسىرىگۈدەك نېمە ئىش قىلغانىمەن، ئېيتىڭا! — دېدى يىگىت ئۇنىڭ مەيىن شامالدا يەلپۈنۈپ تۇرغان چېكە چاچلىرىنى سىلاپ تۇرۇپ ئۆتۈنۈش تەلەپپۇزىدا. قىز خېلى بىر ھازاغىچە ئۇنىڭ كۆزىگە مۆلدۈرلەپ قارىغىنىچە ئۈن - تىنسىز تۇرىۋەردى.

— بوپتۇ دېمىسىڭىز. مەن چۈشەندىم. سىزنىڭچە مەن ۋاپاسىزلىق قىلىپ قويۇشۇم مۇمكىن، شۇنداقمۇ؟ ياق! جېنىم، خاتىرجەم بولۇڭ. مەن سىزنى چۈشىنىمەن، سىزمۇ مېنى چۈشىنىشىڭىز، ماڭا ئىشىنىشىڭىز كېرەك. مېنىڭ بارلىقىم ئۆمۈرۋايەت سىزگە مەنسۇپ! ھەر ئىككى ئالەمدە تېنىمىز، جىسمىمىز، ھەتتا روھىمىزمۇ بىرگە بولىدۇ. ئەگەر خىلاپلىق قىلسام جاھان ئاسمىنىنى يورۇتقۇچى ئاشۇ ئاي مېنى ئۇرسۇن! بۇ مېنىڭ ئاخىرقى قەسىمىم ...

— ئالىم، مېنىڭ بەختىم، بولدى گەپ قىلماڭ، ئۇرۇنسىز گەپ قىلىپ قويغىنىم ئۈچۈن مېنى كەچۈرۈڭ! — قىز

يىگىتنىڭ بويىندىن مەھكەم قۇچاقلى-
دى، يىگىتمۇ مەڭزىنى ئۇنىڭ مەڭزى-
گە يېقىپ تۇرۇپ كۆكرىكىگە باستى.
شۇ مىنۇتتا بۇ ئىككىسى تەن گويا بىر
تەنگە ئايلانغانىدى ...

ئالىم بىلەن ئاسىيگۇلنىڭ تەلەپ -
ئىلتىماسلىرى ئېتىبارغا ئېلىنىپ، ھەر
ئىككىسى X ناھىيىسىگە تەقسىم قىلى-
نىپ، ناھىيىلىك مائارىپ ئىدارىسى-
نىڭ تەمىنلىشى بىلەن ناھىيىلىك 1 -
ئوتتۇرا مەكتەپكە ئورۇنلاشقانىدى.
شۇ يىلى ئۆكتەبىردە بۇلار ئاددىيغىنە
توي قىلىپ كۆڭۈللۈك بىر ئائىلە قۇ-
رۇۋالدى. ئىككى يىللىق تارىخقا ئىگە
بۇ ئائىلىگە ئەمدىلا ئۇچىنچى ئەزا
قوشۇلغاندا، خۇددى كۆز تەككەندەك،
«مەدەنىيەت ئىنقىلابى» باشلىنىپ، ھە-
دېگەندىلا ئالىمنىڭ بۇرۇن چەت ئەلگە
چىقىپ كەتكەن بىر تاغىسىنىڭ كاسا-
پىتى بىلەن «چەتكە باغلانغان ئۇنسۇر»
بولۇپ تارتىپ چىقىرىلدى ۋە نەزەر-
بەنت قىلىندى.

ئەلەم كۈرىشى تازا ئەۋج ئالغان
كۈنلەرنىڭ بىرى. مەكتەپ مەيدانى
«كۈرەش - پىپەن چوڭ يىغىن» قاتناشچى-
لىرى بىلەن تولغان، ھەممىنىڭ چىرا-
يىنى تەشۋىش ئالامەتلىرى باسقان،
كىشىلەر بىر - بىرى بىلەن سۆزلىشىش-
تىنمۇ ئېھتىيات قىلىپ گويا تىلسىز
ئادەملەردەك تىمتاسلىقتا چۆككەنىدى.
پەقەت مەيداننى قورشاپ تۇرغان سوغ
تەلەت «قىزىل قوغدىغۇچىلار» لا ۋا-
راڭ - چۇرۇڭ بىلەن ئۇياق - بۇياق
چېپىشىپ مەيدان تەرتىپىنى باشقۇر-
ماقتا ئىدى.

يىغىن باشلانغانلىقى ئېلان قىلىندي.

شۇئان بىر توپ قوراللىق ھەم قورال-
سىز «ئىسيانچىلار» نىڭ نازارىتىدە
بويىنغا ھەر خىل قالپاق نامىلىرى يې-
زىلغان تاختاي ئاسقان «كۈرەش - پى-
پەن ئوبيېكتلىرى» سەھنىگە ئېلىپ
چىقىلدى. بۇلارنىڭ قارىسى كۆرۈنۈش
بىلەن تەڭ پۈتۈن مەيداننى زىلزىلىگە
كەلتۈرۈپ ئالا - تاغىل توۋلانغان شو-
ئار سادالىرى قاپلىدى.

«كاپىتالىزم يولىغا ماڭغان ھوقۇقدار-
لارنى يوقىتايلى!»

«چەتكە باغلانغان ئۇنسۇرلاردىن ھې-
ساب ئالايلى!»

«نەق ئىنقىلابقا قارشى ئۇنسۇرلارنى
قەتئىي باستۇرايلى!»

«سىنىپىي دۈشمەنلەرگە زەربە بېرەيلى!»

....

سەھنە ئالدىدا قاتار تۇرغۇزۇپ
ئېگىشتۈرۈپ تويۇلغان «ئۇنسۇرلار» قا-
تارىدا بويىنغا «چەتكە باغلانغان، ئىن-
قىلابقا قارشى ئۇنسۇر» دېگەن قارا
خەت يېزىلغان يوغان تاختاينى ئاسقان
ئالىمجانمۇ تۇرۇپتۇ. ئۇ ئېغىرچە بېسىل-
ماي ياڭراۋاتقان شوئار ساداسى ئىچ-
چىدە بېشىغا تەگكەن بىر مۇشت بىلەن
تەڭ ئالدىغا دۈم چۈشتى.

دەل شۇ چاغدا ئىچىمۇ - ئىچىماق ئا-
دەملەر ئارىسىدىن «ۋاي ئىسىت، ئا-
لىم!» دەپ چىرقىرىغان ئايالنىڭ ئا-
ۋازى ئاڭلاندى. بۇ تونۇش ئاۋازدىن
ئالىمنىڭ يۈرىكى «قارت» قىلىپ قال-
دى - دە، كۆچەپ تۇرۇپ بېشىنى كۆ-
تۈردى. بىر ئايال ئۆرە هالدا ئىككى
قولى بىلەن يۈزىنى ياپقان پېتى ئۈن
سېلىپ يىغلاۋاتاتتى. بۇ ئۇنىڭ ئايالى
ئاسىيگۈل ئىدي. ئىككىي «ئىس-

يانچى» ئېتىلىپ كەلدى-دە، ئۇنى سۆرىگەن پېتى مەيداندىن ئېلىپ چىقىپ كەتتى. بۇ چاغدا ئەس-ھوشىنى يوقاتقان ئالىم چىداپ تۇرالماي «ئۇنىڭغا تەگمەڭلار...!» دەپ توۋلاپ تاشلىدى. ئەپسۇسكى، تاشبوراندەك تېگىۋاتقان مۇشت ۋە تېپىك زەربىدە ھالىدىن كەتكەن ئالىم ئاشۇ ئېغىر مىنۇتلاردا قانداقمۇ ئۆز مەھبۇبىغا تەسەللى بېرىشكە، ئۇنى قۇتقۇزۇشقا قادىر بولالايدۇ-دەيسىز؟!

بۇ خاتىرىلەر ئالىمجاننىڭ كۆز ئالدىدا گەۋدىلەنگەندە، ئۇنىڭ ۋۇجۇدى سىقىراپ كەتتى-دە، ئىختىيارسىز ھالدا ھېلىقى پەنجىرىنىڭ ئۆيگە قارىدى. قارىغانسېرى ئۇنىڭ يۈرىكى خۇددى شاش ئاتنىڭ تۇيىقىدەك چاپچىپ قاتتىق سوقۇشقا باشلىدى. ۋۇجۇدى كۈز شامىلىدىكى يوپۇرماقتەك تىترەيتتى. شۇ ھالەتتە ئۇنىڭغا ئاشۇ ئۆيدىكى ئانا-بالىنى بىر كۆرۈش، ئۇلارنىڭ زادى كىملىكىنى بىلىپ بېقىش ئىستىكى قوزغالدى. لېكىن، ئىنتىلگەن بولسىمۇ، قەدەم ئېلىشقا پېتىنالمىدى. قانداقمۇ پېتىنالىسۇن؟ بۇ چاغدا چاتاقنىڭ چوڭى چىقمامدۇ، ئەگەر گۇمانى توغرا بولماي قالسا رەسۋا بولمامدۇ؟... ئۇ ئۆزىنى تەستە بېسىۋالدى.

ئۇ يەنە مۇنۇلارنى ئەسكە ئالدى.

79-يىل. مارت شامىلى جاھاننى ئىللىتىشقا، يەرلەر ئېرىپ كۈن نۇرى ئوبدانىراق چۈشكەن يەرلەردە ئەگىزلەر ئېقىشقا باشلىغان كۈنلەرنىڭ بىرى ئىدى. ئالىمجاننىڭ دېلوسى ئۇۋال قىلىنغانلار قاتارىدا بىر تەرەپ قىلىنىپ، ئازاد قىلىندى. ئۇ، ئۆز يۇرتىغا بارماي، ئۇدۇل بۇرۇنقى خىزمەت ئورنىغا كەلگەنىدى. ئەپسۇسكى، ئۇنىڭ ئائىلىسى ئاللىقاچان بۇ يەردىن كېتىپ قالغانىكەن. ئۇلارنىڭ نەگە كەتكەنلىكىنى ھېچكىم دەپ بېرەلمىدى. چۈنكى، ئۇ لەنەتتى يىللاردا كىممۇ ئۇنىڭ ئائىلىسىگە ئارىلىشىشقا جۈرئەت قىلالىدۇ، دەيسىز؟ ئىچى ئاغرىغان، ھېسداشلىق قىلىدىغان خىزمەتداش، دوست-يارانلىرىمۇ ئېھتىيات يۈزىسىدىن ئۇنىڭ ئائىلىسىدىن ئۆزىنى قاچۇراتتى. ئەينى ۋاقىتتا «سىنىپىي مەيدانىنى يوقاتقان» دېگەن ئاتاقتا خىزمەتتىن ھەيدىلىپ، باشپاناھسىز، ھېچقانداق ھىمايىسىز قالغان ئاسىيگۈل ئەمدىلا يېشىدىن ئاشقان ئوغلىنى باغرىغا بېسىپ، بۇ يەردىن كېتىشكە مەجبۇر بولغانىدى. ئالىمجان ئۇلارنى ئىزدەپ ئايالىنىڭ يۇرتىغا كەلدى.

ئۇ دەرۋازىدىن كىرىپ، ئۆز ۋاقتىدىكى پاكىز، ھاۋالىق، كىرگەن كىشىنىڭ كۆڭلىنى كۆتۈرۈپ قالىدىغان ئىللىق ھويلىنى ئەمەس، ئەسكى-تۈسكىلەر قالايمىقان تاشلانغان، ئېغىل ۋە ھويلا تاملىرى ئۆرۈلگەن قاقاسچىلىق باسقان بىر ھويلىنى كۆردى-دە، بوسۇغا تۈۋىدىلا تېڭىرقاپ تۇرۇپ قالدى. ھويلىدا ئادەم كۆرۈنمەيتتى.

— ئادەم بارمۇ؟ — ئۇ تارتىنىپراق توۋلىدى. شۇئان بىر بۇلۇڭدا باغلاقلىق ياتقان ئىت ھاۋشۇپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن تەڭ كاۋا بارىڭىنىڭ ئاستىدىن بويىنىنى سوزۇپ قارىغان بىر ئايالنىڭ بېشى كۆرۈندى. ئۇ ئايال دەرۋازا ئىچىدە تۇرغان ناتونۇش كىشىنى كۆرۈپ ئورنىدىن تۇرۇپ:

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى www.uyghurkitap.com

— كىمنى ئىزدەيسىز؟ دەپ سورىدى.

— تۇرغۇن ياغچىنىڭ ئۆيى مۇشۇمىكىن!

— ھە، مۇشۇ. ئۇ كىشى ئۆلۈپ كەتكەن. مەن كېلىنى بولىمەن. بىرەر ئىشىڭىز بارمىدى؟ — ئايال قوپاللىق بىلەن جاۋاب بەردى.

— ئوھوي، يەڭگەمكەنغۇ، — دېگىنىچە ئالىمجان ئوچۇق چىراي بىلەن ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ سالام بەردى. تىنچلىق-ئامانلىق سورىدى. ئايال بولسا، بۇ ناتونۇش كىشىگە ئەجەبلەنگەندەك قاراپ تۇراتتى، چاچلىرى چۇۋۇق، يۈزلىرى مەينەت، يالاڭئاياغ 5 — 6 ياشلاردا بىر قىز بىلەن قىپيالىڭاچ، چېچى قىرقۋېتىلگەن، كۆزلىرىدە چاپاقلار قېتىپ قالغان 3 — 4 ياشلاردا بىر ئوغۇل بالا ئانىسىنىڭ يېنىدا يېتىر قىغان قىيايەتتە قاراپ تۇرۇشاتتى. ئالىمجان بالىلارغا قاراپ كۈلۈپ قويدى. ئايال تېخىچىلا «سىز كىم بولىسىز؟» دېگەندەك ئۇن-تىنسىز تۇرماقتا ئىدى. ئالىمجان ئۆزىنى تونۇشتۇردى:

— مەن ئاسىيىگۇلنىڭ يولدىشى ئالىم بولىمەن.

— ۋاي، ئاتامەي. مۇنداق دەڭ، — ئايال بىردىنلا ھۇدۇقۇپ كەتتى — دە، چىرايىنى ئۆزگەرتىپ خۇشامەتكۇيلۇق بىلەن ئۇنى بارالىك ئاستىدىكى پاكار سۇپىغا تەكلىپ قىلدى ۋە كونا بىر چىت كۆرپىنى ئەكىلىپ سۇپىنىڭ لېۋىگە سالدى.

— مانا، مېنىڭ دېگىنىم كەلدى. تۇپىنىڭ تېشىدا بولسا بىر كۈنى كېلىدۇ، دېگەنىتىم. ئادەم دېگەن ئۆلمىسە كۆرۈشىدىكەن. مانا ئەمدى بىر ئوبدان كېلىپ قاپسىز...

ئالىمجان خۇددى بوغما قاپاقتەك دۇپ-دۇگىلەك سېمىز، بۇغداي ئۆڭ، ئەگمە قاش بۇ ئايالنىڭ ھەرىكەتلىرىگە يەر ئاستىدىن قارىدى ۋە ئۆي تەرەپكە، ھويلا ئارامغا سەپ سالدى. لېكىن بۇ ئانا-بالا ئۈچەيلەندىن باشقا ھېچكىم كۆرۈنمىدى. ئاخىرى ئايالدىن سورىدى:

— يەڭگە، ئاسىيىگۇل مۇشۇ يەردىمۇ؟ كۆرۈنمەيدىغۇ؟

— ھوي، خەۋىرىڭىز يوقمۇ؟ مەن تېخى سىزدىن سوراي دەپ تۇراتتىم.

— نېمىنى؟ بىرەر ئىش بولغانمىدى؟ — ئالىمجان بۇ ئايالنىڭ باش-ئايىغى يوق چۈشىنىكسىز گەپلىرىگە ئەجەبلىنىپ سورىدى.

ئايال سەل تۇرۇۋېلىپ، ئۇلۇق-كىچىك تىنىپ ھېقىقىدىغىنىچە ئاغزىلىرىنى ئۈمچەيتىپ سۆزلەشكە باشلىدى.

— بۇ گەپچە ھېچنېمىدىن خەۋىرىڭىز يوقكەن-دە؟ ھەي، دەردىم، چىداپ تۇرۇڭ، بارنى تەڭ تالىشىپ ئۆتۈپ تۇرايلى، دەپ شۇنچە قىلسام ئۇنىماي، مانا ئەمدى بولدىمۇ...

— يەڭگە، گەپلىرىڭىزگە چۈشەنمىدىم، ئوچۇقراق گەپ قىلسىڭىزچۇ؟ ئۇلار نەگە كەتتى؟ نېمە ئىش بولغانتى؟ — دەپ سورىدى ئالىمجان بىتاقەت بولۇپ.

— خەپ، نېمە دېسەم بولار؟ — ئايال ئەتراپىغا ئالاڭ-بۇلۇڭ قاراپ بېشىدىكى ياغلىقنى نېرى-بېرى تارتىشتۇرۇپ قويۇپ، كۆڭلىكىنىڭ پېشىنى تۈزەشتۇرگەچ، — ئاسىيىگۇل كېلىپ بىرە يىلدەك بىللە بولدۇق، بىز توي قىلغان يىلى كۈزدە قېيىن ئاتام تۈگىدى، كېيىنكى يىلى ئەتىيازدا قېيىن

ئانام قازا قىلىپ كەتتى. بىر يىلنىڭ ئىچىدە ئارقا - ئارقىدىن ئاتىمىز بىلەن ئانىمىزدىن ئايرىلىپ يىغلاپ - قاقشاپ قالدۇق. ھەي ...، دۇنيا قىتىن كەلگەنىدە بېشىدا قالپىقى باركەنمۇ دەيمەن. بۇ يەردىمۇ كېيىن ھە دېسىلا «ئەكسىيەتچىنىڭ خوتۇنى، بۇزۇق ئۇنسۇر» دەپ بەكمۇ جاپا سالدى، بىر تەرەپتىن سىزنىڭ دېرىكىڭىزنى ئالالماي يىغلاپ - قاقشاپ يۈردى، - ئۇ سەل جىمىپ قالدى - دە، بىردىنلا ئېچىنغان قىياپەتتە، - نېمە ئىش بولدى بىلمەي قالدۇق، بىر كۈنى تۇيۇقسىزلا يوقاپ كەتتى.

- ھە؟ نەگە كېتىپتۇ؟ ئوغلىمىز بار ئىدىغۇ؟ - ئالىمجان چۆچۈپ كەتتى ۋە ساراسىمىگە چۈشۈپ قالدى.

- بالا خۇيمۇ ئوبدان بالا بولمۇدى، زادى ئۆزىڭىزگىلا ئوخشايدۇ. بالىنىمۇ ئېلىپ كېتىپتۇ، ئەمەسمۇ. ئەستەپۇرۇللا، - ئۇ ناھايىتى ئوڭايسىزلىنىپ تۇرۇپ ئېيتتى، - سۆزلەشكە كىشىنىڭ تىلىمۇ بارمايدۇ...

- يەڭگە، تېزراق دېسىڭىزچۇ، زادى نېمە ئىش بولغان؟

- نېمە ئىش بولاتتى، ئىزدىدۇق، تاپالمىدۇق، ئاكىسى ئىزدەپ بارمىغان يېرى قالمىدى. تېخى ناھەقتىن-ناھەق «سەن بىر نېمە دەپ رەنجىتكەن ئوخشايسەن» دەپ ئۇرۇشۇپ تاياقنىمۇ يېدىم. كېيىن ئاڭلىساق، بىر شوپۇر بىلەن قېچىپ كەتكەنمىش...

بۇ كۈتۈلمىگەن گەپ گويا ئالىمجاننىڭ قولاق تۈۋىدە چاقماق چاققاندەك تەگدى - دە، ئورنىدىن دەس تۇرۇپ كەتتى ۋە ئۆزىگە ئىگە بولالمىغان ھالدا ساھىبخاننىڭ «چاي ئىچىڭ، باللىنىڭ دادىسى كېلىدىغان ۋاقىت بولدى، كۆرۈشۈپ كېتىڭ» دەپ خېلى تۇتقىنىغا قۇلاقمۇ سالماي ھويلىدىن چىقىپ كەتتى. شۇ ماڭغىنىچە بىر ئېرىقتا دۈچ كېلىپ قالغاندىلا، ئاندىن سەل ئېسىنى يىغىپ ئېرىق بويىدىكى قېرى سۆگەتنىڭ تۈۋىگە كېلىپ ئولتۇرۇپ تاماكا ئوراشقا كىرىشتى. ئەمما ۋۇجۇدىنى ئەلەم ئوتى چىرمىۋالغانلىقتىن قوللىرى تىترەپ تاماكا ئوراشقا قولاشماي مەخورىكىنى تۆكۈۋالدى. قولىدا قېپقالغان گېزىت پارچىسىنى غەزەپ بىلەن تاشلىۋېتىپ، باشقىدىن ئورىدى. تۇتاشتۇرۇپ سەرەڭگىنى يانچۇقىغا سېلىۋاتاتتى، تۇساتتىن:

- بۇرادەر، مەنمۇ بىر تۇتاشتۇرۇۋالسام ...، - دېگەن ئاۋاز يېنىدىلا ئاڭلاندى. ئۇ قايرىلىپ قاراپ، 40 ياشلار ئۆپچۆرىسىدە ئېگىز بوي، بادام دوپپىلىق، قاتاڭغۇر بىر ئادەمنىڭ ئۆزىگە كۈلۈمسىرەپ قاراپ تۇرغانلىقىنى كۆردى.

سەرەڭگىنى ئۇنىڭغا بەردى. بۇ ئادەم سەرەڭگىنى ئېلىۋېتىپ:

- شەھەردىن چىققان ئوخشىمامسىز؟ - دەپ سورىدى.

ئالىمجان بېشىنى لىڭشىتتى. ئەمما ئۇنىڭ چىرايىدىن قاتتىق ئازابلىنىش ئالامىتى ئەكس ئېتىپ تۇراتتى، ئۇ كىشى تۇتاشتۇرۇپ بولۇپ، سەرەڭگىنى قايتۇرۇپ بەردى - دە، ئۆزىمۇ ئالىمجاندىن 2 - 3 قەدەم نېرىدا ئولتۇردى.

- بۇ يەرگە تۇغقان يوقلاپ چىققانمۇ؟ - دېدى ئۇ كىشى ئالىمجانغا يەر

تېگىدىن قاراپ قويۇپ.

— شۇنداق، — ئالىمجان بىر پەس شوككىدە ئولتۇردى، ئاندىن ھەسرەت بىلەن چوڭقۇر تىنىپ قويۇپ، ئايالىم بىلەن ئوغلۇمنى ئىزدەپ كەلگەن، — دېدى.

ئۇ كىشى سەل ئەجەپلەنگەندەك بولۇپ سورىدى:

— ئايالىڭىز مۇشۇ يەردىمىدى؟

— ھەئە. تۇرغۇن ياغچى دېگەن كىشى مېنىڭ قېيىن ئاتام بولاتتى.

— نېمە؟ سىز ئاسىيگۇلنىڭ يولدىشى بولامسىز؟ — ئۇ كىشى بىردىنلا ھەيرانلىق ئىلكىگە چۈشۈپ قالدى.

— شۇنداق، — جاۋاب بەردى ئالىمجان دەرھال ئۇنىڭغا بۇرۇلۇپ، ئۇ كىشىمۇ شاققىدە ئورنىدىن كۆتۈرۈلۈپ كۆرۈشۈشكە قول ئۇزاتتى.

— ئاسىيەنى تونۇيدىكەنسىز-دە؟

— نېمىشقا تونۇمايمەن. ئەلۋەتتە تونۇيمەن-دە. بىز بىر مەھەللىلىك تۇرساق. دادام بىلەن تۇرغۇنكامۇ يېقىن ئۆتۈشەتتى. تۇرغۇنكام قازا قىلىپ كەتكەن بىلەن ئوغلى ئاۋۇت بىلەن ئاغىنىدارچىلىقىمىز قويۇق. ئۇلارنىڭكىگە باردىڭىزمۇ؟

— باردىم.

ئىككىيلەن بىر پەس سۈكۈتتە ئولتۇرۇشتى. ئۇ كىشى ئالىمجاننىڭ چىرايىدىكى خاپىلىقنىڭ سەۋەبىنى چۈشەندى بولغاي، بىردىنلا ئاسىيگۇل ھەققىدە گەپ باشلىدى:

— ئۇ بىچارە جاھاننىڭ دىشۋارچىلىقىنى ئاز تارتمىدى. سىزنىڭ ھايات بار-يوقلۇقىڭىزنى بىلەلمەي جىق سورۇقچىلىق تارتىپ كەتتي. ئاكىلىشىمچە دەسلەپتە سىزنى تۇتۇپ كەتكەن ئوغرىلارغا، گوڭشەنجويلەرگە بارسا «بىلمەيمىز» دەپتۇ. كېيىن دېرىكىڭىزنى ئۇقۇش نىيىتىدە ئورۇمچىگە كەتتى، ئۇ يەردە 5 — 6 ئاي ئاچ-توق قاڭقىراپ يۈرۈپ ھېچنېمە ئۇقالماپتۇ! ئۇ قالايمىقانچىلىق يىللاردا ئۇ بىچارىنىڭ دادىغا كىم قۇلاق سالىدۇ، دەيسىز. ئۇ يەردە ئۆي-ماكان، پۇل بولمىغاندىن كېيىن خەقلەرنىڭ ئۆيىدە كىر-قات يۇيۇپ جان بېقىپ يۈرۈپ، بىر كادىرنىڭ ئۆيىگە بالا باققۇچى بولۇپ ئورۇنلاشقانىمىش. ئۇ يەردە ئۈچ ئاي ئىشلىگەندە، ئىنسابى بار كىشىلەركەنمۇ دەيمەن، ئۇنىڭ ئەھۋالىنى بىلگەندىن كېيىن ياردەم قىلىپ يولغا سېلىپ قويۇپتۇ. يىغىپ ئېيتقاندا بىر بالا بىلەن كىشىنىڭ ئۆيىگە سىغماق تەس، دەگا!

ئالىمجان چوڭقۇر بىر ئۇھ تارتتى:

— مەن قولغا ئېلىنغاندا ئوغلىمىز تۆت ئايلىق قالغان. مەن قامىلىپ ئۇزۇن ئۆتمەي، مېنى ئالتايدىكى بىر ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش مەيدانىغا ئاپىرىۋەتتى. تاكى 78 — يىلىغىچە شۇ يەردە تۇردۇم. بۇ جەرياندا ئائىلىگە يازغان خەتلىرىم ھەتتا تەشكىل ئارقىلىق سۈرۈشتۈرۈپ يازغان خەتلىرىنىڭ ھەممىسى جاۋابسىز قېلىۋەردى. ئۇلارنىڭ نەدىلىكىنى بىلەلمەي مەنمۇ كۆپ بىئارام بولدۇم...

— ھەي...، بۇرادەر! شۇنداق دەيسىز، — ئۇ ئالىمجاننىڭ گېپىنى بۆلۈۋەتتى، — ئۇ بىچارە بىر يەردە ئارامخۇدا تۇرالمىسا، قاراشەھەردىن كېلىپ بۇ يەردىمۇ ئاز كۈن ئوبدان تۇرالىدى.

ھەم... خۇدايەم بىچارە ئاۋۇتقا دۇنيادا تەڭدىشى يوق بىر ھازازۇل خوتۇننى بۇيرۇپتىكەن، بۇنىڭ قايسىسىنى دەي! بۇ ئىنجىس ھە دىسىلا «ئېرى ئەكسىيەتچى، تۈرمىدىكەن، ئۆزىنىڭ قالپىقى بار ئىكەن، تەشكىلنى خىزمەتتىن قوغلاپتۇ. ئەمدىلىكتە بۇ يەرگە كېلىپ بىزنى باشقۇرماقچى، ئېرىنى ناھەق تۇتۇپ كەتتى، دەپ دائىم پارتىيىنى تىللايدۇ، ھۆكۈمەتنى قاغايدۇ» دەپ دادۇيگە چىقىپ، ئاخىرى ئۇنى ئۇنسۇرلار بىلەن بىللە ئەمگەككە چىقىرىدىغان قىلدى. ئۇ خوتۇن ئۆيدە قالغان نارسىدە بالىسىمۇ پاتقۇزماي، قورسىقىغا بىر نىمە بەرمەي ئاچ قويۇپ قىيناپتۇ، يىغلىسا ئۇرۇپتۇ. ھەي... ئادەمدىن ئامەت قاچقاندا پالاكەتمۇ يىپىشىپ تۇرىدىكەن. ئۆيدىكىلەردىن ئاڭلىسام، بالىسىنىڭ ھالىغا چىدىماي ئاسىيەم يەڭگىسىگە بىر نىمە دىگەن ئوخشايدۇ. ئۇ خوتۇن ئاغزىنى بۇزۇپ «كۆزىنى يۇمغان پوقىنى يەپتۇ» دىگەندەك، ئاغزىغا كەلگەننى ۋالاقشىپ تىل سېپتۇ. بۇ جىدەلنىڭ تۈپىسىگە ئاۋۇت كېلىپ قاپتۇ. ئۇ ئايالىغا سەل ئاچچىقلانغان ئىكەن، ئۇ ئىپلاس تېخىمۇ ئەشەددىيلىشىپ، ئاسىيەمنىڭ نومۇسىغا تېگىدىغان يامان سۆزلەرنى توقۇپ قارىلاپ پوق چايىنىغان ئوخشايدۇ، ئاۋۇتمۇ گەپنىڭ راست-يالغىنىنى سۈرۈشتۈرمەيلا بىچارىنى «چىق ئۆيدىن، جالاپ، كالاپ» دەپ تىل سالغان ئوخشايدۇ. ئۇنىڭسىزمۇ كېچە-كۈندۈز كۆزىدىن ياش قۇرىماي دەردتە پۈچىلىنىپ يۈرگەندە، بۇ ئاھانەت، بۇ ئەلەم تېخىمۇ ئېشىپ چۈشتى-دە، ئاشۇ

كېچىدىلا بالىسىنى ئېلىپ ئۆيدىن چىقىپ كەتكەنىكەن. شۇندىن كېيىن مەھەللىگە كەلمىدى. كېيىن ئاۋۇت كۆپ ئىزدىدى. ئەمما تاپالمىدى.

ئالىمجان ئەھۋالنىڭ تېگىگە يەتتى بولغاي، ئۇ كىشىدىن سورىدى:

— ھازىر ئۇلارنىڭ نەگە كەتكەنلىكىنى ئاڭلىغان يېرىڭىزمۇ يوقمۇ؟

ئۇ كىشى ئالىمجاننىڭ كۆزىگە جۈرئەتسىزلىك بىلەن بىر قاراۋېتىپ، ئېغىر خۇرسىنىپ قويدى ۋە بىر دەقىقە تۇرۇۋېلىپ، ئاندىن ئۆزىدىن كۆز ئۈزمەي «قېنى، جاۋاپ بەرسەڭچۇ؟» دىگەندەك تىكىلىپ ئولتۇرغان سۆھبەتدىشىغا ئېچىنغان ئەلپازدا قاراپ تۇرۇپ ئەستە ئېغىز ئاچتى:

— كېيىن، مەھەللىدە «ئاسىيەگۈل دەرد-ئەلەمگە چىدىماي ئۆيدىن چىققان ئاشۇ كېچىدە بېرىپ قاش دەرياسىغا ئۆزىنى ئېتىۋاپتۇ» دىگەن شۇمخەۋەر تارالدى.

— ھە؟! — ئالىمجان خۇددى يىلان چاققاندەك سەسكىنىپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى ۋە ئىنتايىن ھودۇققان ھالدا:

— بالىچۇ؟ بالا نەدە قاپتۇ؟

— ھېلىقى كىشى ئالىمجاننىڭ ئەلپازىدىن ھەم چۆچىگەن ھەم ئېچىنغان قىياپەتتە بېشىنى چايقىدى.

— بالا ھەققىدە تا ھازىرغىچە ھېچقانداق گەپ-سۆز ئاڭلىمىدىم...

ئەينى ۋاقىتتا ئالىمجان بۇ گەپلەر بىلەن ئۆزىنى قويارغا يەر تاپالماي، بىر قانچە كۈن ئاغرىق كىشىدەك تالا-تۈزگە چىقماي، يېتىپ كەتكەنىدى. ئۇ تا ھازىرغىچە ئاشۇ جاننى قاقشاتـ

قۇچ كۈتمىگەن شۇمخەۋەر. ئېسىگە چۈشۈپ قالسا ۋۇجۇدى ئازاب ئوتىدا ئۆرتىنىپ كېتەتتى.

مانا! شۇنچە يىللار ئۆتۈپ، بۈگۈنكى كۈنگە كەلگەندە ھېچ كۈتۈلمىگەن يەردىن قاندا قتۇر يەنە بىر ئاسىيە ئىسىملىك ئايالنىڭ چىقىپ قېلىشى، بۇلارنىڭ تەقدىرىنىڭمۇ ئوخشاش بولۇشى، بولۇپمۇ بۈگۈن كەچقۇرۇن باغ ئارىلاپ يۈرگەندە تويۇقسىز دۈچ كېلىشىپ قالغان ھېلىقى ئايالنىڭ ئۇنى كۆرۈپلا غەلىتە ئالاقزادىلىك ئىچىدە ئۆزىنى چەتكە ئېلىشى ئالىمجاننى قاتتىق گۇمانغا سېلىپ قويغانىدى. تېخى ھېلىقى ھارۋىكەش بالىچۇ!. ئادىلجان...

شۇئان ھارۋىكەشنىڭ پۈتۈن سىماسى ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا پەيدا بولدى-دە، ئارقىدىنلا ئاسىيگۈلنىڭ ئەينى ۋاقىتتىكى چىراي-شەكلى، قەددى-قامىتى گەۋدىلەندى. بۇ ئىككى چىراي ئارقا-ئارقىدىن ئالمىشىپ ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن نەچچە رەت ئۆتتى. ئايالنىڭ پىسىڭگىدە كۈلگەندە ھۆسنىگە ھۆسن قوشىدىغان مەڭزىدىكى ئىككى زىناق بالىنىڭ مەڭزىدە كۆرۈنگەندە، ئالىمجاننىڭ گۇمانى تېخىمۇ كۈچەيدى-دە، ئىختىيارسىزلا «ئۇ ھايات» دەۋەتتى ۋە شۇئان كۆككە قاراپ نالە قىلىشقا باشلىدى...

«ئاھ، خۇدا! مەن ئەمدى ھېس قىلىۋاتىمەن. كارامەتلىرىڭ ھەقىقەتەن تاسادىپىي بولىدىكەن. ھايات دېمەسدىگەن مۇرەككەپ! يۈرىكىم تۇيغانىكەن، قەلب ئەينىكىمدە دائىم ئەكس ئېتىپ تۇرىدىغان يېقىملىق چىراي، ئۈمىد ئۇچقۇنى چاقناپ تۇرىدىغان ئاشۇ ئوت-لۇق كۆزلەر ھېلىقى كىچىك ھارۋىكەشنىڭ سىماسىدا نامايان بولغانىدەك قىلىۋىدى... مەن يەنىلا بەختسىز ئىكەنمەن... ئېھ، ھايات! سەن زادىلا خىلمۇ خىل تاسادىپلاردىن خالىي ئەمەس ئىكەنسەن!...»

ئۇ ئەمدى ئۆزىگە ئىگە بولالماي قالدى-دە، ئىختىيارسىز ھالدا قەدەم ئالدى...

× ×

ھىدايەت ئاكا بىلەن زۆھرەم ئانا قىزىنىڭ يولىغا قانچىلىك ئىنتىزار بولغان بولسا، ئاسىيەنىڭ ئىنتىزارلىقىمۇ ئۇلاردىن قېلىشمىغانىدى. ئەپسۇسكى، ئۇ بۇ ئەزىز مېھمانلار بىلەن كۆرۈشۈشكە مۇيەسسەر بولالمىدى. چۈنكى، «مېھمان كەلدى» دېگەن خەۋەرنى ئاڭلاپ ئوتتەك قىزغىنلىق بىلەن زۆھرەم ئانىنىڭ ئارقىسىدىن تەڭلا مېھمانى قارشى ئېلىشقا ماڭغانىدى؛ بىراق، تال باراڭنىڭ ئاستىدىن چىقىپ بىر-ئىككى قەدەم ئېلىشىغا ئۇشتۇمتۇت «پىرىزىدە» بېشى قېيىپ، كۆز ئالدى قاراڭغۇلىشىپ كەتتى، پۈتۈن ۋۇجۇدى سىرقىراپ ئاغرىپ خۇددى بەزگەككە تۇتقان كىشىدەك لاغىلداپ تىترەشكە باشلىدى ۋە شۇ جايدىلا قاققان قوزۇقتەك تۇرۇپلا قالدى. مېھمانلار بولسا پەشايۋانغا يېقىنلاپ كېلىۋاتاتتى.

ئۇ مىنۇت ئارىلىقىدا ئۆزىنى سەل بېسىۋېلىپ لىپ قىلىپلا باراڭنىڭ دالدىسىغا ئۆتۈپ كۆزدىن غايىب بولغانىدى. خۇشاللىققا چۆمگەن بۇ ئائىلە كىشىلىرىدىن ھېچكىم ئۇنىڭ بۇ ھالىتىگە دىققەت قىلمىدى. تاكى چوڭ-كىچىك تۇغقانلار ھەممىسى داستىخانغا

جەم بولغاندىلا ئاندىن زۇۋدەم مو-
ماي ئۇنىڭ يوقلۇقىنى بايقاپ دېرى-
كىنى قىلدى. ھېچبىر سادا بولمىدى.
ئاخىرى موماي ئۆزى ئۇنىڭ ئىشىك
ئالدىغا بېرىپ چاقىردى. لېكىن ئۆيدە
ھېچكىم يوق ئىدى. ھەتتا ھويلىنىڭ
ئىچى جىمجىتلىقتا چۆكۈپ، ئەل ئايى-
غى بېسىلغىچىمۇ ئۇ يەنىلا كۆرۈنمەيتتى.
شۇ تاپتا ھەممىسى ئۇيقۇدا. بىرگىنە
چەتتىكى قوشنا ئۆيىنىڭ پەنجىرىدىن
سۇس چىراغ نۇرى چۈشۈپ تۇراتتى.
ئالىمجان بۇ ئۆيدىكىلەرنىڭ تېخى ئۇخ-
لىمىغانلىقىنى ھېس قىلدى-دە، ناھا-
يىتى ئېھتىيات بىلەن مېڭىپ شۇ ئۆي-
نىڭ ئالدىغا كەلدى. ئەمما ئۆينىڭ
ھويلا تەرەپتىكى پەنجىرى ئېگىزرەك
بولغاچقا، ئۆي ئىچىنى كۆرگىلى بول-
مايتتى. ئۇ يېنىك قەدەم بىلەن باغ
تەرەپتىكى ئارقا دېرىزىگە ئۆتتى. دې-
رىزىنىڭ ئىككى قانىتى كەڭ ئېچىۋې-
تىلگەن بولسىمۇ، پەردە ھەم تارتىق-
لىق ئىدى. ئۇ ناھايىتى ئېھتىيات
بىلەن ئاۋايلاپ تۇرۇپ پەردىنىڭ يان
تەرىپىنى بىلىندۇرمەي قايرىدى. ئۆي
ئىچى رەتلىك سەرەمجانلاشتۇرۇلغان بو-
لۇپ، ناھايىتى پاكىز ھەم جىمجىت
ئىدى. سۇپىدا بىرەيلەن ئۇخلاۋاتاتتى.
ئۇنىڭ باش تەرىپىدە بىر ئايال تام-
غا يۆلەنگەن ھالدا ئالدىدىكى كىچىك-
كىنە شىرە ئۈستىدىكى پىلىكى پەس
چۈشۈرۈلگەن لامپىنىڭ پىلىلداپ كۆ-
يۈۋاتقان خىرە نۇرىغا چېكىتتەك تى-
كىلگىنىچە يېنىنى دېرىزىگە قىلىپ،
تىزىغا قوشتۇرۇۋالغان قولىغا ئېڭى-
كىنى تىرەپ ئولتۇراتتى. ئۈستىدىكى
سۇس ھاۋارەڭ كۆينەك بىلەن بېشىغا
تاڭغان ئاق قۇش نېپىز ياغلىقتا ياندىن
قارىماققا تولىمۇ ياداڭغۇ ۋە مىس-
كىن كۆرۈنۈپ كەتتى. بىر ھازادىن
كېيىن، ئۇ ئايال ھەسرەتلىك بىر ئۇھ
تارتىپ بېشىنى كۆتۈردى-دە، بىلى-
نەر-بىلىنمەس پۇشۇلداپ ئۇخلاۋاتقان
ئوغلىغا قارىدى.

«ئاھ، قايسى كۆزۈم بىلەن كۆرەي!
ئۇ ھايات ئىكەنغۇ! شۇنچە يىللار ئىز-
دەپ تاپالماي ئىنتىزار قىلغان، سى-
ياقى كۆز قىرىمدىن كەتمىگەن مېنىڭ
ئاسىيەمنىڭ دەل ئۆزىغۇ؟ ئەجەبا،
قايسى تەقدىر ئۇنى بۇ يەرلەرگە تە-
كىلىپ تاشلىغاندۇ؟! ئەي، ياراتقان
ئىگەم! سېنىڭ بۇ كارامىتىڭدىن ئاي-
لىناي. ئەمدىلىكتە مېنى ئۇنىڭ بى-
لەن مۇشۇ يەردە، يەنە كېلىپ مۇشۇ
ئائىلىدە ئۇچراشتۇرغىنىڭنى قارا!»

ئالىمجاننىڭ يۈرىكى ھەسرەت ئوتى-
دا لاۋۇلداپ، پۈتۈن ۋۇجۇدى لەرزىگە
كېلىشكە باشلىدى.

شۇ مىنۇتتا ئۆي ئىچىدىمۇ ئەلەمگە
تولغان بىر يۈرەك نالە قىلماقتا ئىدى...

«... ئۇخلا، قوزام، خاتىرجەم ئۇخلى-
غىن! ئەگەر سەن ھازىر دەرد-ئەلەم،
ئاچچىق ھەسرەتكە تۇغۇلغان شورلۇق
ئاناڭنىڭ قانداق ئوتتا كۆيۈۋاتقان-
لىقىنى بىلسەڭ ئىدىڭ، سېنىڭمۇ سەبى
قەلبىڭ پۇچىلىنىپ، يۇمران جىسمىڭ
ئازابلىنار ئىدى. لېكىن، سېنى ئازاب-
لاشقا ئاناڭ قانداقمۇ چىدىسۇن. چۈن-
كى سەن بولمىغىنىڭدا بۇ دۇنياغا ئار-
تۇقچە تۇغۇلۇپ قالغان شور پېشانە
ئاناڭنىڭ قۇيرۇقىنى ئاللىقاچان قۇم
باسقان بولاتتى. جۇدالىق يىللاردا،
خار-زارلىقتا ئۆتكەن كۈنلىرىمدە پەقەت

سەنىلا ماڭا ئارزۇ-ئۈمىد بېغىشلىدىڭ، بىر ئۆمۈر ھاقارەت ۋە رىيازەتتە ئۆتكەن ھاياتىمنىڭ بىردىنبىر تەسەللىسى بولۇپ كەلدىڭ. بۈگۈن مەن سېنىڭ ئاتا مېھرىدىن مەھرۇم بولغان نازۇك دىلىڭنى، بىغۇبار ياش قەلبىڭنى ئازابلاشقا قانداق چىداي...»

دەل شۇ مىنۇتتا كىمدۇر بىرسىنىڭ سىرتتا دېرىزە تۈۋىدە ئۆزىنى ئاران-ئاران بېسىپ، ئېچىنىشلىق ئاھ ئۇرۇۋاتقانلىقى ئۇنىڭ خىيالىنى كېسىپ باقمايتتى. ئۇ خۇددى تۇنجى قېتىم كۆرۈۋاتقاندەك ئوغلىغا بىر ھازا كۆز ئۈزمەي تىكىلىپ قارىدى. ئاندىن ئىرغىپ ئورنىدىن تۇردى-دە، ئۆيىنىڭ تۆرىدىكى بۇلۇڭغا قاراپ ماڭدى. ئۇ يەردە ئۈستىلەپ قويۇلغان ساندۇقلار تۇراتتى. ئۇ بېغىررەڭ سىرلانغان ياغاچ ساندۇق ئۈستىدىكى ئانچىلا كونىراپ كەتمىگەن قارا خۇرۇم چامادانىنى ئاچماقچى بولۇپ، يەنە قولىنى توختىتىۋالدى-دە، چامادانىنىڭ ئۈستىنى ئاۋايلاپ سىلاپ تۇرۇپ قالدى ... دېرىزە سىرتىدا بىرانە بولۇپ قاراپ تۇرغان ئالىمجان ئۇنىڭ بۇ ھەرىكىتىنى دەرھال چۈشەندى. بۇ چامادانىنى توي ئۈچۈن ئىككىسى بىللە چىقىپ ئالغان ئەمەسمىدى ...

«بىچارە، تويىمىزنىڭ يالدامىسى قىلىپ ئاسراپ ساقلىغىنىڭ ئۈچۈن يېڭى تۇرۇپتۇ، لېكىن ئۆزۈڭچۇ؟ كۆپ ئۆزگىرىپ كېتىپسەن. ئەنە، ئەينى يىللاردىكى سەرۋىدەك خۇشپىچىم زىلۋا قامىتىڭ جەبرى-جاپادىن پۈكۈلۈپتۇ، مامۇقتەك، چىرايلىق قوللىرىڭ ئېغىر ئەمگەك ۋە يىللار بويى يۇغان ھېساب-سىز كىر-قاتلار زەربىدىن كۆپۈشۈپ قوپاللىشىپتۇ. قۇندۇزدەك چاچلىرىڭمۇ ئوبدانلا ئاق سانجىپتۇ. مۇھەببەت چاقناپ تۇرىدىغان نۇرلۇق كۆزلىرىڭنى دەرد-ئەلەم، مۇڭ-ھەسرەت ئىگىلەپتۇ، قان تېپىپ تۇرغاندەك قىزىل يۈزلىرىڭ تاتىرىپ سولۇپتۇ...» ئالىمجان ئاشۇلارنى كۆڭلىدىن كەچۈرۈۋاتقاندا، ئۇ چامادانىنى ئېچىپ كىچىك بىر رامكىنى ئالدى-دە، ئوغلىنىڭ يېنىغا ئولتۇرۇپ لامپىنىڭ پىلىكىنى سەل كۆتۈرۈپ قويۇپ، قولىدىكى رامكىنى كۆز ئالدىغا تۇتۇپ ئۇزاق تىكىلدى. ئاندىن ئوغلىغا، يەنە رامكىغا قارىدى. بۇ رامكىدىكى پۈتۈن ئۆمرىنى ئاتىغان سۆيۈملۈك ئېرى ئالىم بىلەن توي گۇۋاھنامىسى ئېلىپ بولغاندىن كېيىن چۈشكەن خاتىرە رەسىم ئىدى. ئۇ رەسىمنى باغرىغا باستى ۋە بېشىنى ئارقىغا تاشلاپ كۆزىنى يۇمغىنىچە بىر مەھەل ئولتۇرۇپ قالدى. ئاندىن رەسىمنى ئەكىلىپ ئوغلىنىڭ يۈزىگە يېقىن تۇتۇپ تەڭلەشتۈردى.

«نېمىدېگەن ئوخشايسەن-ھە! لېۋىڭنىڭ نېپىزلىكىدىن تارتىپ چىرايلىق تۈگۈلگەن چوڭچۈرىدەك قولاقلىرىڭغىچە ئوخشاپ تۇرغىنىڭنى قارا...» ئۇ مەيىن كۈلۈمسىرىدى. لېكىن كۆزلىرىدىن بۇلدۇقلاپ ياش قۇيۇلۇپ تۇراتتى. بىچارە، ئېچىنىشلىق سەرگۈزەشتىلەرنى ئەسلەپ، پارە-پارە بولغان قەلبىگە توساتتىن تەگكەن بۇ زەربىدىن ئازابلانماقتا ئىدى.

گۈزەل ياشلىق باھارى ۋاپا-ئەقىدىنىڭ قۇربانى بولۇپ توزىغان بۇ ئاجىز گەۋدىنىڭ سىلكىنىپ-سىلكىنىپ

كېتىۋاتقىنىنى كۆرۈپ چىدىمايۋاتقان ئالىمجان ئېتىلىپ ئۆيگە كىرىپ سەلدەك ئېقىۋاتقان ياشلىرىنى لەۋلىرى بىلەن سومۇرۇۋالغۇسى، ئەلەم يېشى يۇيۇپ ئۆتكەن ئىككى مەڭزىنى ئالقىنىغا ئېلىپ تۇرۇپ جۇدالىق دەردىدە قۇرۇپ كەتكەن لەۋلىرىگە سۆيگۈسى كەلدى. بىراق، ئىككى پۇتى گويا يەرنىڭ قەرىگە پېتىپ قالغاندەك مىدىرلىمايتتى. بۇنىڭغا نېمە ئامال؟...

ئاسىيە رەسىمنى ئۆزىگە يېقىن تۇتۇپ، خۇددى ئۇنىڭغا بىرنېمە دېمەكچى بولغاندەك ئاغزىنى ئۈمەللەشكە باشلىدى... ئەپسۇسكى، گېلى بوغۇلۇپ ئۈنى چىقمايتتى. ئەمما يۈرىكى سۆزلىمەكتە ئىدى...

«... سېنىڭ هايات بارلىقىڭغا هامان كۆڭلۈم گۇۋاهلىق بېرىپ تۇراتتى. خەيرىيەت هايات ئىكەنسەن. لېكىن سېنى تېپىش، هايات بار-يوقلۇقىڭنى بىلىش ئىستىكىدە كۆرگەن كۈنلىرىم، تارتقان جاپالىرىم، سېغىنىش ئوتىدا كۆيۈپ قىلغان ناله-پەريادلىرىم، كىرپىك قاقماي ئۆتكۈزگەن سانسىز تۈنلىرىم بەدىلىگە، ئاتا قىلغىنىڭ مۇشۇ ئەجەللىك زەربە بولدىمۇ؟» ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ كۆزىنى يۇمدى-دە، «ئاه، خۇدا! ئالدىڭدا قىلغان نېمە گۇناهىم بار ئىدى؟ تۇرمۇشنىڭ ھەممە ئازاب-ئوقۇبەتلىرىگە مېنى ياراتقانمىدىڭ؟ تۈگىمەس ھەسرەتكە تۆرەلدۈرگەنمىدىڭ؟ ئاتا-ئانامدىن ئايرىدىڭ، سۆيگەن ئېرىمدىن ئايرىدىڭ، ئانا ماكانىمدىن ئايرىدىڭ. يۇرتنى تاشلاپ مۇساپىرچىلىقنىڭ دەردىنى تارتىشقا مەجبۇر قىلدىڭ! ھەي، يۇرتۇمنىڭ ئىپتىخارى بولغان قاش دەرياسى، شۇ چاغدا ماڭىمۇ قوينىڭدىن ئورۇن بەرگەن بولساڭ بولماسمىدى...؟ ئەمدى بۇ ئەلەمگە قانداق چىدايمەن...» ئۇ ئۆكسۈپ تۇرۇپ كۆزىنى چىراغقا يۆتكىدى. «ئاه، سەن شۇنچە يىللار بۇ كىچىككىنە كولبەمنى يورۇتۇپ كەلدىڭ، لېكىن دەردكە تولغان قەلبىمنى يورۇتالمىدىڭ. ئەمدى مەڭگۈ يورۇتالمايدىغان بولدۇڭ. بۇ زادى نېمە ئۈچۈن؟ ياكى مۇشۇنداق تۈن بويى ئۆزۈڭگە تەلمۈرۈپ تەپتىڭدە ئېرىپ تۈگىسۇن دەمسەن؟ قېنى، جاۋاب بەرگىنە، كۈتكەن بارلىق ئۈمىدلىرىم بەربات بولدىمۇ؟...» ئۇ گويا چىراغدىن جاۋاب كۈتكەندەك بىر هازا تىكىلىپ ئولتۇردى. ئاندىن ئېچىنىشلىق ئۇھ تارتىپ كۆڭلىكىنىڭ پېشى بىلەن كۆز يېشىنى سۈرتۈۋېتىپ، تاتلىق ئۇخلاۋاتقان ئوغلىغا قاراپ، كېسەل ئازابىدىن ئىڭراۋاتقان بىماردەك ئىڭراپ سۆزلەشكە باشلىدى:

— ئۇخلا بەختسىز ئوغلۇم. ئىگەم سېنى ئاتىدىن ئېيتماپتۇ. تىلىڭ چىققاندىن بېرى «دادام قاچان كېلىدۇ» دەپ ئىنتىزارلىقتا كۈتكەن داداڭمۇ كەلدى. پەقەت بىزدىن بىرنەچچە قەدەملا نېرىقى ئۆيدە راھەت ئۇيقۇدا ياتماقتا. پېشانەڭگە پۈتۈلگەن قىسمەت شۇنداقمۇ بىلمىدىم، «دادا» دەپ بېرىپ ئۇنىڭ قۇچىقىغا ئۆزۈڭنى ئاتالمىدىڭ، «كەلدىڭمۇ» دەپ مەن ئۇنىڭ كۆكرىكىگە باش قويالمىدىم، يا پەرۋەردىگارا! بۇ نېمە كارامەت؟ ئۈچ يىلدىن بېرى ئاتا-ئانام ئورنىدا ماڭا قانات يېيىپ كەلگەن بۇ كىشىلەر

ئەمدى كىم بولۇپ چىقتى؟ مانا ئەمدى بىردىنلا مەڭگۈ جۇدالىق دەرددە روھىي ئازابتا قۇرۇپ تۈگەشكە مۇپتىلا قىلغۇچى رەقىپلىرىمگە ئايلىنىپ قالدىغۇ؟! مېنى قانداق چىدىسۇن دېگەنسەن؟ بۇ دەرد-ئەلەملەرنى قانداق كۆتۈرەلەيمەن؟...

— شۇ ھالەتتە دېرىزە تۈۋىدىمۇ بىر يۈرەك ھەسرەت چەكمەكتە: «ئالدىڭدا نېمەمۇ دېيەلەيمەن، قايسى تىلىم سۆزلەشكە جۈرئەت قىلسۇن! مېنىڭ ئالدىرا قىلالىغىنىم، سەۋرسىزلىكىم كۆڭۈلنىڭ بەگباشلىقىغا يول قويغان. بۇنى مەن ھېچكىمدىن كۆرەلمەيمەن، پەقەت ئۆزۈمدىن... ۋاپادارلىقتا ھەقىقەتەن سەندىن كۆپ ئاجىز ئىكەنلىكىمنى ھېس قىلماقتىمەن، ئامالىم قانچە...» ئۇنىڭ يۈرىكى ئېچىشاتتى، قاتتىق ئۆكۈنۈشتىن ۋۇجۇدى سىلكىنىپ-سىلكىنىپ كېتىۋاتاتتى.

توساتتىن ئۇخلاۋاتقان ئانىدىل ئويغىنىپ كەتتى. ئۇ كۆزىنى لاپپىدە ئېچىپ ئانىسىنىڭ تېخىچە ئۇخلىماي ئاغرىق ئازابىغا چىدىماي ياتقان كېسەلدەك ئىڭراپ سۆزلىگەچ يامغۇردەك ياش تۆكۈپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆردى-دە، بېشىنى دەس كۆتۈرۈپ:

— ئانا، جېنىم ئانا، نېمە بولدىڭىز؟ كىم سىزگە ئازار بەردى؟ ئېيتىڭا؟ زادى نېمە ئىش بولدى؟—دەپ ئارقا-ئارقىدىن ئەنسىزلىك ئىچىدە سوئال ياغدۇرۇۋەتتى.

ئانىسى جاۋاب ئورنىغا ئۇنى تارتىپ باغرىغا باسقىنىچە بۇقۇلداپ يىغلاپ تاشلىدى. بالا يۇلقۇنۇپ، ئانىسىنىڭ باغرىدىن بېشىنى تارتتى-دە، چىدىيەت بىلەن سورىدى:

— ئانا، كەپ قىلسىڭىزچۇ، زادى نېمە بولدى؟ يا گۈلسىمناي ئاچامدىن دادامنىڭ يامان خەۋىرىنى ئاڭلىدىڭىزمۇ؟

— ئانىسى بېشىنى چايقىدى. لېكىن كۆزىدىن تارامالاپ ياش ئېقىپ تۇراتتى.

— ئانا، نېمە مۇنچە تەقەززا قىلىسىز، نېمىگە شۇنچە يىغلايسىز؟ سىزنىڭ مۇنداق يىغلىغىنىڭىزنى كۆرمىگەنىدىم. يا دادامنىڭ ئۆلۈم خەۋىرىنى ئاڭلىدىڭىزمۇ؟

— ياق! ئۇ ھايات،— ئانىسى ئۇنىڭ بۇ سوئالىنى كەسكىن رەت قىلدى.

— ئۇ بارمىكەن؟ ھازىر نەدىكەن؟ كىمدىن ئاڭلىدىڭىز؟ كىم ئۇنى كۆرۈپتۇ؟—بالا يېلىنغان ھالدا قىستاپ تۇرۇۋالدى. ئانىسى ئۇنىڭ كۆزىگە ياشلىق كۆزى بىلەن تىكىلىپ تۇرۇپ زەردە بىلەن جاۋاب بەردى:

— مەن كۆردۈم، سەنمۇ كۆردۈڭ!

— ھە؟! نېمە دەۋاتىسىز؟ نەدە كۆردۇق؟ مەن ئىشەنمەيمەن. بىز كۆرگەن بولساق، ئۇمۇ بىزنى كۆرمەمدۇ، كۆرسە نېمىشقا ئۆيگە كەلمەيدۇ؟ دادام ھاياتلا بولسا، بىزنى بىر كۈنلىرى ئىزدەپ كېلىدۇ، دېيتتىڭىزغۇ؟

بالىنىڭ ئارقا-ئارقىدىن سوراپ ئانىسىنى قىستاپ كېتىپ بارغانلىقىنى كۆرگەن ئالىمجان ئەمدى تاقەت قىلالمىدى.

— مانا، مەن كەلدىم، ئوغلۇم، مەن كەلدىم...

ئۇشتۇمتۇت ئاڭلانغان بۇ ئاجايىپ ئاۋازدىن ئانا-بالا ئىككىسى خۇددى توك سوقۇۋەتكەندەك قاتتىق چۆچۈپ كەتتى-دە، تەڭلا بۇرۇلۇپ بوسۇغا

تۇۋىدە ھاياجاندىن لاغىلداپ تىترەپ تۇرغان قوللىرىنى سوزغان پېتى تەلمۈرۈپ تۇرغان كىشىنى كۆرۈپ، ھەيرانلىق ئىلكىدە گويا نەپەستىن توختىغان ئادەمدەك تىمتاس بولۇشتى.

بۇ چاغدا تۇتىنچى بىر كىشىنىڭ ئىشىك تۇۋىدە پەيدا بولۇپ، نە كۆزلىرىگە، نە قولاقلىرىغا ئىشىنەلمەي ھاڭ - تاڭ ھالەتتە تۇراتتى. بۇ گۈلسۇم ئىدى.

ئۇ، ئويغىنىپ يېنىغا ئۆرۈلگەندە، دېرىزىدىن چۈشۈپ تۇرغان غۇۋا ئاي يورۇقىدا ئېرى ياتقان ئورۇنىنىڭ بوش تۇرغانلىقىنى بايقاپ قالدى. ئاردىن خېلى ۋاقىت ئۆتتى، كىرمىدى. ئۆزىنىڭمۇ سىرتقا چىققۇسى كېلىپ، ھويلىغا چىقتى. خالاجايغا كىردى، ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىردەم تۇرۇپ ئەتراپنى كۆزەتتى، ھېچكىم كۆرۈنمىدى. بىردىنلا ھاياجان چۇلغاپ تەنلىرى شۈركىنىشكە باشلىدى - دە، ئۆيگە كىرىپ كەتمەكچى بولدى. ئۇ ئۆي تەرەپكە ئەمدىلا بۇرۇلۇشىغا چەتتىكى قوشنىسىنىڭ پەنجىرىدىن چۈشۈپ تۇرغان چىراغ نۇرىغا كۆزى چۈشۈپ قالدى - دە، نېمە ئۈچۈندۇر بىر نەرسە كۆڭلىگە چۈشكەندەك بولۇپ جايىدا تۇرۇپلا قالدى. شۇ ئەسنادا ئۆينىڭ ئارقا تەرىپىدىن ئوقتەك ئېتىلىپ كەلگەن پېتى ئىشىكنى ئىتتىرىپلا ئۆيگە كىرىپ كېتىۋاتقان بىرەيلەننىڭ سىياقى خۇددى ئېرىگە ئوخشاپ كەتتى - دە، تۇيۇقسىزدىن قورقۇنچلۇق ھاياجان ئىلكىدە نېمە قىلارىنى بىلەلمەي گاڭگىراپ قالدى. ئارقىدىنلا ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ چەبدەسلىك بىلەن ئاشۇ ئۆينىڭ ئىشىكىگە كەلدى. ئىشىك

ئېچىلغان پېتى قايتا يېپىلمىغانىدى. ۋاھ ئىشىنىڭ چوڭى ئەمدى چىقتى...

ئالىمجان تېخىچىلا قولىنى سوزۇپ ئۆرە تۇرغان ھالدا سۆزلەۋاتاتتى:

- ئوغلۇم، ئاخىرى سىلەرنى تاپتىم. ھايات بار ئىكەنسىلەر... بۇ ئوچۇقمۇ - چۈشۈممۇ؟ شۇنچە يىللار سىلەرنى ئىزدەپ تاپالماي ساراڭ بولايلا دەپ قالغانىدىم. لېكىن بۇ يەرلەردە ئۇچرىتارمەن دەپ زادىلا ئويلاپ باقماپتىكەنمەن. ئاسىيە، ئامان - ئېسەن بار ئىكەنسىز... - ئالىمجانىنىڭ ئاۋازى تىترەپ چىقاتتى.

ئاسىيە ئورنىدىن سوزۇلۇپ قوپۇۋېتىپ دېدى:

- بىز ھايات، ئۆلمىدۇق، ئويغان تۇرۇۋاتىمىز، - ئۇ سەل تۇرۇۋالدى. - سىز... سىز مۇنداق كېچىدە... ياق ھازىر بەك كەچ بولۇپ كەتتى، چىقىپ كېتىڭ، ئايالىڭىز...

ئالىمجان ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋەتتى:

- سىز خاتىرجەم بولۇڭ، گۈلسۇم ياخشى ئايال، ئۇ چۈشىنىدۇ، ئۇ بىزنىڭ ئەھۋالىمىزنى بىلىدۇ، بولۇپمۇ سىزنىڭ بىر ئۆمۈر تارتقان جاپالىرىڭىزنىڭ قەدرىگە يېتىدۇ. مەن ئۈچۈن جاپا چەككەنسىز: مېنى كەچۈرۈڭ، مەن سىزنىڭ ئەقىدىڭىزنى قەدىرلەيمەن، مەن ئەھۋالنى ئۇنىڭغا ئېيتىمەن...

- ياق، ياق! - ئاسىيە كەسكىن رەت قىلدى، - ئۇلار بۇ ئىشنى قەتئىي ئۇقمىسۇن. بۇ دەرد - ئەلەم، بۇ ئارتۇقلۇق مەن بىلەنلا كەتسۇن... - دېدى - دە، قوۋنتاندەك ئېتىلىپ چىقىش ئالدىدا تۇرغان يېشىنى كۆرسەتمەسلىك ئۈچۈن شارتتىدە يۈزىنى ئۆرۈپ

يېنىغا قارىۋالدى.

گۈلسۇم بولسا، ئۆي ئىچىدىكى مەنزىرىنى كۆرۈپلا دەرغەزەپكە كېلىپ، ئۆيگە باستۇرۇپ كىرىپ پوپاك كۆتۈرمەكچى بولۇپ تۇراتتى، دەل شۇ پەيتتە ئالىمجاننىڭ ئۆزى ھەققىدە يۇقىرى باھا بېرىپ سۆزلىگىنى ۋە ئاسىيەنىڭ جاۋابى ئۇنى شاپىدە توختىتىپ قويدى. بالا بىردە ئانىسىغا، بىردە بىچارىلەرچە تەلمۈرۈپ تۇرغان دادىسىغا ئېچىنغان قىياپەتتە قاراپ تۇراتتى، ئەمما خېلىغىچە ھېچكىمدىن زۇۋان چىقمىدى.

— ئادىلجان، ئوغلۇم، مېنى كەچۈرگىن. ئالدىڭدا ئاتىلىق بۇرچۇمنى ئادا قىلالمىدىم. سىلەرنى ناھايىتى كۆپ ئىزدىگەن بولسامۇ، بۇ يەرلەرگە كېلىپ قېلىشىڭلارنى ئويلىمىغانىدىم... ئۇنىڭ دېگەنلىرى ھەقىقەتەن راست ئىدى. ئاسىيەنىڭ ئىلىنىڭ بىر يېزىسىدىن بىرىاقلا خوتەننىڭ بۇ چەت ناھىيىسىگە كېلىپ ئولتۇراقلىشىپ قېلىشىنى ئۇ تەسەۋۋۇر قىلىپ باقمىغانىدى. ئۇنىڭ يىققان - توككەنلىرىنى ئايىماي سەرپ قىلىپ شەھەرمۇ شەھەر ئوغلىنى يېتىلەپ يۈرۈپ ئېرىنى ئىزدىشىنى، قاراشەھەر، شايار، تارىم، قەشقەر قازاقىلچىن قاتارلىق جايلاردىكى ئەمگەك لاگېرلىرىغا بېرىپ سۈرۈشتۈرۈشىنى ئۇ نەدىن بىلسۇن! قولىدا بىر نانغا چۈشلۇق نەرسىسى قالمىغاندا، كىشىلەردىن خوتەننىڭ مۇشۇ ناھىيىسىدە بىر ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش مەيدانىنىڭ بارلىقىنى ئاڭلاپ، ھەر قانداق ئېغىر شارائىتتىمۇ يوقاتمىغان ئېرىنىڭ بىردىنبىر يادنامىسى بولغان «رومېر» ماركىلىق قول سائىتىنى سېتىپ بۇ يەرگە كەلگەنىدى. بۇ يەردىمۇ تېپىلمىدى. ئەپسۇسلىنارلىقى شۇكى، ئۇنىڭدا قايتىپ كېتەلىگۈدەك ئىقتىسادىنىڭ يوق بولۇشى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇنىڭغا بۇ ئاي، بۇ كۈنلەردە ھېچكىم بىلمەيدىغان مۇشۇنداق چەت يەرلەردىلا خاتىرجەم ياشىيالايدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەنلىكتىن بۇ يەردە تۇرۇپ قېلىشقا توغرا كەلگەنىدى. دېگەندەك بۇ يەرگە كېلىپ ئاز ۋاقىت ئىچىدە قالغان بولسىمۇ، ئاسانلا كۆنۈپ قالدى. ئۇنى بۇ يەردە بىر ئوقۇتقۇچى ئايال ھىمايىسىگە ئالغانىدى. ئۇ بىر مەزگىل مۇشۇ ئايالنىڭ ئۆي ئىشى ۋە بالا باققۇچىسى ئورنىدا خىزمىتىنى قىلدى. ئۇ ئايالمۇ ئۇنىڭغا ياخشى مۇئامىلە ۋە يۆلەكتە بولغانىدى. پەقەت 3 - ئومۇمىي يىغىندىن كېيىن بىلىم ۋە ئىختىساس ئىگىلىرىنىڭ قەدرى كۆتۈرۈلگەندىلا، جاندىن ئېزىز كۆرۈپ ساقلاپ كەلگەن ئالىي مەكتەپ پۈتتۈرگەن دىپلومىنى كۆتۈرۈپ يۈرۈپ مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارغا ھال - ئەھۋال ئېيتىپ، نەتىجىدە باشلانغۇچ مەكتەپكە ۋاقىتلىق ئوقۇتقۇچى بولۇپ تەيىنلەندى. ئىككى يىلدىن كېيىن، ھەممە سىناقلاردىن ئۆتۈپ ھازىرقى ئىشلەۋاتقان مەكتەپكە يەنى، شەھەر سىرتىدىكى يېزىلىق ئوتتۇرا مەكتەپكە رەسمىي ئوقۇتقۇچى بولۇپ كەلگەنىدى. بۇ ئەھۋاللارنى ئالىمجان قانداقمۇ تەسەۋۋۇر قىلسۇن - دەيسىز!

ئالىمجان تېخىچە ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىدا ئوغلىغا قاراپ قولىنى سوزغان ھالدا سۆزلىمەكتە. گۈلسۇم بولسا غەزەپكە تولغان ۋۇجۇدى خۇددى شىۋىرغان سوققان يوپۇرماقتەك تىترەۋاتقان

ئاياغلىرىنى يۆتكەشكىمۇ مادارى قالمىغان ھالەتتە قاراپ تۇراتتى. دېمىسىمۇ قانۇنلۇق ئېرى بولغان بۇ ئادەمنىڭ ئۇ تۇغۇلۇپ ئۆسكەن ماكانىدا يەنە تېخى ئاتا-ئانىسىنىڭ ئالدىدا ھېچ تەپ تارتماستىن، مۇشۇنداق توي كېچىدە بۇنداق قىلىقنى قىلىشى كىشىنىڭ غەزىپىنى قوزغىمايدۇ؟! بۇ ئۇچىغا چىققان ھاياسىزلىق، ئىككى يۈزلىمىلىك ئەمەسمۇ؟...

«ھۇ، شەرمەندە!» گۈلسۈم ئۆيگە باستۇرۇپ كىرىپ، ھەر ئىككىسىنىڭ رەسۋاسىنى چىقىرىپ، دادىسى بىلەن ئانىسىنى باشلاپ چىقىپ، بۇ ماختىغان قوشنىسىنى ھازىرنىڭ ئۆزىدىلا قوغلاتقۇزۇۋەتمەكچى بولدى. بىراق ئۇنىڭ قۇلاق تۈۋىدە «گۈلسۈم ياخشى ئايال، ئۇمۇ سىزنىڭ ئەتىدىكىزنىڭ قەدرىگە يېتىدۇ، ئەھۋالنى ئۇمۇ توغرا چۈشىنىدۇ» دېگەن سۆز جاراڭلىدى ۋە يەنە «ياق ھەرگىز ئۇنداق قىلماڭ، بۇ ئىشنى ئۇلار پەقەت ئۇقمىسۇن، مەن بىلەنلا كەتسۇن، تېز چىقىپ كېتىڭ...» دېگەن سۆزنىڭ ئەكس ساداسى ئاڭلاندى-دە، بىر پەس ئارسالدىلىقتا گاڭگىراپ تۇرۇپ قالدى. ئاندىن ئۆزىگە بويسۇنمايۋاتقان ئاياغلىرىنى كۈچىنىپ تۇرۇپ يۆتكىدى-دە، شارتتىدە بۇرۇلۇپ باغ قاراڭغۇلۇقىغا قاراپ يۈگۈرگەن پېتى كۆزدىن غايىب بولدى.

بۇ چاغدا ئاي ئولتۇرۇپ، ئاسمان كۆلىرەڭ تۈس ئالغان، تاغ تەرەپتىن تاڭ شامىلى غۇرۇلداپ چىقىۋاتقان ئىدى. گۈلسۈم باغنىڭ ئەڭ ئايىغىدىكى بىر تۈپ قېرى ئۆرۈك تۈۋىگە كەلدى-دە، ئۇنىڭغا يۆلەنگىنىچە بېشىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ بىچارىلەرچە ئاسمانغا تىكىلدى. كۆزلىرىدىن تاراملاپ ياش ئاقماقتا ئىدى.

«ئاھ، خۇدا! ئەمدى تۈگەشتىم... ھەجەپمۇ بەختسىز يارالغان ئىكەنمەن، ئىككى بالامنى ئاتىسىز قالدۇرۇپ، ئۆزۈم تاللاپ سۆيگەن ئېرىمنى ئېلىپ كەتتىڭ. نەچچە يىل غەم-قايغۇدا تۇللۇقنىڭ دەردىنى تارتقۇزدۇڭ، ئەمدىلا كۆڭلۈم تولغۇدەك ئەرگە، بالىلىرىم ئۈچۈن ياخشى ئاتىغا ئېرىشتۇرۇۋىدىڭ، ئەمدى بۇنىڭدىنمۇ ئايرىۋەتمەكچىمۇ؟... ياق! مەن بۇنىڭغا يول قويالمايمەن، شۇنداق قىلىشقا مەن تامامەن ھەقلىق. ئۇ مېنىڭ قانۇنلۇق ئېرىم. مەن ئۇنى ياقتۇرۇپ قالغانىدىم، مۇھەببەتكە سېخىلىق قىلىش ئەخمەقنىڭ ئىشى. مەن ئۇنداق ئەخمەقلاردىن ئەمەس، ئۆزۈمنى ئۆزۈم ھەرگىز ئازابلىمايمەن...»

ئۇنىڭ ئىچكى دۇنياسىدا كەسكىن كۈرەش بولماقتا، بىر-بىرىگە زىت ئويلار ئۇنى قاتتىق ھاياجانغا سالماقتا ئىدى. «...بىراق، ئۇ، بۇلارنى كۆردى، ئەمدى ئۇنىڭدىن بولۇپمۇ ئوغلىدىن مېھرىنى ئۈزەلمەيدۇ. ئۇنىڭ كۆڭلىدە ماڭا ئورۇن قالمايدۇ، ئۇ تېخى يېقىندا ماڭا گەپ قىلىۋېتىپ، مېنىڭ ئىسمىمنى «ئاسىيە» دەپ ئالماشتۇرۇپ قويغان ئەمەسمىدى؟ ياق، بۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئەمدى ئارتۇقچە ئادەم بولۇپ قالالمايمەن، مۇھەببىتىمنى ئۇنىڭغا زورلاپ تاڭمايمەن. مەن تېخى ياش، ئۆز غۇرۇرۇم بىلەن ياشىشىم كېرەك! ئۇنداق مۇھەببەتتىن نېمە...

(داۋامى 48-بەتتە)

ئۇستام نەدە سىز...

(ھېكايە)

ئەبدۇللا رىقەپ

مەن كىچىكىمدىنلا شوپۇر بولۇشنى ئارزۇ قىلاتتىم. بالا چاغلىرىمدا بىر-رەر دۈگىلەك تۆمۈر ياكى كىچىك قا-زاننىڭ تاشلىنىۋېتىلگەن تۈۋاقلىرى قو-لۇمغا چۈشۈپ قالسا، دەرھال بۇ نەر-سىلەر مېنىڭ قولۇمدا ئاپتوموبىلنىڭ رولى بولۇپ قالاتتى-دە، ئاغزىمدا «دۈت-دۈت» دەپ توۋلاپ خىيالىمدىكى ئاپتو-موبىلنى «گۈرۈلدىتىپ» ھەيدەپ يىراق-يىراقلارغا يۈگۈرۈپ كېتەتتىم. كونا تام تۈۋىدە بىرنەچچە پارچە كېسەك ئۇچراتسام ئۇ كېسەكلەر دەرھال ئاپ-توموبىل كابىنكىسىغا ئايلىنىپ، ئىك-كى پارچىسى سىدىلىنىڭ، بىر پارچىسى ماي باسقۇچ، بىر پارچىسى پۇت تور-مۇزغا ئايلىناتتى-دە، تامغا يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ ئاغزىمدا «گۈر-گۈر» قىلىپ، ئاپتوموبىلىمنى ھەيدەپ بېيجىڭ، شاڭ-خەيلەرگە، ھەتتا ئوكيانلاردىن ھالقىپ ئۆتۈپ، ئامېرىكا قىتئەلىرى، ئافرىقى-لارغا «كېتىپ» قالاتتىم. مېنىڭ بۇ خىيالىمدىكى «ئاپتوموبىللىرىم» ئايروپىلان-دىنمۇ تېز «ماڭاتتى». ئەلۋەتتە بۇلار كىچىك بالىنىڭ تەسەۋۋۇرىدىكى

خىياللار بولسىمۇ، ئۆزۈم چوڭ بولغانچە ئارزۇ-ئارمانلىرىم بىر-بىرلەپ ئەمەلگە ئاشقىلى تۇردى.

قوشنىمىز سېلىم ئاكا پىشقەدەم شوپۇر. ئاق كۆڭۈل، سەمىمىي مېھرىبان ئادەم ئىدى. ھەر قاچان يولدىن قايتىپ كەلگەندە، چاڭ باسقان ئاپتوموبىلىنى سۈرتۈپ تازىلاشقا كىرىشەتتى. بۇنداق چاغلاردا مەن سېلىم ئاكىنىڭ يېنىدا پەيدا بولاتتىم-دە، سۇ توشۇپ، ئاپتوموبىل سۈرتۈشكە ياردەملىشەتتىم. ئاپتوموبىل سۈرتكەچ بەزىدە دوستلىرىمنىڭ كۆزلىرىنى قىزارتىپ، تېخى رولغا چىقىپ ئۇيان-بۇيان بۇراپ، سىگنالمۇ بېرىپ قوياتتىم. كېيىنچە سېلىم ئاكا ئاپتوموبىل زاپچاسلىرىنى، ئاپتوموبىلنىڭ مۇھىم قىسىملىرىنى ماڭا كۆرسىتىپ، ئىسىملىرىنى ئېيتىپ بېرىدىغان بولدى. ئۇلارنى يادلىۋېلىپ، كىچىك دوستلىرىم ئالدىدا سۆزلەپ ھەيران قالدۇراتتىم. دوستلىرىممۇ مېنى ئاپتوموبىل شوپۇرىدەك ھېس قىلىپ، ماڭا بەكمۇ ھەۋەس بىلەن قارايدىغان بولدى.

كۈنلەر ئۆتتۈۋەردى، مەنمۇ ئاخىرى ئوتتۇرا مەكتەپنى تۈگىتىپ، شوپۇرلارنى يېتىشتۈرۈش مەكتىپىگە ئوقۇشقا كىردىم. ئۈچ يىللىق ئۆگىنىش ئاپتوموبىلنىڭ تۈزۈلۈشى، مۇھىم زاپچاسلارنىڭ بىر-بىرى بىلەن مۇناسىۋىتى، ئاپتوموبىلنىڭ توك يوللىرى، ماي يولىنىڭ تۈزۈلۈشى، ئاپتوموبىل ماتور قۇرۇلمىسى ۋە ماتور رېمونتى، ئاپتوموبىل ھەيدەش تېخنىكىسى، قاتناش قائىدىسى قاتارلىق دەرسلەر بىلەن باغلاشتى.

دەسلەپكى پراكتىكا ئارقىلىق لاياقەتلىك ئوقۇش پۈتتۈرۈش دىپلومىنى ئېلىپ مەكتەپنى تۈگەتتىم. تەلىيىمگە شەھەرلىك ئاشلىق توشۇش-يۆتكەش شىركىتىنىڭ ئاپتوموبىل كالونىغا تەقسىم قىلىندىم. شۇ كۈنكى خۇشاللىقىمنى ئېيتىپ تۈگەتكىلى بولمايدۇ. نېمىدېگەن ئامەت. ئامەتنىڭ چوڭى شۇكى، مەن جانىجان شەھىرىمىزنىڭ ئۆزىدە قالدىم. شۇنچە كۆپ ئەلاچى ساۋاقداشلىرىم ئاتا-ئانىلىرى ئارقىلىق چوڭ-كىچىك باشلىقلارنى ئىزدەپ سوۋغا-سالاملار بىلەن يۇقىرى-تۆۋەن قاتراپ، خۇشامەت قىلغان بولسىمۇ، كۆڭۈلدىكىدەك ئورۇنغا ئىگە بولالمىدى. مەن تۇل خوتۇننىڭ بالىسى بولسامۇ شەھەردە قالدىم. بۇ ئامەت ئەمەسمۇ.

كېيىن ئۇقسام مېنىڭ فامىلەم ئىدارە باشلىقىنىڭ فامىلىسى بىلەن ئوخشاش بولغانلىقتىن، بەزى خۇشامەتچى ئەپەندىلەردە خاتا چۈشەنچە پەيدا بولۇپ قالغانلىقتىن ماڭا بۇ ئامەت ئوڭ كەپتىكەن.

باشلىقنىڭ ئىسمى قادىر ساۋۇت ئىدى. مېنىڭ ئىسمىم بولسا سادىر ساۋۇت ئىدى. خىزمەتكە تەقسىم قىلىنىش ئالدىدا توشقۇزۇلغان ئانكېتلارنى يىغىۋېلىشقا مەسئۇل بولغان خادىم مېنىڭ ئىسمىم بىلەن ئىدارە باشلىقىنىڭ ئىسمىنىڭ ئوخشاپ كېتىدىغانلىقىغا ئۆزىچە دىققەت قىلىپ قاپتۇ، مېنى باشلىقنىڭ ئىنىسى دەپ چۈشىنىپ قالدىمىكىن، ھېچقاچان ماڭا نەزەر سالمايدىغان بۇ ئەپەندى بۈگۈن باشقىچىلا ئوچۇق چىراي بىلەن ماڭا قاراپ كۈلدى.

— سەن قادىر ساۋۇت بىلەن
تونۇغقانمۇ؟
مەن گەپنى، سوزۇشنى يا قتۇرماي ئانـ
چە دىققەت قىلماي جاۋاب بەردىم.
— هەئە.
— ئۇكىسىمۇ؟
— شۇنداق.
ئۇ كادىر بىردىنلا هودۇقۇپ قالدى.
راستىنى ئېيتقاندا مېنىڭ ئۆز ئاكامـ
نىڭ ئىسمىمۇ قادىر ئىدى. باشلىقنىڭ ئىسىم
فامىلىسى بىلەن ئاكامنىڭ ئىسىم فا-
مىلىسى ئوخشاش بولۇپ قېلىشى بىر
تاسادىپ ئەھۋال ئىدى.
— مۇنداق دېگىن، قادىر ساۋۇتنىڭ
ئۇكىسىمەن دەپ بۇرۇنراق ئېيتسا ئىڭ
بولمامدۇ؟
— دېمىسەممۇ، قادىر ساۋۇتنىڭ ئۇـ
كىسىمەن. ئاكامنى تونۇيدىغانلىقىڭىز-
نى بىلمەيتتىمەن.
— بىزنىڭ بۇ شەھەردە ئاكاڭنى تو-
نۇمايدىغان كىم بار؟ ھەممە ئادەم
بىلىدۇ...
بۇ سۆزگە هەيران قالدىم. ئاكام
بىر ئاددىي ئىشچى، ئەمگەك نەمۇنە-
چىسىمۇ ئەمەس. شۇنداق بىز ئاددىي
ئادەمنى پۈتۈن شەهەر بىلىشى ناتايىن.
بەلكى بۇ ئادەم ۋە ئۇنىڭ دوستلىرى
ئاكامنى تونۇسا كېرەك. شۇڭا شۇنداق
دېگەندۇر، دەپ ئويلاپ تۇرۇشۇمغا:
— ئاكاڭ بەك بەلەن ئادەم جۇمۇ، قاتـ
ناش ئىدارىسى بويىچە رەهبەرلەر ئىـ
چىدە ئۇنداق ئادەم ئاز تېپىلىدۇ...
دېمەسمۇ، ئاندىن ئېسىمنى يىغىۋالدىم.
ئىشنىڭ تېگىگە يەتتىم. بۇ ئادەم فامىـ
لىسىدىكى ئوخشاشلىقنى كۆرۈپ خاتا
چۈشەنچىگە كېلىپ قالغانىكەن. «مە يـ
لى نېمە بولسا بولسۇن» دېدىم ئىچىمـ
دە، بولغۇلۇق بولدى، باشقا كەلگەننى
كۆرەي. مەنمۇ باشلىقنىڭ ئىنىسى بو-
لۇپ قېلىۋېرەي. ساڭا سوۋغات قىلىـ
دىغان نەدىكى پۇل. ساڭا شۇ «باشلىقـ
نىڭ ئىنىسى» دېگەن خاتا چۈشەنچەڭنى
سوۋغا قىلاي. شۇ «باشلىقنىڭ ئىنىسى»
دېگەن تېرەك سايىسىدىن بىر پايدىـ
لىنىپ قالاي دەپ ئويلىدىم...
— هەئە، ئاكام كۆپ كىشىلەرگە
ياخشىلىق قىلغان، — دېدىم.
ئۇ كىشى ماڭا تىكىلىپ قا-
رىۋالغاندىن كېيىن مۇنداق دېدى:
— قادىر جوجاڭزە هەجەپ كەمتەر
ئادەم. مۇشۇ مەكتەپتە ئوقۇغان پالانى
مېنىڭ ئۇكام ئىدى، دەپ قويسىلا هەمـ
مە ئىشنى توغرىلاتتۇق. بىرەر ئېغىز
گەپمۇ قىلمىغىنىنى، بەلكى تەسىرى يامان
بولار دەپ ئويلىغاندۇر. باشلىق شۇنـ
داق چوڭقۇر ئويلايدۇ-دە، خاتىرجەم
بول ئۇكا، بۇ ئىشنى بىز ئەپلەيمىز.
بۇ تەخسىكەش مۇشۇنداق ئىشلارنى
ئەپلەشتۈرۈشكە ئۇستا بولسا كېرەك،
«باشلىق ئاكامنىڭ» كۆڭلىنى ئېلىپ،
بىر خۇش قىلىۋەتكۇسى، شۇ ئارقىلىق
ئۆزىنى بىر كۆرسىتىپ قويىدىغان پۇر-
سەت كەلگەنلىكىنى چوڭقۇر هېس قىلـ
غان بولسا كېرەك. ئەتىسىلا مېنىڭ نە-
گە بارىدىغانلىقىمنى باشقىلاردىن يو-
شۇرۇنچە ئېيتىپ بەردى.

X X

مەن شەهەرلىك ئاشلىق ئىدارىسى
سا قلاش - توشۇش شىركىتى ئاپتوموبىل
كالونىغا كېلىپلا سەل كونىرىغان «شەرق
شامىلى» ئاپتوموبىلىنى قولغا ئالـ
دىم، نېمىلا بولمىسۇن ئۆزۈمدىن بۇيانقي

ئارزۇ-ئارمانلىرىم بۈگۈن ئىشقا ئاشتى. مانا، مەن شوپۇر بولدۇم، ھازىرلا تۇنجى قېتىم سەپەرگە ماڭىمەن. شوپۇر بولۇش نېمىدېگەن شەرەپ. پۈتۈن شەھەر ئاھالىسى مەن توشۇغان ئاشلىقنى ئىستېمال قىلىدۇ. ئۇلار ھەر قېتىم لەغمەن سوزۇپ تەخسىلەرگە ئېلىپ، ئىشتىھا بىلەن يېگەنلىرىدە مۇشۇ ئاپئاق ئۇنلارنى يەتكۈزۈپ بەرگەن شوپۇرغا چىن كۆڭلىدىن رەھمەت ئېيتماي قويمايدۇ. نېمىشقا دېسەڭلار ئادەمگە ئوزۇق كېرەك، «قۇرۇق تاغار ئۆرە تۇرمايدۇ» كىشىلەر ئاچ-زېرىن تۇرمۇش كەچۈرمەيدۇ. ئۇلار تاماق يېيىشى كېرەك. ياخشى ئوزۇقلانسا خىزمەتتىمۇ خاتىرجەم بولىدۇ-دە. پروفېسسورمۇ، دوختۇرمۇ، ئارتىسمۇ، سودىيەمۇ، ئىشچىمۇ ھەممىسىلا تاماق يېيىشى كېرەك. دېمەك، مەن ئۇلارنى تاماق بىلەن تەمىنلەشتە مۇھىم رول ئوينايمەن. ئۇلار ماڭا رەھمەت ئېيتماي تالامدۇ؟ ئاپتوموبىلنى ھەيدەپ ئۇزۇن يولغا چىقسام بىرەر مويسىپىت ياكى بىرەر ياشانغان ئانا ياكى، كېسەلمەن بىرەرسىنى كابىنكىغا سېلىۋالسام ئۇلار مەندىن تېخىمۇ مىننەتدار بولۇپ كېتىدۇ. سېلىم ئاكام دائىم شۇنداق قىلاتتىغۇ. مەنمۇ شۇنداق قىلىمەن... شېرىن خىياللار بىلەن رولنى تۇتۇپ ئولتۇرۇپ كېتىپتىمەن. شۇ ئەسنادا ئاپتوموبىل كالونىنىڭ باشلىقى مىجىت ئاكا يېنىمغا كېلىپ:

— ھەي سادىر، باشقا شوپۇرلار يولغا چىقتى، تېخىچىلا مىدىرلىماپسىزغۇ، — دېدى.

— مانا ھازىر.

مەن ئاپتوموبىلنى ئوت ئالدۇردۇم-دە، يولغا چىقتىم. نىشان-ماناس ناھىيىسىنىڭ ئالاۋسۇن يېزىسى ئىدى.

تۇنجى قېتىم ئۇزۇن يولغا چىقىشىم ئىدى، مېنى ھەم خۇشاللىق، ھەم ئەندىشە باسقانىدى. خۇشاللىقىم ھەممىگە ئايان، مەن بىر ئاپتوموبىلنىڭ شوپۇرى... ئەندىشەم شۇكى، يېزا يوللىرى بەك ناچار بولىدۇ، ناۋادا ئاپتوموبىل بىرەر ئېرىقتا ياكى لاتقىغا پېتىپ قالسا ياكى تاسادىپ بىرەر چاتاق چىقسا يالغۇزچىلىق تارتىپ قېلىشتىن قورقاتتىم. تۇنجى قېتىم بىرەر ھەمراھ بولغان بولسا ياخشى بولاتتى-دە!

ئۈرۈمچى-ئىلى تاشيولىدا كېتىۋاتىمەن، ماتور توختىماي ھەرىكەتلىنەتتى، كۆزۈم يولنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ھەربىر ئۆزگىرىشكە قاتتىق تىكىلگەن. پۈتۈن دىققەت نەزىرىم بىر نۇقتىغا، يەنى، يول يۈزىدىكىلا مەركەزلەشكەنىدى. ئىككى سائەتتىن كېيىن ماناس ناھىيە بازىرىغا يېتىپ كەلدىم. ئالاۋسۇنغا بارىدىغان يولنى سوراۋالدىم-دە ئازراق دەم ئېلىپ يەنە يولغا چىقتىم. ئالاۋسۇن يېزىسىنىڭ ئادەملىرى بەك چىقىشقاق ئادەملەركەن. ئاشلىق ئىسكىلاتىدا تەييارلاپ قويغان بۇغدايلارنى بىردەمدىلا قاچىلاپ بولدۇق. يېزا باشلىقى مېنى ئۆيىگە تاماققا تەكلىپ قىلدى. تاماقتىن كېيىن يولغا چىقىشقا تەييارلىنىپ تۇرغىنىمدا ياش بىر يىگىت ئۈمىدۋارلىق بىلەن يېنىمغا كەلدى.

— ئۇكام، ئايالىم ئېغىر ئاياغ بولۇپ قالغان، تولغاق تۇتۇۋاتىدۇ، ماناسقا ئاپىرىپ قويسىڭىز؟

— بولىدۇ، — دېدىمەن، شەرتىم شۇكى، كابىنكا ئىچىدە تاماكا چەكمەيسىز.

ئۇلار ئەر-خوتۇن ئاپتوموبىل كابىنكىسىغا چىقىپ ئورۇنلاشتى. ياز كۈنلىرى ئۈچ كىشىگە كابىنكا قىستاڭچىلىق بولسىمۇ، ئېغىر ئاياغ ئايالغا ھېسداشلىق يۈزىسىدىن قىستىلىپ ئولتۇردۇق. ئايال ھايالسىز ۋايۋايلاپ باراتتى، يۈزلىرىدىن تەر تامچىلاپ تۇراتتى، تولغىناتتى. ئۇنىڭغا قاراپ مەنمۇ ئاپتوموبىلنى ئامالىنىڭ بېرىچە سىلىق ھەيدەشكە تىرىشتىم. ئېنى-يادىم ھامىلدار ئايالنى تېزراق دوختۇرغا ئاپىرىش ئىدى. ئۇلار بىلەن تونۇشۇۋالغۇم كېلىپ، يىگىتنىڭ ئىسمىنى سورىغۇم كەلدى. بىراق ئۇ يىگىت ئايالىنىڭ ھالىغا ئېچىنىپ، دەردىگە دەرمان بولۇش ئۈچۈن ھەدەپ ئۇنىڭ يۈزىدىكى تەرلىرىنى سۈرتۈپ. بوتۇلكىغا ئېلىۋالغان سۇنى ئايالىنىڭ ئاغزىغا تەڭلەپ ئىچكۈزۈپ كېلىۋاتاتتى. بۇ ھالدا ئۇنى پاراڭغا تۇتۇش ئەدەپسىزلىك بولاتتى. شۇندىقلا پاراڭمۇ يېگە باسمايدۇ. بولدىلا، كېيىن پەيتى كەلگەندە تونۇشۇۋالارمەن، دەپ گەپ سورىمىدىم. تۇساتتىن «پاڭ» قىلغان ئاۋاز ئاڭلاندى. ئاپتوموبىلنى بىر قۇدرەتلىك كۈچ ئارقىغا تارتقاندەك بىر تەرەپكە قىڭغىيىشقا باشلىدى.

— ئاپلا، چاق ئېتىلىپتۇ، — دېدىمەن، دەرھال ئاپتوموبىلنى توختاتتىم. دېگەندەك ئارقا سول چاقتىن بىرسى يېلى يوق ماكچىيىپ تۇرمامدۇ. «ئالدىرىغان قالار» دېگەن شۇدە، ما پىششىكەلمىكنى، باشقا ۋاقىتتا ئالتە چاقنىڭ ھەممىسى ئېتىلىپ كەتسىمۇ كېرەك يوقتى. بۈگۈن تۆنجى قېتىم يولغا چىقىپ، تۆنجى قېتىم ھامىلدار بۇ ئايالنى دوختۇرغا ئېلىپ بېرىشقا سېلىۋالسام، چاقنىڭ ئېتىلىپ كەتكىنىنى.

ئايال ئىڭرايتتى، تولغىناتتى، ئۇنىڭ چىرايى بارغانسېرى تاتىرىپ كېتىۋاتاتتى. يىگىت ھودۇققان كۆزلىرى بىلەن ماڭا ئۈمىدلىك تىكىلەتتى. مەن ئۇلارنى ئۆز ھالىغا قويۇپ چاقنى چىقىرىپ ئوڭشاشقا باشلىدىم. يىگىت ئايالىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇپ، يېنىمغا كېلىپ ماڭا ياردەملەشتى. بىردەمدىلا چاقنى ئوڭلاپ جايىغا سالدىم، ئىسقىرتقىنىمچە كابىنكىغا چىقىپ ئاپتوموبىلنى ئوت ئالدۇرسام ھەرقانچە قىلسامۇ ئوت ئالمىدى. توك يولىدىن چاتاق چىققان ئوخشايدۇ دەپ ترامبىلورنى ئېچىپ كاتوشكىنى تەكشۈردۇم، توپچىلىرىنى قۇم قەغەز بىلەن سۈرتۈپ تازىلاپ، باشقىدىن قوراشتۇرۇپ ئوت ئالدۇرسام يەنە بولمىدى. كاتوشكا كۆيۈپ كېتىپتۇ ئەمەسمۇ!

ئەمدى كاتوشكىنى يېڭىغا ئالماشتۇرمىسا بولمايدىغانلىقىغا كۆزۈم يەتتى. ۋاي خۇدا، بۇ يولدا بىرەر ئاپتوموبىل زاپچاسلىرى دۇكىنى بولسىغۇ كاشكى، قانداق قىلارمەن. مېنىڭ غېمىمگە ھامىلدار ئايالنىڭ ئىڭراشلىرى قوشۇلۇپ، پۈتى كۆيگەن توخۇدەك تىپىرلاپ كەتتىم. سائەت چۈشتىن كېيىنكى بەشنى كۆرسىتىپ تۇراتتى. يەنە بىر سائەتتىن كېيىن دوختۇرلار ئىشتىن چۈشىدۇ. ئۇنىغۇ مەيلى، دىجورنى دوختۇر باردۇ، بىراق ھامىلدار ئايال يولدا يەڭگىپ قالسا، قانداق

يولىدۇ؟ تۇغۇتى ئوڭۇشلۇق بولىسىغۇ مەيلى، ناۋادا قىيىن تۇغۇت بولۇپ جىددىي ئەھۋال يۈز بېرىپ قالسا قانداق قىلغۇلۇق، شۇلارنى ئويلاپ يولنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇرۇۋېلىپ ئۆتۈۋاتقان ئاپتومويىللارنى توسۇپ توختىتىش نىيىتىگە كەلدىم.

بىر نەچچە شوپۇر ماڭا قاراپمۇ قويماي ئۆتۈپ كەتتى. مېنىڭ لەنەت سىلەرگە. مەنمۇ شوپۇرغۇ، بىر-بىرىگە ياردەم بېرىش بىزنىڭ كەسپىي ئەخلاقىمىز ئەمەسمۇ، دېدىم ئىچىمدە. ئاخىرى يول ئوتتۇرىسىدا ئولتۇرۇۋالدىم. ئون نەچچە مىنۇتتىن كېيىن بىر ئاپتومويىل سىگنال بېرىپ كەلدى. مېنى كۆرگەن شوپۇر ئاپتومويىلنى ئاستىلىتىپ يېنىمغا كېلىپ توختىدى. چېچىغا سەل ئاق كىرگەن 45 ياشلار چامىسىدىكى خەنزۇ شوپۇر بېشىنى كابىنكا دېرىزىسىدىن چىقىرىپ ماڭا تىكىلدى.

— يولدا نېمە ئىش قىلىپ ئولتۇرىسەن؟

— ماڭا ياردەم قىلىسىڭىز ...

— قانداق ياردەم قىلىمەن؟

— ئاپتومويىل بۇزۇلدى، كابىنكىدا بىر ھامىلدار ئايال بار، شۇنى ماناسغا قەدەر ئېلىۋالسىڭىز.

شوپۇر كابىنكىدىن چۈشۈپ مېنىڭ ئاپتومويىلىم يېنىغا كېلىپ سورىدى.

— نەدىن چاتاق چىقتى؟

— كاتوشكا ئىشلىمىدى.

ئۇ ئازراق ھەپىلىشىپ بېقىپ كاتوشكىنى يۆتكىمىسە بولمىغۇدەك دېدى ۋە ھامىلدار ئايالنى ئۆزى ئېلىپ كېتىدىغانلىقىنى ئېيتتى. مەن ئۇلارنى يولغا سېلىپ قويدۇم. ئۆزۈم يەنىلا بىرەر ئۈمىد بىلەن كاتوشكىنى تۈزەشتۈرۈشكە كىرىشتىم. نەچچە تازىلاپ، نەچچە ئوت ئالدۇردۇم، يەنىلا بولمىدى. ئاپتومويىلنى تاشلاپ كېتىپ قالاي دېسەم ئۈستىدە لىق ئاشلىق بار. ساقلاي دېسەم قورسىقىم ئېچىپ تارتىشىپ كەتكەنىدى، كەچ كىرىپ كەتتى، نېمە قىلىشىمنى بىلمەي تۇرغىنىمدا ماناس تەرەپتىن ئاپتومويىل چىرىغى كۆرۈندى. ئۇنىڭدىن ھېچ بولمىسا بىرەر پارچە نان سوراۋالسام ھەجەپ ئەمەس دەپ ساقلاپ تۇردۇم. ئاپتومويىل يانداپ كېلىپ توختاپ، ئۇنىڭدىن بىر ئادەم چۈشتى. ئۈمىدلىك تەلمۈرۈپ مەنمۇ ھېلىقى ئاپتومويىل يېنىغا باردىم. قارىسام ھېلىقى ھامىلدار ئايالنى ئېلىپ كەتكەن خەنزۇ شوپۇر ئىكەن.

— قانداق، قورسىقىڭ تازا ئاچقاندۇ، مە، مۇنۇ توخۇ گۆشىنى يەۋال. ماناس بازىرىدىن كاتوشكا تاپالماي، بىر تونۇش شوپۇردىن سوراپ ئالدىم. سەن قورسىقىڭنى تويغۇزۇۋالغۇچە مەن كاتوشكىنى ئورنىتىپ بېرەي، — دەپلا ئىشقا كىرىشتى.

ناتونۇش بىر خەنزۇ شوپۇر ماڭا شۇنچە ياردەم قىلدى — ھە؟ دەپ ئويلىمىدىم. گېلىمغا بىرنەرسە تىقىلىپ قالغاندەك، يۈرىكىم ئىمۇدگەندەك بولۇپ كۆزلىرىمگە ياش كەلدى. ئاكاممۇ ماڭا شۇنداق مېھرىبان ئىدى. قىيىنچىلىقتا قالسام ئۆزى قول سېلىپ ياردەم قىلاتتى. خۇددى ئاكامدەكلا — ھە؟ مەن سىز بىلەن ئۆز مىننەتدارلىقىمنى ئىزھار قىلىشقا ئاجىزلىق قىلدىم.

يېنىمدىكى پۇلنى ئۇزاتتىم، ئۇ ئالمىدى. پەقەت كابىنىدىغا چىقىپ ئوت ئالدۇرۇپ باق، دېدى. مەن ئوت ئالدۇردۇم، ماتور گۈررۈلدەپ ئىشلەپ كەتتى. ئاپتوموبىلدىن سەكرەپ چۈشۈپ ئۇنىڭ مايلىشىپ كەتكەن قوللىرىنى چىڭ سىقىپ قايتا ـ قايتا رەھمەت ئېيتتىم.

ـ رەھمەت ئېيتقۇچىلىكى يوق، بىر-بىرىمىزگە ياردەم بېرىش بىزنىڭ كەسپىي ئەخلاقىمىز، سېنىڭ ئورنۇڭدا مەن بولۇپ قالسام سەنمۇ شۇنداق قىلاتتىڭ، ـ دېدى.

ـ ئۇستام ئىسمىڭىز نېمە؟

ـ ئۇنى سوراپ نېمە قىلىسەن، مەنمۇ ساڭا ئوخشاش شوپۇر. قېنى يولغا چىقايلى.

شۇنداق قىلىپ يولغا چىقتۇق. مەن ئالدىدا، ئۇ كەينىمدىن ئەگىشىپ كېلەتتى.

ھە راستلا، ھېلىقى ئۇستام يېزىپ بەرگەن ئادرېس بويىچە كېيىنرەك كاتوشكىنى ئىگىسىگە قايتۇرۇپ بەردىم. ئۇ كىشىدىن ھېلىقى ئۇستانىڭ ئىسمىنى سورىسام:

ـ مەنمۇ بىلمەيمەن، بىر قېتىم ماشىنام بۇزۇلۇپ قالغاندا سۆرۈتۈپ ئەكىلىپ قويغان. شۇ چاغدا فامىلەم لى دېگەنىدى. شۇندىن بېرى مەنمۇ لى ئۇستام دەپلا چاقىرىمەن. ئۆزى كەمتەر، ئاق كۆڭۈل ئادەم. نەچچە يىلدىن بۇيان لى ئۇستام بىلەن ئاغىنىدارچىلىق قىلىپ كېلىپ، ئەمدى ئىسمىنى نېمە دېيىشكە خىجىل بولۇپ سورىيالمىدىم، شۇڭا ھازىرغىچە پەقەت لى ئۇستام دەپلا كېلىۋاتىمەن، ـ دېدى.

نەچچە يىللار ئۆتتى، مەن ھازىر كونا شوپۇرلاردىن بولۇپ قالدىم. ھەر قېتىم يولغا چىققاندا ئۆتكەن ـ كەچكەن شوپۇرلارغا تىكىلىپ قارايمەن. تېخىچە ئۇ ئاق كۆڭۈل كىشىنى قايتا ئۇچرىتالمىدىم.

لى ئۇستام! نەدە سىز ...

(بېشى 41 ـ بەتتە)

لەززەت ئالغىلى بولسۇن، ئۇنىڭ ئۇستىگە بىر ئۆمۈر دەرد تارتقان، سەرگەردانلىقتا يۈرۈپ ياشلىقىنى خاراپ قىلغان بۇ ئايالنىڭ بەختىنى، تۇغۇلۇپ ئاتىسىنى كۆرمەي، ئاتا مېھرىنى بىلمەي ئۆسكەن ئاشۇ گۆدەكنىڭ رىسقىنى قاماللىۋېلىشقا ھەقلىق ئەمەسمەن. بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسى بەلكىم تەقدىرنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىدۇر...»

تاڭ سۈزۈلمەكتە ئىدى. ئاسماندىكى ئاخىرقى يۇلتۇزلارمۇ كۈلۈمسىرەپ قاراپ خۇددى خوشلاشقاندەك كۆز قىسىشىپ غايىب بولماقتا ئىدى. ئەتراپتىكى دەل ـ دەرەخلەرنىڭ يوپۇرماقلىرى ئىزغىرىن سەھەر شامىلىدا خۇددى ئۇنىڭ قەلبىدە ئويغانغان بۇ ئالىيجاناب ئىنسانىي پىكىرنى قوللاپ چاۋاك چېلىۋاتقاندەك شىلدىرلىشىپ ئويناقلاشماقتا ئىدى. گۈلسۇم چوڭقۇر بىر تىنىۋېلىپ ئۆزىنى سەل يېنىكلەشكەندەك ھېس قىلدى،

بەختىم كۆمۈلگەن قەبرە

(ھېكايە)

ئەزىزى

ئەزىزى (ئەزىزى ئېلى) 1962 - يىلى خوتەندە تۇغۇلغان. 1985 - يىلى شىنجاڭ داشۆيىنىڭ ئەدەبىيات فاكۇلتېتىنى پۈتتۈرگەن. ھازىر «شىنجاڭ ياشلىرى» ژۇرنىلى رېداكسىيىسىدە ئىشلەيدۇ. ھەر قايسى مەتبۇئاتلاردا 150 پارچىدىن ئېشىق شېئىرلىرى، ئىلمىي، تەنقىدىي ماقالىلىرى ئېلان قىلىنغان. ئۇ ھازىر جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبە جەمئىيىتىنىڭ ۋە جۇڭگو ئاز سانلىق مىللەت يازغۇچىلىرى ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى.

مەن ئۇچۇن قويۇق تۇمان بىلەن ئورالغان بۇ دۇنيانىڭ نە كېچە، نە كۈندۈز ئىكەنلىكىنى پەرق ئېتىش تولىمۇ قىيىن. ئەمما ئىنچىكىلەپ قارىغاندا ئەنە شۇ تۇمان بىلەن ئورالغان بوشلۇقنىڭ قانداقتۇر چوڭقۇر بىر قاتلاملىرىدا ئىلغا قىلىش قىيىن بولغان سۇس بىر خىل يورۇقلۇقنىڭ بارلىقىنى ھېس قىلىمەن. گەرچە ئادەم بارلىقىنى بىلگىلى بولمىسىمۇ، خۇددى ئادەملەرنىڭكىگە ئوخشاپ كېتىدىغان بىر خىل قىرتاق تىنىقنى ھىدلىغىلى بولىدۇ. مانا مەن ھېس قىلىۋاتىمەن، ھىدلاۋاتىمەن.. ئەسلىدە كۆز ئالدىمدىكى بۇ دۇنيا، چۆچەكلەردە سۆزلىنىدىغان شانۇ - شەۋكەتلىك خان - پادىشاھلارنىڭ تىناسىدىلىق باغلىرىدەك گۈزەل، كۆزنىڭ يېغىنى يەيدىغان دەرىجىدە جەزبىلىك بولۇشى كېرەك ئىدى. ئەمما مېنىڭ ھازىر كۆرۈپ تۇرۇۋاتقىنىم بىر - بىرىگە زادىلا ماس كەلمەيدىغان يوسۇندا ئىرماش - چىرماش سوزۇلۇپ ياتقان، غۇۋا ھالەتتىكى تۈرلۈك - تۈمەن رەڭلەردىن ئىبارەت. مانا بۇ مېنىڭ كۆز ئالدىمدىكى دۇنيا، كىشىلەر ئېغىزدىن ئېغىزغا تەگمەي ماختاشقان، گۈزەللىكتە تەڭدىشى يوق دۇنيا.

دىلنى ئەزگۈدەك مۇڭلۇق ئاھاڭدا قىلىنغان قىرائەت مېنى، گويا چۈشىدە ئاتىسىغا ئالايغان نائەھلىدەك چۆچۈتىۋەتتى. ئەسلىدە ئۆزۈمنىڭ قەيەردە ئىكەنلىكىمنىمۇ ئۇنتۇپ كەتكەن ئىكەنمەن. خېلى بىر ھازادىن كېيىن ئېسىمنى يىغىپ ئەتراپقا قۇلاق سالدىم. بىر ئاڭلاشقا ئانىسىدىن يېڭىلا ئايرىلىپ قالغان يېتىمنىڭ يىغىسىنى، بىر ئاڭلاشقا ئىخلاس بىلەن ئېيتىلغان مۇناجاتنى ئەسكە سالىدىغان بۇ ئەلەملىك

www.uyghurkitap.com

ئاۋاز ماڭا ئانچە يىراق بولمىغان يەردىن ئاڭلىنىۋاتاتتى. قىرائەت قانداقتۇر بىر سىرلىق مۆجىزىگە ئوخشاش مېنى ئىختىيارسىز ھالدا ئۆزىگە مەپتۇن قىلىۋالدى. ئويغاق تۇرۇپ چۈش كۆرگەن ئادەمگە ئوخشاش بىھوش قىلىپ تەۋرىنىشكە، مۇڭ ۋە ھەسرەت قوينىدا پاخال كەبى لەيلىنىشكە باشلىدى. شۇ چاغدا مەن قىرائەتنى گويا مېنىڭ يۈرىكىمدىن چىقىۋاتقاندەك ھېس قىلىشقا باشلىدىم. ئىز مېنىڭ پىنھان سۆزلىرىمنى ئۆزىنىڭ سېھىرلىك ئاھاڭلىرىغا قوشۇپ يىراق-يىراقلارغا ئېلىپ كېتىۋاتقاندەك، ئۇنى ئون سەككىز مىڭ ئالەمدىكى بارلىق ئادەملەرگە جاكارلىماقچى بولغاندەك قىلاتتى. ئەمما بۇ سېھىرلىك ئاھاڭنى توسۇۋېلىشقا مېنىڭ ئەسلا قۇربىم يەتمەيتتى. بۇ ئاھاڭ شۇ تاپتا مېنى ھەتتا چىرمۇلىگىنىمۇ كۈچۈم يەتمىگۈدەك دەرىجىدە ئاجىز بىر ئادەمگە ئايلاندۇرۇپ قويۇۋاتاتتى. مەن ئۆزۈمنى قار-مۇز ئېرىگەنگە ئوخشاش قانداقتۇر بىر ھارارەتنىڭ تەپتىدىن ئېرىپ كېتىۋاتقاندەك، باش-ئاخىرى يوق توختام سۇغا ئوخشاش ئاستىمدىكى قارا تۇپراققا سىڭىپ تۈگەپ كېتىۋاتقاندەك سېزىۋاتاتتىم. مەن بىر ئامال قىلىپ بۇ قورقۇنچلۇق ئاقىۋەتتىن قۇتۇلۇشقا، بىردەملىك بولسىمۇ ياشاشقا ئىنتىلەتتىم. مەن ھەرقانچە قىلىپمۇ ئۇنىڭدىن قول ئۈزەلمەيتتىم...

بىر ئازدىن كېيىن قىرائەت تۈگەپ ئۆكسۈپ-ئۆكسۈپ يىغلىغان يىغا ئاۋازى ئاڭلاندى. مەن ھەرقانچە قىلىپمۇ ئۆزۈمنى يىغىدىن تۇتۇۋالالمىدىم. دىلىڭ سۇنۇق مۇشۇنداق كۈنلەردە بۆشۈكتىكى بوۋاقنىڭ يىغىسىنى ئاڭلىساڭمۇ كۆڭلۈڭ يېرىم بولۇپ يىغا تۇتىدىكەن. بار ئاۋازىڭ بىلەن يىغلىۋالغۇڭ، يىغا ئارقىلىق چىگىقلىپ كەتكەن كۆكسى-قارنىڭنى بوشىتىۋالغۇڭ كېلىدىكەن. ئاھ، يىغا بىلەن توشۇپ كەتكەن نادامەتلىك دۇنيا! كىملەردۇر ئۆز بەختىدىن مەست بولۇپ يىغلايدۇ. كىملەردۇر بەخت ئىزلەپ يىغلايدۇ، يەنە كىملەردۇر قولىدىن كەتكۈزۈپ قويغان بەختى ئۈچۈن پۇشايمان قىلىپ يىغلايدۇ. خەيرىيەت، يىغىنىڭمۇ بىر بەخت ئىكەنلىكىنى ئەمدى چۈشەندىم. كالىغا ئوخشاش پۇشۇلداشتىن ئۆزگىنى بىلمەيدىغانلار نېمىدېگەن بەختسىز-ھە؟

مانا مەن يىغلاۋاتىمەن. يىغا ئارقىلىق دىل يارامغا شىپالىق ئىزدەۋاتىمەن. چۈنكى مەن ئۆز بەختىمنى كۆز ئالدىمدىكى مۇشۇ قەبرىگە، تولىمۇ ئاددىي بىر دۆۋە تۇپراقنىڭ ئاستىغا ئۆز قولۇم بىلەن كۆمۈپ قويغانمەن...

ئۇنىڭ، ئاخۇنۇمنىڭ «قوبۇل قىلدىڭىزمۇ؟» دېگەن سوئالىغا ئانچە تارتىنمايلا، گويا ئاخۇنۇمنىڭ ئاڭلىماي قېلىشىدىن ئەنسىرىگەندەك قوپال ئاۋازدا بەرگەن «قىلدىم» دېگەن جاۋابى مېنى ھەيران قالدۇردى. «توۋا، دادىسىدەك ئادەملەرنىڭ ئالدىدىمۇ ھېچقانچە قورۇنماي (قىلدىم) دەپ ۋارقىرىغىنىنى؟ تۇنجى قېتىمدىلا قىلدىم دېگىنىغۇ بىر نۆۋە، ھېچ بولمىغاندا پەسرەك جاۋاب بەرسىمۇ بولاتتىغۇ. ئۆزىگە سەت-دە، كىشىلەر (ئەرگە تەگكۈسى كېلىپ ئاران تۇرۇپتىكەن) دەپ سۆز-چۆچەك قىلىشمامدۇ؟ مەن چېغىمدا

ئۇيالغىنىمدىن ئارانلا جاۋاب بەردىم. ھەي، قارىغاندا ئەركەك زەدەك بىرسىگە ئۇچرىغان ئوخشايمەن.»

مەن شۇلارنى ئويلاپ بىرئاز دىلغۇل بولدۇم. بىرەر ئىشنى غەلەت قىلىپ قويغاندەك ئۆز-ئۆزۈمدىن ئوڭايسىزلاندىم. شۇنداقتىمۇ مەن يەنىلا ئۆزۈمنى ئاۋۇتۇشقا تىرىشتىم. «سالاۋات. بەلكىم تەگرى ئۇنىڭ مىجەزىنى شۇنداق ياراتقاندۇر. نېمىلا بولمىسۇن ئۇ مېنى ياراتتى. ماڭا تېگىشنى ئۆز رازىلىقى بىلەن خالىدى. ماڭا ئەڭ ئەۋزەلى مانا مۇشۇ. باشقا قىزلارغا ئوخشاش مېنى كۆرۈپلا ياللىمىۋالسا نېمە قىلاتتى. ئۇنىڭ (قىلدىم) دېگەن چاغدىكى ئاۋازىنىڭ قوپال چىقىشىمۇ بەلكىم ماڭا تېگىشنى چىن ئىخلاسى بىلەن خالىغانلىقى ئۇچۇندۇر. (تەگرى پاچاقغا دوناي توقماق) دېگەندەك تەگرى مېنىڭ پېشانەمگە شۇنى پۈتكەندۇر. توغرا مەن خۇشال بولۇشۇم كېرەك. بالاغەتكە يەتكەن قانداق بىر ئەركەك ئۆزىنىڭ توي كۈنىنى قانچىلىك تەقەززا ۋە ھاياجان بىلەن كۈتمەيدۇ دەيسىز؟ بۇ مەن ئۈچۈنمۇ شۇنداق بولۇشى كېرەك. چۈنكى نۇرغۇن قىزلار بىر كۆرۈش بىلەنلا دىمىقىمنى قىرىپ، توي قىلىش دېگۈل گەپ قىلىشتىنمۇ ئۆزىنى قاچۇرغان مەندەك بىر يىگىتنى ئۇ ياراتتى. ياراتتىلا ئەمەس، نۇرغۇن ئادەمنىڭ گۇۋاھچىلىقىدا ماڭا تەگكەنلىكىنى جاكارلىدى...»

تويدىن كېيىنكى كۈنلىرىمىز كۆڭۈللۈك ئۆتتى. كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن مەن ئۇنى ياقتۇرۇپ قالدىم. ئۇ مەن باشتا پەرەز قىلغاندەك قوپال، ئۇياتنى بىلمەيدىغان قىز بولماستىن، بەلكى تولىمۇ سادداھ توز، ئاسماندىكى ئەنقادەك ئەركىن چوڭ بولغان قىز ئىكەن. ئۇ ماڭا نۇرغۇن قىممەتلىك نەرسىلەرنى؛ ئۆمىد بىلەن ياشاشنى، تۇرمۇشنىڭ ئەۋزەللىكىنى، ھاياتنىڭ قەدرىنى بىلىشنى... ئۆگەتتى. مەن پەقەت شۇنىڭ ياردىمى بىلەنلا ئۆزۈن يىللىق تۈنەكتىن بوشىتىلغان قارىچۇغىغا ئوخشاش يېڭىدىن نەپەس ئېلىش ئىمكانىيىتىگە مۇيەسسەر بولدۇم. مەن ئۆمرۈمدە تۇنجى قېتىم يورۇقلۇقنى، يورۇقلۇقنىڭ تىلسىملىق مەنبەسى بولغان مۇقەددەس قۇياشنى كۆرگەندەك بولدۇم. ئاھ! يەر يۈزىنى ئۆزىنىڭ خاسىيەتلىك نۇر-زىيالىرى بىلەن مۇنەۋۋەر قىلغۇچى قۇياش! سەن ماڭا نۇر ئاتا قىلدىڭ، جان ئاتا قىلدىڭ، بەندىگىنى زۇلمەت ئىسكەنجىسىدىن ئازاد قىلىپ، نۇسرەت يولىغا باشلىدىڭ. زىلەيخانىڭ مىسكىن قەلبىنى ھەزرىتى يۈسۈپنىڭ ئىشقى بىلەن نۇرلاندۇرغاندەك، ۋۇجۇت مۇنبىرىمنى مېھىر شامىڭنىڭ ئاپتىپىدىن بەھرىمەن قىلدىڭ. سائادەتلىك تۇڭلۇكۇمنى زاۋال ۋەھىمىسىنىڭ سايىسىدىن مەڭگۈ خالى قىلغايسەن!

بىر كۈلكىنىڭ ئۈن يىغىسى بار دېگەندەك بىزنىڭ بۇ بەختلىك تۇرمۇشىمىزغا تەگرىنىڭ قورسىقى تارلىق قىلدىمۇ نېمە، ئۇزاق ئۆتمەي يۈرىكىمدە باشقىچە بىر ئازاب ئوتى پەيدا بولۇشقا باشلىدى. بۇ ئوت خۇددى ئەژدىھاغا ئوخشاش مېنىڭ بارلىق خۇشاللىقلىرىمنى بىراقلا كۆيدۈرۈپ كۈلگە ئايلاندۇرۇۋەتتى. ئەمدىلا بىخ يېرىپ ۋايىغا يېتەي دەپ قالغان تەلەي چېچەكلىرىمنى، بىمەھەل چۈشكەن قاغىش تەككۈر ئۈششۈك كەبى

يوقىلا چىقاردى.

بىز ھەمىشە ملا بىرگە بولالمايتتۇق. بۇنداق قىلىشقا شارائىتىمىز يار بەرمەيتتى. قورساق تويغۇزۇش، كىيىم كىيىش، قىسقىسى كۈن كۆچۈرۈش ئۈچۈن ئىشلەشكە، ئېتىزغا چىقىپ ئەمگەك قىلىشقا توغرا كېلەتتى. مەن بولسام ئېتىزغا چىقىپ ئەمگەك قىلىش توگۈل ھويلا-ئارامنىڭ ئىشلىرىغىمۇ يارىمايتتىم. مېنىڭ قولۇمدىن كېلىدىغىنى ئېتىپ بەرگەننى يەپ، تىكىپ بەرگەننى كىيىپ كۈن ئۆتكۈزۈشلا ئىدى. شۇڭا ئېتىز-ئېرىق ئىشلىرىنىڭ ھەممىسىلا ئۇنىڭغىلا قاراشلىق ئىدى.

ئۇ ھەر كۈنى ئەتىگەندە بىر نانني ئېلىپ ئېتىزغا چىقىپ كەتسە، كەچ كىرگەندىلا ئاندىن قايتىپ كېلەتتى. ئۇ ئېتىزغا چىقىپ كېتىشى بىلەنلا كاللامغا «مۇشۇ تاپتا ئۇ نېمە قىلىۋاتقاندۇ، قايسى قىلىقسىز ئۇنىڭغا يامان كۆزى بىلەن قاراۋاتقاندۇ، ھېرىپ كېتىپ يالغۇز ئولتۇرغاندا بىرەرسى مەقسەتلىك ھالدا ئۇنىڭغا چالما ئاتقانمىدۇ؟ ياكى...» دېگەندەك قورقۇنچلۇق خىياللار كىرىۋالاتتى. مەن ئۆزۈمنى ھەر قانچە بەزلىسەممۇ بۇ خىياللاردىن قۇتۇلالمايتتىم. بۇ خىياللار قاتتىق جۇدۇندىن بېشارەت بېرىۋاتقان تۇماندەك ھەر ۋاقىت ئەتراپىمدا ئەگىپ يۈرەتتى.

مەن دەل مۇشۇنداق خىياللار بىلەن دېلىغۇل بولۇپ يۈرگەن كۈنلەردە ئۇنىڭ بۇرۇنقى مىجەزى بارا-بارا ئۆزگىرىپ ماڭا تۈزۈك گەپمۇ قىلمايدىغان، ئۇرۇنسىز ئىشلار ئۈچۈنمۇ ئاچچىقلىنىدىغان، ئادەتتىكى چاقچاق گەپلەرگىمۇ تېرىكىدىغان بولۇپ قالدى. بۇ ئىشلار خۇددى كۆيۈۋاتقان ئوتقا ماي سەپكەندەك خىياللىرىمنى گۇمانغا ئايلاندۇرۇپ، كۆڭۈل ئازابلىرىمنى كۈچەيتەتتى. چۈش كۆپ تەكرارلانسا ئوڭمىغا تارتىدۇ دېگەندەك ئۇنىڭ مىجەزىدىكى بۇ ئۆزگىرىشلەر بارغانسېرى ئەۋجىگە چىقىپ، مېنى، بۇرۇنقى خىياللىرىمنىڭ ئەمەلىيەتكە، تولىمۇ قورقۇنچلۇق ئەمەلىيەتكە ئايلىنىۋاتقانلىقىنى تونۇشقا كەلتۈرۈپ قويدى.

بىر كۈنى ئۇ ئىشتىن ئادەتتىكى ۋاقىتلاردىكىدىنمۇ ناھايىتى كەچ قايتىپ كەلدى. بۇ ماڭا قاتتىق ئەلەم قىلغان بولسىمۇ ئۇنىڭغا بىر نەرسە دېمىدىم. ئەگەر مەن «نېمىشقا كېچىكتىڭىز» دەپ سورىسام، ئۇنىڭ «نېمىشقا كېچىكەتتىم، ئېتىز ئىشى بىلەن كېچىكتىم» دەپ جاۋاب بېرىشى تۇرغان گەپ، بۇ ئۆزۈمگە گەپ تېپىۋېلىشتىن باشقا نەرسە ئەمەس. يەنە كېلىپ مەن ئۈچۈن تېخىمۇ شۇنداق. ئەمما ئۇ بۇنى ئاز دېگەندەك، قولىدىكى نەرسىلەرنى تاشلاپ قويۇپلا سىرتقا چىقىپ كەتتى. ئاياغ تىۋىشىدىن قارىغاندا ئۆيىنىڭ ئارقىسىدىكى باغ تەرەپكە ماڭغاندەك قىلاتتى. بۇ مەن ئۈچۈن ئەلەم ئۈستىگە ئەلەم بولدى. غەزىپىمنى باسالماي، ھەر خىل گۇمانلار بىلەن، تام ياقىلاپ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن باردىم. باغنىڭ ئىشىكىنىڭ ئالدىغا بېرىشىمغىلا ئىچكىرىدىن، ئۇنىڭ كىم بىلەندۇر كۇسۇرلاشقان ئاۋازى قۇلىقىمغا بىلىنەر-بىلىنمەس ئاڭلانغاندەك بولدى. مەن ھەر قانچە قىلىپمۇ چىداپ تۇرالمىدىم. گويا مېڭەمدىن بۇس چىققاندەك

بولدى-دە، بەدەنلىرىم تىكەنلىشىپ، پۇت-قوللىرىم بەزگەك ئادەملەرنىڭكىدەك تىترەشكە باشلىدى. ھەممە ئىش «مانا مەن» دەپ ئايان بولغان تۇرسا مەن قانداقمۇ تاقەت قىلىپ تۇرالاي؛ تاقەت دېگەننىڭمۇ مەلۇم چېكى بولىدۇ. چەكتىن ئاشتىمۇ بولدى. ئۇنى ھېچ نەرسە، ھېچ كىم توسۇپ قالالمايدۇ. كېيىنكى كۈنلەردە ئۇنىڭ مىجەزىنىڭ نېمە سەۋەبتىن ئۆزگىرىپ كەتكەنلىكىنى مانا ئەمدى چۈشەندىم. ئۇ مېنى-ئۆزىنىڭ خۇدا قوشقان ھالال جۈپتىنى ئالداپ يۈرۈپتۇ. ئاجىز تەرىپىمدىن پايدىلىنىپ دوپپامغا جىگدە سايپتۇ. تەگرى ئۆزى بۇيرۇغان ئادەمنى كۆزگە ئىلماي غەپلەت بۆشۈكىگە بۆلەپ قويۇپ ئۆزى بىلگەننى قىپتۇ. دۇنيادا، ئادەملەردە ھالاللىق، ئىنساپ دېگەن نەرسە قالماپتۇ.

مەن شۇنداق ئويلار بىلەن باغنىڭ ئىشىكىنى ئىتىرەيدىغان دەمىنى سىلاشتۇرۇپ يۈرۈپ تاپتىم. پەرىزىمچە ئاۋاز باغنىڭ ئوتتۇرىدىكى قېرى شاپتۇلنىڭ تۈۋىدىن ئاڭلانغاندەك قىلاتتى. مەن پۈتۈن دىققىتىم بىلەن قېرى شاپتۇلنى كۆزلەپ ماڭدىم. پۈتكۈل جىسمىمنى چىرمىۋالغان ئاچچىق غەزەپ غايەت زور كۈچكە ئايلىنىپ، دەمنى كۆتۈرگەن قوللىرىمنى ئالدىراتماقتا ئىدى... ئۇنىڭ ئۇششۇك ھەرنىسى چىقىۋالغاندەك قاتتىق چىرقىرىغان ئاۋازى باغنى بىر ئالدى. مەن كۆزلىگەن يەرگە تەككۈزگەنلىكىمدىن خۇشال بولۇپ، دەمنى پۈتۈن كۈچۈم بىلەن يەنە بىر قېتىم كۆتۈردۈم. بىراق بۇ دۆرەم قۇلىقىمغا بايىقىدەك چىرقىراش ئەمەس، «ۋاي بالام» دېگەن ئېچىنىشلىق ئىڭراش ئاڭلاندى. مەن ئېغىر ئۇيقۇدىن بىردىنلا ئويغانغان ئادەمدەك چۆچۈپ كەتتىم-دە، نېمە ئىش يۈز بەرگەنلىكىنى ئاڭقىرالماي مەڭدەپ قالدىم، ئەتراپ پۈتۈنلەي جىمىپ، «بالام» دېگەن بىر ئېغىز سۆزلا دەھشەتلىك ساداغا ئايلىنىپ قۇلىقىم تۈۋىدە جاراڭلاشقا باشلىدى...

شۇنداق قىلىپ مەن بىر ئادەمنىڭ جۇنىغا، يەنە كېلىپ ئۆز بەختىمنىڭ خۇنىغا زامىن بولدۇم. دۇنيادا بۇنىڭدىنمۇ دەھشەتلىك، بۇنىڭدىنمۇ ئېغىر جىنايەت بولمىسا كېرەك. تەگرى ماڭا كەلگەندە شۇنداق بىر رەھىمسىزلىك قىلدىكى، بۇ ئارقىلىق ئۆزىنىڭ ماڭا قىلغان بارلىق ياخشىلىقلىرىنى بىراقلا يۇيۇپ تاشلىغانلىقلىرىنى ئۆزىمۇ سەزمەي قالدى. ئەمما مېنىڭ ھازىر ھەرقانداق نەزىرىدىن پەرۋايىم پەلەك، چۈنكى مەن ئۈچۈن خۇددى كېچە بىلەن كۈندۈزنىڭ پەرقى بولمىغانغا ئوخشاش ئۆلۈم بىلەن ياشاشنىڭمۇ ھېچقانداق پەرقى قالمىدى.

(ھېكايە)

تۇرسۇن يۇسۇپ

بىز ياشاش ئۈچۈن قولايلىق شارائىتلارغا مۇھتاج بولىمىز. كۈندىلىك تۇرمۇشىمىزغا كېرەكلىك ھەر خىل مەنقۇلاتلارنىمۇ زۆرۈرىيەتكە قاراپ ۋاقتى-ۋاقتىدا ئالماشتۇرۇپ تۇرىمىز. ھەممىگە ئايانكى، بۇنداق قىلىش تۇرمۇشىمىزنى داۋاملاشتۇرۇشنىڭ كاپالىتى. لېكىن مۇشۇنداق تۇرمۇش رىتىمىمىزغا مۇخالىپ ھالدا يەنە يېڭىدىن-يېڭى بارلىققا كېلىۋاتقان نۇرغۇنلىغان گۈزەللىك ئۇقۇملىرى، تەقلىدچىلىكلەر بىزگە ئۇچراپ تۇرىدۇ. كىشىلەر: «ئۇنداق مودا پەيدا بولۇپتۇ»، «بۇنداق مودا دەۋر سۈرۈۋېتىپتۇ» دەپ ئالدىرىشىدۇ. شۇنداقمۇ كىشىلەر باركى، بۇنداق مودىغا پەرۋامۇ قىلمايدۇ. ئۇلار ئۆز قەلبىدە يۈكسەك تۇرمۇش قىبلىنامىسى تۇرغۇزۇۋالىدۇ-دە، ئۇنى ئەقىدە سۈپىتىدە ئۇزۇنغىچە ھەتتا بىر ئۆمۈر دەستەك قىلىدۇ. بۇنداق كىشىلەرنىڭ ئۆزگىرىشچانلىقى ئاستا، مىجەزى تۇرغۇن بولىدۇ. شۇڭا ئۇلار دەۋرنىڭ يەكامىشىگە ئۇچرايدۇ، كىشىلەرنىڭ

«دەۋرىملىك كىيىمدە قاپتۇ، مودىغا ماسلىشالماپتۇ» دېگەن مەسخىرىلەرگە مەھكۇم بولىدۇ. لېكىن كىشىلىك تۇرمۇشقا مەزمۇن بېغىشلىيالايدىغانلار، ئاجايىپ-غارايىپ مۆجىزىلەرنى يارىتىپ ئاۋامخەلققە تونۇلىدىغانلار مۇشۇنداق كىشىلەر ئىچىدىن چىقىدۇ. لېكىن ھەر بىر قەدىمىنى مودىغا تۇغرىلاپ، دەۋر روھىنى مودا ئارقىلىق چۈشەندۈرىدىغانلار ئۆز تۇرمۇشىنى بەختلىك، مەزمۇننى مول ھېسابلىمىدۇ، بىر ئۆمۈر يېڭىدىن-يېڭى پەيدا بولۇۋاتقان مودىنىڭ قۇلى بولۇپ ئۆتىدۇ. بارلىقىنى مودا ئۈچۈن قۇربان قىلىپ، تېخىمۇ يېڭى مودىنىڭ مەيدانغا كېلىشىگە تەقەززا بولىدۇ، ناۋادا بىر مەزگىل مودا يېڭىلانماي قالسا، ئۆزى مودا ئىجاد قىلىش كويىدا ھەر خىل كومېدىيىلەرنى ئويناپ كۆرىدۇ. بۇنداق كىشىلەرنىڭ ئالىدىغان ھوسۇلىدىن تارتىدىغان تالاپىتى كۆپ بولىدۇ. جاھان بۇنداق كىشىلەرنىڭ تاماشابىنى كۆرۈشكە بەك ئامراق. ئۇنى ھەم ئۇچۇرىدۇ ھەم چۈشۈرىدۇ. سەككىز گەز ئۆچۈرۈپ سەكسەن گەز چۈشۈرىدۇ. چۈنكى ئۇلارنىڭ مىجەزى يىپى ئۈزۈلگەن لەگلەكتەك تۇراقسىز ھەم يېنىك-تەك.

لېكىن جاپپارنىڭ مىجەزى بۇنداق يېنىك ئەمەس ئىدى. ئۇ يېشى تېخى 40 قا يەتمەي بىر نەچچە دەۋرگە «چىپ» پىدە ماسلىشىپ، كىشىلەر ئاغزىدىن چۈشۈرمەي گېپىنى قىلىدىغان «مودا ئارتىسى» بولۇپ قالدى.

جاپپار ھازىر بىناكارلىق قۇرۇلۇش شىركىتىدە ئىشىك-دېرىزە لايىھىلىگۈچى تېخنىك. پات ئارىدا بۆلۈم باشىلىقى بولۇپ قېلىش ئېھتىمالىمۇ بار. بۇنداق ئامەتنى بەزى كىشىلەر تىلەپمۇ تاپالمايدۇ. لېكىن جاپپار تەقۇرلۇق قىلىپ، شىركەت رەھبەرلىرىنىڭ بېشىنى ئاغرىتىپ ئۆيىدە «پوپاڭ» كۆتۈرۈۋاتاتتى.

— قوي ئۇنداق كادىرلىقىڭنى، مېنىڭ ئەمدى 30 كۈندە بىر قېتىم ئالىدىغان ئالتە پۇلنى ساقلاشقا تاقىتىم يوق، ياغاچچىلىق، شوپۇرلۇق قىلغان چاغدا كۈنىمىز ياخشى ئىدى. بانكىغىمۇ پۇل قويالايتتىم. بۇ ئىشقا باغلىنىپ قالسام قولۇمدا بار پۇلنىڭ كۆلى كۆككە سورۇلىدىغان ئوخشايدۇ، — دېدى ئۇ قېتىپ قالغان كۆزلىرىنى بىر نۇقتىغا تىكىپ ئىچكىرىكى ئۆيدە تۇرغىنىچە، — سودىگەرچىلىكنى ئالساق، ھەش-پەش دېگۈچە ئۇنىڭدىن كۆرگەن پايدىنىڭ لوقمىغا ئۆزۈمنىڭمۇ ئىشەنگۈم كەلمەيدۇ، پۇل ئېشىنىغىلى بولمايدىغان بۇنداق كادىرلىقنىڭ نېمە كېرىكى، ھازىر دەۋر ئۆزگەردى، مودا بولۇۋاتقىنى سودىگەرچىلىك، پۇل تېپىش...

— بەك ھەددىڭىزدىن ئېشىپ كەتتىڭىز، ھاكاۋۇرلۇق قىلماڭ، كادىر بولمىقىڭىز ئاسانغا چۈشمىدى، ئوقۇش پۇرسىتىڭىزنى قولغا كەلتۈرىمەن دەپ نەچچە ئاي چاپتىڭىز، ئوقۇيمەن دەپ يېرىم يىل دېگۈدەك قىينىلىپ يۈردىڭىز، ئەمدى ئوتتەك قىزىپ پوقتەك سوۋۇماقچىمۇ؟ — دېدى ئايالى ئاشخانا ئۆيدە ئالدىراش بىر ئىش بىلەن شۇغۇللانغاچ.

ئايالىنىڭ قاتتىق-يۇمشاق ھەر قانداق گەپلىرى ئۇنىڭ قۇلىقىغا كىرمەيتتى. شىركەت رەھبەرلىرىمۇ بىرنەچچە قېتىم كېلىپ، ئۇنىڭ قىلىۋاتقىنىنىڭ

www.uyghurkitap.com

ئىستىقباللىق خىزمەت ئىكەنلىكى، تەشكىل ئۇنى ۋات ئارىدا تېخىمۇ ئەھمىيەتلىك ۋەزىپىگە تەيىنلەشنى ئويلىشىۋاتقانلىقى، بۇنداق ھالقىلىق پەيتتە خىزمەتكە پاسسىپ پوزىتسىيە تۇتسا تەسىرى ياخشى بولمايدىغانلىقى قاتارلىقلار ئۈستىدە ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلدى. لېكىن ئۇ بۇ نەسىھەتلەرگە سۈكۈت بىلەن جاۋاب بەردى.

× ×

جاپپارنى مەن بالا ۋاقتىدىن تارتىپلا تونۇيتتىم. ئۇنىڭدا كەلگۈسىدە كادىر ئىقتىدىن پەش قېقىپ، شىركەت رەھبەرلىكىنى يالۋۇرتقۇدەك نە ئوقۇش نەتىجە، نە كىشىگە تەسىر قىلغۇدەك ئىجتىمائىي پەزىلەت، نە بىرەر نەرسىگە قىزىقىش تۇيغۇسى دېگەن نەرسە يوق ئىدى. ئۇنىڭ مەكتەپ تۇرمۇشىدىكى يۈرۈش - تۇرۇشى تولىمۇ روھسىز بولۇپ، بىرەر قېتىممۇ باللار توپى ئىچىدە ئېچىلىپ - يېيىلىپ ئوينىغانلىقىنى كۆرگىلى بولمايتتى. «جاپپار، جۈر توپ ئوينايمىز» دېسەك، «ئوينىمايمەن، مېنى توپ بىلەن ئۇرىسىلەر» دەپ جاۋاب بېرەتتى. «جاپپار تۇرە، ياغۇر ياغىلاق ئوينايمىز» دېسەك، «ئوينىمايمەن، بېشىمغا چېقىلغان چوشوپ كېتىدۇ» دەپ دالدىدىن چىقماي شومشىيىپ ئولتۇراتتى. ھەتتا تەنتەربىيە دەرسلىرىدە گولەگكوچ ياغاچتا مېڭىش نۆۋىتى ئۇنىڭغا كەلگەندىمۇ، ئۇ «يىقىلىپ چۈشىمەن» دەپ، خۇددى ئېگىز بىنانىڭ لېۋىدىن ئۆزىنى تارتقاندەك قاچاتتى.

جاپپار رەسىم دەرسىدىن باشقا ھەر قانداق دەرسلەردە بەكمۇ ناچار ئىدى. شۇڭا رەسىم ئوقۇتقۇچىسىمۇ ئۇنى ماختاشتىن تىزگول، خۇددى رەسىمنى ئۇنىڭ ئۆزى سىزغانلىقىغا گۇمان قىلىپ ئۇنىڭغا شۈبھە بىلەن قارايتتى. ئۇنىڭ كاللىسىدا مەكتەپ تۈزۈمى، سىنىپ تەشكىلىنىڭ ھەر خىل ئورۇنلاشتۇرۇشلىرى غۇۋا بىر نەرسە ئىدى. ئوقۇتقۇچىنىڭ ھەرقانداق تەنبىھ - تەنقىدلىرى ئۇنىڭغا كار قىلمايتتى. ئۇنى ئوقۇتقۇچىنى مەنسىتمەيتتى دېيىشكە بولمايتتى. ئۇ تەنقىدكە ئۇچرىغاندا گەدەن پاتاقلىرىدىن بۇرنىنىڭ ئۇچىغىچە قىزىرىپ، پۇت - قولىدا جان قالمايتتى. ئوقۇتقۇچىدىن قورقاتتى - يۇ، سورىغان ھەرقانداق ياخشى - يامان سوئاللىرىغا جاۋاب بەرمەيتتى. بىز قوشنا مەھەللىدە تۇرۇپ، دادىسىنىڭ نېمە ئىش قىلىدىغانلىقى، ئائىلە تۇرمۇش ئەھۋالى، مەكتەپتىن قايتىپ نېمە ئىش قىلىدىغانلىقىنى ئازراقمۇ بىلمەيتتۇق. قىسقىسى، ئۇنىڭ مەكتەپ سىرتىدىكى ھاياتى تۇمانلىق ئىدى. ئوقۇتقۇچى تەنقىدلىگەندە، ئۇ بىزگە ئويۇن بولۇپ بەرگەندىن باشقا، نەچچە يىل بىللە ئوقۇپ ئۇ بىزگە ھېچقانداق تەسىر قالدۇرمىغانىدى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ بىز ئوتتۇرا مەكتەپكە چىققاندا ئۇنىڭ قاچانلاردا مەكتەپتىن توختاپ قالغانلىقىنىمۇ ئېسىمىزگە ئالالمىدۇق. ئۇ ئارىمىزدىن چۈشۈپ قالغانىدى.

ئارىدىن بەش - ئالتە يىل ئۆتتى. ھەممە ئادەم بىر خىل كىيىنىدىغان، بىرلا نەرسە ئۈستىدە تالاش - تارتىش قىلىدىغان «مەدەنىيەت مودىسى» ھۆكۈم سۈرۈۋاتقان يىللار ئىدى. شۇ بەسىمىزكى، بىز ئوقۇغۇچىلار مۇشۇ مودىنىڭ خېرىدارى ئىدۇق؟ ماڭساق - تۇرساق مۇشۇ مودا

ئۇستىدە سۆزلىشەتتۇق. لېكىن بۇ چاغ-
دا جاپپارنىڭ تاللىۋالغان مودىسى ئۆز-
گىچە، سۆزلەيدىغىنى باشقىچە ئىدى.
«دۇنيادا ياغاچچىلىقنىڭ ئالدىغا ئۆتىدى-
غان كەسىپ يوق جۇمۇ، يازدا ئىسسىق،
قىشتا سوغۇق كۆرمەيسەن، ئوتۇن - يا-
غاچنى پۇلغا ئالمايسەن. يەنە تېخى...»،
«كۆپ تىغلىق# جىراقتىن بىرنى قىلى-
ۋالغان بولسام، دۇنيادا ئارمىنىم قال-
مايتتى - دە...» دەيتتى ئۇ. بىز دۇنيا-
نى نوقۇل ياغاچچىلىق بىلەن چۈشەندۈ-
رۈشكە بولمايدىغانلىقى، بۇ دۇنيالىقتا بى-
رەر تال ياخشى رەندىگە ئېرىشىشنى
ئۆز ئارمىنىغا يېتىشنىڭ ۋاسىتىسى قى-
لىشنىڭ تولىمۇ نادانلارچە خىيال ئى-
كەنلىكى ئۈستىدە تالاش - تارتىش قى-
لىشقا رايىمىز بارمايتتى. بىز ئۇنىڭ
ئاغزىغا قاراپ تۇرۇپ قالاتتۇق. چۈنكى
بۇ چاغدا ياغاچچىلىق مودا كەسىپ بو-
لۇپ، ئۇ رەسمىي زاكاز قوبۇل قىلىپ
پۇل تېپىۋاتقان ياغاچچى ئىدى، لېكىن
بىز بولساق نە ئىش ئورنىمىز، نە كەس-
پىمىز يوق بىكارچى ئىدۇق.

جاپپارنىڭ ياسىغان جوزا - بەندىڭ،
ئىشكابلىرىغا كىشىنىڭ ھەۋىسى كېلەت-
تى. قەدىمكى رىم تام نەقىشلىرىنى ئەس-
لىتىدىغان نەپىس ئىشلەنگەن ئەينەك
رامكىلار ۋە گىرىزلىك ئىشكابلارنى
تىزىپ قويغاندا بولسا، كىچىككىنە قەت-
ئىي دەرس ئوقۇمايدىغان بىر ئوقۇغۇچىنىڭ
قولىدىن چوڭ بولغاندىمۇ ھېچ قانچە ئىش
كەلمەيدۇ» دېگەن ئەقىدىلەرنىڭ راستلى-
قىغا گۇمان بىلەن قاراشقا مەجبۇر
بولاتتۇق.

لېكىن، ئۇنىڭ تۇيۇقسىز ئارىلاشمايدىغان

رەندىنىڭ بىر خىلى.

مىجەزى تېخىمۇ تەرەققىي قىلغاندىن
سىرت، ئۇنىڭغا يەنە كىشىنى يىرگەن-
دۈرۈش دەرىجىسىدە پىخسىقلىق قوشۇلغانى-
دى. ئۇ باشقىلارغا كۆپ ئارىلاشمايتتى.
توي - تۆكۈن، يىغىلىشلارغىمۇ كەمدىن-
كەم باراتتى.

بىزنىڭ ئۇنىڭغا ئارىلىشىشىمىز بى-
كارچىلىقتىن بولاتتى. بىرنەچچىمىز
ئۇنىڭ ھويلىسىغا سېلىۋالغان دۇكىنىغا
يىغىلىپ، قۇرۇق گەپ بىلەن ئىش پۇ-
شۇقىمىزنى چىقىراتتۇق. ئارىلاپ چوڭ -
چوڭ ياغاچلارغا قارا سېلىش، ھەرە تار-
تىش، رەندىلەش ئىشلىرىغىمۇ ياردەملى-
شەتتۇق. بۇنداق چاغلاردا ئۇ ئالدىمىزغا
بىرەر چۈشلۈق داستىخان سېلىش ئۇياقتا
تۇرسۇن، چېكىدىغان تاماكىمۇ ئۆزىمىز-
دىن بولاتتى. بىرەر تال چېكىتنى قىس-
قا كېسىپ قويغىنىدا بولسا، شەھەرنى
ئۇتتۇرۇپ قويغاندەك سائەتلەپ بېشىنى
تۇتۇپ ئولتۇرۇپ كېتەتتى. بىز بۇ سۆ-
كۈتتىن ئوڭايسىزلىنىپ ئاستا سۇغۇرۇ-
لۇپ چىقىپ كېتەتتۇق.

غورا يېگەن ئادەمنىڭ ھامان چىشى
قامايدۇ. جاپپارنىڭ پىخسىقلىقى بارا-
بارا ئۇنى ئەل ئىچىدە تىپىك بىر
كومېدىيىلىك شەخسكە ئايلاندۇرغانىدى.
كىشىلەر ئارىسىدا ئۇنىڭ پىخسىقلىقىغا
ئائىت سۆز - چۆچەكلەر تارقىلىپ يۈرۈ-
ەتتى. مەنمۇ ئۇنىڭ پىخسىقلىقىنى ئىس-
پاتلايدىغان مۇنداق بىر ئىشنى ئۆز كۆ-
زۈم بىلەن كۆرگەنىدىم:

مەلۇم بىر ئەتىگەندە ئالدىنقى كۈنى
چالمىنى قالغان يېڭى پاسوندىكى ئىش-
كابىنىڭ پۈتكەن نۇسخىسىنى كۆرۈش ھەۋى-
سى مېنى جاپپارنىڭ دۇكىنىغا بېرىشقا دە-
ۋەت قىلدى. مەن قورۇ دەرۋازىسىنى ئېچىپ،

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

بوسۇغىدا داڭقېتىپ تۇرۇپلا قالدىم. قورۇدا قىيامەتنىڭ جېڭى بولۇۋاتاتتى. جاپپار ئايالى بىلەن، ئاتا - ئانىسى، قۇدىلار بىلەن پومدا قىلىشىپ كەتكەنىدى. بىر قاراشتا كىم كىمنى ئۇرۇپ كەتكەنلىكىنى ئايرىۋالغىلى بولمايتتى. ھەممىسىنىڭلا باش - كۆزى قان ئىدى. ھەش - پەش دېگۈچە تورۇ قولۇم - قوشنىلار بىمالەنلىق تولدى. بەزىلەر تاماشا كۆرسە، بەزىلەر ئاجراتماقچى بولۇشاتتى. نېمە جېدەل ئىكەنلىكىنى ھېچكىم بىلمەيتتى. ئۇلارنىڭ تىللىشىشلىرىدىن جېدەلنىڭ ئەرزىمەس كىچىككىنە ئىقتىسادىي مەسىلىدىن يونغانلىقى چىقىپ تۇراتتى. ئاخىرى قۇدا - پۇدا ئەر - ئايال سۆرىشىپ سوتقا ماڭغاندا، جاپپارغا ھاي بەرگەچ ئۆزۈمتىمۇ قانداقلارچە سوتقا بېرىپ قالغانلىقىمنى بىلمەي قالغان ئىكەنمەن.

ئۇرغۇن دەۋا - دەستۇر، قوپال دوق قىلىشلاردىن كېيىن ھەر ئىككى تەرەپ ئاجرىشىشنى راۋا كۆرۈشتى. بۇ چاغدا جاپپارمۇ ھېچقانداق قارشىلىق قىلمىدى. ئايالى بولسا تەشەببۇسكار ئورۇندا تۇراتتى.

— ئوچاق بېشىغىچە ئارىلىشىدىغان بۇنداق ئەرنى كۆزۈممۇ كۆرمىسۇن، خېتىمنى ئالغىنىم ئالغان، — دەپ چىرقىرايتتى ئايالى سوت ئىشخانىسىنى بېشىغا كىيىپ.

— بولدى قويۇۋېتىڭ، قولىنىڭ بەرىكىتى يوق بۇنداق خوتۇندىن مەنمۇ تويدۇم، — دېدى جاپپارمۇ ئېرەڭسىزلىك بىلەن.

شۇنداق قىلىپ ئاجرىشىش گۇۋاھنامىسىغا قول قويۇشقا توغرا كەلدى. ئايالى رەسمىيەت ئىشىنى ناھايىتى تېزلا تۈگەتتى. لېكىن جاپپار قەلەمنى تۇتۇپ خېلىغىچە تۇرۇپ قالدى.

— قانداق قول قويماسىز؟ — دېدى سوت خادىمى، — شۇنچە تەربىيە بەرسەم ئۇنىمىدىڭلار، ھازىرمۇ پۇرسەت بار، ياخشىسى بېرىپ ئۆيۈڭلارنى...

سوتچىنىڭ گېپى تۈگىمەيلا جاپپار «پاڭ» گىدە يىغلاپ تاشلىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ تېخى ھېلىلا ئەشەددىي دۈشمەنلىشىپ كەتكەن قۇدىلار ۋە ئىشخانىدا تۇرغان ھەممە ئىشتىن خەۋەردار بىرمۇنچە كىشىلەرنىڭ ئورتاق مەسخىرە ۋە ئاھانەتلىرىگە قېلىشتىن سىرت، بۇ ئىش خېلىغىچە كىشىلەر ئاغزىدا سۆز - چۆچەك بولۇپ يۈردى.

كىشىلەرنىڭ ئۆز ئائىلىسىگە بولغان مۇھەببىتىنىڭ قانچىلىك ئىكەنلىكىمۇ مىجەز ۋە سەۋىيىسىگە قاراپ بولىدۇ. جاپپارنىڭمۇ كىچىككىنە ئائىلىسىنى مۇھاپىزەت قىلىشى ۋە ئۇنى ياخشى كۆرۈش دەرىجىسىنىڭ قانچىلىكلىكى ماڭا ئايان ئىدى. ئۇنىڭ سوتتا رەسۋا بولۇشى ئائىلىسىنىڭ سورۇلۇپ كېتىدىغانلىقىنى نەزەردە تۇتۇپ ئەمەس، ئاجرىشىش گۇۋاھنامىسىدە ئۆي بىساتىنىڭ يېرىمىنى دېگۈدەك ئايالىغا بېرىش شەرت قىلىنغانلىقى. ھەمدە قايتا توي قىلسا بىكارىدىن - بىكار ئېغىر چىقىمدار بولىدىغانلىقىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرگەنلىكى ئىدى. ئۇنىڭ بۇنداق ئىقتىسادىي يوقىتىشقا چىدىمايدىغانلىقىغا ئىشىنەتتىم. ئۇ كۈندىلىك تۇرمۇشتا پۇل خەجلىمىسە بولمايدىغان بۇيۇملار مەسىلەن: كىيىم - كېچەك، ئائىلىگە ئىشلىتىدىغان ھەر خىل سايمانلارنى سېتىۋېلىش ئۈچۈن پۇل خەجلەشكە توغرا كەلگەندە، يانچۇقىدىن

پۇلنى شۇنچە ئاستا چىقىراتتى، ئاستا ساـ
ناياتتى ھەمدە پۇلغا كۆز ئۇزمەي بىردەم قاـ
راپ ئولتۇرۇپ، كىچىك تىنىپ قوياتتى.
ئۇنىڭ بۇ خىل قارىشىغا ھەمىشە بىر
خىل كۆز قىيمىغانلىقتىن پەيدا بولىـ
دىغان، ئاچچىق كۈلكە ھەمراھ بولاتتى.
جاپپار ئايالىنى ئەكىلىشكە توغرا
كەلگەندىمۇ، ئېرى ئەلگە، خوتۇنى قوشـ
نىلارغا ئارىلاشمايدىغان بۇ ئىككىيلەننى
ئەپ قىلىپ قويۇش ھېچكىمنىڭ خىيالىـ
غا كىرىپ چىقمىدى. بەش كۈن ئۆتتى،
ئون كۈن ئۆتتى، جاپپارپۇتى كۆيگەن توخۇـ
دەك ئالدىراشقا باشلىدى. ئۇ ئادەتتە باشـ
قىلاردىن ياردەم سورىمايتتى. بۇ ئۇنىڭ
چوڭچىلىق قىلغىنى ئەمەس، ياردەم قىـ
لىدىغان ئادەم بولسا ئۇ خۇشاللىق
بىلەن قوبۇل قىلاتتى. شۇنداقتىمۇ ئۇـ
نىڭ قەلبىدە باشقىلاردىن ياردەم پۈتمەيـ
دىغانلىقىغا ئىشىنىشتىن ئىبارەت ئۇممىدـ
سىزلىك تۇيغۇسى ھۆكۈم سۈرەتتى. ئەمەـ
دى ئۇ يارىلانغان بايقۇشتەك دەردىنى ئىچـ
چىدە بىلىپ كىشىلەرگە دېيەلمەي يۈـ
رەتتى. ناھايەت، ئۇنىڭغا يېقىن كەلـ
گۈسىدە ھاجىتى چۈشۈشكە كۆزى يەتـ
كەنلەر جامائەت بولۇشۇپ بۇ ئىشنى
ئاخىرلاشتۇردى.

— نېمە بولسا بولسۇن، جاپپار مەھەلـ
لىدىكى تەڭ دېھقانلار ۋە ساۋاقداشـ
لارنىڭ ھېچ قايسىسىنىڭ قولىدىن
كەلمىگەن ئىشلارنى قىلىۋاتاتتى. ئەڭ
مۇھىمى «نېمە ھاجىتىڭ بار، بىز تەيـ
يار» دەپ ئۇنىڭ خەبەردارلىقىنى قىلمىـ
دىغانلار جەمئىيەتنىڭ ھەر قايسى ساـ
ھەلىرىدىمۇ كېچەيدى.

جاپپار دەسلەپتە كاسىب ئىشلىرىدا
باشقىلارغا قىلچە مەنپەئەت يەتكۈزمەيتتى.
ئىش بۇيرۇتقانلار بىلەن ئىش
ھەققى ئۈستىدە ئوڭايلىقچە بىرلىككە
كېلەلمەيتتى. قولۇم ـ قوشنا، تونۇشـ
بىلىشلىرىگىمۇ كېلىشىمدە ئازراقمۇ ئېـ
تىبار قىلمايتتى. ئۆزى دېگەن باھاغا
كەلمىگۈچە سۆكۈت قىلىپ تۇرۇۋالاتتى.
لېكىن بىر قېتىملىق تىجارەت جاپپارـ
نىڭ روھىي ھالەت ۋە تۇرمۇش يولىـ
دا ئالاھىدە ئۆزگىرىش ياسىدى. بۇ
ئىش مۇنداق بولغانىدى: ئۇ ئىدارـ
سىدىكى بىر چوڭ ئەمەلدارنىڭ بىر يۈـ
رۈش ئۆي جاھازىسىنى ياساشقا توغرا
كەلگەندە يۈزمۇيۈز تۇرۇپ سودىلىـ
شىشقا جۈرئەت قىلالمىدى. ئەمەلدارمۇ
جاپپارنىڭ دولىسىنى قېقىپ:

— ئۇكا، بىزنىڭ ئىشىمىزنى قىلساڭ
زىيان تارتمايسەن، بارلىق ھۈنىرىڭنى
چىقىرىپ كۆڭلۈمدىكىدەك ياساپ بەرـ
سەڭ، ئۆزۈڭ كۈتكەندىنمۇ ئارتۇق ئېلىـ
تىمپاتقا ئېرىشىسەن، — دېگەنىدى.

شۇنداقتىمۇ جاپپار ئەمەلدارنىڭ
بەزلەشلىرىگە تازا ئىشىنىپ كېتەلمىدى.
ئىش پۈتكەندە سىمكارنى ئاز بېرىشتىن
ھەتتا بەرمەسلىكتىن ئەنسىرەپ كۆپ
دېلىغۇل بولدى. دېگەندەك ئىشنى تۈـ
گىتىپ ئىككى ئايغىچە ئەمەلدارنىڭ
سىمكار ئۈستىدە ئېغىز ئاچماسلىقى جاپـ
پارنى كۆپ خاۋاتىرلىككە سالغانىدى. ناـ
ھايەت، بىر كۈنى ئۇ ئىدارە ئەمگەك
باشقارمىسىدىن چاقىرتىلىپ، تولدۇرۇش
ئۈچۈن ئۇنىڭغا ئانكىت بېرىلدى. جاپـ
پار ئەسلىدە توختاملىق ئىشچى بولۇپ،
بۇ ئانكىت ئۇنىڭ دائىملىق شىتاتقا
ئۆتۈش رەسمىيىتى ئىدى. ئەمەلدارنىڭ
سىمكار ھەققى ئۈچۈن كۆرسەتكەن بۇ
ئىلتىپاتىدىن جاپپار ئالەمچە خۇش

بولۇپ كەتتى. شۇندىن ئېتىبارەن ئۇ ئىشنىڭ يولىنى بىلگەندەك بولدى. خۇددى خوجايىنىنىڭ ئېتىكىگە سۈركەلگەن ئارسلاندەك چوڭ-كىچىك ئەمەلدارلارنىڭ ھويلىسىدىن چىقمايدىغان، ئىزدەپ-سوراپ ئەمەلدارلارنىڭلا ئىشىنى قىلىدىغان بولدى. ئايالىنىڭ يېزا نوپۇسىدىن شەھەر نوپۇسىغا ئۆتۈشىمۇ، ئىدارىنىڭ بىر يۈرۈش يېڭى ئۆيىگە ئىگە بولۇشىمۇ ئۆز-ئۆزىدىن ھەل بولۇپ تۇردى. دېمەك، ئۇ كېپ قۇلۇپقا چۈشىدىغان «ياغاچ ئاچقۇچ» ياساۋالغانىدى...

دەۋر چۆگىلىمەكتە ئىدى. ئۇ كىشىلەرگە ئاتا قىلىغان مەزمۇنىنىڭ كونىراپ قېلىشىنى خالىمايتتى. بۇنداق قىلىش ئۇنىڭ ئۈچۈن تۈزسىز تاماقتەك لەززەتسىز بىلىنەتتى. شۇڭا دەۋر ئەمدى نۇسرەتنى كۆچمە بايراقتەك ئاپتوموبىل شوپۇرلىرىغا مۇكاپات قىلدى. كىشىلەر «شوپۇردىن كۈيئوغلۇم بار» دەپ مەيدىسىنى كېرىدىغان بولۇپ قالدى. بۇ چاغدىمۇ جاپپار بوش كەلمىدى، ئۇنىڭ «ياغاچ ئاچقۇچى» ئاپتوموبىلغىمۇ چۈشكەنىدى.

ئۇنىڭ ئاسراپ تۇتقان ماشىنىسى مەھەللىدىن كۈندە نەچچە قېتىم ئۇياقتىن-بۇيۇققا غارقىراپ ئۆتكىنىدە، كىشىلەر ئۇنىڭ ئارقىسىدىن كۆز ئۈزمەي قارىشاتتى؛ «ياغاچ ئاچقۇچ» نىڭ خاسىيىتىگە ئاپىرىن ئوقۇشاتتى. ئۇنىڭ مۇشۇ ئاچقۇچىلا بولسا، بۇندىن كېيىنكى كەسپىنى شوپۇرلۇق بىلەنلا ئۆتكۈزىدۇ دېگەنگە كىشىلەر شۈبھە بىلەن قاراشقا باشلىدى.

دېگەندەك ئۇ يەنە كەسىپ ئۆزگەرتتى.

ئۇ باش شىركەتكە كادىرلىققا يۆتكىلىپ ئۈچ كۈن بولماي بۇ خەۋەر ھەممىمىزگە پۇر كەتتى. يېقىندىن بۇيان بىز دېمەتلىكلەردىن ئىختىساسلىق ئىشچىلارنى نۇقتىلىق تەربىيىلەپ كادىرلىققا رەسمىيلەشتۈرۈش، ھەتتا بىر قىسىملىرىنى ئوتتۇرا قاتلامغا ئۆستۈرۈش ئادەتتىكى ئىش قاتارىدا كېتىۋاتاتتى. بىز بۇنداق ساۋاقداشلىرىمىزنى ئاددىي سورۇن تۈزۈپ مۇبارەكلەيتتۇق-تە، ئىش تۈگەيتتى. شۇڭا جاپپارنىڭ كادىرلىققا ئۆستۈرۈلۈشىمۇ ئېغىزغا ئالغۇدەك ئىش ئەمەس ئىدى. لېكىن ساۋاقداشلار ئۇچراشسىلا ئىختىيارسىز جاپپار توغرىسىدا كۈلكە ئىچىدە غۇلغۇلا قىلىشىدىغان بولۇپ قالغانىدۇق.

— جاپپار ساۋاقداشلار ئىچىدىن چىققان سىرلىق ئىنسان جۇمۇ، — دېدى روزى تېلېۋىزورنى ئۈچچۈرگەچ پاراڭنى جانلاندۇرۇپ، — ئۇ ياغاچچىلىق قىلىپ روناق تاپقانىدىمۇ، ئۇنى بىزدىن بۇرۇن ئىشقا كىرىشكەنلىكى — ئوقۇغۇچى ۋاقتىدىلا رەسىمگە ياخشى ئىكەنلىكىدىن كۆردۇق، ئەمدى شوپۇرلۇق، كادىرلىق...

— شوپۇر بولۇشىدا «ياغاچ ئاچقۇچ» قا قەرزدار قايسى بىر ئەمەلدار ئۇز كارامىتىنى كۆرسەتتى، — دېدى يەنە بىرسى روزىنىڭ گېپىنى بۆلۈپ، — تۇرۇپلا كادىر بولۇپ قالغىنى بۇ بىر كارامەت...

— باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ يۇقىرى يىللىق ئوقۇغۇچىسى تۇرۇپ شىنجاڭنىڭ مەركىزى قەيەر؟ دېسە، بېيجىڭمىكىن دەپ جاۋاب بەرگەن ئادەمنىڭ كادىر بولۇپ قېلىشى تېخىمۇ كۈلكىلىك، — دېدى رىشىت شاڭخو ئارىلاش گېپىنى باشلاپ.

پارغانسېرى قىزىۋاتقان. بۇ غۇلغۇلا ئۆزىنىڭ يورۇش - تۇرۇشى، ئۆي جاھازلىرى ھەتتا كىيىدىغان كىيىمىگىچە مودىغا ماسلىشىشقا دىققەت قىلىدىغان قىزچى رىشتىنىڭ ئۆيىدە بولۇۋاتاتتى.

— مېنى رىشتى شياڭگاڭ دېگۈچە، جاپپارنى شياڭگاڭ دېسەڭلا تازا چۈشكۈدەك، — دېدى ئۇ شاڭخونى داۋاملاشتۇرۇپ.

— بىز پاراققىدە كۈلۈشتۇق - يۇ، شۇئان بىر - بىرىمىزگە مەنىلىك قارىشىۋالدۇق. چۈنكى «شياڭگاڭ» دېگەن سۆز مودا قوغلىشىشنىڭ ئىستېمال مەنىسىنى بېرەتتى. دېمەك بۇ گەپتىن جاپپار مودا قوغلىشىۋاتامدۇ - يە؟ دېگەن مەنە چىقىپ تۇراتتى. شۇئان جاپپارنىڭ تاشقى قىياپىتى كۆز ئالدىمىزدىن كىنو لېنتىسىدەك ئۆتۈشكە باشلىدى.

يېشىمىز 16 دىن ئېشىپ كىشىلەرنىڭ قانات - قۇيرۇقىغا سەپ سالغۇدەك بولغاندا، جەمئىيەتتە ئۈستىگە يىپ رەختتىن تىكىلگەن ياشلار چاپىنى، ئاستىغا پىچاقتەك قىر چىقىرىلغان تار، ئۇزۇن شىم كىيىش ئومۇملاشقان پاسون ئىدى. بىزمۇ تەبىئىي ھالدا شۇ پاسوندا كىيىنەتتۇق. لېكىن جاپپارنىڭ كىيىنىشى كۆزگە سىغمىغۇدەك دەرىجىدە ئەكسىچە ئىدى. ئۇ بىزدىن بۇرۇن خىزمەتكە قاتناشقان بولسىمۇ، پەسىل ئايرىماي دائىم دېگۈدەك پۇتىغا قىسقا قونجىلىق زېزىنكە ئۆتۈك، ھوشۇقىغىمۇ كەلمەيدىغان قىسقا، كەڭ چىبەرقۇت شىم، يازنىڭ شۇ پىژغىرىن ئىسسىقلىرىدا يوتىسىنى يېپىپ تۇرىدىغان ئەستەرلىك چىبەرقۇت چاپان كىيىپ يۈرەتتى. ئۆي - ئوچاقلىق بولغاندىمۇ ئۇ ئۆزىنى تازا تۈزەپ كېتەلمىدى. ھەتتا كىشىلەرنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسى ئۆسۈپ ياماق كىيىم كىيمەيدىغان بولغان يېقىنقى كۈنلەردىمۇ ئۇ بېشىغا تولا يۇيۇپ ئاقىرىپ كەتكەن ھەتتا مودىدىنمۇ قالغان ھەربىيچە شەپكە، ئۇچىسىغا بولسا گۇاڭبۇسىنىڭ مېردىئان سىزىقلىرىدەك شىرىۋېتىلگەن خىزمەت فورمىسى كىيىپ يۈرەتتى؛ بۇنىڭدىن ئۇنىڭ مودا قوغلاشقانغا دائىر ھېچقانداق ئالامەتنى سېزىۋالمايتتى. لېكىن رىشتىنىڭ شاڭخو ئارىلاپ:

— ئۇ دېگەن پوتىرون. زىيالىي، سىلە، بىز مىكرولۇق پىكىر قىلساق، ئۇ ماكرولۇق پىكىر قىلىدۇ - دە، دېگەن سۆزى مەسىلىنىڭ تۈگۈنىنى يەشتى. دەۋرگە ماسلاشتۇرۇپ كىيىم كىيىش، ئۆي يەزەش بۇ كىچىك ئىش. دەۋرگە يارىشا خىزمەت قىلىش چوڭ ئىش ئىدى، بۇ ھەممىلا كىشىنىڭ قولىدىن كېلىۋەرمەيتتى. لېكىن جاپپار دۆلەت كادىرلىقىغىمۇ مودا قوغلىشىش يولى بىلەن ئېرىشمەي، كىشىنى ئويغا سالىدىغان يېرى شۇكى، ئەمدىلىكتە بولغۇسى بۆلۈم باشلىقلىقىمۇ ئۇنىڭ پەرۋايىغا كەلمەيۋاتاتتى. ئۇ يەنە قانداق كارامەتلەرنى كۆڭلىگە پۈككەندۇ؟ سودىگەرچىلىكنى چاندۇرماي قوشۇمچە قىلىسىمۇ بولاتتىغۇ؟ ئۇنىڭسىزمۇ ھازىر دىنوزاۋۇردەك چوڭ ئەمەلدار ھايانكەشلەر بازارلىقتا كېلىۋاتامدۇ؟ ئۇ مىسلىسىز يېڭى بىر مودا ئۈستىدە ئىزدىنىۋاتامدۇ - يە...؟ دېگەندەك دونكىخوتلارچە خىياللار، مەنلا ئەمەس، بۇ مودا مەستانىسىنىڭ يېقىن كەلگۈسى كارامىتىگە قىزىقىدىغان ھەممىمىزگە ئورتاق ئىدى.

× × ×

جاپپار شەھەر سىرتىغا جايلاشقان

ۋوگزالنىڭ پويىز كۈتۈش ئۆيىگە بېرىپ ئالدى بىلەن تامدىكى سائەتكە قارىدى. ئۇچرىشىدىغان ئادەمنىڭ كېلىشىگە يەنە ئىككى سائەت باز ئىدى. ئۇ بۈگۈن ۋاقىتنى كونترول قىلالمىدىمۇ ياكى سائەتكە خاتا قارىۋالدىمۇ، ۋوگزالغا بەكلا بالدۇر كېلىۋالغانىدى. جاپپارنىڭ خېلى ئۇزۇندىن بۇيان تۇنجى قېتىم ئىختىيارىدا ئىككى سائەت ۋاقىتنىڭ بوش قېلىشى ئىدى. شۇڭا ئۇ خۇددى ئۇزۇن مۇساپىنى پىيادە باسقاندەك بىردىنلا ھارغىنلىق ھېس قىلدى.

جاپپارنىڭ كادىر بولۇشتا ئاساس سېلىشىدىن تارتىپ ئۇنى ۋۇجۇتقا چىقارغۇچە بولغان جەريان قىسقا ۋاقىت ئىچىدىلا تاماملاندى. ياشلارنى تەربىيىلەشكە ئەھمىيەت بېرىش ھەققىدىكى ئالاقىدار ماتېرىياللار باش شىركەتكە يېتىپ، رەتلىنىپ، نۆۋەتتىكى خىزمەتنىڭ كۈن تەرتىپىگە قويۇلۇپ بولغۇچە جاپپار پۇرسەتنى چىڭ تۇتۇپ، قاملاشتۇرۇپ يازدۇرغان ئىلتىماستىن بىر نەچچە پارچىنى ئارقا ـ ئارقىدىن شىركەتكە سۇنۇپ، ئۆزىنىڭ ئوقۇش ئارزۇسىنى بىلدۈرگەن؛ مېڭىشقا تېگىشلىك يوللار ۋە قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلارنى قىلىپ ئۇلگۇرگەنىدى. بۇ دەل ۋاقتىدا قىلىنغان ھەرىكەت ئىدى. شىركەت جاپپارنىڭ ياغاچچىلىقنى ئۆزلۈكىدىن ئۆگىنىپ نەتىجە قازانغانلىقىنى «ئاساس» قىلىپ، ئۇنى مەخسۇس قېلىپچىلىق كۇرسىدا ئالتە ئاي ئوقۇپ كېلىشكە ئەۋەتتى.

يېشى ئېشىپ كەتكەندە قايتا ئوقۇش جاپپار ئۈچۈن دانالار ئېيتقاندەك «يىڭنە بىلەن قۇدۇق كولاش» دەرىجىسىدە تەس بولمىسىمۇ، ئىمۇ كۆپ قىينالدى. ئېكسىمىيە يېزىش ئۇنىڭ ئۈچۈن پىرژغىردىن ئاپتاپتا جادۇ ھەرە تارتىشتىنمۇ قىيىن بىلىنەتتى. ئۇ ئەسلى ئاساسىنىڭ تولىمۇ ناچار ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى. «مەكتەپكە كىرىۋالدىم، ئەمدى نېمە بولسا بولامدۇ» دەپ ئويلايتتى ئۇ ئۆزىگە بىپەرۋا تۇس بېرىپ.

جاپپار مەكتەپنى تۈگىتىپلا باش شىركەتكە يۆتكەپ كېلىندى. ئۇ دەسلەپتە خىزمەتكە ناھايىتى قىزغىن پوزىتسىيە تۇتتى. خىزمەتكە ۋاقتىدا كېلىپ ـ ۋاقتىدا قايتتى. ياغاچچىلىق ھۈنىرىنى مەكتەپتە ئۆگەنگەن قېلىپچىلىق نەزەرىيىسىگە تەققاسلاپ، يېڭى لايىھەلەر ئۈستىدە ئىزدىنىپمۇ كۆردى. بۇ ئارقىلىق خىزمەتداشلار ۋە ئىدارە تەشكىلىنىڭ ماختىشى ۋە رىغبەتلەندۈرۈشىگىمۇ ئېرىشتى.

بۇ كۈنلەر ئۇزۇنغا بارمىدى. سىرتقى مۇھىت ئۇنىڭغا تەسىر كۆرسەتمەي قالمىدى. مەملىكەت مىقياسىدا خۇسۇسىي سودىگەرچىلىك ئەۋج ئالماقتا، ھۆكۈمەتمۇ خۇسۇسىي سودىگەرچىلىكنى جانلاندۇرۇشتا سەپەرۋەر قىلماقتا ئىدى. بۇ چاغدا جاپپارنى ئىزدەيدىغانلار كۆپەيدى. ئۇلار سودىگەرچىلىككە دەسمىي ئۈچۈن ئۇنىڭدىن قەرزگە پۇل سورىشاتتى. جاپپار قەرزگە پۇل بېرىشكە ئۇنچە ئاسان كۆنمەيتتى. سودىگەرلەرنىڭ پۇل تېپىشنىڭ يېڭى لايىھەلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ قايتا ـ قايتا يېلىنىشلىرى، قەرزگە ئۆسۈم بىلەن قايتۇرۇشقا كاپالەت بېرىشى ئاخىرى ئۇنى ئەيۋەشكە كەلتۈردى.

پۇلنىڭ ئۇزۇن ئۆتمەيلا نۇرغۇن ئۆسۈمى بىلەن قايتقانلىقى جاپپارنى

ئويغا سالدى. قولىدا بىر تىيىن دەسمايەسى يوق بىر كىشى ئۇنىڭ پۇلىنى ئىشلىتىپ ئازغىنە ۋاقىتتا ئىككى ئايلىق ماياشقا باراۋەر ئۆسۈم بىلەن قايتۇرسا، قولىدا يەنە بىرمۇنچە دەسمايە پۇل قالسا بۇ ئۇنى ئويغا سالمايتتىمۇ؟ لېكىن جاپپار ئويلاش بىلەنلا چەكلەندى. ئۇ بۇنداق ئىشلارنى قىلىشقا جۈرئەت قىلالمايتتى. لېكىن ئۇلارنىڭ كۈندىن-كۈنگە بېيىپ، مىنىۋېتقىنى موتسىكلىت، كىيىۋاتقىنى ھېلىدىن، ھېلىغا ئۆزگىرىپ تۇرۇۋاتقان مودا كىيىملەر، سۆزلەۋاتقىنى بېيجىڭ، شاڭخەينىڭ شەھەر تۇرمۇشى بولغاندا بولسا، ئۇ بۇنىڭغا قىزىقماي تۇرالمىدى. ئۇنىڭ دەسمى قوشۇپ پايدىدىن مەلۇم ئۈلۈش بەھرىمەن بولۇش ھەققىدىكى ئىلتىجالىرىنى باشقىلار يەردە قويمىدى. ئۇلار ئىشنىڭ بېشىنى جاپپارنىڭ پۇلىدىن باشلىغانلىقىدىن يۈز ئۆيۈتۈپ ماقۇل كەلگەنلىكىمۇ مەسىلىنىڭ بىر تەرىپى، مۇھىمى ئۇلار جاپپارنى ئىشچان كۆرۈشەتتى. بۇ چاغدا سودىگەرلەر تاي-تايلاپ ماللارنى ۋوگزالدىن يۆتكەپ چىقىشنى ئېغىر ئالىدىغان بولۇپ قېلىشقانىدى. شۇڭا جاپپاردەك تىنىم تاپماي ئىشلەيدىغان ئادەمنىڭ بىرەرسى ئۇلار ئۈچۈن «دورا» ئىدى. . . . . .

جاپپار بۇ ئىشقا كىرىشە-كىرىشە مەيلى ئىككى-ئۈچ مىڭ يۈەن پۇللۇق بولۇپ قالدى. ئۇ كېچىلىك ئىشقا كىرىشكەن. باشقىلار سەككىز سائەت ئىشلىسە ئۇ 16 سائەت ئىشلەپ 20 يىل ماپەينىدە ئاران 500 يۈەن ئېيشىنالىغانىدى، ئەمدى بولسا ئايلىقى 4—5 يۈز يۈەندىن ئايلىنىۋاتاتتى. دىنازىرنىڭ ماياشىمۇ كۆپ بولسا ئۈچ-تۆت يۈز يۈەن بولاركى-ئۇ بۇلارنى ئويلىغىنىدا ھېرىش-چارچاشنىمۇ ئۇنتۇپ قالاتتى. كۈندۈزى ئىدارىدە ئىشلىسە، كەچلىرى ۋوگزالدا بولاتتى. ئارىلاپ ئىش ۋاقتىدىمۇ يوقاپمۇ كېتەتتى. ئۇ بۇنداق چاغدا خوجايىنىنىڭ تاپشۇرۇقى بويىچە ئېلىم-بېرىمنى سۈرۈشتە قىلىش، تىنىم-تاپماي ئۇياقتىن-بۇياققا قاتراش بىلەن ئاۋارە بولاتتى. ئىشتىن چۈشۈپ ئۆيىگىمۇ بارماي زاكاز تىزىملىكىگە قاراپ يەرلىك سودىگەرلەرگە مال تارقىتاتتى. تاغار-تاغارلاپ مالنى ئۆشنىسىدە كۆتۈرۈپ، كېچە-كېچىلەپ يۈرۈشلىرىگە پۇلىنىڭ كۈچى مەدەت بولاتتى. ئۇ مۇشۇ يوسۇندا ھارىدىم-تالدىم دېمەي يېرىم يىلنى ئۆتكۈزدى. بۈگۈن بولسا ئۇنىڭ ئىختىيارىدا ئىككى سائەت ۋاقىت بار ئىدى. دېمەك ئۇ ھازىر ئىككى سائەت ئەركىن ئىدى. . . . . .

ئۇ پويىز كۈتۈش ئۆيىدىن چىقىپ نېمە قىلىشنى بىلمەي تۇرۇپ قالدى. ۋاقىت ئۆتكۈزۈشنىڭ بىرەر ئەپمىكى چىقىپ قالىدىغاندەك ئەتراپقا قارايتتى.

بۇ يىل قىش نورمالسىز كىلىمات ئېلىپ كەلدى. يانۋارنىڭ ئوتتۇرىلىنىشىپ قالغانلىقىغا قارىماي كوچىلاردا ئازراقمۇ قار كۆرۈنمەيتتى. سوغۇق شامال غازاڭلارنى ئۇزاقلارغا ئۇچۇرۇپ باراتتى.

جاپپارنىڭ كۆز ئالدىغا ئويمانغا جايلاشقان شەھەر رەستىلىرى، دوقمۇشلارغا ئاۋات تۈز بېرىپ لاغايلاپ يۈرگەن بىكارچىلار، باغچىلاردا توپ-توپ بولۇپ پىۋە ئىچىپ ئولتۇرغان كەيپ-

سا پاچىلار، كىنوخانا ئالدىدا بېشىنى كۆتۈرمەي ئولتۇرۇپ ئويۇنغا بېرىلگەن شاھماتچىلار كەلدى. ئۇ بىر تۇرۇپ ئۇلارنىڭ بىكار تەلەتلىكىنى ياراتمايتتى. يازنىڭ پىژغىرىن ئىسسىقلىرىدا ئىشنى توگىتەلمەي تەرلەپ پىشىپ يۈرگەنلىرىدە ئۇلارنىڭ سالقىندا ئولتۇرۇپ ئويۇن – تاماشا بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقانلىقىنى كۆرگەندە بولسا، ئۇلارنىڭ خاتىرجەم، تۇرمۇش يولى ئوڭاي ئىكەنلىكىگە ھەۋىسى كېلەتتى. بۈگۈن ئۇ شۇلارنى دوراپ باقماقچى بولدى: يانچۇقىدا پۇلى بار، ئۇنى قاملاشتۇرالماسلىقى مۇمكىنمۇ؟ ھەتتا ئاشۇرۇۋېتىشىمۇ مۇمكىنغۇ؟

جاپپار ئالدى بىلەن چايخانىغا كىرىپ ئىككى يۈەن خەجلەپ چەينەك شورپىنى ئىچتى. يۈزلىرى قىزىرىپ گەدەن پاتاگلىرىدىن ماي تىمۋىندى. چايخانىدىن چىقىپ ئۈزۈن بىر كېرىلدى. شۇ تاپتا ئۇ بىرەر ئۆكۈزنىڭ ۋوگكوزىدىن تۇتۇۋېلىپ سۇندۇرۇپ تاشلاشقىمۇ قۇربى يېتىدىغاندەك قىلاتتى. ئۇ بىر دەسسەپ، ئىككى دەسسەپ ۋوگزالنىڭ شەرق تەرىپىدىكى ئەركىن بازارغا تۇتىشىدىغان ئاسفالت يولغا كىردى. ئۇ بۇ يەردە كىشىلەردىن كۆپ ئاڭلىغان، لېكىن ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ باقمىغان سېھىرگەرلەر، يىلان، مايمۇن كۆتۈرگۈچى قىزىقچىلارنىڭ تاماشاسىنى كۆرمەكچى بولدى. ئۇ قانچىلىك ماڭغانلىقى نامەلۇم، لېكىن بازارغا يەتمىگەنىدى. يولنىڭ سول قول تەرىپىدە يىغىلىۋالغان بىر توپ كىشىلەرگە كۆزى چۈشتى. ئۇنىڭ ئۈچۈن قايسىلا مۆجىزىنى كۆرسە ۋاقىت ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن بەرىبىر ئىدى.

ئۇ يولنى كېسىپلا سول تەرەپكە ئۆتتىدە، كىشىلەر توپىغا قىسىلىپ كىرىپ ھەممە ئادەم كۆزىنى تىكىپ تۇرغان 30 ياشلار ئەتراپىدىكى بىر يىگىتكە كۆزى چۈشتى. ئۇ يىگىت يول ياقىسىدىكى ئۆزۈتىسىغا ياتقۇزۇلغان؛ بىتونغا ئولتۇرۇپ، داق يەرگە سېلىنغان بىر پارچە گېزىت ئۈستىدىكى ئۈچ قەرتنى مۇكىندەك ئالماشتۇرۇپ ئولتۇراتتى ھەمدە ناھايىتى قاپىيىلىك قىلىپ: «غىش كوزور كەتتى، تاپان كوزور كەتتى، قاغا شۇڭقار كەلدى، قېنى، قايسى ئەزىمەت ئۆز تەلىيىنى سىناپ باقتى...» دەپ قەرتنى ئوڭدا – دۈمدە قىلغىنىچە تېپىشماق ئېيتقانغا ئوخشاش سۆزلەرنى ۋارقىرايتتى. كىشىلەر ئۇنىڭ قول ھەرىكىتىگە بىر تىنىقتا قاراشماقتا ئىدى.

جاپپار بۇنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلدى. گېزىت ئۈستىدە ئۈچ قەرت بولۇپ، ئىككىسى قىزىل، بىرى قارا ئىدى. قەرت ئىگىسى ئۇلارنى ئالماشتۇرۇپ گېزىت ئۈستىگە قويغاندا كىمدە – كىم قەرتنى ئاچسا قارا چىقسا ئۇتاتتى. قىزىل چىقسا ئۇتتۇراتتى. لېكىن بىر قېتىملىق ئۇتۇش، ئۇتتۇرۇش 50 يۈەن ئىكەنلىكىنى ئۇققاندا جاپپار شۈركىنىپ كەتتى. ئۇ توپتىن چىقىپ كېتەي دەپ تۇراتتى. تۇيۇقسىز بىر جەزىبىلىك مەشغۇلات ئۇنى توختىتىۋالدى. ھېلىقى قەرت ئاچقۇچى نېمىكىدۇر بىر ئىشقا توپتىن سىرتقا چىقىپ كىرگىچە ئارىلىقتا، توپ ئىچىدىن يەنە شۇ ياشتىكى بىر يىگىت ھېلىقى ئۈچ قەرتنىڭ قارىسىنى قولىغا ئېلىپ بۇرجىكىنى چىك قاتلاپ بەلگە ئىزى قالدۇرۇپ يەنە ئۆز

جايىغا قويۇپ قويدى. قەرت ئىگىسى قايتىپ كىرگەندە بولسا، مەن ئاچىمەن، مەن ئاچىمەن دەپ، تەۋكا بىر پەس ھەرە ئۇۋۇسىغا ئايلاندى. ھېلىقى بۇر-جىكى قاتلانغان قەرت جاپپارنىڭ كۆز ئالدىدا تۇراتتى. ئۇنىڭ قەرتنى ئاچ-قۇسى كەلدى. ئۇتسا قەرت ئىگىسىنىڭ ئۇنىڭغا 50 يۈەن پۇلنى مانا دەپ سا-ناپ بېرىشىگە ئىشەنمەيتتى. نەتىجىدە قەرتنى قاتلىغان ھېلىقى يىگىت چاق-قان كېلىپ قەرتنى ئاچتى. قارا چىقتى، ئۇ ئۇتقانىدى. شۇ ۋاقىتتىقىچە بۇنى ئويۇن ئورنىدا كۆرۈۋاتقان جاپپار قەرت ئىگىسىنىڭ ئۇتقان كىشىگە قىز-لىنىدىكى بىر تۇتام پۇلدىن 50 يۈەننى غىلىق قىلماي ساناپ بەرگەنلىكىنى كۆ-رۈپ كۆزلىرى چاقناپ كەتتى. بۇنىڭ راست ئىكەنلىكىگە ئىشەنگۈسى كەلمىدى، لېكىن پۈتۈن جەريانغا ئۇ باشتىن-ئا-خىر گۇۋاھ ئىدى. پۇل تېپىشتا سەرپ قىلىنىغان جەريان چاقماق تېزلىكىدە ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن ئۆتتى. ھوشۇلى كۆپ بولغان سودىگەرلىكتىمۇ پۇل تې-پىش بۇنداق ئېنىق، تېز، نەق بول-مايتتى. قەرت ھەر قانچە ئالماشتۇرۇل-سىمۇ بۇرجىكى قاتلانغان قەرت خۇددى لوپا ئەينەكتە كۆرۈنگەندەك ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا بارغانسېرى چوڭىيىپ كۆرۈن-مەكتە ئىدى.

بىردىنلا سىرلىق بىر خىيال ئىنتىد-لىمىشى ئۇنى ئۆز ئىلكىگە ئېلىۋالدى.

ئۇ قانداقلارچە توپنى يېرىپ ئالدىغا ئىككى قەدەم چىقىپ تەۋكادا ئولتۇرۇپ قالغانلىقىنىمۇ بىلمەي قالدى. ئۇنىڭ كاللىسىدا ئوتتۇرۇش دېگەن ئۇقۇم يوق ئىدى. شۇڭا ئۇ ھېچقانچە ئىككىلەنمەيلا بىر قەرتنى ئاچتى. قىزىل چىقتى. ئۇ ئۆز كۆزىگە ئىشەنگۈسى كەلمىدى، لې-كىن نېمە ئۈچۈن بۇرجىكى قاتلاغلىق قەرتنى ئېلىپ تۇرۇپمۇ ئۇتتۇرۇپ قوي-غانلىقىنى ئويلاشقا ئىمكانىيەت بولمى-دى. ھېلىقى قەرتنىڭ بۇرجىكىنى قات-لاپ قويغان يىگىت ۋە يەنە بىر نەچ-چىسى جاپپارنى ئوتتۇرىغا ئېلىۋېلىپ:

— سىز تازىمۇ ھاماقەت ئىكەنسىز، مەن قاتلاپ قويغان قەرت ئاۋۇ چەتتىكىسى تۇرسا، بۇنى ئالغىنىڭىز نېمىسى، قاراپ تۇرۇپ ئۇنىڭغا ئۇتتۇرۇپ بەر-گەن بارمۇ؟— دېدى ئۇنىڭغا ئېچىنغاندەك زەردە بىلەن.

جاپپار ئويلىنىدى: ئۇ بۇ قېتىم ئويۇننى ئۇتتۇرغانلىقىغا ئىشەنچ قىلالامدۇ قانداق؟ ئۆز ئىرادىسىگە خىلاپ ھالدا ھېچقانچە تارتىنمايلا پۇلنى سا-ناپ بەردى-دە، يەنە ئاچتى. ئۇ قەرت ئىگىسىنىڭ ۋە ئەتراپتىكىلەرنىڭ دەي-دېگە سېلىشى بىلەن زېيىنىنى تولدۇرۇ-ۋېلىش ئويىدا تىككەن پۇلىنى بىر ھەس-سە كۆپەيتكەنىدى. يەنە قىزىل چىقتى. بۇ چاغدا ئۇنىڭغا تىترەك ئو-لاشتى. ھەش-پەش دېگۈچە 150 يۈەن ئۇتتۇرۇۋەتكەنىدى. ئەتراپتىكىلەر-نىڭ ئۇنىڭغا «ھېسداشلىقى» كۈچەيدى. يەنە ئويناپ زېيىنىنى تولدۇرۇۋېلىشى، بۇ قېتىم ئەتراپتىكىلەرنىڭ ھەممىسى قەرت ئالماشتۇرغۇچىنىڭ قولىغا قاراپ

تۇرۇپ، ئۇنىڭغا قايسىسىنى ئېچىش توغرىسىدا ئەقىل كۆرسىتىدىغانلىقىنى بىلدۇرۇپ «مەسلىھەتلەر» بېرىشتى. ئۇ يەنە ئاچتى. تىككەن پۇلىمۇ كۆپىيىۋەردى. ئۇ تىتۇرۇۋەردى، يەنە ئاچتى، تىككەن پۇلى كۆپىيىۋەردى، ئۇتتۇرۇۋەردى ...

ئۇ تەۋكادا قانچىلىك ئۇلتۇرغانلىقى نامەلۇم، چۆنتىكىدىكى پۇلى تۈگىگەندە ئىختىيارسىز قوپۇشقا مەجبۇر بولدى. چاناقلىرىدىن ئوت چاقناپ كۆزىگە ھېچنىمە چېلىقمايتتى. ئەتراپتىكىلەر ئۇنى زاڭلىق قىلغاندەك بىلىنەتتى. ئۇنىڭ كۆز ئالدى قاراڭغۇلاشقانىدى.

قانچىلىك ۋاقىت ئۆتتىكىن ـ تاڭ! ئۇ ئېسىنى يىغىپ ئەتراپقا قارىسا ھېلىقى ئادەملەر توپىدىن ئەسەرمۇ قالمىغان، غەربتىن چىققان ئىزغىرىن شامال ىىۋاسىتە ئۇنىڭ تەرلەپ كەتكەن كەڭ پېشانىسىگە تەگمەكتە ئىدى. ئۇ ئالدىغا 10 قەدەم يۈگۈردى. توختىدى. كەينىگە 10 قەدەم يۈگۈرۈپ ھېلىقى تەۋكا بولغان ئورۇنغا كەلدى. بۇ چاغدا ئۇ تامامەن ھوشىنى تاپقان ئىدى. ئالدى بىلەن كالىلىسىغا كەلگەن نەرسە يانچۇقىدىكى 5000 سوم پۇل بولدى. جاپپار ئۇنى ئۇتتۇرۇۋەتكەنىدى. بۇ پۇل پويىز ئىستانسىسىدا ئۇچراشماقچى بولغان كىشىدىن خوجايىنىغا ئەۋەتىدىغان پۇل ئىدى.

ئەمدى قانداق قىلىمەن؟ ئۆيۈمگە قانداق قايتىمەن؟ خوجايىنىغا نېمە دەپ، بالىلىرىمنىڭ يۈزىگە قانداق قارايمەن؟ ئىدارىدىكىلەر ئۇقسىچۇ؟ ئۇ بۇنىڭغا جاۋاب تاپالمايتتى. جاۋاب تېپىشىمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى. چۈنكى بۇ جاپپار قانداق قىلىشنى بىلمىدىغان مودا

ئەمەس، ھەزرىتى جەمشىتتىن نەچچە ئون ئەسىر بۇرۇنمۇ بولغان، لېكىن كىشىلەر تېرىپىدىن «قىمار» دەپ پىچەت چاپلانغان قەبرە ئىچىدىكى «تاپ» ئىدى. قىسقىسى بۇ دۇنيا ئۇنىڭ تاماشىسىنى كۆرۈۋاتاتتى.

جاپپارنىڭ پۈتۈن ئەزايى غال ـ غال تىترەيتتى. پۇت ـ قولى بوشىشىپ كېتىۋاتاتتى. ئۇ تۇغۇلغىنىغا پۇشايمان قىلىپ نۇرسىز كۆزلىرىنى كۆككە تىكتى. شۇ ئەسنادا ئۇنىڭ كاللىسىغا چۈشىدە كۆرگەندەك بىر ئادەمنىڭ سىماسى كەلدى. ئۇ ھېلىقى قەرزىنى قاتلاپ قويغان يىگىت ئىدى. ئۈچ قەرتىنىڭ ئىچىدە بۇرجىكى قاتلاقلىق قەرتىنى زادى نەچچىسى باردۇ؟ ئۇلار شېرىكمىدۇ ـ يە؟ جاپپارنىڭ كۆز ئالدى ئىككىنچى قېتىم قاراڭغۇلاشتى.

※ ※

پاجىئە ماڭدامدا بىر ئۇچراپ تۇرىدىغان ئىجتىمائىي ھادىسە. ئۇ رومان ۋە ھېكايىلەردە ئەمەس، سىز تۇرغان شەھەردە، قوشنا مەھەللە ھەتتا قولۇم ـ قوشنىلىرىڭىزدىمۇ بولۇپ تۇرىدۇ. بەزىلەرنى خەق ئۆلتۈرۈۋەتسە، بەزىلەر ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالىدۇ. لېكىن ئارتۇق ـ تۆشۈك ئىشقا ئارىلاشمايدىغان جاپپاردەك بىر مۆمىن بەندىنىڭ نېمە ئۈچۈن ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالغانلىقىنى نەچچە ھەپتىگىچە ھېچكىم چۈشىنەلمىدى. شۇ ئىش بولۇپ ئەتىسى كىشىلەر ئۇنى شەھەرنىڭ ئوتتۇرىسىنى كېسىپ ئۆتكەن سۇيى قالمىغان ئېقىنىدىكى قاچىلاردىن دۇر قۇم تاسقىغاندا كولانغان شېغىللىق ئازگالدىن تاپتى.

ياشلىق بوسۇغىسىدا

(ھېكايە)

پولات ھېۋىزۇللا

تۇيۇقسىز سايراپ خىيالىمنى ئۈزۈۋەتكەن كاككۇكنى تاش ئېتىپ قوغلىۋەتتىم. ئەمدى بايا ئۈزۈلۈپ قالغان خىيالىمنى ھەر قانچە ئويلاپمۇ تاپالىمىدىم. بىر كۆڭۈللۈك نەرسىنى خىيال قىلغان بولسام كېرەك، لەززىتىنىڭ قالدۇق تەسىرى ھېلىھەم يوقاپ كەتمىگەنىدى...

مەن ئەتراپىمغا قارىدىم.

ئورمانلىق، ياپيېشىل چىملىق...

مەن بۇرۇن ھېچقانداق ۋاقىتتا بۇنداق خىلۋەت جايدا ئولتۇرۇپ خىيال سۈرۈپ باققان ئەمەس، بۇرۇن كىچىككىنە يالغۇزلۇق مېنى زېرىكتۈرۈۋېتەتتى. لېكىن يېقىندىن بۇيان ئەڭ قىممەتلىك نەرسىنى يوقىتىپ قويغان ۋە بۇ قورقۇنچلۇق ھەقىقەتنى تۇيۇقسىزلا بىلىپ يېتىپ ساراسىمىگە چۈشكەن كىشىدەك بولۇپ قالغانىدىم.

شونا يىلىنىپ ياتقىنىمچە كۆزۈمنى يۇمۇپ بۇ خىلۋەت دۇنيادىن يىراقلىشىۋىدىم، مۇئەللىمىمنىڭ سوغۇق چىرايى كۆز ئالدىمغا كەلدى. قۇلىقىمغا مېنى ئەيىبلىگەن ھەر خىل ئاۋازلار ئاڭلىنىشقا باشلىدى.

بەڭباش بالا!

«بەڭباش بالا» دېگەن بۇ نامنىڭ ماڭا قاچانلاردىن بېرى بېرىلگەنلىكىنى ئەسلىيەلمەيتتىم.

ئاتا-ئانام مەندەك بىر بەڭباش بالىنى چوڭ قىلغانلىقى ھەققىدە ۋايسىشىپ يۈرىدۇ. قوشنىلارمۇ مېنى يامان بالىلارنىڭ تىپى دەپ قارايدۇ. شۇڭىمۇ ئەزەلدىن بالىلىرىنى ئامالىنىڭ بېرىچە مەن بىلەن ئويناتقۇزماي كەلگەن.

مېنىڭ بەڭباشلىقىم نېمىدە؟ مەن دائىم ساۋاقداشلىرىم بىلەن مۇشتلىشىپ قالاتتىم. ئۇنىڭ ئۈستىگە دائىم ئىمتىھاندىن ئۆتەلمەيتتىم. مۇئەللىملەرنىڭ ھەممىسى مېنىڭ ئاشۇ ئەلاچى بالىلارغا قارىغاندا دۆت ئەمەسلىكىمنى ئېتىراپ قىلىشاتتى. ئازىراق تىرىشسىلا ئۆگىنىشتە يېتىشىۋالىدۇ، دەپ قارايتتى. مېنىڭ مەكتەپتىكى ئەڭ كۆڭۈللۈك چاغلىرىم تەنتەربىيە دەرسى، بولۇپمۇ يېنىك ئاتلېتىكا تەنتەربىيە مۇسابىقىسى ياكى پۇتبول مۇسابىقىسى بولغان چاغلار ئىدى، ئەلۋەتتە مەن تاماشىبىن ئەمەس، بەلكى مۇسابىقىگە ئاكتىپ قاتناشقۇچى ئىدىم. مەن مەكتەپ پۇتبول كوماندىسىنىڭ ئەڭ ئاساسلىق ئەزاسى ئىدىم. بىراق سىنىپ مەسئۇلى

مېنى كوماندىدىن چىقىرىۋالدى. مۇئەللىم «سېنى ياخشى ئوقۇسۇن دەۋاتىمەن» دەيدۇ. لېكىن ئۇنىڭ بۇ قىلىقى. دۈشمىنىگە قارىغاندەك قاتتىق مۇئامىلىسى خۇددى مەن بىلەنلا قېرىشقاندەك مۇئەللىمنى مەندىن بارا-بارا يىراقلاشتۇرماقتا ئىدى...

مەن بارا-بارا چوڭ بولۇۋاتقانلىقىم، ياشلىققا قەدەم قويۇۋاتقانلىقىم ئۈچۈنمىكىن ئۆزۈم ھەققىدە كۆپ ئويلىنىدىغان بولۇپ قالدىم. مۇئەللىمنىڭ تەنقىدلىرى ئەمدى ماڭا ئېغىر كېلىدىغان بولدى. بالىلىق چاغلىرىمدا شوخلۇقتا داڭ چىقارسام ماڭا زوقلىنىدىغان، مەن بىلەن ئويناشقا ئامراق تەڭتۇشلىرىم بارا-بارا مەندىن يىراقلىشىپ كەتكەنىدى. ئەركىلىكتە يېتىلدۈرگەن مەغرۇر تەبىئىتىم قىممىتىمنى جارى قىلدۇرۇشقا ئۈندەيتتى. بالىلىقىمدىن قالغان تەنھالىققا كۆنىمگەن خاراكتېرىم باشقىلارنىڭ مۇھەببىتىگە مۇھتاج ئىدى.

مەن ئىسپانىيىنىڭ ئۆكۈز ئويۇنى ھەققىدىكى تېلېۋىزور خەۋەر فىلىملىرىگە قىزىقاتتىم. ھەي، بىزنىڭ يۇرتىمۇ ئاشۇنداق خەتەرلىك جەڭدىي ئويۇنلار بولۇپ تۇرغان بولسا ھە، بۇنداق جەڭ مەيدانىغا مەنمۇ چۈشۈپ باقسام، ئوغۇل بالىنىڭ ئوغۇل بالىسى تەۋەككۈل قىلالايدۇ. بۇ خىيالىمنى مەن ياخشى كۆرىدىغان تەنتەربىيە ئوقۇتقۇچىسىغا ئېيتتىم.

— تۇرمۇشىمىزدا ئۆكۈزلەر ئازمۇ، قېنى ئاشۇ غەيرىتىڭ بىلەن شۇلارنى يېڭىپ باق،! مەن مۇنداق دەبدەبىلىك گەپلەرنىڭ تېگىدىگە يېتەلمەيتتىم...

... مەن ھاياتىمنىڭ بۇندىن كېيىنكى بۇ دىمىقلىق، بۇرۇقتۇملۇق ئىچىدە ئۆتىدىغانلىقىنى ئويلىغىنىمدا بىردىن چۆچۈپ كەتتىم. ئادەم قايتا تۇغۇلۇۋالغىلى بولمايدىغۇ؟ مېنىڭ يۈگۈرگۈم كەلدى. ھارغىچە يۈگۈرگۈم كەلدى. ھاسىراپ گاللىرىم قىزىپ، كۆپۈكلىنىپ راسا قىينالغۇم كەلدى. بۇنداق قىلغاندا ئۆزۈمنىڭ بۇ دۇنيادا مەۋجۇتلۇقۇمنى ھەقىقىي كۆڭۈللۈك ھېس قىلىپ يېتىدىغاندەك ئىدىم. مەن ئۆزۈمنى دائىم ئاشۇنداق قىينايتتىم. كۆڭلۈمنى خۇش قىلالمايۋاتقان جىسمىمنى جازالىغىنىممىكىن؟!

يۈگۈردۈم، مەن گويا بىر ئادەم ئەمەستەك، جىسمىمدا باشقا بىر روھ باردەك. ئۇلار كىچىككىنە جىسمىمدا پېتىشالمىغاندەك، شۇنىڭ بىلەن تېرىكىشنى، ئىچ پۇشۇشنى كەلتۈرۈپ چىقارغاندەك ئىدى. مەن ئاشۇ ئارتۇقچە روھتىن قۇتۇلالمايۋاتاتتىم. جېنىمنىڭ بېرىچە يۈگۈرسەممۇ ئۇ كەينىمدىن قوغلاپ ئەمەس، بەلكى جىسمىمنىڭ ئىچىدە ئارامخۇدا يېتىپ ماڭا يېپىشىۋالاتتى. بۇ مېنى تېخىمۇ تېرىكتۈرەتتى.

مەن ئەمدى يۈگۈرۈشتىن توختىدىم. ھارغانىدىم. لېكىن يەنە يۈگۈرگۈم بار ئىدى. ئالدىمدىكى ئاۋۇ ئېرىق بويىغا يەتمەكچى ئىدىم. يەرگە ئېگىشتىم، قولۇمغا تاش ئالدىم...

مەن ئۆزۈمنى ئاشۇنداق ئالدايمەن، مەن خۇددى ئىچىمدىكى يامان تۇيغۇلارنى يىراققا ئېتىۋاتقاندەك، ئەمەلىيەتتە مەن يەردىن تاشلارنى تېرىۋېلىپ يىراققا ئېتىۋاتاتتىم. سەن ئال-

دالىمسالىك بۇ دۇنيادا ياشىيالمايسەن. تۇيۇقسىز مەن ئاتقان بىر تاش ئالدىمدىكى يېقىن بىر دەرەخقە تېگىپ، قايتىپ كېلىپ ياڭىقىمنى ئېشىشتىپ قويدى. شۇ ۋاقىتتىلا بۇ دۇنيانى روشەن كورگەندەك بولدۇم...

ئۆزۈمنى چىملىققا تاشلىدىم. ئۇيقۇم كەلدى. شۇ تاپتا بىرسى مېنى تەپسىمۇ مىدىرلاپ قويمايتتىم. بايا تىن بېرى ئېرىشمەكچى بولغىنىم مۇشۇمىكىن. دۇنيا سېرىدىلغىنىدەك مەندىن يىراقلاشماقتا...

قانچىلىك ئۇخلىدىمكىن، چىرقىراپ كولۇشكەن ئاۋازلاردىن ئويغىنىپ كەتتىم. لېكىن كۆزۈمنى ئاچمىدىم، بېشىم بىر خىل غۇڭۇلداۋاتاتتى. دېمەك ئۇيقۇم قانغانلىقى ئېنىق. بىراق ئورنۇمدىن تۇرغۇم، ھەتتا ئويغانغۇم كەلمىدى. مېنى ئويغىتىۋەتكەن ئاۋازغا ياكى باشقا بىرنەرسىگە خاپا بولماقتا ئىدىم. (مەن بايا بىر شېرىن چۈش كۆرگەنىدىم) مېڭەمنىڭ لوقۇلداشلىرىغا بەرداشلىق بېرەلمەي كۆزۈمنى ئاچتىم. ئەتراپ قاراڭغۇلۇققا چۆمۈپتۇ. مېنى بىر خىل قورقۇنچ باستى. ئۆزۈمنى ئەتراپىمدىكى ئاشۇ دەرەخلەردىنمۇ ئاجىز ھېس قىلىشقا باشلىدىم. مەن توپتىن ئايرىلغان قوزا...

بۇ ئىش شۇنداق تۇيۇقسىز بولدىكى كېلىمغا تەڭلەنگەن پىچاقتىن ئۆپكەم ئاغزىمغا كەپلىشىپ تىنالماي قالدىم. ئۇلار يانچۇقلىرىمنى ئاختۇرۇشقا باشلىدى.

— بىر پۇڭمۇ پۇل يوق، نېمانداق قەلەندەر بىر نېمەسەن! — بىرسى كاسسامغا بىرنى تەپتى.

— چاپىنى پەيزىكەن، چاپىنىڭنى سال! ئەمدى يوقال، — دېدى يەنە بىرسى.

مەن قەدەم ئېلىپ بولغۇچە نۆۋەت بىلەن تېپىشىپ ئۇلگۇرۇشتى. ئۇلار ئۈچ ئادەم ئىدى.

گويا مەن بايا تىن بېرى تەپسىمنى چىقارمىغاندەك ئەمدى ئەركىن تىنىق چىقاردىم، يۈگۈرگەنچە مېڭىپ كېتىپتىمەن، بىردىن چىپپىدە توختىدىم. ئۇلارغا ئەمدى غەزىپىم كېلىۋاتاتتى. ئارقىمغا بۇرۇلۇپ ئۇلار بار تەرەپكە ماڭدىم. ئويلىغانچە ئاچچىقىم كەلمەكتە. ئۇلار پىچاق تەڭلىگەن، قورقاتقان. ياۋاشلىق قىلمىسام جېنىمنى ئالاتتى. ئەڭ قىممەتلىك غۇرۇرۇمنى ئۇلارغا تاپشۇرۇۋېدىم، ھايات قالدىم. ئۇلارنىڭ مېنىڭدىن كۈتىدىغىنىمۇ شۇ، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ جېنىنى، ئىستىقبالىنى قىمارغا، تەۋەككۇلغا تىكىپ قويۇۋېدى، شۇ تاپتا جېنىمنى ھاياتماماتلىق پەيتتە غۇرۇرۇمنى قوغداپ قېلىشتا ئېغىر يوككە ئايلاندۇرۇۋالغان مەندەك بىر ئادەم ئالدىدا بىراقلا قۇدرەت ئىگىسىگە ئايلاندى. ئەمدى كۆرسۇن، جېنىمنى تىكىپ ئېلىشىمەن. ۋارقىراپ ئادەملەرنى، ساقچىلارنى چاقىرىمەن. ئۆلۈپ كېتىشىم مۇمكىن، لېكىن ئۇلارمۇ ھەرگىز قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ...

قولۇمغا ئۈچ-تۆت تاش ئېلىۋالدىم. لېكىن ئۇلار بايىقى جايىدىن ئۇزاپ كېتىشكەنىدى. يىراقلىقتىكى جىمجىتلىكتىن ئۇلارنىڭ ئاۋازلىرىنى ئاڭلاپ شۇ ياققا قاراپ ماڭدىم.

ئۇلار ئىككى كىشىنى ئورىۋېلىشقانىكەن.

— بۇ قىلمىشىڭلار قانۇنسىزلىق ئۈكىلىرىم، ئويلاپ بېقىڭلار...

بۇ مۇئەللىمنىڭ ئاۋازى ئىدى. ئەسلىدە خوتۇنىنى قويۇۋەتكەندىن كېيىن ئالماقچى بولغان بۇ ئايال بىلەن كەچلىك سەيلىگە چىقىپتىكەن-دە.

— مۇئەللىم سىزنىڭ بۇ ۋەزخانلىقىڭىز بىزنى باشقۇرۇشتا كارغا كەلگىنى بىلەن بۇلاردىن قۇتۇلۇشقا كارغا كەلمەيدۇ،

ئۇلار ئاڭقىرىپ بولغۇچە مۇئەللىمگە پىچاق تەڭلەپ تۇرغىنىنىڭ كاللىسىغا بىر تاش ئۇرۇپ ئۇنى ئايلاندۇرۇۋەتتىم. ئىككىنچى تاشنى ياندا تۇرغان بىرسىگە ئېتىۋىدىم تەگمەي قالدى، قايتىدىن تاش ئېلىپ ئاتماقچى بولۇپ تۇراتتىم...

دەھشەتلىك ئاغرىق بېقىنىمغا سانچىلدى. قولۇمغا پىچاقنىڭ دەستىسى ئۇرۇلدى. كۆزۈمگە قاراڭغۇلۇق تىقىلدى. مەن مۇشۇنداق ئاسانلا ئۆلۈپ كېتەرمەنمۇ؟

× ×

دوختۇرخانا...

بىر نەچچە كۈن ئاغرىق ئازابىدا يېرىم ھوشسىز ئىڭراپ يېتىشىم بىلەن ئۆتۈپ كەتكەنىدى. بۇ كۈن خېلى ياخشى بولۇپ قالغانىدىم. دوختۇر ھەر قانچە بوش پىچىرلىسىمۇ ئۇنىڭ ئاتا-ئانامغا دېگەن گەپلىرىدىن كېسىلىمنىڭ خەتەرلىك باسقۇچتىن تېخى ئۆتۈپ بولالمىغانلىقىنى ئۇقۇۋالدىم. دوختۇر يەنە «پالەچ بولۇپ قېلىش خەۋپى بار» دەپمۇ قوشۇپ قويدى. شۇ تاپتا ئەڭ ئالدى بىلەن ئويلىغىنىم پالەچ بولۇپ قالسام كىشىلەر ئالدىدىكى قىممىتىم تۆكەيدۇ، مېنىڭ بىردىنبىر ئارتۇقچىلىقىم قاۋۇل، ساغلام بەدىنىم ئىدى. بۇنىڭدىن ئايرىلسام ئۆلگىنىم ياخشى ئەمەسمۇ؟ دېگەن ئويلار بولدى. ئاتا-ئانامنىڭ تەسەللىيلىرىمۇ قۇلىقىمغا كىرمىدى. ئۇلارمۇ مېنىڭ رايىمنى بىلدى بولغاي، مېنى يالغۇز تاشلاپ چىقىپ كەتتى. مېنىڭ ئەزەلدىن ھەسرەت چەكسەم ياكى قىيىن مەسىلىگە يولۇقسام يۈگۈرىدىغان — ئەسەبىيلەرچە بەدەن چېنىقتۇرىدىغان ئادىتىم بار ئىدى. بەدەن چېنىقتۇرسام مېڭەم سەگەكلىشەتتى. ئۆزۈمگە بولغان ئىشەنچ ئاشاتتى. مانا ئەمدى...

دوختۇرخانىدا ماڭا خىيال سۈرۈشتىن باشقا ئىش قالمىغانىدى. خىيال جەريانىدا بالىلىقىمدىكى مەن ئۇنتۇلۇپ كەتكەن نۇرغۇن ئىشلار ئېسىمگە كەلدى. مەن كىچىك بولساممۇ كەچۈرمىشلىرىمنىڭ ئاز ئەمەسلىكىنى ھېس قىلدىم. مەن بۇرۇن بىلىپ يەتمىگەن نۇرغۇن ئىشلارنى بىلىۋالغاندەك بولدۇم. مۇبادا پالەچ بولۇپ قېلىش خەۋپى بولمىغاندا كەلگۈسۈم — بۇندىن كېيىن قانداق قىلىشىم كېرەكلىكى ھەققىدە چوڭقۇر پۇختا ئويلىنىۋالغان بولاتتىم. لېكىن پالەچلىك كۆز ئالدىمغا كېلىش ھامانلا ھەسرەتلىك خىيال تەكرارلىنىۋېرىپ نېرى كەتمەيدىغان ئۆلۈم ھىدى پۇراپ تۇرىدىغان بولۇپ قالدى. نېمىشقىمۇ ئورمانلىققا بارغانىدىمەن، دېدىم ئىچىمدە پۇشايمان قىلىپ، مەن يەنە بۇرۇنقى كۆڭۈللۈك بالىلىق چاغلىرىمنى ئەسلەش ئارقىلىق

بۇ كۆڭۈلسىز خىياللاردىن قۇتۇلالماقچى بولدۇم. خىيالىم ئاخىرى يەنە مۇئەللىم بىلەن تۇنجى قېتىم تاكاللاشقان چاغقا ئۇلاشقاندا مېنى چوڭقۇر ھەسرەت چۇلغىدى. مەن بۇرۇن ئەلاچى ئوقۇغۇچى بولمىسامۇ ئۆگىنىشتە ئوتتۇراھال ماڭاتتىم. مېنىڭ پۈتكۈل قىزىقىشىمنى پۇتبول ۋە تەنتەربىيە ئىگىلىگەنىدى. بەدەن چېنىقتۇرۇشتىكى ۋە پۇتبولغا بېرىلىشتىكى ئەسەبىيلىكتە ھېچكىم مەن بىلەن بەسلىشەلمەيتتى. «ئوقۇشتىن سىرت تەنتەربىيە مەكتىپى» نىڭ تېرېنېرى قابىلىيىتىم ۋە چېنىقىشتىكى تىرىشچانلىقىمنى كۆرگەندىن كېيىن، مېنى ئاز ئۇچرايدىغان تالانت ئىگىسى» دەپ ماختىغىنىدا خۇشاللىقىمدىن ھارغىنلىقىمغا قارىماي مەيداننى يەنە بىر نەچچىنى پىرقىرىۋەتكەنىدىم. لېكىن سىنىپ مەسئۇلىم جاھىللىق بىلەن تېرېنېرنىڭ مېنى تەنتەربىيە مەكتىپىگە قوبۇل قىلىشىغا رۇخسەت بېرىش تەكلىپىنى رەت قىلدى. كۆرسەتكەن باھانىسى «ئۆگىنىشتە ئەلاچى ئەمەس» بولدى. تېرېنېر شۇ چاغدا قايناپ سۆزلەپ كەتكەنىدى. «ھەم ئەلاچى بولغان، ھەم تەنتەربىيىدە ئالاھىدىلىكى بار ئوقۇغۇچىلارنى قانچىلىك تاپقىلى بولار، تاپقان تەقدىردىمۇ ئۇلاردا بۈگۈنكىدەك ئالاھىدە ماھارەت ۋە ئىقتىدارنى تاپقىلى بولاتتىمۇ؟ قاتمال ئۆلچەم بىلەن بىر تالانت ئىگىسىنى نابۇت قىلماڭ. ھازىر ئۇنىڭ تەنتەربىيىدە ئىلمىي ھالدا سىستېمىلىق تەربىيىلىنىدىغان ھالقىلىق مەزگىلى. جۇڭگونىڭ تەنتەربىيىدە بولۇپمۇ پۇتبولدا ئارقىدا قېلىشى مۇشۇنداق تالانت ئىگىلىرىنى سەزمىگەنلىكىمىزدە ۋە تەربىيىلىمىگەنلىكىمىزدە». مۇئەللىم يەنە ئۇنىمىدى. يول بېرىشنى مەغلۇبىيەت دەپ قارىسا كېرەك. تېرېنېر كەتتى. شۇندىن كېيىن مۇئەللىم ئاتا-ئانام بىلەن سۆزلەشتى. شۇنىڭ بىلەن ئاتا-ئاناممۇ توپ تېپىشىمنى چەكلىدى. مەن ئۆز قىممىتىمنى جارى قىلدۇرماي بىر كۈنمۇ ياشىيالمايتتىم... مانا ئەمدى پۇتبول بىلەن ۋىدالىشىدىغان بولدۇم. دۇنياغا تونۇلغان پۇتبول ماھىرى بولۇش ئارزۇيۇم بەربات بولدى. شۇ تاپتا ئۆزۈممۇ سەزمىگەن ھالدا نېمە ئۈچۈندۇر ھەممە كىشىلەرگە ئۆچلۈكۈم قوزغالدى. ئۆزۈمنى باشقا بىر پىلانېت ئادىمىدەك يىگانە سەزدىم.

بىردىن ئىشىك ئېچىلىپ گۈلنىھال كىرىپ كەلدى. قولىدا ئالما، پىرەنىك بىلەن تولغان سومكا. شۇ تاپتا ھېچكىمنىڭ مېنى كەيپىمنى بۇزۇپ ئاۋارە قىلىشىنى خالىمايتتىم. شۇڭا بۇرۇنقى تەتۈرلۈكۈم بويىچە ئۆز خىيالىم بىلەن ئولتۇرۇۋەردىم. ئۇنىڭ كېلىشىم تۇغرۇلۇق تولا سوئاللارنى سورايدىغانلىقى ئېنىق ئىدى. جاۋاب بەرگۈم كەلمىسە كاشكى، ئۇ كارىۋاتقا كېلىپ ئولتۇردى. دېگەنىدەك:

— كېسىلىڭىز قانداق؟ — دەپ گەپنى باشلىدى.

— ...

— ساۋاقداشلار ۋە مۇئەللىم بىردەمدىن كېيىن كېلىدۇ. ئىمتىھان ئىدى. مەن ئالدىدا يېزىپ بولۇپ چىققاچقا بالدۇرراق كەلدىم.

— ياخشى داۋالىنىڭ، بۇلارنى يەپ ياخشى ئوزۇقلىنىڭ، — دېگىنىچە قولىدىكى نەرسىلەرنى جوزىغا قويدى.

ئاچچىقىمنى چىقىرىدىغان يەر تاپالماي تېرىكىپ تۇرغىنىم ئۈچۈنمىكىن، ئۇنىڭ بۇ گېپى ئىشتىيى تۇتۇلغان پەقەت ئاسما ئوكۇل بىلەن ياشاۋاتقان ماڭا مەسخىرىدەك تۇيۇلدى.

— كېرىكى يوق، ئەكەلگەن نەرسىلىرىڭىزنى ئېلىپ چىقىپ كېتىڭ.

قەلبىمدىكى چوڭقۇر يارىلىرىدە بۇ قوپاللىقىمغا پۇشايمان قىلىشتەك تۇيغۇلار ئۆرلىۋىدى، رېئاللىققا بولغان قارشىلىقىم تېخىمۇ ئاشتى. قەستەن ئۆزۈمنى مەجبۇرلاپ قايتىلىدىم.

— چىقىپ كېتىڭ دەيمەن!

شۇ تاپتا شۇنچىلىك چۈشكۈنلەشكەن ئىدىمكى، كىشىلەرنىڭ رەنجىشى مەن ئۈچۈن بەرىبىر ئىدى. بىردىن ئۇنىڭ يىغلاۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ تېڭىرقاپ قالدىم. مەن ئۇنىڭدىن بۇنى كۈتمىگەنىدىم. ئەسلىدە ئۇ ئاچچىقلىنىشى، غەزەپلىنىشى كېرەك ئىدى. مېنى تىللىشى كېرەك ئىدى. باشقىلار دائىم ئەيىبلىگىنىدەك «چۈشەنگىلى بولمايدىغان غەيرىي مەخلۇق!» دېسە، «ساۋاقداشلىق خاتىرىسىنى دېمىسەك سەندەك بىرىنىمىنى يوقلاپ كېلەمتىم، ئۆز ۋاقتىدا تىرىك قالماي ئۆلسەڭچۇ...» دەپ تىللىسا بولاتتى. ئۇنىڭ يىغلىغىنى نېمىسى. مەن بۇ پوزىتسىيەمنىڭ خاتالىقىنى ئەسلىدىلا بىلەتتىم. پەقەت ئەمدىلا ھەقىقىي پۇشايمان قىلىشقا باشلىدىم. يېنىمدىكى لۆڭگە بىلەن كۆز يېشىمنى ئېرتتىم.

— كۆڭلىڭىزگە ئالماڭ، ساراڭلىق قىلىپ قويدۇم. بۇ ھەرگىز سىزنى، ساۋاقداشلىرىمنى ئۆچ كۆرگەنلىكىم ئەمەس، ئۆزۈمنى ئارتۇقچە ئادەم دەپ قارىغانلىقىمدىن...

گېپىمنى داۋاملاشتۇرالمىدىم، بىر چوڭقۇر ھەسرەت تىلىمنى قاتۇردى.

— ياق! خاتالاشتىڭىز، سىز ھەرگىزمۇ ئارتۇقچە ئادەم ئەمەس. بىر ھەپتىدىن بۇيان سىزنىڭ يوقلۇقىڭىز بىزگە بەك بىلىندى. پۇتبول مۇسابىقىسىدە ئوغۇللار ئۇتتۇرۇپ قويۇپ تاس قالدى يىغلىۋەتكىلى. مۇئەللىم سىزگە يۈز كېلەلمەيمەن دەپ قارىسا كېرەك، دائىم سىزنىڭ ياخشى تەرەپلىرىڭىزنى قىلىدىغان بولۇپ قالدى. ھەتتا «جەسۇردىن ئۆگىنەيلى!» دېگەن تېمىدا سىنىپ يىغىنى ئېچىپ، يىغىندا يىغلاپ سالدى. ئاقىۋەت بولماي يىغىننى مەكتەپ مۇدىرى باشقۇردى. مۇئەللىم سۆزلىگەندە ھەممىمىز يىغلىدۇق...

كۆزۈمگە ياش ئولاشتى. بايىقى ئۆلۈم ۋەھىمىسى بىلەن ئۆلۈمگە ئىنتىلىش گىرەلىشىپ كەتكەن، چۈشكۈن تۇيغۇلار ۋە ئۆزۈمنىڭ كېسەللىكى نەلەرگىدۇر يوقالدى، ئەستىن كۆتۈرۈلدى. ئارمانىغا يەتكەن كىشى ئۆلۈپ كەتسىمۇ ئازابلانمىغاندەك شۇ تاپتىكى تۇيغۇمدا ئۆز قىممىتىمنى تېپىش خۇشاللىقى بىر ئۆمۈر لەززەتلىنىشكە يېتىدىغاندەك ئىدى.

مەن چوقۇم ساقىيىمەن...

مەن دېگەن ئوغۇل بالا!...

مەن گۈلنىھالنىڭ قولىنى چىڭ سىقىپ جىقلا گەپلەرنى قىلماقتا ئىدىم. پات-پات ئىشىككە تەلمۈرەتتىم.

مۇئەللىم، ساۋاقداشلىرىم سىلەرنى بەك سېغىنىدىم...

سۆكۈتتىكى يۈرەكتىن جاۋاب

(نەسىر)

رىسالەت ئەسەيدۇللا

مەن ئىنتايىن ئىرادىلىك، غايىلىك ۋە زېرەك قىز ئىدىم. مۇنداق دېسەم كىشىلەر مېنى ئۆز-ئۆزىنى ماختاپتۇ. دەپ مەسخىرە قىلىشى مۇمكىن، بىراق مېنىڭ ئۆتمۇشۇمنى بىلىدىغانلار مېنى ئاغزى-ئاغزىغا تەگمەي ماختىشاتتى، مېنىڭ ھازىرقى ھالىتىمنى بىلىدىغانلارچۇ؟ ئۇلار ئەلۋەتتە «شۇ چىرايى بىلەن ئاشۇ ھاراقكەشكە خوتۇن بولۇپ ئۆز-ئۆزىنى دەپسەندە قىلغۇچە ئايرىلىپ كەتسە بولمامدۇ؟ نېمىدېگەن ئەخمەق ئايال بۇ؟ نېمە ئۈچۈن مۇشۇنداق ھاراقكەشكە تەگكەندۇ؟ خۇددى ئەر تېپىلمايدىغاندەك» دېيىشىدۇ ۋە مېنى زاڭلىق قىلىپ، مېنىڭ بەختسىزلىكىم ئۈچۈن كۈلۈشىدۇ.

ئەي قېرىنداشلار! مەن ئۇزۇن يىللاردىن بېرى سوكۇت ئىچىدە كىشىلەرنىڭ بارلىق سوئاللىرىنى جاۋابسىز قالدۇرۇپ كەلگەنىدىم. ئەمدى جاۋابىمنى ئاڭلاڭلار.

مەن ھەققانىيەت ئۈچۈن ئۆزۈمنىڭ غۇنچىدەك گۈزەل ياشلىقىمنى غازاڭ قىلىشتىن ئايانمىغان، ھەتتاكى ھاياتىمدىنمۇ ئەنسىرىمىگەنىدىم. كۈيىقاپ ئىچىگە جادۇ قىلىنغىنىمىدىمۇ ئاھ!... تۈگەشتىمغۇ دەپ ئۈمىدسىزلەنمىگەن. ئاخىرى رەقىپلىرىممۇ مېنىڭدىن تەسىرلىنىپ، ماڭا ھېسداشلىق قىلىغان ۋە مېنى ھۆرمەتلىگەن. ھەتتا بەزىلىرى مەن بىلەن دوست بولۇپمۇ قالغانىدى. مەن ئەنە شۇنداق چەكسىز ئۈمىدۋارلىق ھېسسىياتى ئىچىدە ئۆزۈمنى ئاياللار بىلەن ئەمەس، بەلكى ئالىيجاناب ئەرلەر بىلەن سېلىشتۇرغۇم كېلەتتى. تارىختىكى باتۇر زاتلار بىلەن سېلىشتۇرغۇم كېلەتتى. مېنىڭدىكى ئاشۇ ئۈمىدۋارلىق ۋە قايناق ھېسسىيات ماڭا زور كۈچ-قۇۋۋەت بېغىشلىغانلىقى ئۈچۈنلا مەن تەسەۋۋۇر قىلغىلى بولمايدىغان جەبرى-جاپالارنى يېڭىپ ئاخىرى قاتمۇ-قات بويۇنتۇرۇقلاردىن قۇتۇلۇپ يورۇق جاھانغا كۆز ئاچتىم. بىراق جەمئىيەتنىڭ تۈرلۈك داۋالغۇلىرى مېنىڭ ئەنە شۇنداق ئېسىل غايە ۋە خىسلەتلىرىمنى ئاللىقاياقلارغا ئۇچۇرۇۋەتتى. تۇرمۇشنىڭ بېسىمى، ئۇرۇق-تۇغقان، ئەل-ئاغىنىلىرىمنىڭ سوغۇق قاراشلىرى ۋە ھاقارەتلىرى مېنىڭ قەيسەر ئىرادىلىرىمنى يەرگە ئۇرۇپ

يەنجىدى. ئاچ-يالىڭاچلىق، يوقسۇزلۇق مېنى ھەددى-ھېسابسىز قىيىنىدى. جەمئىيەتتە مېنىڭ پۇت دەسسەپ تۇرغۇدەك يېرىم بولمىغانلىقتىن، ئاخىرى مەن ئۆزۈمنىڭ ئاجىز بىر ئاياللىقىمغا تەن بەردىم. ئەنە شۇ كۈنلەردە مەن بىر يىگىت بىلەن تونۇشۇپ قالدىم ئۇ ماڭا مۇھەببەت ئىزھار قىلدى. تۇرمۇشىنىڭ ئازابى مېنىڭ ئەتراپلىق ئويلىنىشىمغا پۇرسەت بەرمىدى. ماڭا بۇنىڭدىن باشقا ھاياتلىق يولىنىڭ بولمىغانلىقى سەۋەبىدىن نائىلاج ئۇنىڭ بىلەن توي قىلدىم. ھامىلدار بولدۇم. كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن يولدىشىمنىڭ مىجەز-خۇلقى ۋە ئىچكى دۇنياسى ئاستا-ئاستا ئاشكارىلىنىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ بىلەن ئۆزۈمنىڭ مۇتلەق ئوخشىمايدىغان ئىككى دۇنيا ئىكەنلىكىنى چۈشەنگەندە كېچىككەنىدىم. ئۇ ھاراققا شۇنداق بېرىلگەن ئىدىكى، ھەپتىلەپ ھەتتا ئايلاپ ئۇنىڭ ساق ھالىتىنى كۆرگىلى بولمايتتى. مەن جەمئىيەتتە مۇنداق ئىنسانلارنىڭ بارلىقىنى مۇتلەق بىلمەيتتىم ۋە ئاڭلاپمۇ باقمىغانىدىم. ئەمدى ئۆزۈمنىڭ نەقەدەر گۆدەك ۋە ئەخمەقلىقىمنى چوڭقۇر ھېس قىلىۋاتىمەن. يولدىشىمنىڭ مائاشى تۆۋەن بولۇپ ھاراققا خەجلىگەندىن سىرت، بالام بىلەن ئىككىمىزنى بېقىش ئۇنىڭغا ئېغىر كېلىپ ماڭا دۇنيادىكى يامانلىقلارنىڭ ھەممىسىنى قىلىپ باقتى. ئاخىرى مەن ئايرىلىپ كېتىشنى تەلەپ قىلدىم. لېكىن ئۇ پىچىقىنى تەڭلەپ «مېنىڭدىن ئايرىلىمەن دېگەن كۈنۈڭ جېنىڭدىن ئايرىلىسەن» دەپ مېنى قورقۇتاتتى. مەن بالىلىرىمدىن ۋاز كېچەلمەي ھەممىگە چىدىدىم. تۇرمۇشىنىڭ زۇلمىدىن تۈرمىلەرنى، ئۆلۈملەرنى ھەتتاكى سەرگەردانلىق تۇرمۇشلارنى سېغىندىم. بىراق ئوماق بالامنىڭ مېھرى-مۇھەببىتى، مېنى ھەرقانداق يولغا مېڭىشتىن توسۇپ تۇراتتى. مېنىڭ زۇلۇمغا قارشى، ئەركىكە تەشنا يۈرىكىم ھەر مىنۇت مېنى ۋەسۋەسىگە سېلىپ قاتتىق ئازابلاشقا باشلىدى. تەقدىرگە تەن بەرگۈدەك تاقىتىم قالماي قولۇمغا خەنجەر ئېلىپ، مېنى دەپسەندە قىلىۋاتقان بۇ نومۇسسىزنى جېنىدىن جۇدا قىلىشنى ئويلىدىم. ئاقىۋەتتە بالامنىڭ ئانا مېھرىدىن مەھرۇم بولۇپ، بۇلۇڭ-پۇشقاقلاردا خار-زار بولۇپ قالىدىغانلىقىنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈرۈپ، بىردەمنىڭ ئىچىدىلا يەنە بۇ نىيەتلىرىمدىن يېنىپ ھەسرەت-نادامەت دېڭىزىدا ئۈزۈشكە باشلايتتىم.

ئەي! پەرزەنت، سەن نېمىدېگەن ئۇلۇغ-ھە؟ سەن مېھرىڭ بىلەن يۈرىكىمنى زەنجىرلەپ مېنى ئۆزۈڭگە ئەسىر قىلدىڭ. ئەمدى مەن سېنىڭ چولپاندەك كۆزلىرىڭگە، قىلىقلىرىڭغا مەھلىيا بولۇپ، ئۆزۈمنىڭ بارلىقىمنى دەپسەندە قىلىدۇرۇۋېتەمدىمەن؟ قېنى مېنىڭ ئەينى ۋاقىتتىكى قەيسەرلىكىم؟ ئەقىل-پاراسىتىم؟ ئىرادەم؟ مەن بارلىق ئارزۇ-ئۈمىد ۋە غايىلىرىمنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ ئۆز-ئۆزۈمنى نائۈمىد بىر مەخلۇققا ئايلاندۇردۇممۇ؟! مېنىڭ ياشاش ئۈچۈن قىلغان زور قۇربانلىرىممۇ پەقەت ئارزۇ-ئۈمىد ۋە غايىلىرىم ئۈچۈن ئەمەسمىدى؟ قايغۇ-ھەسرەت

(داۋامى 6-بەتتە)

شېئىرلار

سۆيگۈ چاچقۇلىرى

روزى نىياز

روزى نىياز 1942 - يىلى 6 - ئاينىڭ 20 - كۈنى توخسۇن دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئۇ شىنجاڭ داشۆ جۇڭگو تىل - ئەدەبىياتى فاكۇلتېتى ۋە ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە مەكتىپىدە ئوقۇغان. ئوقۇتقۇچى، كاتىپ، تەھرىر قاتارلىق خىزمەتلەرنى ئىشلىگەن.

ئۇ 1959 - يىلى مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان ۋاقتىدىن تارتىپلا ئەدەبىي ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللانغان. ھازىرغىچە تۈرلۈك مەتبۇئاتلاردا 500 پارچىدىن كۆپرەك [شېئىرلىرى ۋە بىر قىسىم ماقالىلىرى ئېلان قىلىنغان. «ئاسمان ئەركىسى» ناملىق شېئىرلار توپلىمى (شائىر توختى] نەمەتۇللا بىلەن بىرگە) نەشر قىلىنغان. ئۇ ھازىر مەملىكەتلىك يازغۇچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ، مەملىكەتلىك خەلق ئەدەبىياتى جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ ئەزاسى، مەملىكەتلىك ئاز سانلىق مىللەتلەر يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ۋە ئۈرۈمچى شەھەرلىك يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى.

روزى نىياز ھازىر ئاپتونوم رايونلۇق بوغالتىرىيە كادىرلىرىنى تەربىيىلەش مەركىزىدە ئاساسلىق پەنلەر كافېدىراسىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى بولۇپ ئىشلىمەكتە.

ياش كۆڭلىمىز بىر - بىرىگە بېرىلگەن،
سۆيگۈمىزنىڭ قاناتلىرى كېرىلگەن.
قىلسا تاتلىق ئارمان بىلەن پەرۋاز ئۇ،
ئاي - يۇلتۇزلار چاچقۇ بولۇپ سېپىلگەن.

ئۇچراشقاندا، ياقسام ساڭا،
ئوتلۇق كۆز بىلەن،
باھار نۇرى تارامليدۇ تەبەسسۇمىڭدىن.
چاقناق ھېسلار بالدەك تېتىپ،
مۇڭداشاق ئۇزاق،
يۈرىكىمگە تۇلارشە ربەت شېرىن سۆزۈڭدىن.

يۈرىكىمدە پارلايدۇ ساڭا مۇھەببەت،
پارلىغاندەك ئۇپۇقتىن قۇياش سۈبھىدە.
يالتىرىغان ھەر تال نۇر يېقىملىق ۋە پاك،
ئاڭا بولەن، ئېغىنا،
بولماي شۇبھىدە.

كەتتىم يىراق سەپەرگە مەن يول ئېلىپ،
مۇھەببەتلىك دەملەر يەمدى باشلىنىپ.
بەردىڭ ماڭا شېرىن،
مەسخۇش سەزگۈلەر،
كەلگىنىمدە قۇچا قىمغا تاشلىنىپ.

يۈرىكىمگە ئىزلار سېلىپ ئۆتىسەن،
كىرپىكىڭدىن ئېتىپ سۆيگۈ ئوقياسى.
جۇشقۇن ئىشقىم بۇلاقىغا چۆكسەن،
باغلانغانچە ساڭا دىلىم ئىخلاسى.

تۈندە چىقسالىڭ سەگەدەشكە ھويلىغا،
ئىزتىراپتا مۆكۈنەر ئاي يۈزۈڭدىن.
تاڭدا ماڭسالىڭ ئەپكەش يۈدۈپ بۇلاققا،
خىرەلىشەر چولپان نۇرى كۆزۈڭدىن.

چېچىڭ يەلپۈپ دولقۇن كۆركىدە،
ئىشقىم تارىن چەكسە ناخۇلدەك.
گۈل لېۋىڭدىن تامغان كۈلكىدە،
شاش يۈرىكىم ئويىنار ئاھۇدەك.

سۆيگۈمىزدىن نۇرلار تارار ئالەمگە،
تۇرسا ھەتتا گەۋدىمىزمۇ دالدىدا.
پەرۋانە بىز بىرىمىزگە بىرىمىز،
دىلدا يانغان سادا قەتىنىڭ ئالدىدا.

ئىستىكىمىز پىيالىسىگە،
تولسا لىپىلىق ئادەمدەك ياشاش.
سۆيگۈمىزنىڭ ئۈپۈقى ئۈزرە،
ئوينار ئۇزۇسۇل زەر كىرپىك قۇياش.

لالە بويۇڭ ھەسرەتلەرگە بولمىسۇن يەم،
تال-تال بوستان كىرپىكلىرىڭ كۆرمىسۇن
نەم.

يۈرەك خۇشتار
كۈلكە-شادلىق بۇلاقىغا.
شۇ بۇلاقنىڭ بىلىقى بول
ھەر نەپەس-دەم

بىلىق بولۇپ ئۈزسەم ھەر رەت كۆزۈڭدە،
بولار مەلھەم يۈرەككە جان ھۇزۇرى.
چاقماق چېقىپ سۆيگۈدىن بىر ئۆزۈڭدە،
قۇچار ئاسمان يىگىتلىكىم غۇرۇرى.

شەبنەم

يالتىرايدۇ مەرمەر كەبى،
گۈل لېۋىگە قونۇپ شەبنەم.
يۇمشاق كۆڭۈل شامال كېلىپ،
ئەركىلىتەر ئۇنى ھەردەم.

شەبنەم قەۋەت ھۆسن قوشقان،
گۈلنىڭ رەڭدار جامالىغا.
ئەمما مىننەت كىرىپ چىقماس،
سۈزۈك شەبنەم خىيالىغا.

نېمىشقا

ھەبىبۇللا رەجەپ

كىرپىكتىكى ياشتەك تۇرىدۇ،
ئارغامچىنىڭ ئۈستىدە داۋاز.
قورقۇشلارنى ئەتكەن ئۇ تەرك،
ھەرىكەتلىرى شۇنچە چاققان-ساز.

بەزەن موللاق ئاتىدۇ مەغرۇر،
كۆڭۈللەرگە سېلىپ بىر ئەندىش.
بەزەن ئۇيان-بۇيان ماڭىدۇ،
ماھىرلىقتىن قىلىپ نامايىش.

شۇنداق ھۈنەر كۆرسىتىپ داۋاز،
لايىق بولۇپ كەلدى ئالقىشقا.
بىراق بىزلەر كەڭرى يولدىمۇ،
ماڭالمايمىز تۈزۈك نېمىشقا؟!

سەمەندەر ناخشىلىرى

غەيرەتجان فوپۇر

غېرىب قەبرە

غېرىپ بىر قەبرە تۇرار جىرادا،
داڭگاللار دۈۋلەپ ياساپ قويۇلغان.
تىرىكلىك ئۈچۈن سەپەر قىلغانلار،
ئاشۇ يەردە ياش تۆكىدۇ ئاسان.

مىراسخور بولدى يەنىلا،
ئىككى شېئىر ئۇنى ھاپاشلاپ.

يالغۇز كەپە

قۇشلار توپلاشقان يىراق ئورماندا،
يالغۇز بىر كەپە تۇرار قارىيىپ.
ئورمانچى ئەمەس ياشايدۇ ئۇندا،
غەمكىن بىر ئادەم قۇشقا ئايلىنىپ.

شائىرەنىڭ تۇغۇمى

نەچچە ئوغۇل تۇغدى شائىرە
تولغاق بىلەن ئېغىر ھالسىراپ.

قۇش قانىتى

تىلەك قىلىپ قۇش قانىتىنى،
سانسىز بۇندا تۇغۇلۇپ ئۆلمەك.
بوركۇت ئىدى ئەسلىئەي ئادەم،
كۆكرىكىدە تەۋرىگەن يۈرەك.

بىچارە قۇش

قۇش يۇتۇرۇپ قويدى سىرىنى،
بىلىۋالدى ئۇۋۇچى بىر ھونەر.
كەڭلىكلەردىن قانداق ئۆتۈشنى،
بىچارە قۇش قايتا ئۆگىنەر.

ئېھتىمال

مۇختار سوپى

گۇناھى ئېھتىمال بار كېچىنىڭ،
كۆتۈۋالغان بىزنى قانچە رەت.
شېرىن ـ شېرىن پىچىرلاش بىلەن...
ئېھتىمال
ئاشۇ ئورۇندۇق
بولغان بىزگە يامان نىيەتتە،
ياكى ئۇ
ئاشۇ يەرگە قويۇلغان خاتا.
بۇ ۋىسال
بەرگەن بىزگە ئاداققى سىگنال

سۆيۈش ئۈچۈن مەڭگۈ ئۆزئارا
ئېلىپ قاچتى كۆزلىرىمدىن
زىرارىڭنى ئېھتىمال.
بۇ مەن ئۈچۈن
بولۇپ قالدى
تۇنجى قېتىم ئۇچرىشىش ـ ۋىسال!
سەن ئۈچۈن
ئەڭ ئاخىرقى
خوشلىشىش بولۇپ
تۇيۇلغاندۇ ئېھتىمال؟!

گۈگۈم كەزگەن مىسكىن ناخشىلار

ئابدۇرەشىت بارات

ئابدۇرەشىت بارات ئوپبىاق 1964 - يىلى 10 - ئايدا قەشقەردە تۇغۇلغان. ئۇ 1982 - يىلى قەشقەر يېڭىشەھەر سەنئەت مەكتىپىنى پۈتتۈرۈپ، بەشكېرەم يېزىسىدا ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان. 1988 - يىلىدىن باشلاپ شىنجاڭ مائارىپ ئىنستىتۇتىنىڭ تىل - ئەدەبىيات فاكۇلتېتىدا ئوقۇۋاتىدۇ.

ئۇنىڭ ئىجادىيىتى 1984 - يىلىدىن باشلاپ مەتبۇئاتلاردا كۆرۈلۈشكە باشلىغان بولۇپ، ھازىرغىچە نۇرغۇن گېزىت - ژۇرناللاردا 110 پارچىدىن ئارتۇق شېئىر، كومېدىيە ئەسەرلىرى ۋە بىرنەچچە پارچە ئەدەبىي ئوبزورى ئېلان قىلىندى.

سۇنۇق دىلدا ساقلانغان سۆيگۈ

يۈرەر يىگىت تېمتىرەپ تەنھا،
بىر گۈزەلگە تەلمۈرۈپ ئۇنسىز.
سۆيگۈ ئىزھار قىلالمايدۇ ئەمما،
يۈرىكىدە سۆيگۈ بىر دېڭىز،
يار نىگاھى ئۇنىڭغا بىگىز.

تۈن قوينىدا يىگىت ناخشىسى،
ئۇچۇپ بارار دېرىزە چېكىپ.
شېرىن ئۇيقىدا يېتىلەر ئۇنى،
تەشۋىشلەرگە ئىزلەر تەسەللى،
يىگىت كۆڭلى پىنھان پال ئېچىپ.

يىگىت كۆڭلى تەلپۈنگەن گۈزەل،
خەۋەرسىزدۇر ئۇشبۇ پىغاندىن.
سۇنۇق دىلدا ساقلىنار سۆيگۈ،
يىگىت كۆڭلى ھىجرانغا يېقىن،
ئۈمىدى ئۈزمەس سۆيگۈدىن لېكىن.

قوبۇل قىلغىن ساڭا ئاشىق قەلبىمنى

ھالرەڭ ياغلىق يۈرىكىمدە لەپىلدەر،
سەزگۈلىرىم سۆيىدۇ ئۇ بايراقنى.
ئەسىر بولۇپ تۇيۇلىدۇ ھەپتىلەر،
كۆرمىگەچكە سەن پەرىشتەم ئۇماقنى.

دالدىلاردا قالغان ئىزىڭ، ھۆسنۈڭنى -
ئەسلىتىدۇ تارتقۇزۇپ مەيلىمنى.
ۋىسالىڭنىڭ ئۈمىدىدە سەرسانمەن،
قوبۇل قىلغىن ساڭا ئاشىق قەلبىمنى.

ئاھ! مەيلىلا...

ئۆمەرجان مۇھەممەدى

قىز سىڭىلدەك بولسا تاق ئۆتەي،
يۈرىكىمنى تىلماي ساق ئۆتەي.
گۈللىمەسكەن سۆيگۈسىز ھايات،
ئاھ مەيلىلا قاغجىراپ ئۆتەي.

قىز سىڭىلدەك بولسا تاق ئۆتەي،
بىۋاپادىن مەن يىراق ئۆتەي.
بۇ دۇنياغا كەلدىم بىغۇبار،
تائەبەدكە كۆڭلى ئاق ئۆتەي.

بالىلىقىم، بالىلىقنى بەرگەن ماڭا

ئابدۇشۈكۈر ئابدۇراخمان

سەھرادا ئۆتتى سەبى بالىلىقىم،
غۇبارسىز نادانلىقىم ـ چالىلىقىم.
ئېسىمدە تاشقا مۆھۈر باسقاندەكلا،
شىۋاقلىق ئېدىرلاردا شوخلۇق بىلەن،
ئات قىلىپ ئويىنىغان تال ـ چىۋىقلىرىم.

ئېسىمدە سېرىق چېچەك ياڭزا ياپراق،
ئېسىمدە مىنگەن چاغلار موزاي ـ توپاق.
ئېسىمدە سەھرانىڭ كەڭ بوزلۇقىدا،
ئويۇنىمىز ـ «ئاق بايراق ھەم قىزىل بايراق»،
ئۆتەتتى ھاياتىمىز ئەنە شۇنداق.

سېزەتتىم ئۆززۈمنى بىر بۈيۈك خاندەك.
بارچىنى بىر ماڭىلا ياراتقاندەك.
شاماللار ئۆركىشىدە تىنىقلىرىم،
كەڭ دالا، گۈزەل ۋادا، سەلكىن ھاۋا،
ماڭلىيىغا چېچەك سالغان قىلىقلىرىم.

بالىلىقىم بەرگەن ماڭا بالىلىقنى،
نۇر بىلەن سىرداشقان شۇ چاغلىرىمنى.
ئەسلىشىم يۈرىكىمگە بىر ئوت سالدى،
ئۇنىڭسىز بېزەي قانداق ياشلىقىمنى،
بەر ماڭا قەلبىمدىكى پاكلىقىمنى!

قىش مەنزىرىسى

مۇسا ئەھەت

ئەنە قەدىم دۆڭ ئويمان ئارا،
بىر توپ ئۆردەك كۆتۈرۈپ چۇقان ـ
نېمىنىدۇر ئىزلەر قار كېچىپ،
ئەگەشتۈرۈپ كەينىدە تايغان.

غارلار تىمتاس، توپ ـ توپ كەپتەرلەر،
خامان تامان ئىزلەپ كەتكەن دان،
بوغۇق ـ بوغۇق ئۈنلەپ ئۆردەكلەر،
بۇلاقلاردىن ئۇتقان چاي ـ ماكان.

كۆز ئالدىمدا «قۇم باسقان دېگىز»

ئالىم ئابلا

كۆز ئالدىمدا قۇم باسقان دېگىز،
سۇنايلىنىپ ياتار ھالسىراپ.
قىسمىتىگە ئەسىردۇر كۆڭلۈم،
سىرلىرى بىر تۈگىمەس كىتاب.

سىرىدىشىمدۇ تۈندە ئاي بىلەن،
كوندۇزلىرى قۇياشقا بېقىپ.
تىنىقىدا ھەسرەتلىك ئۇدۇم،
ئاڭلىنىدۇ ۋەھىمە سېلىپ.

بوۋام ئېيتقان ساماۋى چۆچەك،
ئېچىپ قويدى قەلبىمدىن روجەك.
كۆز ئالدىمدا قۇم باسقان دېڭىز،
مېھرىلەندى تىترىتىپ يۈرەك.

كۆز ئالدىمدا قۇم باسقان دېڭىز،
شاۋقۇنىنى ئاڭلىغانمۇسىز؟

يول سېلىشتىن كارۋان مۇقەددەم،
دولقۇنلانغان ئىدى بۇ دېڭىز.

نېچۈن بۈگۈن قالدى ھالسىراپ؟
يەتتىمىكىن ئاڭا قېرىلىق.
ئۇندا ئۈسكەن قىزىل يۇلغۇنلار،
بەرمىدىمۇ ياكى يېشىللىق؟

شۇ يازغان خېتىمنىڭ...

تاجىگۈل قادىر

ئايرىلىش ئالدىدا تەلمۈرۈپ ماڭا،
كۆزۈڭگە ياش ئېلىپ «ئۇنتۇما» دېدىڭ.
ئۈن-تىنسىز تۇرسام مەن (ئەمما كۆڭلۈم غەش)،
«باغرىڭنى ئۇنچىلىك تاش قىلما» دېدىڭ.

ئايرىلدۇق كۆپ ۋاقىت ئۆتتى ئەجەب تېز،
بۇ ھايات سىنىدى سېنى ۋە مېنى.
سېغىنىش ئوتىدا يالقۇندەك يېنىپ،
شۇ يازغان خېتىمنىڭ جاۋابى قېنى؟

(بېشى 82 - بەتتە)

ئۈرۈمچى كېڭىيىشكە، تەرەققىي قىلىشقا باشلىدى.

ئۈرۈمچىنىڭ تەرەققىي قىلغان، راۋاجلانغان پەيتىنى ھېسابقا ئېلىپ، ئۇ، رۇمغا ئوخشاش شەھەر، دەپ تەرىپ بېرىش، ئۈرۈمچىنىڭ ئەسلى كېلىپ چىقىش مەنبەسى ۋە سەۋەبىنى ئەمەس، ئۇنىڭ تەرەققىياتىنىڭ نەتىجىسىنى چۈشەندۈرىدۇ، خالاس.

دېمەك، ئۈرۈمچىنى مىلادىدىن كۆپ ئەسىرلەر ئىلگىرى خەلق ئاممىسى بارلىققا كەلتۈرگەن ۋە ئۇنىڭ نامىمۇ ئاشۇ كىشىلەرنىڭ كەسىپ نامى بىلەن ئاتىلىپ مۇقىملىشىپ كەتكەن. ئۇنىڭ نامى «گۈزەل يايلاق» ياكى «گۈزەل بۇلاق» ئىدى ياكى ئۇنىڭغا چىڭگىزخاننىڭ ئەۋلادىنىڭ نامى قويۇلغان دېگەندەك ئىبارىلەر ۋە باشقا ئىبارىلەرنىڭ ھەممىسى ھەقىقەتكە ئۇيغۇن ئەمەس. مەن «ئۇ» تاۋۇشىنىڭ تەلەپپۇزىنى (ئۇرغۇسىنى) جايىدا ئېيتىپ، تەبىئىي گۈزەللىكى، ئەۋزەل جۇغراپىيەۋى شارائىتى بىلەن كىشىلەرگە مەڭگۈلۈك ماكان بولغان «ئۈرۈمچى» نىڭ ئىز مەنىسى بويىچە ئاتىلىشىنى قوللايمەن.

يۇقىرىقىلار مېنىڭ قىسقىچە قارىشىم بولۇپ، كەڭ جامائەتچىلىكنىڭ بۇ ھەقتە پىكىر بايان قىلىشىنى، ئەگەر خاتا قاراشتا بولسام تەنقىدىي ياردەمدە بولۇشىنى ئۈمىد قىلىمەن.

«ئۈرۈمچى» ئاتالغۇسى ھەققىدە قىسقىچە بايان

ئەخمەت ھۈسەيىن

مەن ئىقتىساد، ئىلىم-پەن، مەدەنىيەت، پەن-تېخنىكا، ھۈنەر-سەنئەت يۈكسەلگەن بۈگۈنكى «ئۈرۈمچى شەھىرى» ھەققىدە ئەمەس، «ئۈرۈمچى» دېگەن سۆزنىڭ مەنىسى ۋە ئۇنىڭ كېلىپ چىقىش سەۋەبى توغرىسىدا قىسقىچە قاراشىمنى بايان قىلماقچىمەن.

ھەممىگە مەلۇمكى بىرەر جاينىڭ كىشىلەرگە ماكان بولۇشى ئۈچۈن، ئەڭ ئالدى بىلەن ئۇ يەرنىڭ ئەۋزەل شەرت-شارائىتى، ئەپچىل جۇغراپىيەۋى ئورنى بولۇشى كېرەك.

بىزنىڭ ئەجدادلىرىمىز مىلادىيىدىن نەچچە ئەسىرلەر ئىلگىرىلا ئۈرۈمچىنىڭ ھاياتقا چۈرۈشكە قولاي بۈك-باراخسان دەل-دەرەخلىك، سۈيى مول، ئۆزلەشتۈرۈشكە ئەپچىل جىلغا ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ، سۈيى ئۈزۈلمەي راۋان ئۇلۇنۇپ ئاقىدىغان-ئۇلانبايدا بىر شەھەرنى بارلىققا كەلتۈرۈپ ئۇنىڭغا «دەقيانۇس شەھىرى» ① دېگەن ئاتنى قويغان.

دەقيانۇس تۇرپان ئۇيغۇرلىرىنىڭ رىۋايىتىدىكى مەشھۇر شەخس بولۇپ بۇ زاتنىڭ مۇبارەك نامى ئەجدادلىرىمىزنىڭ كۆچمەن چارۋىچىلىقتىن ئولتۇراقلىشىپ، شەھەر مەدەنىيىتىنى بارلىققا كەلتۈرگەن. بوز يەرلەرنى ئېچىپ، دېھقانچىلىقنى يولغا قويغان، سۇ مەنبەسى كەمچىل قۇرغاق رايونلاردا كارىزلارنى چاپتۇرغان. چارۋىچىلىق بىلەن دېھقانچىلىقنى بىللە راۋاجلاندۇرغان، ئالتۇن، مىس، كۈمۈش، تۆمۈر، قاشتاشتىن ئىبارەت بەش خىل مېتالدىن پايدىلىنىش ئۇنۇمىنى ئاشۇرغان ئەقىل-پاراسەتلىك رېئال ئىنسان سۈپىتىدە تىلغا ئېلىنىپ، ئەۋلادتىن-ئەۋلادقا ياد ئېتىلىپ كېلىۋاتقان بىر ئادەمنىڭ ئىسمىدۇر.

كىشىلەر دەقيانۇسنى ئىسلام دىنى بارلىققا كېلىشتىن 1100-1200 يىللار ئىلگىرى يەنى مىلادىيىدىن 5-6 ئەسىر ئىلگىرىكى زامانلاردا ئۆتكەن رېئال شەخس، دەپ قەيت قىلىشىدۇ.

ئەنە شۇ زامانلاردا «دەقيانۇس شەھىرى» نىڭ كىشىلىرى شەھەرنىڭ تۆۋىنىدىكى جىلغا ئىچىدە بۈك-باراخسان ئۆسكەن قىرچىن، تال، قارىياغاچ قاتارلىق دەل-دەرەخلەرنىڭ يېشقان ئەۋرىشىم نوتىلىرىدىن ئۆزلىرىگە كېرەكلىك سېۋەت، سوكەن،

① «تارىخىي ھەدىيە»گە قارالسۇن.

زەمبەل، چويلا، چوكۇلۇك، جەمبەل قاتارلىقلارنى ئۆرۈپ ئىشلەتكەن.

كىشىلەرنىڭ بۇ خىل تۇرمۇش مەئىشەتلىرىگە بولغان ئېھتىياجى ئاشقانسېرى بىر بۆلۈك ئادەملەر مەخسۇس سېۋەت، زەمبەل قاتارلىقلارنى ئۆرۈپ، ئۆزلىرىگە كېرەكلىك ماددىي نەرسىلەرگە تېگىشكەن. بارا-بارا سېتىشنى يولغا قويغان.

مۇنداق ئۆرۈمچىلىكنى كەسىپ قىلغان كىشىلەر دەسلەپتە چىۋىقلارنى ئۆز ئۆيلىرىگە ئەكىلىپ سېۋەت، زەمبەل ئۆرىگەن بولسا، كېيىنچە ئۆزلىرىگە كېرەكلىك، دەل-دەرەخلەر بۈك-باراخسان ئۆسكەن جىلغىنىڭ ئەپچىل يېرىنى تاللاپ ئولتۇراقلاشقان. نەتىجىدە مەھەللە بارلىققا كەلگەن. تەبىئىي ھالدا كىشىلەر بۇ يېڭى مەھەللىگە: «ئۆرۈمچىلەر مەھەللىسى» دېگەن ئىسىمنى قويغان. مانا مۇشۇ نام بۈگۈنكى ئۈرۈمچىنىڭ ئەسلى نامى ۋە بۇ نامنىڭ كېلىپ چىقىش سەۋەبى ئىدى. زامان، دەۋرلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن بۇ مەھەللىگە ئولتۇراقلاشقانلار كۆپەيگەن. ئەمما ئۇنىڭ ئەڭ دەسلەپتە قويۇلغان «ئۆرۈمچى» دېگەن نامى ئۆز پېتى ساقلىنىپ قېلىۋەرگەن. پەقەت بىزنىڭ دەۋرىمىزگە كەلگەندىلا ئۇرغۇلۇق ئېيتىلىدىغان «ئۇ» تاۋۇشى، يۇمشاق تەلەپپۇز قىلىنىپ ئۇرغۇ ئاخىرقى بوغۇمدىكى «چى» غا كۆچۈپ، ئەسلىدىكى مەنا ئۆزگەرگەن.

تۇرپان تىلىدا «ئۆر» سۆزى سېۋەت ئۆردى. زەمبەل ئۆردى. چاچ ئۆردى دەپ ئىشلىتىلىپ ئۇرغۇ يەنىلا باشتىكى بوغۇمدا بولىدۇ.

«توقى ياكى توقۇش» دېگەن سۆزلەر يىپ ياكى مەشۇت يەپتىن توقۇلغان رەختكە قارىتىلىدۇ. شۇ سەۋەبتىن تۇرپان تىلىدا «سېۋەت توقىدى»، زەمبەل توقىدى» دېيىلمەيدۇ. دەرۋەقە «ئۆرۈمچى» ئاتالغۇسىدىكى «ئۇ» تاۋۇشىدىكى ئۇرغۇ «چى» غا كۆچۈشى بەزى كىشىلەرنىڭ خىلمۇ خىل تەپەككۇر قىياسلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇشىغا سەۋەبچى بولدى ۋە لېكىن تەپەككۇر قىياسلىرى ئەمەلىي رېئاللىققا ئۇيغۇن بولغانىدىلا ئاندىن ئىز بېسىپ تۇرالايدىغانلىقى ھەممىگە ئايان.

ئۇزاق تارىخىمىزدىن قارىغاندا ئۈرۈمچىنىڭ ئەڭ دەسلەپكى ئاھالىسى تۇرپانلىقلار بولۇپ بۇ ماكانى مەيلى مىلادىيەدىن بۇرۇنقى 3-ئەسىردىن، مىلادىيەدىن كېيىنكى 8-ئەسىرگىچە ھۆكۈم سۈرگەن «بۈيۈك ئۇيغۇر ئېلى» دەۋرىدە بولسۇن، مەيلى 8-ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا قۇرۇلۇپ 1403-يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن «ئۇيغۇر ئىدىقۇت خانىدانلىقى» دەۋرىدە بولسۇن ئۇيغۇرلار ئۆز ئىلكىدە تۇتۇپ باشقۇرۇپ كەلگەن.

تارىختىن ساۋاتى بار كىشىلەرگە مەلۇمكى باتۇر ئىستىلاچى چىڭگىزخاننىڭ ئىككىنچى ئوغلى چاغاتايخان ئۆزىگە تەگكەن زېمىنلەرنى يەنە بۆلگەندە: «..... دۇغلات قەبىلىسىدىن بابدۇغان دۇغلاتقا ماڭلاي سۈيەنى ۋە ئۈچ مەنسەپنى مىراس قىلىپ بەردى. ماڭلاي سۈيە، مىرغۇل تىلىدا «ئاپتاپ تەرەپ» يەنى (شەرقىي تەرەپ) دېگەن مەنىدە ئىكەن. بۇ زېمىننىڭ شەرقىي چېگرىسى- باغراش، كورلا، شىمالدا-مۇزتاغ،

(داۋامى 80-بەتتە)

غەربتە ئالتاي تاغلىرى ۋە كاتتا داۋان، جەنۇبتا لەئىلى كان، بەدەخشان ۋە قاراكۇرۇم تاغدىن ئىبارەت.» (تارىخى ھەممىدى 97-بەت)] دېيىلگەن بولۇپ، چىڭگىزخاننىڭ قەدىمى ئۇيغۇر ئىدىقۇت خانلىقىنىڭ يېرىگە تەگكەن ئەمەس.

«ئۇيغۇر ئىدىقۇت خانلىقى» چىڭگىزخاننىڭ 1227-يىلى 8-ئاينىڭ 18-كۈنى (ھىجرىيە 624-يىلى رامزان ئېيىنىڭ 4-كۈنى) ۋاپات بولغان كۈنىدىن ھېسابلىغاندىمۇ توپتوغرا يەنە 176 يىل ئۆزىنىڭ تېرىتورىيە پۈتۈنلۈكىنى ساقلاپ قالغان. ئۇنداق شارائىت ئاستىدا ئورۇمچىگە، چىڭگىزخاننىڭ «ئورۇمچى» دېگەن ئەۋلادىنىڭ نامى قويۇلۇشى مۇمكىنمۇ؟!...

توغرا 1403-يىلى ئۇيغۇر ئىدىقۇت خانلىقى (1348-يىلى ئالمىلىقنى پايتەخت قىلىپ چىڭگىزخاننىڭ يەتتىنچى ئەۋلادى تۇغلۇق تۆمۈر تەرىپىدىن قۇرۇلغان «موغۇلىستان» دۆلىتىنىڭ 2-خانى خىزىرخوجا) تەرىپىدىن بېسىۋېلىندى. لېكىن بۇ دەۋردىكى موڭغۇللار مۇسۇلمانلاشقان، ئۇيغۇرلاشقان ئالاھىدە «موڭغۇل»لار بولۇپ، ئۇلارنىڭ پائالىيەت سەھنىسى — سەمەرقەنت، تاشكەنت، ئالمىلىق (قورغاس)، ئاقسۇ، تورپان (لۈكچۈن)، بەشبالىق شەھەرلىرى ئىدى. بۇ ئۇيغۇرلاشقان مۇسۇلمان موڭغۇللارنىڭ ئۆز ئەۋلادى «ئورۇمچى»نى ئەسلەشكە چولىسى تەگمەيتتى.

موغۇلىستاننىڭ ئاخىرقى خانى مەنسۇرخان 1543-يىلى قۇمۇلدىن كۆرلىگىچە بولغان جايلارنىڭ باشقۇرۇش ھوقۇقىنى ئۆز ئىنىسى سەئىدخان تەرىپىدىن قۇرۇلغان «سەئىدىيە سۇلتانلىقى»نىڭ 2-خانى (1533-يىلى تەخت ۋارىسى بولغان ئابدۇرېشىتخاننىڭ تېخى دۇنياغا كەلمىگەن ئەڭ كەنجى ئوغلى ئابدۇرەھىمخانغا) ھەدىيە قىلىپ بېرىۋەتتى. 1618-يىللاردا قۇمۇلدىن كۆرلىگىچە بولغان جايلارنىڭ ھوقۇقىنى ئىلكىگە ئالغان ئابدۇرەھىمخاننىڭ پائالىيەت سەھنىسى — لۈكچۈن، بەشبالىق، چالىش (قاراشەھەر)، قۇمۇل، تۇرپان، كۇچا قاتارلىق جايلار ئىدى.

«سەئىدىيە سۇلتانلىقى» دەۋرىدە جۇڭغارلار تامامەن «سەئىدىيە سۇلتانلىقى»نىڭ ئىلكىدە تۇرغان ئەھۋال ئاستىدا يەنە قانداق قىلىپ ئورۇمچىگە چىڭگىزخاننىڭ ئاشۇ ئەۋلادىنىڭ نامى قويۇلسۇن؟!...

1682-يىلى «سەئىدىيە سۇلتانلىقى» يوقىلىپ غوجا سەئىدلەر باش كۆتۈرگەن خوجىلار دەۋرىدىمۇ ھاكىمىيەت سەھنىسى — ياركەنت، قەشقەر، قورغاس، لۈكچۈن قاتارلىق جايلار بولۇپ، بۇ چاغدىكى ئورۇمچى يەنىلا تەرەققىي قىلىۋاتقان ئۆرتەڭ ئىدى...

پەقەت چىڭ سۇلالىسى 1883-يىلى روسىيە بىلەن تەڭسىز ئىلى شەرتنامىسىنى ئىمزالاپ يەتتە سۇنى روسىيەگە تارتقۇزۇپ قويغاندىن كېيىنلا «ئىلى جاڭجۈك مەھكىمىسى»نى ئورۇمچىگە يۆتكىدى.

1884-يىلى مانجۇ سۇلالىسى «غەربىي دىيار»دا «شىنجاڭ ئۆلكىسى»نى قۇرغاندىن كېيىن ئورۇمچىنى مەركەز قىلدى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
uyghurkitap.com

پادىشاھنىڭ كىيىمى بارمۇ؟

(يازغۇچى ئالىم ئاتەخانغا ئوچۇق خەت)

ئىمىن ئوسمان [سوۋېت ئىتتىپاقى]

يازغۇچى ئىمىن ئوسمان 1945 ـ يىلى غۇلجا شەھىرىدە تۇغۇلغان. ئۇ نىزامى نامىدىكى تەشـكەنت دۆلەت پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىنى تۈگىتىپ دەسلەپ «گۈلىستان» ژۇرنىلىدا، كېيىنچە ئۆزبېـكىستان كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ «ياش گۋاردىيە» نەشرىياتىدا، ئۆزبېكىستان دۆلەت رادىئو كومىتېتىنىڭ ئەـدەبىي ـ دراماتىك ئاڭلىتىشلار بۆلۈمىدە، غوپۇر غۇلام نامىدىكى ئەدەبىيات ـ سەنئەت نەشرىياتىدا ئىشلىگەن. ھازىر ئۇ ئۆزبېكىستان يازغۇچىلار جەمئىيىتى ئۇيغۇر ئەدەبىياتى بۆلۈمىنىڭ يېـتەكچىسى بولۇپ ئىشلەيدۇ.

ئىمىن ئوسمان سوۋېت ئۆزبېك ئەدەبىياتىدا ئۆزىنىڭ ئالاھىدە بەدىئىي ئۇسلۇبى ۋە ئۆزگىچە ئىجادىيەت ماۋزۇسى بىلەن تونۇلغان تالانتلىق يازغۇچىلارنىڭ بىرى. ئۇنىڭ «مېھرى گىيا» نامـلىق رومانى، «تىللا چاناق»، «يالقۇن»، «كۆڭۈل كۆزى»، «ئاغىنە» قاتارلىق پوۋېستلىرى شۇنـداقلا بىر قاتار ھېكايە ۋە پۇبلىتسىستىك ماقالىـلىرى كىتابخانىلار ئىچىدە چوڭقۇر تەسىرگە ئىگـە. بىز تۆۋەندە ئۇنىڭ «پادىشاھنىڭ كىيىمى بارمۇ؟» ناملىق ماقالىسىنى مۇشتەرىلارنىڭ دىققـىتىگە سۇندۇق.

— تەھرىردىن —

ئالىمباي! تونۇگۈن سىز مەندىن ئېتىقاد ھەققىدە سوراپ قالدىڭىز. ئىمان ـ ئېتىقادلىق ئادەمنىڭ قانداق بولۇشى كېرەكلىكى ھەققىدىكى تەسەۋ-ۋۇرىمىز خىرەلىشىپ قالغانمۇ، قانداق، دەرھال بىر نەرسە دېيىشكە پېتىنالـمىدىم. سىزمۇ شۇنداق ئەھۋالدا بولـغىنىڭىز ئۈچۈن، ئۆزىڭىزنى قىيناۋاتـقان بۇ مەسىلىدە، مەن بىلەن ئورـتاقلاشماقچى بولغان بولسىڭىز كېرەك. دۇنيانىڭ ئىشلىرى ھازىر شۇنچىلىك چىگىشلىشىپ كەتكەنكى، دۇنيى پەقەت ئورتاق پىكىرلىشىش يولى بىلەنلا ھەل قىلىش مۇمكىن. يالغۇز ئاتىنىڭ چېڭى چىقماس، دەپ بىكار ئېيتىشمىـغانغۇ؟ ھازىر كۆپچىلىكنىڭ پەقەت ئۆز تەشۋىشلىرى بىلەنلا بولۇپ كېتىپ، جەمئىيەتنىڭ ئەھۋالى ھەققىدە ئويلىمايـدىغان، باشقىلارنىڭ قايغۇسىنى ھېس قىلمايدىغان بولۇپ قالدى. شۇڭا بىز نە خۇدادىن، نە بەندىدىن قورقمايدىغان كىشىلەرنىڭ كۆپچىلىككە

باشچى بولىۋالغانلىقىغا، تەلىم-
تەربىيە بېرىدىغان، مەرىپەتكە ئۈندەي-
دىغانلارنىڭ ۋىجدانىنىڭ پاك بولماي-
ۋاتقانلىقىغا كۆنۈكتۇق. پەرۋاسىزلىق
قارىشى قېنىمىزغا سىڭىپ كەتتى.
قەيەردە پەرۋاسىزلىق قارىشى ھۆكۈم-
ران ئىكەن، ئۇ يەردە ئادالەت تەن-
تەنە قىلىشى، ئادەملەرنىڭ بىر-بىرىگە
مېھرى-شەپقەت كۆرسىتىشى، ئۇلارنىڭ
يۈكسەك غايىلەر ئۈچۈن جېنىنى پىدا
قىلىشى مۇمكىن ئەمەس.
شەرق مۇتەپەككۇرلىرىدىن بىرىنىڭ
«خوببۇل ۋەتەنى مىنەل ئىمان»، يەنى
ۋەتەننى سۆيۈش ئىمان - نىشانىسى-
دۇر، دېگەن سۆزى بار. ھەقىقەتەنمۇ
ۋەتەننى سۆيۈش ئۈچۈن ئىمانلىق،
ۋىجدانلىق ئادەم بولۇش كېرەك.
ۋەتەن دېگىنىمىز بىر پارچە زېمىن.
ئۇنداق بولسا شۇ زېمىندا ياشاۋاتقان
ئادەملەرنى سۆيۈش، ئۇلارغا ياخشىلىق
قىلىش ئۈچۈن كىشىلەر قانداق
سۈپەتلەرگە ئىگە بولۇش كېرەك؟
ئېتىقادلىق ئادەم بولۇش ئۈچۈن
يالغۇز ۋەتەننى ياكى خەلقنى
سۆيۈشلا كۇپايە قىلمايدۇ. بارچە
ئىنسانىي پەزىلەتلەرنىڭ ھەممىسى
ئېتىقادنىڭ مەزمۇنىنى تەشكىل قىلىدۇ.
كىمكى ئۆزىنى تونۇسا، خۇدانى تونۇي-
دۇ، دېگەن ھېكمەت بار. ئۆزىنى
تونۇمىغان ئادەم ۋەتىنىنىمۇ، خەلقىنىمۇ
سۆيمەيدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن ئىنسان
ئىلىم - مەرىپەتلىك بولۇشى كېرەك.
مەرىپەتلىك ئادەم، ئىنسانىيەتكە
تەئەللۇق ھەممە نەرسىدىن بەھرىمەن-
لىنەيدۇ، دىنغىمۇ، تارىخقىمۇ، ئۆرپ-
ئادەتلىرىگىمۇ ھۆرمەت بىلەن قارايدۇ،
ئەپسۇسكى، بىزدە ھازىرغىچە ئۇنىڭ
ئەكسىچە بولۇپ كەلدى. ھازىرغىچە
تارىخىمىزنى، ئۇلۇغ ئالىملار ھاياتىنى،
ئەدەبىياتىمىزنى ئۆز تىلىمىزنىڭ تار
قولىپىمىزغا سىلىپ ئۆگىنىۋاتىمىز.
بۇ ھازىرغىچە ئۆزىمىزنى تونۇمىغان-
لىقىمىزنى كۆرسىتىدۇ، ۋەھالەنكى،
«ئوگىنيوك» ژۇرنىلى سەھىپىلىرىدە
«ئىنسانىيەت تارىخىدىكى ھەر قانداق
نەرسىنى، شۇ جۈملىدىن دىنىنىمۇ
چەتلەپ ئۆتمەسلىك كېرەكلىكى ھەق-
قىدە پىكىرلەر ئېيتىلىۋاتىدۇ. «ئىنجىل»
شۇنداق تارىخي ئابىدىكى، بۇكىتاب-
سىز ئۆتمۈشتىكى تارىخنىلا ئەمەس،
بەلكى ئىنسانىيەتنىڭ تەرەققىيات
باسقۇچلىرىنىمۇ بىلىش مۇمكىن
ئەمەس» — دەپ يازدى دنېپروپېترو-
ۋىسكى ئۇنىۋېرسىتېتى ئىلمىي كوممۇ-
نىزم كافېدراسىنىڭ دوتسېنتى
س. ئى. ژوك. بىز بولساق قۇرئاننىڭ
ئەھمىيىتىنى ئۆگىنىش تۇگۇل، بۇ
كىتابتا نېمىلەر يېزىلغانلىقىغا قىزىق-
قىشتىنمۇ قورقىمىز. بۇ قورقۇش
قاچان پەيدا بولدى؟ نېمىشقا ئادەم
ئادەمدىن قورقۇشى كېرەك؟ دىن
ئاشۇنداق تەلىم بېرەمدۇ؟ ئاخىر،
ھەممىمىز بىلىدىغان «ئىنسانلارنىڭ
ھەممىسى خۇددى تاغاقنىڭ چىشىدەك
تەك-تەكشى يارىتىلغان»، دېگەن
دانا پىكىر بارغۇ؟ ھەممە كىشى
تەك ئىكەن، ئۇنداقتا نېمىشقا بىر
خەلقنىڭ ۋەكىلى ئېيتقان پىكىرنى
ئىككىنچى خەلقنىڭ ۋەكىلى ئوتتۇرىغا
قويالمايدۇ؟ بۇنىڭغا نېمە توسقۇنلۇق
قىلىۋاتىدۇ؟ قورقۇش!
قورقۇش — ئىمانى زەئىپ، ئېتىقاد-

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

بىز ئادەملەرگە خاس خۇسۇسىيەت.
تارىختىن مەلۇمكى، مەھمۇت قەشقە-
رى، يۈسۈپ خاس ھاجىپ، بىرونىي،
ئىبىن سىنا، ئەل - خارازمى، ناۋايى
قاتارلىق ئۇلۇغلار ئىمانلىق، ئېتىقاد-
لىق بولغىنى ئۈچۈن ئۆلمەس ئەسەر-
لەرنى يارىتالىغان. ئەپسۇسكى بىز
بۇلارغا مۇناسىپ ۋارىس بولالمايۋاتى-
مىز. بۇنىڭغا بىرمۇنچە باشقا سەۋەب-
لەر قاتارىدا ئىمانىمىزنىڭ سۇسلىقى
توسقۇنلۇق قىلماقتا. نەتىجىدە بىز-
نىڭ شەخسىيەتچىمىزمۇ، ئەدەبىياتىمىز-
مۇ، ئوتتۇرا سەۋىيىدىن نېرى ئۆتەل-
مەيۋاتىدۇ. توغرا، سوۋېت ئىتتىپاقى-
دا 1923 - يىلىدىن تاكى 50 - يىل-
لارنىڭ ئوتتۇرىلىرىغىچە مىسلى كۆ-
رۈلمىگەن قانلىق قىرغىنچىلىق يۈز
بەردى. ۋەتەن ئۈچۈن، يېگانە غايە
ئۈچۈن جېنىنى پىدا قىلغان بىرمۇنچە
كىشىلەر تەقىپ قىلىندى، قامالدى،
سۈرگۈن قىلىندى، ئېتىلدى. ئۇرۇشتا
تاسادىپىي ياكى مەجبۇرىي ئەسىرگە
چۈشكەن ئادەملەرنىڭ ھەممىسى ئەجەل
لاگىرىغا ئەۋەتىلدى. بۇ يەردە شەرق
مۇتەپەككۇرلىرىدىن جامى كەلتۈرگەن
مۇنۇ ھېكمەتنى ئەسلەپ ئۆتۈش ئورۇن-
لۇق: «ئادەملەر كۆرۈپ ۋە بىلىپ تۇ-
رۇپ بىر زالىمغا كۆڭۈل بەرسە، ئۇ-
نىڭ يولىنى ئېتىشنىڭ چارىسىنى كۆر-
مىسە، ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئورتاق
ئازاب چېكىدۇ».
توغرا، تارىخ ھەققىدە چەتتە تۇرۇپ
ھۆكۈم قىلىش ئاسان. ئەگەر 30 -
يىللاردا ياشىغان بولساق ئېھتىمال
بىزمۇ بۇ ۋەقەلەردىن چەتتە قالمىغان
بولاتتۇق. لېكىن بىز، ۋاقىتلىق مەت-
بۇئات سەھىپىلىرىنى ۋاراقلاپ كۆرسەك
ھەيرانلىقتىن ياقىمىزنى تۇتماي تۇ-
رالمايمىز. بىز خۇدانى رەت
قىلىپ، دىنىي ئېتىقادلارنى ئەيىبلەپ،
ئۆزىمىز ساختا خۇدا ياساپ چىقتۇق،
ئۇنىڭغا چوقۇندۇق. مىخائىل ئىسا-
كوۋىسكى، ماكسىم رىلىسكى، ئالىكسى
سوركوۋ، ھەمىت ئالىمجان، غاپۇرغولام
قاتارلىق چوڭ شائىرلار ستالىننى
مەدھىيلەپ شۇنداق ئەسەرلەرنى ياراتـ-
تىكى، ھەتتا ھازىرغىچە خۇدامۇ بۇن-
چىلىك ماختىلىپ تەرىپلەنمىگەن
بولسا كېرەك. مەن بۇ يەردە مەشھۇر
كومپوزىتور ئىسا ئاك دونايېۋىس-
كىنىڭ 1949 - يىلى نەشر قىلىنغان
كىتابىغا كىرگۈزۈلگەن بىر پارچە خې-
تىدىن قىسقا نەقىل كەلتۈرىمەن:
«ستالىن يالغۇز بىزنىڭ دەۋرىمىزنىڭلا
ئۇلۇغ ئادىمى بولۇپ قالماستىن، بەل-
كى ئىنسانىيەت تارىخىدىمۇ، ئۇلۇغۋار-
لىق، بۈيۈكلۈك ۋە مەشھۇرلۇقنىڭ،
ھۆرمەت ۋە ئېھتىرامنىڭ مىسلى كۆ-
رۈلمىگەن زور تىمسالىدۇر. بىز ئۇنىڭ
بىلەن زاماندىش، ئەقەللىسى ئۇنىڭ
ئىش پائالىيىتىدە كىچىككىنە خىز-
مەتداش بولغىنىمىز ئۈچۈن پەخىرلىن-
ىشىمىز كېرەك. ئەپسۇسكى بىز (بو-
لۇپمۇ ياشلار) ستالىندەك ئادەم بىلەن
بىر ھاۋادىن نەپەس ئېلىۋاتقانلىقى-
مىزنى، بىر ئاسمان ئاستىدىكى زېمىن-
دا بىللە ياشاۋاتقانلىقىمىزنى ئۇنتۇپ
قېلىۋاتىمىز.» بۇ ئادەمنى خۇداغا
ئايلاندۇرۇش بولماي نېمە؟ ۋەھالەنكى،
ئارىدىن ئۇزۇن ئۆتمەي ستالىن مۇ-
كاپاتى بىلەن تەقدىرلەنگەن بۇ بۈ-
يۈك كومپوزىتور ئۆز جېنىغا قەست

قىلدى. كاۋكاز تارىخىنى يازغان ئالىم گوسېينوۋ «بەشەر قۇياشى» ئىنئام قىلغان مۇكاپاتنى ئالغاندىن كېيىن، ئۆز بېغىدىكى دەرەختە ئېسىلىپ ئۆلۈۋالدى. فادېيېۋدەك تالانتلىق يازغۇچى ئۆزىنى ئاتتى. چولپان، پىترەت، ئېلبېكنىڭ نامىغا قارا چاپلىغانلار، ئابدۇللا قادىرى، ئوسمان ناسىرلارنى ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلغانلار، مەقسۇد شەيخزادىنى تا ئۆلگۈچە ئازابلىغانلار، ھەممىت سۇلايماننىڭ ئون بەش يىللىق ئۆمرىنى سۈرگۈندە ئۆتۈشكە مەجبۇرلىغانلار تېخىچە ئارىمىزدا يۈرۈپتۇ. ئۇلار ۋىجدان ئازابىغا چىدىماي ئۆزلىرىنى ئۆلتۈرۈۋالغىنىنى، ھېچ بولمىغاندا ئەيىبىنى دەۋرگە ئارتىپ خەلقتىن ئەپۇ سورىغىنىنى يوق. ئۇلار ئەڭ چوڭ مۇكاپاتلار بىلەن تەقدىرلىنىپ، پەخرىي ئۇنۋانلارغا ئېرىشىپ، سورۇنلارنىڭ تۆرىدىن ئورۇن ئېلىپ، مۇنبەرلەردە چىرايلىق نۇتۇقلارنى سۆزلەپ يۈرۈپتۇ. ئۇلار كېچىلىرى خاتىرجەم يېتىپ ئۇخلايدۇ. سىزدەك، ئېتىقادىمىزنىڭ سۇسلىشىپ كېتىۋاتقانلىقىدىن قايغۇرۇپ ئازابلانمايدۇ.

ئالىمباي! لېنىن ئاساس سالغان جەمئىيەتنىڭ داھىينىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن كىملەرنىڭ قولىغا قالغانلىقىنى، ئۇلارنىڭ سوتسىيالىزم ھەققىدە قانداق تېتىقسىز پىكىرلەرنى ئويلاپ تاپقانلىقىنى بىز ئەمدى روشەن كۆرۈپ تۇرۇپتىمىز. لېنىن دىندارلارغا چوڭقۇر ھۆرمەت بىلەن قارىغىنى ھالدا، كوممۇنىستلارنىمۇ ئۆز ئېتىقادىغا سادىق، ھەر تەرەپلىمە پاكىز ئادەم بولۇشى كېرەك، دەپ تەلىم بەرگەنىدى. ئەپسۇسكى، لېنىندىن كېيىن دۆلەت ھوقۇقىنى قولدا تۇتۇپ كەلگەن ئادەملەرنىڭ ئىش - ھەرىكىتىگە نەزەر سالساق تېنىمىز شۈركىنىدۇ. ستالىن ئەشەددىي قانخور، كاللا كېسەر بولۇپ چىقتى. ژدانوۋ، مولوتوۋ، بېرىيا، يېژوۋ، ۋورىشلوۋ، مىكويانلارنىڭ شەپقەتسىزلىكتە ستالىندىن قېلىشمايدىغانلىقى، قىرغىنىدىن تاسادىپىي ئامان قالغان دۆلەت ئەربابلىرىنىڭ، يازغۇچىلارنىڭ خاتىرىلىرىدىن مەلۇم بولدى. ستالىندىن كېيىن تەختكە چىققان خرۇشىۋ مەملىكەتنى پۈتۈنلەي پاراكەندە قىلىۋەتتى. يېزا ئىگىلىكىنى، بولۇپمۇ چارۋىچىلىقنى ئىزدىن چىقاردى. ئادەملەرنى بىر پارچە قارا نانغا زار قىلىپ قويدى.

بىرىژنېۋنىڭ كۆرسەتكەن كارامەتلىرىنى سۆزلەشكە كىشىنىڭ تىلى بارمايدۇ. ئۆزىنىڭ تەمەخور ۋە شۆھرەتپەرەس بولغىنى يەتمىگەندەك، كۈيئوغلىنىڭ پارىخورلىقىنى، قىزىنىڭ مەلىكەت بولۇپ ئالتۇن، تىللا سودىسى بىلەن شۇغۇللانغانلىقىنى دېمەمسىز تېخى؟ تۇرغۇنلۇق دەپ نام ئالغان ئاشۇ يىللاردا بىز «داھى»نى قارىتىپ قويۇپ، سىزنىڭ غايىلىرىڭىزدىن روھلىنىپ بىز ئالەمگە ئۇچۇۋاتىمىز، يېڭى يەرلەرنى ئېچىۋاتىمىز، كىتابلار يېزىۋاتىمىز، دەپ تەخسىكەشلىك قىلدۇق. بۇ ئادەملەرنى تېخى يەر يۇتقىنى يوق، ئۇلارنىڭ ھازىرمۇ ھوشۇقى ئالچا. ئۇلار ئەمدى ئاشكارىلىق نىقابى ئاستىدا قايتا قۇرۇشقا كىرىشىپ، مېھنەتكەشلەرنىڭ

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

دۇنيا قارىشىنى ئۆزگەرتىش بىلەن شۇغۇللانماقتا. بۇنداق كىشىلەرنى كۆرۈپ ماركسنىڭ «خۇدا ئادەمنى ئەمەس، ئادەم خۇدانى ياراتقان» دېگەن گېپىگە ئىشەنمەي تۇرالمايسىز. راستىنى ئېيتقاندا بىز كۆپ خۇدالارنى رېسپۇبلىكىلاردا بولسا بىرمۇنچە كىچىك خۇدالارنى ياراتتۇق، ئۇلارغا چوقۇندۇق. ئۇلار مەنسەپتىن چۈشۈشى ياكى ئۆلۈشى بىلەن ئۇلارنىڭ چىرىكلىكلىرىنى پاش قىلىپ، ئۈستىگە كىر-يۇندا چاچتۇق...

سوۋېت ئىتتىپاقى دۇنيادا خۇدانى بىرىنچى بولۇپ ئىنكار قىلغان دۆلەت، لېكىن بىز خۇدانى ئىنكار قىلغان ھالدا ئۇنىڭغا شۇنچىلىك باغلىنىپ قالدۇقكى، ئىلاھسىز بىر كۈنىمىزمۇ ئۆتمەيدى. (ئېھتىمال، ئادەمنىڭ تەبىئىتى كىمگىدۇر چوقۇنۇشقا، كىمدىندۇر مەدەت تىلەشكە ماسلاشتۇرۇلۇپ يارىتىلغان بولسا كېرەك.) نەتىجىدە ئۆزىمىزگە ئوخشاش ئادەملەرنى خۇددى يۇنانلارنىڭ ماكېدونىيىلىك ئىسكەندەرنى خۇدالار قاتارىغا قوشقىنىدەك مەبۇدىغا ئايلاندۇرۇپ ئالدۇق. ئاشۇ ماكېدونىيىلىك ئىسكەندەرمۇ ئۆزىنىڭ ۋاقىتسىز ئۆلۈمىدىن ئەجەبلىنىپ: «مەن خۇدا بولسام، نېمىشقا مۇنداق ئۆلىمەن» دېگەنىكەن. خۇددى شۇنىڭغا ئوخشاش ستالىن ئۆلگەندە ئۇنىڭغا چوقۇنۇپ، ئۇنىڭغا تايىنىپ ئۆگىنىپ قالغان ئادەملەر: «ياق، بۇنداق زات ئۆلۈشى مۇمكىن ئەمەس، ئۇ بىزنى ئۇرۇش ئاپىتىدىن قۇتۇلدۇردى. ئۇنىڭسىز بىز فاشىزمنى يېڭەلمىگەن بولاتتۇق» دەپ خىتاب قىلغان. ئەسلىدە ئەنە شۇ ئاممىۋى، پاك دىل ساددا ئادەملەرنىڭ ئۆزلىرى مەملىكەتنىمۇ، ئۆزلىرىنىمۇ بالا-قازادىن ساقلاپ قالغان، تۆككەن قانلىرى، بەرگەن قۇربانلىرى ھېسابىغا ئۇرۇش ئاپىتىنى دەپنە قىلغانىدى.

ئۆزبېكىستاندا تا ئەللىكىنچى يىللارغىچە نېمىلەرنىڭ يۈز بەرگەنلىكىنى بىر ئەسلەپ كۆرۈڭ: ھەممە ئىمانلىق ئېتىقادلىق ئادەملەر سوراقسىز ئېتىلدى. ئەرەب يېزىقىنى بىلگەن ۋە شۇ يېزىقتىكى كىتابلارنى ئوقۇغان ئادەملەر يوقىتىلدى، مىللىي ئۆرپ-ئادەتلەر ئاياغ-ئاستى قىلىندى، مىللىي غۇرۇر كەمسىتىلدى. ھەتتا ئاتمىشىنچى يىللاردا توي-تۆكۈنلەردە كاناي-سۇناي چېلىش كونىلىق قالدۇقى سۈپىتىدە تەقىقلەندى، يەتمىشىنچى يىللاردا پارتىيىلىك كىشىلەر بالىلىرىنى خەتنە قىلدۇرغىنى ئۈچۈن تەشكىلىي جازاغا ئۇچرىدى. سەكسىنىنچى يىللارنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا ئۆلگەن ئاتىسىنىڭ جىنازا نامىزىنى ئوقۇتقان ياكى قەبرىستانلىققا بېرىپ كۆز ياش تۆككەن ئادەملەر شەرمەندىلەرچە ئىشتىن بوشىتىلدى. بۇ ئەخمەقلىقلەرنى خەلق ئەمەس، بەلكى رېسپۇبلىكىمىزنىڭ رەھبەرلىرى ئويلاپ تاپتى. ئاشۇ چاغلاردا ئەسقەد مۇختەردەك ھۆرمەتلىك يازغۇچىمىز، مۇشۇنداق بولمىغۇر ھەركەتلەرگە ئېتىراز بىلدۈرۈپ، ئۆز سەپداشلىرىنى قوغدىسا بولماسمىدى؟ ئۇ چاغلاردا يەنە ئابدۇللا ئارىپوۋتەك تونۇلغان تالانتلىق شائىرمۇ جاسارەتلىك قەلەمكەش-

لىرىنى ياقىلاپ ئەمەس، نوپۇزلۇق
رەھبەرلەرنىڭ كۆڭلىگە ياقىدىغان
شېئىرلارنى يازدى. ئەمدى ئۇ كىچىك
داھىلار يوق، ئېنىقراق قىلىپ ئېيتساق
ئۇلار قاماقتا. ئەمدى بىز بىر-بىرى-
مىزنىڭ يۈزىگە قانداق قارايمىز؟ مەن
دۆلەت جىنايەتچىسى دەپ ئېتىراپ
قىلىنغان شەراپ رەشىدوۋ ھەققىدە
ئەسەر يازغان ئىرمۇھەممەن، ئۇنى
ئەسەرلىرىگە پىروتوتىپ قىلىپ
ئېلىپ ئۇنىڭ ساخاۋەتلىرىدىن بەھرى-
مەن بولغان ھەممەت غۇلام، «كەشىر
قوشىقى» ※ غا سۆز بېشى يېزىش بەخ-
تىگە مۇيەسسەر بولغىنى ئۈچۈن بېشى
كۆككە يەتكەن تۇراپ تولە ۋە باشقا
ئونلاپ قەلەم ساھىپلىرىنىڭ بوگۇنگىچە
تووا قىلمايۋاتقانلىقىغا، خەلققە
ئەمەس رەھبەرلەرگە يېقىشى ئۈچۈن
ئىنتىلىپ ياشاشنىڭ پاجىئەلىرىنى
ئېچىپ، ياشلارنى ھوشيارلىققا ئوندى-
مەيۋاتقانلىقىغا ئەجەپلەنمەيمەن. ھەر
كىمدىن ئۆزىگە يارىشا نەرسە تەلەپ
قىلىش كېرەك، ئەلۋەتتە. رۇس يازغۇ-
چىلىرى ئوتتۇزىنچى يىللاردا قارىلان-
غان قەلەمكەشلەرنى ئاقلاش، چەت ئەل-
لەرگە چىقىپ كەتكەن يازغۇچىلارنىڭ
ئەسەرلىرىنى چىقىرىپ خەلققە تونۇتۇش-
نىڭ غېمىنى يەۋاتقان بىر پەيتتە
ئۆزبېك ئەدىپلىرىنىڭ نېمىلەر قىلىپ
يۈرۈۋاتقانلىقىغا قارىمامسىز. ئارىمىزدا
ھازىرغىچە چولپان، پىترەتلەرنى ئاق-
لاشقا توسقۇنلۇق قىلىدىغانلار، ھەتتا
بۇنىدىن بەش ئەسىر بۇرۇن ياشاپ
ئىجاد قىلغان بابۇردەك بۈيۈك ئاللا-
مىغا ئۆزىچە باھا بېرىپ قارىلايدىغان-
لار بار. سىز بولمىغىز مەندىن ئېتىقاد

ھەققىدە سورايسىز، ئېتىقادنى قويۇڭ،
ئارىمىزدا ۋىجدانى پاك ئادەم تېپى-
لامدۇ، دەپ سوراڭ. ئېھتىمال بۇ
سوئالىڭىزغا جاۋاب بېرىش ئاسانراق-
دۇر. ئاللىبباي! نېمىشقىدۇر بىزدە
ۋىجدانسىز ۋە خىيانەتچى دېگەن
ئىبارىلەر پەقەت سودا خادىملىرىغىلا
ئىشلىتىلىدۇ. ئۇلارنىڭ خىيانەت قىلىپ
تۇرىدىغانلىقى ئىسپات تەلەپ قىلمىدى-
غان ئىش ئەمەس. لېكىن ئۇلارنىڭ
ئىچىدە مەرت، كىشىلەرگە ياردەم
قولىنى سوزىدىغان، جامائەت ئىشلىرى
ئۈچۈن جان-دىلى بىلەن خىزمەت
قىلىدىغانلىرىمۇ بار. ئەپسۇسكى، مەن
زىيالىيلارنىڭ، ھەتتا يازغۇچىلارنىڭ
ئارىسىدا باشقىلارغا چىندىن، ئىچى
كۆيۈپ ياردەم قىلىدىغان بىرەر
مەرتنى ئۇچراتقىنىم يوق. ئۇستاز
ئايبەكنىڭ ياشلارغا سەممىي ياردەم
بېرىپ كەلگەنلىكىنى كۆپ ئاڭلىغان
ئىدۇق. م. پىرىيشۇن قېرىغان چېغىدا
نەشرىياتنىڭ باشلىقىغا تېلېفون بېرىپ
ئۆزىنىڭ ئىككى توملۇق تاللانما ئەسەر-
لىرىنىڭ ئورنىغا تۆت ياش يازغۇچى-
نىڭ كىتابىنى چىقىرىشنى ئۆتۈنگەن-
لىكىنى، تىمۇر دوۋۇيىمىكىنىڭ ۋە
تىندىرياكوۋنىڭ ئەسەرلىرىنى، ف
ئابراموۋنىڭ، چىڭغىز ئايتماتوۋنىڭ
ئەسەرلىرىنى ناھايىتى جاپادا بېسىپ
چىقارغانلىقىنى، باشقا بىر مۇنچە
قەلەمكەشلەرگىمۇ مادىدي ۋە مەنىۋى
تەرەپتىن ناھايىتى كۆپ ياردەم
بەرگەنلىكىنى بىلىسىز. لېكىن ھازىرقى
تىرىك يازغۇچىلىرىمىزنىڭ قايسى بىرى
بۇ زاتى مۇبارەكلەرگە ئوخشايدۇ؟
ناھەتكى ئۇلار ئاللىيجاناپلىق ۋە

* شەراپ رەشىدوۋنىڭ ئەسىرى. (ت)

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

ئىنسانپەرۋەرلىك دېگەنلەرنى ئۇنتۇپ قالغان بولسا؟ ۋەھالەنكى، شەرق مۇتەپەككۇرلىرى: «ئۆزۈڭگە راۋا كۆرگەن نەرسىنى باشقىلارغىمۇ راۋا كۆرگىن»، دەپ تەلىم بېرىدۇ. نېمىشقا بىز بۇ مىزانغا ئەمەل قىلالمايمىز؟ نېمىشقا ھەممە ئادەم ئۆز مەنپەئەتى، ئۆز ھوزۇر-ھالاۋىتىنىلا ئويلايدۇ؟ ئاخىر، ئىنساننىڭ ھەرىكىتىگە يارىشا بەرىكەت بېرىلىشىنى، بېخىلنىڭ بېغى كۆكەرمەسلىكىنى ھەممە كىشى ئوبدان بىلىدىغۇ، نېمىشقا بىلىپ تۇرۇپ... قويۇڭ، بىھۇدە سوئاللار بىلەن بېشىڭىزنى قاتۇرماي، بۇنىڭ سەۋەبى ئايان: ئىمان ۋە ئېتىقاد يوقالغان.

سىزنىڭ ئۆتكەندە ئارگېنتىنالىق يازغۇچى خولىئو كورتا سارنىڭ «ئىز-مو-ئىز» ھېكايىسى ھەققىدە ھاياجانلىنىپ سۆزلىگەنلىكىڭىز ھېچ ئېسىمدىن چىقمايدۇ. ھېكايە قەھرىمانى ئۆتمۈشتە ياشىغان بىر كلاسسىك شائىر ھەققىدە بەكمۇ ئاجايىپ ئەسەر يازىدۇ. ئۇنىڭ ئەسىرى بىر مۇنچە چۇقان-سۈرەنگە سەۋەب بولىدۇ. ئۇنى يۇقىرى لاۋازىم بىلەن ئالىي مۇكاپاتقا تەۋسىيە ئېتىشمەكچى بولغان پەيتتە ئەسەر قەھرىمانى ئۆزى كۆككە كۆتۈرگەن ھېلىقى كلاسسىك شائىرنىڭ ئەسلىدە ئۆتتۇپ كەتكەن رەزىل ۋە مۇناپىق ئادەم ئىكەنلىكىنى بىلىپ قالىدۇ. ئۇنىڭ مەشۇقىغا ئۆز قولى بىلەن يازغان خېتىنى كۆرىدۇ-دە، ھەممە ئىمتىيازلاردىن ۋاز كېچىپ، كلاسسىك شائىرنىڭ ساتقىن ۋە مۇناپىقلىقىنى پاش قىلىشقا كىرىشىدۇ.

بۇ ھېكايىنى ئەسلىشىمنىڭ سەۋەبى شۇنىڭدىكى، بىزنىڭ ھاياتىمىزدىمۇ شۇنداق ھادىسىلەر ئېشىپ-تېشىپ يېتىپتۇ. تونۇگۇنلا تەڭدىشى يوق ئالىيجاناب، ئاجايىپ تەشكىلاتچى دەپ كۆككە كۆتۈرۈلگەن كىشىلىرىمىز بۈگۈن دۆلەت جىنايەتچىسى بولۇپ چىقىۋاتىدۇ. لېكىن ھازىرغىچە بىزنىڭ بىرەر يازغۇچىمىز كورتا سارنىڭ قەھرىمانىدەك ئۆز روھىيىتىنىمۇ، ئەتراپىدىكى ئادەملەرنىڭ پىكىر تەسەۋۋۇرىنىمۇ ئۆكتەي-توكتەي قىلىپ، ئۆزىگە قارشى، ھازىرغىچە يۈرگۈزۈلۈۋاتقان ناتوغرا سىياسەتلەرگە قارشى بىرەر ئىش قىلغىنى يوق. ياق، مەن ئۇنداق قەلەمكەشلەرنى خاتا قىلغىنى ئۈچۈن تىز پۈكۈپ كۆز ياش تۆكسۇن دېمەكچى ئەمەسمەن. ئەكسىچە ئاشۇ يازغۇچىلار ئۆزلىرىنىڭ ئاچچىق قىسمەتلىرى يول قويغان خاتالىرى، تەمەخورلۇقى تۈپەيلىدىن يۈز-ئابرويىنىڭ تۆكۈلگەنلىكلىرى مىسالىدا ياشلارنى ھوشيارلىققا ئۈندەشلىرى لازىم، دەپ ھېسابلايمەن. بۇنىڭدىن يالغۇز ئەدەبىياتىمىزلا ئەمەس، بەلكى كەلگۈسى ئەۋلادىمىزمۇ مەنپەئەت كۆرىدۇ، ئادالەت تىكلىنىدۇ. ۋىجدانىمىز پاكلانمىسىمۇ، ھېچ بولمىغاندا كىرى كېتىدۇ. شۇنىڭ ئۆزى ھالاللىق ۋە پاكلىققا تاشلانغان بىر قەدەم بولىدۇ. بۈگۈنكى ئاشكارىلىق، پۈتۈن ئىتتىپاق 19-پارتىيە قۇرۇلتىيى بەلگىلەپ بەرگەن يول شۇنى تەلەپ قىلىدۇ. بۇ قۇرۇلتاي ھۆججىتىدە: «ئاشكارىلىق، تەنقىد ۋە ئۆز-ئۆزىنى تەنقىد ئاخىرقى ھېسابتا خەلق مەنپەئەتىگە خىزمەت قىلىدۇ. جەمئىيەتنىڭ سىياسىي تەركىبىنى توغرا ئەكس ئەت-

تورۇپلا قالماي، ئۇنىڭ كۈچ - قۇدرىتى-
نى، ھاياتلىقىنى، مەنىۋى ساغلاملى-
قىنى نامايىش قىلىدۇ»، دېيىلىدۇ.

تونۇگۈن سىز تونۇلغان بىر ئالىم-
نىڭ تېلېۋىزوردىكى مۇناپىقانە چىقىشى
ھەققىدە كۆيۈنۈپ تۇرۇپ گەپ قىلغان
ئىدىڭىز. مەن ئۇ چاغدا گېپىڭىزگە
ھېچقانداق ئېتىبار بەرمىگەن ئىدىم. كۆ-
يۈنۈشىڭىزنى قىزىققانلىق ۋە ياشلىق-
تىن بولۇۋاتىدۇ، دەپ قارىدىم. ئا-
لىمباي، كىملەرگىدۇر ياخشى كۆرۈنۈپ
تۇزۇكرەك ئەمەلگە ئېرىشىشتىن باشقا
قايغۇسى بولمىغان بۇ ئادەمدىن باشقا
نېمە كۈتۈش مۇمكىن؟ ئەسلىدە پەن
دوكتورى، ئاكادېمىك بولغان ئادەم
خەلق مەنپەئەتى ئۈچۈن زور ئىشلارنى
قىلىشى كېرەك. ئاكادېمىك ساخاروۋ-
نىڭ، ۋىنگاسوۋنىڭ يادرو فىزىكىسى
ساھەسىدىكى كەشپىياتلىرىنى ھەممە
بىلىدۇ. پروفېسسور نازىمە دېھقان خوجا-
يېۋانىڭ ئىلمىي ئىزلىنىشلىرى، خەلق
سالامەتلىكىنى ساقلاش يولىدىكى ئىش-
لىرى ماختاشقا سازاۋەر، ئاكادېمىك
ئاتا بېك ئىشانوۋنىڭ تارىخىمىزنىڭ
قارا چاپلانغان سەھىپىلىرىنى ئېچىش
يولىدىكى ئۇرۇنۇشلىرى كىشىنى خۇشال
قىلىدۇ. لېكىن سىز ئېيتقان ھېلىقى
ئالىم پەنگە، خەلققە نېمە بەردى؟ ئۇ-
نىڭ قايسى بىر ئەسىرى قولدىن - قول-
غا ئۆتۈپ ئوقۇلدى؟ تارىخ بىلەن شۇ-
غۇللىنىدىغان بۇ ئالىم ئوتتۇرا ئاسى-
يانىڭ روسىيىگە ئۆز ئىختىيارلىقى
بىلەن قوشۇلمىغانلىقىنى ئىسپاتلىغۇچى
ھۆججەتلەر ئاساسىدا يېرىك ئەسەر يې-
زىشى مۇمكىن ئىدىغۇ؟ بۇ ئىشقا ئۇ
ئادەمنىڭ ئىلمىمۇ، قابىلىيىتىمۇ يې-
تىدۇ. لېكىن يازمايدۇ، يازالمايدۇ!
قايسىدۇر بىر نائەھلى تارىخىمىزنى
يۈز قېتىم ساختىلاشتۇرسۇن، نەچچە مىڭ
يىلدىن بىرى ئىنسانىيەتكە نى - نى
ئالىملارنى بەرگەن ئەڭ قەدىمىي، ئەڭ
مەدەنىيەتلىك، ئەڭ ساۋاتلىق تۈركىي
خەلقنى يالغۇز رۇس ئالپاۋۇتىنى بىلە-
مىگەنلىكى ئۈچۈن ساۋاتسىزغا چىقارسۇن،
ئىنقىلاب ھارپىسىدىكى مەدەنىي ھا-
ياتىمىزدا ئىلغار ئىشلارنى قىلغان،
يېڭىلىق تەرەپدارلىرى بولغان جەدىت-
لەرنىڭ ھاياتى ۋە ئىجادىيىتىنى
ئۆگىنىش تەقىقلەنسۇن، ئەدەبىيات
تارىخىمىزدا ھەمزە بىلەن بىللە ئوت-
لاپ تالانتلىق شائىرلارنىڭ بولغانلى-
قىنى ئەتەي سىر تۇتسۇن، بۈگۈنكى
كۈنگە كېلىپ خەلق كېۋەزگە سىپىلگەن
ئوغلاپ زەھەرلىك دورىلاردىن قىرىلىپ
كەتسۇن، ئۇ ئادەمگە بەرىبىر. مۆھتە-
رەم ئاكادېمىك ھەممە نېمىگە كۆز يۇ-
مۇپ تىلىنى چىشلەپ يۈرۈۋېرىدۇ. ئىش
قىلىپ ئورنىدىن، ھۆرمەت - ئېتىبارى-
دىن ئايرىلىپ قالمىسىلا بولىۋېرىدۇ.

قاچانكى ئادەمنىڭ ۋىجدانى ئۆلسە،
ئىمان - ئېتىقادتىن ئايرىلسا ئۇنىڭ
ۋۇجۇدىنى پەرۋاسىزلىق مەسخىرىلىقى
ئىگىلەيدۇ. ھازىرقى ئەدەبىي ھاياتى-
مىزدا ئاشۇنداق مەسخىرىلىق ھۆكۈم
سۈرۈۋاتامدۇ؟ بىز ماختاپ، كىلاسسىكقا
چىقىرىپ قويغان يازغۇچىلىرىمىزنىڭ
ئەسەرلىرى ھېچقانداق مەنىۋى پەز-
لەتلەرگە ئىگە ئەمەسلىكىنى ھېچكىم
يۈرەكلىك ئوتتۇرىغا قويالمايۋاتامدۇ؟
نى - نى پەن دوكتورلىرى، پەن كان-
دىداتلىرى ئالىمەن، دەپ مەيدىسىنى
كېرىپ يۈرۈشۈپتۇ. ئۇلار ئەسلىدە ئە-

ئەدەبىي تەنقىدچى ئەمەس، بەلكى ئەدەبىي مەدداھلاردۇر. ئۆتكەن يىلقى يىللىق پىروزا مۇھاكىمە يىغىلىشىدا سىزنىڭ ئېيتقان پىكىرلىرىڭىزدىن بەكمۇ خۇشاللاندىم. ۋەھالەنكى، يىغىن رەئىسى سىزگە بېرىلگەن ۋاقىتنىڭ تۈگىگەنلىكىنى ئېيتىپ، ئالدى بىلەن نوبېل مۇكاپاتى ئېلىڭىزدە، ئاندىن باشقىلارغا ئەقىل ئۆگىتىڭ، دەپ لوقما سېلىپ گېپىڭىزنى داۋاملاشتۇرۇشقا ئىمكان بەرمىدى. شۇ چاغدا سىز تەنقىدچى ئومورزاق ئولجابايىۋقا: «سىز مېنىڭ ئەسىرىمنى ھېكايە ئەمەس، دېگەنىدىن كۆرە، بۇ نەرسە ئوغرىلانغان دېسىڭىز خۇشال بولاتتىم. سەۋەبى بۇ ھېكايەمنى كورتاسارنىڭ «ۋەسۋەسە» ناملىق ھېكايىسىغا تەقلىد قىلىپ يازغانمەن» دېدىڭىز. «ۋەسۋەسە» جاھان خەلقلىرىنىڭ ئونلاپ تىلىغا تەرجىمە قىلىنىپ سۆيۈپ ئوقۇلسۇنۇ، ئۆزبېك ئەدەبىياتى مۇتەخەسسىسى بولغان ئادەم ئاشۇ روھتا يېزىلغان ئەسەرنى ھېكايە ئەمەس، دەپ ھېسابلىسۇن. بۇ نېمە؟ پىكرى مەجرۇھلۇقمۇ ياكى ساۋاتسىزلىقمۇ؟ بىز تا ھازىرغىچە زىبىر چاغلاردا يېزىلغان ئەدەبىيات دەرسلىكلىرى سەۋىيىسىدە پىكىر قىلىپ كېلىۋاتىمىز. بۇ بىزنىڭ ئۆز ئىشىمىزغا ۋىجدانەن يانداشمىغانلىقىمىزنىڭ، زىممىمىزگە ئادەملەرنى مەرىپەتلىك قىلىش مەسئۇلىيىتىنىڭ يۈكلەنگەنلىكىنى ھېس قىلماسلىقىمىزنىڭ نەتىجىسىدۇر. نېمىشقا بىزدە ئەدەبىي تەنقىدنىڭ سەۋىيىسى بۇنچىلىك تۆۋەن؟ ئېھتىمال ئەدەبىياتىمىز تەنقىدتىن تۆۋەن تۇرىدىغاندۇ؟ ئېھتىمال نېمىشقا بىز ھەر قانداق ئېھتىماللارنى بىر چەتكە قايرىپ قويۇپ، بار مەھسۇلاتىمىزنىڭ ئۆزىنى ئادىل باھالىمايمىز؟ ياكى ۋ. ئاستاپىيېۋنىڭ «مېنىڭ قارىشىمچە تەنقىدچى قاراۋۇل ۋە سۈپۈرگۈچى بولۇشى، ئەدەبىي مەيداندىكى ھەر خىل ئەخلەت-چاۋالارنى تازىلىشى كېرەك. لېكىن مەن ئونلاپ دوكتور ۋە ئاكادېمىكلار ئىچىدىن مۇنداق ئىشقا لايىق بىرمۇ تەنقىدچىنى تاپالمىدىم» دېگىنىدەك، بىزدە ھەقىقىي تەنقىدچى يوقمۇ؟

ئالىمباي! ئاندىرسېننىڭ يالىڭاچ پادىشاھ ھەققىدىكى چۆچىكى ئېسىڭىزدىمۇ؟ ئۇنىڭدا قىپيالىڭاچ پادىشاھ «كىيىمىڭىز نېمانچە چىرايلىق، ئۆزىڭىزگە نېمىدېگەن ياراشقان» دېگەنىدەك سۆزلەر بىلەن ماختىلىدۇ. ھېچكىم ئۇنىڭ يالىڭاچلىقىنى ئېيتىشقا جۈرئەت قىلمايدۇ. ئاخىرىدا ئاشۇنداق بىر مەرت تېپىلىدۇ-دە، پادىشاھ ئۆزىنىڭ ئالدانغانلىقىنى بىلىدۇ. ۋاقتى كېلىپ بىزمۇ ئاشۇنداق ئەھۋالغا چۈشۈپ قالماسمىزمۇ؟ كېيىنكى چاغلاردا مەتبۇئات سەھىپىلىرىدە ئۆزبېكىستان خەلق يازغۇچىلىرى مىرموھسىن، ئىبراھىم رەھىم، پروفېسسور ھاپىز ئابدىسەمەتوۋلارنىڭ يازغانلىرىنى ئوقۇپ ھەيران قالدىم. ئۇلار ئاشكارىلىقنى، شەخسىي تەلەپ-دەۋالىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ نومۇسسىزلىق قىلىشنىڭ بىر پۇرسىتى دەپ بىلسە كېرەك. يېشى يەتمىشكە بېرىپ، بۇ دۇنيادىن ئۇ دۇنياسى يېقىنلىشىپ قالغان بۇ كىشىلەرنىڭ خەلققە ئېيتىدىغان زۆرۈر گەپلىرى، كۆڭۈل ئارزۇلىرى، يۈرىكىنى ئازابلايدى-

غان ئۇكۇنۇشلىرى، ئەدەبىياتىمىزنىڭ چوڭ، ئومۇمىي دەردلىرى، خەلققە يەتكۈزىدىغان ئارمانلىرى يوقمىدۇ؟ بۇ نەرسىلەرنى ئويلىمىغىمىز مېڭىمىزگە سانجىق تۇرۇپ، يۈرىكىمىز ئېزىلىپ كېتىدۇ. ئەپسۇسكى، ئويلىماي ئىلاجىمىز يوق. چۈنكى بۈگۈنكى ئاشكارىلىق شۇنىڭغا ئۈندەيدۇ. بىزنىڭ ئارزۇيىمىز بىزدىن كېيىنكىلەر ھېلىقى يالغاچ پادىشاھنىڭ ئەھۋالىغا چۈشۈپ قالمىسۇن، شەخسىي دەۋا ۋە ئاغرىنىشلار بىلەن ئەمەس، بەلكى مەنىۋىيەتنى يۈكسەلدۈرىدىغان مەسىلىلەر بىلەن شۇغۇللانسۇن، ئادەملەرگە تېخىمۇ كۆپ پايدا يەتكۈزسۇن.

ئادەم ۋىجدانىنى قىينايدىغان ئىشلارنى قىلماسلىقى كېرەك. بۇنىڭ ئۈچۈن ئۆزىنى تەمەخورلۇقتىن تارتىشى، بولۇپمۇ ئۆزىگە ئوخشاش ئادەمدىن بىرەر نەرسە كۈتمەسلىكى كېرەك. تەمەخور خۇددى سۆڭەك تۇتقان ئىگىسىنىڭ ئالدىدا قۇيرۇقىنى شىپاڭلىتىپ تۇرغان ئىتقا ئوخشايدۇ. ئېتىقادلىق ئادەم ھېچقاچان، ھېچكىمدىن بىرەر نەرسە كۈتمەيدۇ. ئۇ پەقەت ئۆزىگە ئىشىنىپ، ۋىجدانى بىلەن ياشايدۇ. يەر يۈزىدە بىر ئىمانلىق ئادەم بار ئىكەن، قىيامەت بولمايدۇ، دېگەن گەپ بار. مەن بۇ گەپكە ئىشىنىمەن. تېخى قىيامەت بولمىغانىكەن، ئەتراپىمىزغا خالىس كۆز تاشلىشىمىز، ئېتىقادلىق كىشىلەرنى كۆرسەك بېشىمىزغا كۆتۈرۈشىمىز كېرەك.

ئېتىقاد ـ ئىنساننى پەسلىكتىن، ھەر قانداق تەمەدىن، رەزىللىكتىن ساقلايدىغان ھىدايەت نۇرى! لېكىن بۇ نەرسە ھەممە كىشىگە نېسىپ بولمىغان. ئېتىقادلىق ئادەم ئۆزىگە راۋا كۆرگەن نەرسىدىن باشقىلارنىمۇ تېزرەك بەھرىمەن قىلىشقا ئالدىرايدۇ.

ئالىمباي! يەتمىش يىلدىن بېرى يالغان ـ ياۋداقلار بىلەن ئۆزىمىزنى ئالداپ ياشىدۇق. ياسالغان خۇدالارغا چوقۇنۇپ، رەزىل، گۇناھلىق قىلمىشلارغا پاتتۇق. كېلىڭ، ئەمدى ئاشكارىلىق، تەڭلىك شامىلى كۆتۈرۈلگەن بۈگۈنكى كۈندە «ھەقىقەتنى، غايىنى، ناھەق نەرسىلەرگە ئۇراپ يوشۇرماڭلار، ئۇنى خەلقتىن پىنھان تۇتماڭلار» دېگەن دانا ھېكمەتكە ئەمەل قىلىپ، كىشىلەر قەلبىگە ئېتىقاد نۇرىنى يەتكۈزۈشكە تىرىشايلى. يەر يۈزىدە ئارنومۇسنى بىلىدىغان، ئىمانلىق ئادەملەرنىڭ تېخىمۇ كۆپىيىشىنى تىلەيلى.

(ئۆزبېكىستاندا چىقىرىلىدىغان «ياش كۈچ» ژۇرنىلىنىڭ 89 ـ يىللىق 3 ـ سانىدىن ئېلىندى.)

نەشرگە تەييارلىغۇچى:

مۇھەممەت پولات

ئازاد قۇشلار

(ھېكايە)

نەزەر ئېشانقۇلوۋ [سوۋېت ئىتتىپاقى]

نەزەر ئېشانقۇلوۋ 1962 - يىلى قەشقەر دەريا ئوبلاستى ئالما يېزىسىدا تۇغۇلغان. تاشكەنت دۆلەت ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ژۇرنالىستلىق فاكۇلتېتىنى تۈگەتكەن. ئۆز كەسپى بويىچە ئاسپىرانت بولغان. ھازىر ھېكايە ۋە پوۋېست ئىجادىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىدۇ.

20 - ئەسىرنىڭ مۆجىزىلەر ئەسىرى ئىكەنلىكىگە سەنمۇ ئىشىنەتتىڭ. بۇ ئەسىردىن سەنمۇ بىرەر مۆجىزە كۈتۈپ ياشايتتىڭ. ئىشتىن ھالىڭدىن كېتىپ قايتىپ، كىچىككىنە ئۆيۈڭگە كىرىپ تۆشىكىڭگە سوزۇلغىنىڭچە، يالغۇزلۇقتىن يېتىمسىراپ تۇرغان خانەڭدە قاندىقتۇر بىر مۆجىزە روي بېرىشىنى تىڭشايتتىڭ. بۇ مۆجىزە گويا بىر نەچچە مىنۇتتىن كېيىنلا روي بېرىدىغاندەك ئۆز خىيالىڭدىن ئۆزۈڭ لەززەتلىنىپ كۆزلىرىڭنى يۇماتتىڭ. سەن مۆجىزىسىزمۇ بەختلىك ئىدىڭ. دۇنيادىكى مىليونلىغان كىشىلەردەك تىنچ ھايات كەچۈرەتتىڭ. ھەپتىنىڭ ئالتىنچى كۈنى دوستلىرىڭ بىلەن چايخانىلارغا ۋە ئىستىراھەت باغچىلىرىغا باراتتىڭ. ئۇ يەردىن كەيپىڭ كۆتۈرۈلۈپ خۇشال - خۇرام قايتاتتىڭ. لېكىن نېمە ئۈچۈندۇر ھاياتىڭنى ئۆزگەرتىدىغان، زوق - شوخ ئېلىپ كېلىدىغان بىرەر مۆجىزىنى يەنىلا كۈتۈپ ياشايتتىڭ. بۇ مۆجىزە گاھ گۈزەل بىر قىز، گاھ مۇكاپاتلىق چەك ئۇتۇقى قىياپىتىدە، گاھ قاندىقتۇر ئۆزۈڭمۇ بىلمەيدىغان بىر خىل قىياپەتتە كۆز ئالدىڭدا نامايان بولاتتى. بىراق مۆجىزە سېنىڭ ئۆيۈڭگە تۇيۇقسىز كىرىپ كېلىدىغانلىقىنى، پۈتۈن ھاياتىڭنى بىردىن ئاستىن - ئۈستۈن قىلىۋېتىدىغانلىقىنى بىلمەيتتىڭ. سەن ھاياتىڭدىن ۋە خىيالىڭ جامىدىن تۆكۈلگەن شارابدىن مەست ئىدىڭ ۋە كۈن بويى يالغۇز ئۆيۈڭدە

بەختىيار ھالدا ئاستا يورەتتىڭ.

ئۇ كۈنى سەن ئىشتىن پىيادە قايتت-
تىڭ. كوچىدا بولغۇسى سوغۇق كۈل-
لەردىن بىشارەت بېرىپ ھەر خىل
ئىزغىرىن شامال شىۋىلدايتتى. سەن
تېزرەك ئۆيۈڭگە يېتىپ بېرىپ، ئىسس-
ىق خانەڭدە دۈزۈر قىلىپ چاي ئىچ-
مەكنى كۆڭلۈڭگە پۈكۈپ، تېزرەك يۈرۈش-
كە ھەرىكەت قىلاتتىڭ. ئىزغىرىن شا-
مالنى خۇددى ئۆتكۈر قىلىچتەك كېسىپ
ياراتتىڭ. سەن ئۆز كوچاڭغا بۇرۇل-
غىنىڭدا، سەل ئالدىڭدىراق كېتىۋات-
قان قىزىل پەلتۇلۇق، چېچى يەلكى-
سىگە يېيىلغان خۇشپىچىم بىر چوكان-
نى كۆرۈپ قالدىڭ. بۇ كوچىدا يا-
شايدىغانلارنى سەن تولۇق بىلەتتىڭ.
سەن چوكانىنىڭ كېلىشكەن پاچاقلىرى،
تىترەپ تۇرغان بىجىرىم يەلكىلىرىگە
قاراپ ئۇنىڭ تېخى ياش ئىكەنلىكى-
نى ھېس قىلدىڭ. كوچىدا سىلەر ئىك-
كىڭلاردىن باشقا ھېچكىم يوق ئىدى.
شۇڭا ئايال بىلەن بىمالال سۆھبەتلى-
شىشىڭ مۇمكىن ئىدى. سەن تېز - تېز
قەدەم تاشلاپ ئايالغا يېتىشىۋال-
دىڭ - دە، ئۇنىڭ بىلەن يانمۇ يان
مېڭىشقا باشلىدىڭ. پەقەت شۇندىلا
ئايالنىڭ ھەددىدىن تاشقىرى گۈزەل
ئىكەنلىكىنى بىلىپ يەتتىڭ. ئايال
ساڭا يېقىملىق بىر قارىدى - دە،
شۇندىمەي كېتىپ قالدى. بۇ كۆزلەر
شۇنچىلىك گۈزەل، شۇنچىلىك سېھىر-
لىك ئىدى. ئايالنىڭ يەلكىسىگە
يېيىلغان چىرايلىق چاچلىرى بىر
چەلدا تىنىمسىز تەۋرىنەتتى. ئايال
سېنى چىۋاتۇنلەي ھەيران قىلىۋالدى.
ئىزغىرىن شامال گويا ساڭا تارلىقى

كەلگەندەك يۈز - كۆزلىرىڭنى تىنىماي
چىمىلدىتىپ، ئايالنىڭ كېلىشكەن
تىزلىرىنى كۆز - كۆز قىلماقچى بول-
غاندەك ئېتەكلىرىنى كەينى - كەينى-
دىن قايرىۋېتەتتى. ئايال ساڭا قارىماي
ئېتەكلىرىنى ياپاتتى. ئۇنىڭ چىراي-
لىق ئاپئاق يۈزى گويا تاڭ شەپىقى-
دەك قىزىرىپ ئاجايىپ بىر خىل نۇر
بىلەن پارلايتتى. سېنىڭ ئايالغا زو-
قۇڭ كېلىپ ئىختىيارسىز كۈلۈمسى-
رەيتتىڭ. سەن ئۇنىڭ بۇ شەھەرلىك ئەمەس-
لىكىنى بىلىپ يەتكەنىدىڭ. سېنىڭ كۆڭ-
لۈڭ ئاجايىپ بىر خىل يېقىملىق تۇي-
غۇلار بىلەن جۇش ئۇراتتى. سەن بۇ
ئايالنى بىزنىڭ كوچىغا يۇقۇشماي
كىرىپ قالغان بولسا كېرەك، دەپ
ئويلىدىڭ.

— سىز بۇ يەرلىك بولمىسىڭىز كې-
رەك - ھە؟ — دېدىڭ ئاخىرى تولۇمدىن
توقماق چىققاندەك؛ سەن خۇددى سىر-
لىق سېپىل ئىچىدىكى بىر توپ
قوشۇننى چاملاپ كۆرۈۋاتقان ھەككار
لەشكەر بېشىدەك ئۇنىڭغا سىناق نەپە-
زىرىڭ بىلەن قارىدىڭ.

— ياق، مۇشۇ يەرلىكمەن، — دېدى
ئايال ساڭا قارىماي يولنى داۋام
قىلىۋېتىپ. كېيىن ئۇ ساڭا قاراپ
كۈلۈمسىرەپ قويدى. سەن ئايالنىڭ
گېپىنى چاقچاق بولسا كېرەك دەپ
چۈشەندىڭ. بىراق ئايال ناھايىتى
جىددىي سۆزلەۋاتاتتى. ئۇ بۇ كوچى-
نى خېلىدىن بېرى بىلىدىغاندەك ئەر-
كىن ۋە خاتىرجەم كېتىۋېتىپ باراتتى،
ھەتتا دوقمۇشلاردىمۇ توختىماي ئۆ-
تۈپ كېتەتتى. ئۇ گويا ئېنىق نىشان-
غا قاراپ، ئېلىكتىرلەۋاتقاندەك سىرلىق

www.uyghurkitap.com

قوشۇنغا ئوخشايتتى. —

— ئۇندا قىتا بۇ كوچىدا بولمىسىڭىز كېرەك. — ھە؟ — دەپ سوئاللىقنى دەررۇ ئۆزگەرتتىڭ سەن.

ئاڭغىچە سىلەر سېنىڭ ئۆيۈڭگە يېقىنلىشىپ قالدىڭلار. شۇڭا سەن ئايالدىن ئايرىلىپ قېلىش خەۋپىنى سېزىپ بىئارام بولۇشقا باشلىدىڭ. ۋۇجۇدۇڭغا ئايالنىڭ گۈزەل كۆزلىرىدىن، سەن خېلىدىن بېرى كۈتۈۋاتقان ۋە پۈتۈن كېچىلەر بويى ئويلاپ چىقىدىغان ئاجايىپ بىر قىزنىڭ مېھرى ئېقىپ كىرىشكە باشلىدى.

— ياق، مۇشۇ كوچىدا تۇرىمەن، — دېدى ئايال ۋە بۇ سۆزى بىلەن گويا سېنى يانجىپ تاشلىغاندەك تەككەببۇرانە نەزەر تاشلىدى. سەن ئۆز ئۆيۈڭ تەرەپكە قاراپ بۇرۇلۇۋېتىپ يەنە سورىدىڭ:

— قىزىق، مەن سىزنى زادىلا كۆرمىگەن ئىكەنمەن.

— مەنمۇ سىزنى ئۇچراتماپتىمەن، — دېدى ئايال.

— يېقىندا كۆچۈپ كەلگەنمىدىڭىز؟

ئايال ئەمدى ساڭا ھومىيىپ قارىدى. ئۇنىڭ بۇ قارىشىدا ماڭا يەنە قانچىلىك سوئاللارنى بېرەرسىز، دېگەن بىر خىل نازلىق ئەركىلەش بار ئىدى.

— مەن مۇشۇ يەردە تۇغۇلغانمەن. ئاتا - ئانامۇ مۇشۇ يەردە ياشاشقان.

سەن پۈتۈنلەي تالڭ قېلىشقا باشلىدىڭ. سەن بۇ مەھەللىدە پەقەت مەن تونۇيدىغان كىشىلەرلا ياشايدۇ، دەپ ئويلايتتىڭ. چۈنكى سەن بۇ مەھەللىدە موزدوزلۇق قىلىدىغان ئىككى يەھۇدىدىن باشقا ھەممە كىشىنى تونايتتىڭ. بىراق بۇ ئايالنىڭ ئاتا - ئانىلىرىنى سەن زادىلا ئېسىڭگە ئالالمىدىڭ. سەن ئۆيۈڭنىڭ يېنىغا كەلگەندە چەپپىدە توختاپ، ئايالدىن ئايرىلغۇڭ كەلمىگەن ھالدا ئۇنى ئۆيىگە تەكلىپ قىلدىڭ.

ئايالمۇ سېنىڭ تەكلىپىڭ بىلەن مېڭىشتىن توختىدى. لېكىن ئۇ ساڭا بىر مەھەل ھەيران بولۇپ تىكىلىپ تۇردى - دە، بىردىن قول سومكىسىنى ئېچىپ ئىچىدىن نېمىنىدۇر ئىزلەشكە باشلىدى.

— مانا بۇ، مېنىڭ ئۆيۈم، — دېدى ئايال ئىپتىخارلىق ئاھاڭى بىلەن. ئۇ ساڭا خەيرلىشىش نەزەرى بىلەن قارىدى.

سەن كۈلۈمسىرىدىڭ. سەن بۇ ئايال بۇ ئۆينىڭ كىمگە تەئەللۇق ئىكەنلىكىنى ئوبدان بىلىدۇ، ئۇ ئەتەي مۇغەمبەرلىك قىلىۋاتىدۇ، دەپ ئويلىدىڭ. لېكىن ئايالنىڭ ھەرىكەتلىرى قەتئىي ئىدى. ئۇ راستىنلا مۇشۇ ئۆيدە ياشايدىغاندەك ئۆزىنى شۇنچە ئەركىن ۋە پەرۋاسىز تۇتاتتى. دەل شۇ چاغدا سېنىڭ ئېسىڭگە ھەمىشە بىرەر غەلىتە ئويۇننى ئويلاپ تاپىدىغان قىزىقچى ئاغىنىلىرىڭ چۈشتى. سەن بۇ ئايالنى بەلكىم شۇ ئاغىنىلىرىڭنىڭ بىرەرسى ئەۋەتىپ يۈرگەن بولۇشى مۇمكىن يەنە دېگەن گۇمان بىلەن ئايالغا سىنچىلاپ تىكىلدىڭ ۋە ئۇنىڭ يۈزىدىن بىرەر ئاغىنەڭنىڭ قىزىقچىلىقىنىڭ قالدۇق ئىزىنى ئىزلەشكە باشلىدىڭ. بىراق ئايال بۇرۇنقىدەكلا

قەتئىي ۋە جىددىي ئىدى. ئۇنىڭدا سەن ئويلىغان قىزىقچىلىق ۋە مۇغەمبەرلىكتىن قىلچىمۇ ئەسەر يوق ئىدى. ئۇنىڭ تەكەببۇرانە پارلاۋاتقان سېھىرلىك كۆزلىرى، چىرايلىق، ئاپئاق يۈزلىرى بىلەن، كىشىنى مەپتۇن قىلىدىغان قىپقىزىل، نازۇك لەۋلىرى ئالاھىدە بىر خىل ئىشەنچ بىلەن ياناتتى.

ئايال گويا سېنىڭ كۆڭلۈڭدىكىنى بۇرۇنلا بىلىدىغاندەك سومكىسىدىن ئاچقۇچنى چىقىرىپ ئىشىكنى ئېچىشقا باشلىدى. سەن بۇ سىرلىق ئىشنىڭ تەكتىگە يېتەلمەي خېلىغىچە ئىسەنكىرەپ تۇرۇپ قالدىڭ.

— كەچۈرۈڭ، — دېدىڭ سەن ئەدەب بىلەن، — مەنمۇ دەل مۇشۇ ئۆيدە ياشايمەن.

ئايالنىڭ ئوتلۇق كۆزلىرىدە ھەيرانلىق ۋە غەزەپ جىلۋىلەندى. ئۇ سېنى قانداقتۇر بىر كوچا ئادىمى بولسا كېرەك دەپ، پەرۋا قىلماۋاتاتتى. سەن ئايالنىڭ قاراشلىرىدىن بۇ مەنىنى ئۇقۇپ ئۆزۈڭچە خورلۇق ھېس قىلدىڭ.

— سىز راستىنلا ئىشەنمەيۋاتقان بولسىڭىز، مانا، مەرھەمەت قىلىڭ، — سەن شۇنداق دېدىڭ - دە، ئايالنى قىستاپ بىر چەتكە چىقىرىۋېتىپ ئىشىكنى ئاچتىڭ. ئايال ساڭا باشقىدىن قىزىقىپ، بىر ئىشىككە، بىر قولۇڭدىكى ئاچقۇچقا قاراپ قويدى. ساڭا بىر ھازا گۇمان بىلەن تىكىلىپ تۇرغاندىن كېيىن بىردىن مۇلايىملاشتى.

— بەلكىم ئوغرىدۇرسىز، — دېدى ئايال بىر خىل سادە تاۋۇش بىلەن، — بىكار ئاۋارە بوپسىز. بىزنىڭ ئۆيدە ئوغرىلىغۇدەك ھېچ نەرسە يوق.

— بەلكىم ئېيتقىنىڭىز راستتۇر، — دېدىڭ سەن بىر خىل ئىشەنچ خۇشاللىقى بىلەن، — بىراق بۇ ئۆي ماڭا ئاتامدىن، ئاتامغا بولسا ئاتىسىدىن قالغان.

— ماڭىمۇ ئاتا - ئانامدىن قالغان، — دېدى ئايال قەتئىي ھالدا، — ئۇلارغىمۇ ئاتا - ئانىلىرىدىن قالغان.

— ئۈچ ئېغىزلىق ئۆي بولسا كېرەك - ھە؟ - دەپ سورىدىڭ سەن ئايالنى سىناپ باقماقچى بولۇپ.

— ھە، ئۈچ ئېغىزلىق، ئۇنىڭدىن باشقا ئايۋان، ئاشخانا، كۆمۈرخانا ۋە قازنىقىمۇ بار.

سېنىڭ ھەيرانلىقىڭ بىردىن گۇمانغا ئايلىنىشقا باشلىدى: مۇبادا ھازىر ساڭا بىرەرسى «ئاتاڭ تىرىلىپ كەلدى» دېگەن تەقدىردىمۇ بۇنچىلىك ھەيران قالمىغان بولاتتىڭ. چۈنكى، ئايال سەن تۇرۇۋاتقان بۇ ئۆينى شۇنچىلىك توغرا ۋە كەم - كۈتىسىز تەسۋىرلەپ بەرگەنىدى. سەن ئەمدى ئايالغا ۋەھىمە ۋە قورقۇنچ ئىچىدە تىكىلىپ تۇرۇپ قالدىڭ. بۇ ساڭا ئايال ئەمەس، بەلكى قانداقتۇر بىر ئىنسى - جىن بولۇپ تۇيۇلۇشقا باشلىدى. سەن جىن - شەيتان دېگەنلەرگە ئەزەلدىن ئىشەنمەيتتىڭ. بىراق ھازىر ئىشەنگەندەك، تۆۋە قىلغىڭ كەلدى.

— قىزىق، — دېدىڭ سەن بوشىشىپ، — بەلكىم مېھمانخانىڭىزنىڭ تېمىغا تاغنىڭ سۈرىتى سىزىلغاندۇ.

www.uyghurkitap.com

— بولمىسىچۇ، — دېدى ئايال، — گۈللەر بەرىق ئۇرۇپ ئېچىلىپ تۇرغان تاغ ئېتىكىنىڭ سۈرىتى بار.

— تامغا يەنە قانداقتۇر بىر نەرسىنىڭ سۈرىتى ئېسىپ قويۇلغان بولسا كېرەك — ھە؟

— توغرا، ئاتا — ئانامنىڭ سۈرىتى ئېسىقلىق.

— ياتاق ئۆيىڭىزنىڭ تېمىدا بەلكىم تۈركمەن گىلىمىمۇ باردۇ؟

— ئەلۋەتتە. بۇ گىلەمنى ئاتامغا بىر تۈركمەن دوستى سوۋغا قىلغان.

سەن ھەيرانلىقتىن ۋارقىرىۋەتتىڭ. ئايال سېنىڭ ئاتاڭ ۋە ئۆيۈڭ ھەققىدە شۇنچىلىك ئېنىق سۆزلەۋاتاتتى. سەن مۆجىزىگە ئىشەنسەڭمۇ مۆجىزىنىڭ ئۆيۈڭگە بۇ خىلدا قەدەم تەشرىپ قىلىشىنى خىيالىڭغىمۇ كەلتۈرمىگەنىدىڭ. ئۇنىڭ ئۈستىگە مۆجىزە دېگەننىڭ خۇددى ئاياللاردەك مەككار ۋە سېھىرلىك بولۇشى مۇمكىنلىكىنى تېخىمۇ بىلمەيتتىڭ.

— سىز بۇلارنى قەيەردىن بىلىسىز، — دەپ سورىدى ئايال ئەمدى ساڭا ئەجەپلىنىپ تىكىلىپ.

— ئاخىر مەن مۇشۇ ئۆيدە ياشايمەن — دە، قانداقلارچە بىلمەسلىكىم مۇمكىن، — دېدىڭ سەن ئازابلىق ۋارقىراپ. شامال گاھ سېنىڭ، گاھ ئايالنىڭ ئۆزىنى سىپاپ ئۆتەتتى. ئۇ بەزىدە ئايالنىڭ ئېتەكلىرىنى قايرىسا، بەزىدە سېنىڭ ياقاڭنى سىلىكىپ جىنىڭغا تېگەتتى. سەن توڭلاۋاتقانلىقىڭنى ھېس قىلدىڭ.

— بەلكىم ئۆيگە كىرەرمىز، — دېدىڭ سەن يەرنى تەپكىنىڭچە، — پۈتۈم بەكمۇ مۇزلاپ كېتىۋاتىدۇ.

ئىككىڭلار بىرلا پەلەمپەيدىن كۆتۈرۈلۈپ، سېنىڭ ئايۋانلىق ئۆيۈڭگە قەدەم باستىڭلار. سەن تۇغۇلغانىدىن بېرى ئايرىلماي تۇرۇپ كېلىۋاتقان بۇ ئۆيدە بىرىنچى قېتىم سېنى يات بىر ئايال باشلاپ يۈرەتتى. سەن ئۆزۈڭگە شۇنچىلىك سۆيۈملۈك بولۇپ تۇيۇلىدىغان ھويلىغا، ئىككى تۈپ ئۆرۈككە، كىچىككىنە گۈللۈككە، قاتالتىر يېپىلغان ئاشخانا تېمىغا گويا بىر ئۆمۈر ئايرىلىپ قېلىۋاتقان كىشىدەك نىجات ئىزدەپ قاراشقا باشلىدىڭ. كۆكسۈڭ يۈرىكىڭ ئۈچۈن قانچىلىك قىممەت ۋە ئەزىز بولسا، بۇ ئۆيۈڭمۇ سەن ئۈچۈن شۇنچىلىك قىممەت ۋە مۇقەددەس ئىدى. ئۆيۈڭدىكى تىنچلىق ۋە ئازادىلىقتىن سېنىڭ تۈنلىرىڭ شۇنچىلىك راھەتلىك، تاڭلىرىڭ بولسا شۇنچىلىك لەززەتلىك ۋە شادىمان ئىدى. سەن ئۆيۈڭدىكى ئاشۇ راھەت ۋە ئارام قوينىدا خۇددى بىپايان دېڭىزدىكى كېمىدەك لەززەتلىنىپ ئۈزەتتىڭ. بەزىدە بولسا خۇددى بىر گۈزەل ناخشىنىڭ تۇيۇقسىز تەكرارلانغان قايتارمىسىدەك، ئۆيۈڭدىكى بۇ راھەتلىك ئارام ئېقىمىنى ئېھتىيات بىلەن بۇزۇپ، ئۆزۈڭنىڭ بەختلىك ئىكەنلىكىڭنى گويا باشقىلارغا بىلدۈرمەكچى بولغاندەك نېمىلەرنىدۇر غىڭشىپمۇ قوياتتىڭ. نەزىرىڭدە ھېچكىم سېنى بۇ يەردىن ھەيدەپ چىقىرىپ، مۇنداق ھاياتىي بەختىڭدىن سېنى مەھرۇم قىلالمايتتى.

ئايال سېنى شۇنچىلىك تەبىئىي ھۆرمەت ۋە ئىلتىپات بىلەن باشلاپ با-

راتتى. سىلەر ئاخىرى ئايۋاندىن ئۆت-
تۈپ دالان ئارقىلىق مېھمانخانا ئۆي-
گە كىردىڭلار. ھەممە نەرسە سەن بۇ-
رۇن جايلاشتۇرۇپ قويغاندەك پاكىز
ۋە تەرتىپلىك تۇراتتى. ئۆيدىن سېنىڭ
ھېدىڭ كېلەتتى. بۇنى سەن ئۆيگە كى-
رىش بىلەنلا سەزگەنىدىڭ. ئايال
گويا ئۆيدىكى ھەممە نەرسە ئۆزىگە
تېگىشلىكتەك ئۆزىنى بەكمۇ ئەركىن
ۋە ئازادە تۇتاتتى. ئۇ ساڭا ئۆتۈكۈڭ-
نى يېشىدىغان يەرنى كۆرسەتكەچ
سەن دائىم كىيىدىغان ساپما كەشنى
ئېلىپ ساڭا ئەدەپ بىلەن ئۇزاتتى.
سەن ئۆيۈڭگە قايتا سىنچىلاپ قارى-
دىڭ. ئۆيدىكى ھەممە نەرسە جاي-
جايىدا تۇراتتى. قايسىدۇر بىر يىللى
بېرىپ كۆرۈپ مەھلىيا بولۇپ قېلىپ،
رەسسام دوستۇڭغا ئېيتىپ سىزدۇرغان
قورام تاش ئەتراپى مەنزىرىسى سۈرى-
تىدىن باھار نەپەسى ئۇرۇلاتتى. سۈ-
رەتتىكى قورام تاش ئۈستىدە پەستى-
كى ئوغلاققا ئىنتىلىپ بويۇن سوزۇپ
تۇرغان قوزىچاقنى كۆرۈپ كۆڭلۈڭ
باشقىدىن جايىغا چۈشتى. بۇلارنىڭ
ھەممىسى سېنىڭ ئىدى. بۇ يەردىن
سېنى ھېچكىم قوغلاپ چىقىرالمايتتى.
سەن گۇمان ئارىلاش سېنى كۆزىتىپ
تۇرغان ئايالغا ئىشەنچ بىلەن غالى-
بانە تىكىلدىڭ.

— ئېرىم قايسى بىر يىللى تاغقا
سەيلىگە بارغاندا مۇشۇ مەنزىرىنى
ياقتۇرۇپ قاپتۇ، — دېدى ئايال سې-
نىڭ تامدىكى سۈرەتكە تىكىلىپ قالى-
غانلىقىڭنى كۆرۈپ، — شۇنىڭ بىلەن
ئۇ بىر رەسسام دوستىنى باشلاپ كې-
لىپ مۇشۇ سۈرەتنى سىزدۇردى.

سەن ئايالغا قورقۇنچ ئىچىدە
تىكىلدىڭ. «ئۇ مېنىڭ كۆڭلۈمدىكى
ئويلىرىمنى بىلىۋېلىپ مۇشۇ گەپ-
لەرنى قىلىۋاتىدۇ - غۇ» دېگەن گۇ-
مان سېنى قىيناشقا باشلىدى. ئاخىر
ھەر كۈنى مۆجىزىلەر تۇغۇلۇپ تۇرى-
دىغان بۇ ئەسىرىمىزدە ئادەمنىڭ يۈ-
رىكىدىكى ئويلىرىنىمۇ بىلىۋالالايدى-
غان ماشىنا ئادەملەرنىمۇ ياساپ
چىقىرىش مۇمكىنغۇ؟ سەن ئايالنى
راستىنلا ماشىنا نازىنىن بولۇپ يۈر-
مىسۇن يەنە، دەپ ئويلاپ ئۇنىڭغا
سىنچىلاپ قاراشقا باشلىدىڭ. ياق،
ئۇ ماشىنا نازىنىن ئەمەس، بەلكى
بىر تىرىك سېھرى ئىنسان ئىدى. ئۇ-
نىڭدىكى تەڭداشسىز گۈزەللىكتىن ۋۇ-
جۇدۇڭ لەرزىگە كېلىپ، يۈرىكىڭ گۇ-
پۇلدەپ ئۇراتتى. سەن يەنە ئويلاشقا
باشلىدىڭ. كۆڭلۈڭدە بۇلارنىڭ ھەممى-
سى چۈش بولۇپ چىقمىسۇن يەنە، دې-
گەن يېڭى گۇمان پەيدا بولدى. بۇ
گۇمان ئاستا - ئاستا سېنىڭ كۆڭ-
لۈڭدە بىر خىل ئىشەنچكە ئايلىنىپ،
ئۆزۈڭنى خۇددى چۈش كۆرۈۋاتقاندەك
ھېس قىلىشقا باشلىدىڭ. شۇنىڭ بى-
لەن ئايالغا باشقىدىن كۈلۈمسىرەپ
خاتىرجەم تىكىلدىڭ. ئۇنى خۇشال قىل-
غۇڭ، كۆڭلىنى ئالغۇڭ كەلدى. چۈن-
كى سەن چۈشتىن ئويغانساڭلا بۇ ئۇ-
قۇشماسلىقلارنىڭ ھەممىسى بىر دەمدىلا
ئايان بولاتتى. ھېچكىممۇ سېنى «بۇ
ئۆي مېنىڭكى» دەپ بىئارام قىلالمايت-
تى. سەن بۇرۇنقىدەكلا تاڭدا ئويغى-
نىپ تېتىك - دە، ئۆيۈڭدە يالغۇز خوجا-
يىن بولۇپ، چاي قاينىتىپ ئىچىپ،
كارىۋىتىڭدا خالىغانچە ئېغىناپ ياتا-

تىك. بىراق بۇ چۈش ئاخىرى يوقتەك تىنىمسىز داۋام قىلىپ، سىڭىلىك كۆڭلۈڭگە يېڭىدىن - يېڭى گۇمان ۋە تەخمىنلەرنى قوياتتى.

— ئەنە، ئاۋۇ ئاتا - ئانامنىڭ سۈرىتى، — دېدى ئايال، — قارىماققا سىز بۇنى ئوبدان بىلمەسسىز.

سەن دەرھال ئاتا - ئاناڭنىڭ سۈرىتى ئېسىلغان تەرەپكە قارىدىڭ ۋە دەھشەتتىن مورددەك قېتىپ قالدىڭ. سۈرەتتە ئاتا بىلەن ئاناڭ ساڭا ھەر قاچانقىدەك كۈلۈمسىرەپ، مېھرىبانلىق بىلەن قاراپ تۇراتتى. ئۇلارنىڭ كۆزى، يۈزى، تىكىلىشى قىسقىسى ھەممە نەرسىسى سېنىڭ ئاتا - ئاناڭنىڭ ئۆزى ئىدى. بىراق دوپپىسىنى ھېچقاچان بېشىدىن ئايرىمايدىغان ئاتاڭ يالاڭباش بولۇپ چاچلىرىمۇ غەلىتىلا ئىدى. ئاناڭ بولسا خۇددى يېنىڭدىكى ئايالغا ئوخشاش چاچلىرىنى قويۇۋەتكەن بولۇپ تىللارەڭ چاچلىرى يەلكىلىرىگە چېچىلىپ تۇراتتى.

سەن بىردىن ۋەھىمىگە چۈشتۈڭ ۋە كۆزلىرىڭگە ئىشەنمەي ساراسىمىلىق ئىچىدە ئايالغا تىكىلدىڭ.

— ئۆينىڭ ھۆججىتىنى كۆرۈپ باقسام بولامدۇ؟ — دەپ سورىدىڭ سەن ئالدىراپ.

— مەرھەمەت!

ئايال ساڭا ئۆي كىنىشكىسىنى ئېلىپ بەردى. ھۆججەتتە ھەممە نەرسە توغرا ۋە جايىدا بولۇپ ئۆينىڭ ئايالغا تەئەللۇق ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلايدىغان ھەيۋەتلىك تامغىمۇ بېسىلغانىدى. سەن ئىچكىرىكى ئۆيگە چىقىپ، ھۆججەتلەر سېلىنغان جاۋەندىن ئۆز نامىڭغا يېزىلغان ئۆي كىنىشكىسىنى ئىزدەشكە باشلىدىڭ. كەينىڭدە ھەيران بولۇپ قاراپ تۇرغان ئايالغا پەرۋا قىلماي، جاۋەندىكى ھەممە نەرسىنى تەلۋىلەرچە ھەممە تەرەپكە چاچتىڭ. ئاخىرى كونىراپ، ۋاراقلىرى سارغىيىپ كەتكەن كىنىشكىنى بىر يەردىن تېپىپ خۇشاللىقتىن ۋارقىرىۋەتتىڭ.

— مانا قاراڭ، بۇ يەرگە ھەممىسى يېزىلغان. ئۆينىڭ ماڭا تەئەللۇق ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلايدىغان مۆھۈرمۇ بار - تېخى!

ئايال سەن بەرگەن كىنىشكىنى ھەيران بولۇپ ۋاراقلاشقا باشلىدى. كېيىن ساڭا قاراپ زاڭلىق ئارىلاش كۈلۈپ كىنىشكىنى ساڭا قايتۇرۇپ بەردى. سەن ھېچنەرسىنى چۈشەنمەي گاھ ئايالغا، گاھ قولۇڭدىكى كىنىشكىغا قارىغىنىڭچە تۇرۇپ قالدىڭ. كىنىشكىدىكى ئۆينىڭ ساڭا تېگىشلىك ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلايدىغان مۇناسىۋەتلىك مۇئەسسەلەر چىقارغان قارار يېزىلىدىغان بەت ئاق ۋە بوش ئىدى. سەن پۈتۈنلەي گاڭگىراپ قالدىڭ ۋە ھەر كۈنى كەچ گېزىت ئوقۇيدىغان دېرىزە يېنىدا قويۇلغان كونا كرىسلوغا بېرىپ ئۈمىدسىز ھالدا ئۆزۈڭنى تاشلىدىڭ. سېنى ئەمدى خورلۇق ۋە چۈشكۈنلۈك ھالىڭدىن كەتكۈزگەنىدى.

سەن ئىجاد ۋە شەپقەت ئىزدەپ پۈتۈن ئۆينى دېڭىزدەك باشقىدىن كۆزدىن كۆچۈرۈپ چىقتىڭ. بىردىن، نېمىندۇر ئېسىڭگە ئېلىپ، يانچۇقلىرىڭنى ئالدىراپ ئىزدەپ قىزىل تاشلىق پاسپورتىڭنى تاپتىڭ - دە، ئىرغىپ ئورنۇڭدىن تۇرۇپ، ئايالنىڭ ئالدىغا

بېرىپ ئۇنى ۋاراقلاشقا باشلىدىڭ.

— مانا بۇ يەرگە يېزىلغان، مۇنۇ يەرگە ...، — دېدىڭ ئاخىرى بوغۇلۇپ ۋارقىراپ. بىراق سەن بىردىن دېمىڭ ئىچىڭگە چۈشۈپ سۆزدىن توختاپ قالدىڭ. پاسپورتىڭنىڭ ھەر ئايلىق مائاش ئالىدىغان چېغىڭدا قېرى ئىنجىق بوغالتىر يۈز قېتىملاپ سىنچىلاپ قارايدىغان «ئولتۇرۇشلۇق جايى» دېگەن ۋارىقىدا ئىككى تال ئۇزۇن سىزىقتىن باشقا ھېچنەرسە يوق ئىدى. سەن ھېلىقى كونا كىرىسلوغا قايتىدىن چۆكۈپ قاتقان بېشىڭنى ئۇزۇنغىچە چاڭگاللاپ ھەسرەتلىنىپ ئولتۇرۇپ قالدىڭ. خىيالىڭدا يەنە مەن چۈش كۆرۈۋاتقان بولسام كېرەك، دېگەن يېڭى بىر گۇمان پەيدا بولدى. ئايال بولسا سېنىڭ يېنىڭدا ساڭا شۈبھە ۋە ئەجەپلىنىش بىلەن قاراپ تۇراتتى. كىم بىلىدۇ، ئۇ شۇ تاپتا سەن ھەققىدە ھەر خىل ئويلاردا بولۇۋاتىدىغاندۇر. بەلكى سېنى ئۇچىغا چىققان جەللىكور، مۇتەھەم ئوغرى، كوچىدا ئېقىپ يۈرگەن سەرگەردان دەپ ھېسابلاۋاتىدىغاندۇر، ياكى بولمىسا سېنى بىرسىنىڭ ئۆيىگە زورلۇق بىلەن كىرىۋالغان باسقۇنچى دەپ قاراۋاتىدىغاندۇر. ئايالنىڭ كۆزلىرى ساڭا ۋەھىمىلىك تىكىلگەنىدى. مۇبادا سەن كۆرۈۋاتقان بۇ ئىشلار راستىنلا چۈش بولسا ئۇ چاغدا سەن ھېچقاچان مۇنداق ئۇزۇن چۈش كۆرمىگەن ئىدىڭ. يۈرىكىڭ مۇنداق خەۋپ - خەتەرگە بەرداشلىق بېرەلمەي ئويغىنىپ كەتكەن بولاتتىڭ. لېكىن نېمە ئۈچۈندۇر بۇ قېتىم ئويغانمىدىڭ. قاچان ئويغىنىشىڭنىمۇ بىلگىلى بولمايتتى. بەلكى سەن ئويغانغۇچە ئايىغىڭغا يەنە بىر ئەسىر يېتىلمىشى، ياكى ئەسىر ئۈستىگە ئۆزۈڭ يېتىلىپ چۈشۈشىڭ مۇمكىن. ئەمدى سەن قاچان ئويغىنىسەن؟ بۇنى سەنمۇ، مەنمۇ بىلمەيتتىم. كۆز ئالدىڭدىكى بۇ سەلتەنەتلەر سېنى ئۆزىگە تارتىپ مەھكەم باغلىۋالغانىدى. سەن كونا كىرىسلوغا چۆككىنىڭچە بىچارە قىياپەتتە ئولتۇراتتىڭ.

— بەلكى ئۆي ئىگىلىكى بولۇشىگە بېرىپ ئېنىقلاپ كۆرەرمىز، — دېدىڭ سەن ئاخىرى ئايالغا ئۈمىد بىلەن تىكىلىپ.

ئايال سېنىڭ بىچارىلىقىڭنى كۆرۈپ رەھمى كەلدى بولغاي، كېپىڭگە قوشۇلۇپ يەلكىسىنى قىستى

— مەرھەمەت! ماڭا بەرىبىر.

ئايال ئۆزىگە ئىشىنەتتى. شۇڭا ئۇ سەن بىلەن بىللە دۇنيانىڭ نېرىقى چېتىگىمۇ ئىككىلەنمەي بىللە بېرىۋېرەتتى.

سىلەر شامال ئويناۋاتقان ھېلىقى كوچىغا يەنە چىقتىڭلار. شامال ئايالنىڭ ئېتەكلىرىنى يەنە ئويناشقا باشلىدى. سىلەر ھېچنەرسە دېيىشمەي جىمجىت كېتىپ باراتتىڭلار. سەن مۇنداق مۆجىزىنى ھەتتا چۈشۈڭدىمۇ كۆرمىگەنىدىڭ. چۈشلىرىڭگە بولسا ھەرقانداق نەرسە كىرىۋېرەتتى. ئېھتىمال يېنىڭدا كېتىۋاتقان بۇ ئايالنىمۇ قاچاندۇر بىر چاغلاردا چۈشۈڭدە كۆرگەن بولغىيدىڭ. لېكىن سەن ئاتا - ئاناڭ، بوۋا - مومىلىرىڭ ياشاپ كەلگەن ئۆيىنى، ئۆزىڭنىڭ قىلىۋالغان، يەنە كېلىپ چۈشۈڭدە

ئەمەس، بەلكى ئۆيۈڭدا يۈز بېرىۋاتقان مۇنداق ۋەقەنى زادىلا كۆرمىگەنىدىڭ. سەن ئۆزۈڭگەمۇ ئانچە ئىشەنمەي كەتمەيتتىڭ. «بەلكى مەن بۇ يەردە زادىلا ياشىمىغاندۇرمەن، بۇ ئۆي راستىنلا ئايالغا تېگىشلىكتۇر، مەن خۇددى كەچكى شەپەرەڭدەك بۇ ئۆيگە ئادىشىپ كىرىپ قالغان بولۇشۇممۇ مۇمكىن» دېگەندەك ئويلار خىيالىڭدىن كېچىپ، ئايالغا گۇمان ۋە ئىلتىجا بىلەن تىكىلەتتىڭ. دەل شۇ چاغدا گېزىتلەردە تالاش-تارتىش بولغان مۇنداق بىر ۋەقە سېنىڭ ئېسىڭگە چۈشتى: شەھەردىكى تارىخ مۇزېيىدا ئىشلەيدىغان ياش بىر خادىم بوغۇزلانغانىدى. گېزىتلەرنىڭ يېزىشىغا قارىغاندا بۇ خادىم شۇ كۈنى كەچ ئىشتىن چۈشۈپ ئۆز ئۆيىدە ئىشلەۋاتاتتى. بىردىن پۈتۈن مۇزېينى چۇقان-سۈرەن قاپلىدى. مۇزېي قاراۋۇلى بۆلۈمىدىن يۈگۈرۈپ چىقىۋېتىپ پىشانىسىنى ئىشىككە ئۇرۇۋالدى. چۈنكى ئۇنىڭ ئىشىكىنى كىمدۇر قۇلۇپلاپ تاشلىغانىدى. قاراۋۇل ئاخىرى مۇزېي زالىدا نېمىلەر بولۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈش ئۈچۈن ئىشىك يوچۇقىدىن قاراپ، ھېلىقى مۇزېي خادىمىنى نەيزىلەرنىڭ ئۇچىغا ئېلىپ چىقىپ كېلىۋاتقان قانداقتۇر پولات قالپاقلىق كىشىلەرنى كۆردى. گېزىتلەرگە قاراۋۇلنىڭ روھىي كېسەللەر دوختۇرخانىسىدا يېتىۋاتقانلىقى يېزىلدى. مۇزېي خادىمىنىڭ قانغا بويالغان جەسىتى يېنىدىن 7-ئەسىردە ياسالغان بىر قىلىچ تېپىلدى. ئادەملەر بۇ ۋەقەنى ھەر خىل ئىزاھلاشتى. بىر مۇنچىلەر بۇنى باشقا سەييارىدىن چۈشكەن كىشىلەرنىڭ ئىشى، دېيىشتى. بىر قىسىم كىشىلەر بولسا بۇ گەپكە ئىشەنمەيتتى. سەن شۇ چاغدا بۇ ئىشلارغا مۇخبىر ئەپەندىلەرنىڭ ئويدۇرمىسى دەپ پەرۋا قىلمىغانىدىڭ. لېكىن ھازىر بۇ ۋەقەلەرگە ئىشەنگۈڭ كېلىپ قالدى ۋە ئايالغا باشقا سەييارىدىن چۈشكەن ئايال بولمىسۇن يەنە دەپ گۇمانلىنىپ قاراشقا باشلىدىڭ. ياق، ئۇنىڭدا باشقا سەييارە ئادىمىنىڭ ھېچقانداق ئالامىتى يوق ئىدى. ئۇ ساڭا قارىغاندىمۇ تەبىئىي، گۈزەل ۋە نازاكەتلىك بولۇپ، ئۇ گويا سۈزۈك ئاسماندا تەنتەنىلىك ئۈزۈپ يۈرگەن ھىلال ئايدەك مەغرۇر ۋە سېھىرلىك تۇستە يېنىڭدا كېتىپ باراتتى. سېنىڭ قىياپىتىڭ بولسا سۇدىن تارتىپ ئېلىنغان كۈچۈكتەك ئېچىنىشلىق ئىدى. پۈتۈن ۋۇجۇدۇڭ بولىقى مەغلۇبىيەتنىڭ مۇقەررەرلىكىدىن غال-غال تىترەيتتى. ئۆي خوجىلىقى بۆلۈمىگە سەن ئانچە ئۈمىد باغلىمايتتىڭ. شۇنداق بولسىمۇ يەنە تەۋەككۈل قىلىپ كېتىپ باراتتىڭ. ئايال بولسا سېنىڭ بىئارام قىلغانلىقىڭدىن نارازى بولۇپ ئۆزىچە غۇدۇڭشىپ قوياتتى.

سىلەرنىڭ گېپىڭلارنى، ساڭا دائىم ئۆي ئىجارىسىنى ۋاقتىدا تۆلىمىدىڭ دەپ پوپوزا قىلىدىغان بۆلۈم باشلىقى ھەيران بولۇپ تىڭشىدى. ئاندىن كېيىن قانداقتۇر ھۆججەتلەرنى تەكشۈرۈپ، ساڭا غەزەپ بىلەن تىكىلىپ تۇرۇپ دېدى:

— ئۆي ياسالغىنىدىن بۇيانلا بۇ

خانىمغا تېگىشلىك، سەن تاياقتىن كېلىپ قالدىڭ؟

سەن ئۈندىمەي سىرتقا يول ئالدىڭ. ئىشىنىڭ ئىۇشۇنداق بىولىۇشىنى سەن ئوبدان بىلەتتىڭ. شۇنىڭ بىلەن سەن ئايالغا ئەگىشىپ ئۆزۈڭگە تېگىشلىك بولمىغان ئۆيگە قاراپ ماڭدىڭ. ئەمدى سەن ئايالنىڭ نازاكەت ۋە تەكەللۇپىدىن بىئارام بولمايتتىڭ، ئۇنىڭغا رايىشلىق بىلەن بويسۇناتتىڭ.

— ئەگەر خالىسىڭىز ۋاقتىنچە بىزنىڭ قازىناقتا يېتىپ تۇرۇشىڭىز مۇمكىن!— دېدى ئايال ئۆيگە يېتىپ كىرگىنىڭلاردىن كېيىن، ئۇنىڭ سېنىڭ ئېچىنىشلىق ھالىڭنى كۆرۈپ ئاز-تولا رەھىمى كەلگەنىدى،— قازناق سوغۇق، لېكىن نېمە ئامالىڭىز بار دەيسىز؟ قىش ئۆتۈپ كەتسە بىرەر تۇرالغۇ جاي تېپىپ ئالارسىز.

سەن ئاستا باش سىلكىتتىڭ، ھېلىقى كونا كىرىسلودا ئۇزاقىچە ئولتۇرۇپ قاراڭغۇ چۈشۈش بىلەن ئورنىڭدىن تۇردۇڭ-دە، نەگىدۇر يول ئېلىشقا ھازىرلاندىڭ.

— كىيىملىرىمنى ئېلىۋالسام بولامدۇ؟— دەپ سورىدىڭ سەن ئايالدىن تەقدىرىڭگە تەن بېرىپ.

— قايسى كىيىملەرنى دەيسىز؟

سەن ئىشكاپقا ئېسىپ تويۇلغان كىيىملەرنى ئىشارە قىلدىڭ..

— ئاخىر ئۇلار ئېرىمنىڭ كىيىملىرىغۇ؟— ئايال ھەيرانلىقتىن ۋارقىرىۋەتتى ۋە دەرھال ئىشكاپنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئۇنى ئۆزىنىڭ كېلىشكەن بەستى بىلەن توسۇپ ئالدى؛

سەن ئۇنىڭ بىلەن تارتىشىپ ئولتۇرمىدىڭ. قوپ-قۇرۇق، ھالىدىن كەتكەن قوللىرىڭنى سېنى ۋايىغا يەتكۈزگەن ئىشىك، دېرىزىلەردىن يوشۇرۇش ئۇچۇن يانچۇقۇڭغا سالدىڭ-دە، پۈتۈنلەي تار-مار قىلىنغان مەغلۇب قوشۇندەك ئۆيدىن ئاستا چىقىپ كەتتىڭ...

بۇ چۈشىنىڭ ئاخىرى ئەمەس ئىدى. بۇ چۈشنى سەن ماڭا ئاشۇ سوغۇق شاماللىق كۈندە ئېيتىپ بەرگەنىدىڭ. سېنىڭ يۈزلىرىڭ يالغۇزلۇق ۋە ئۈمىدسىزلىكتىن قارايغان بولۇپ، سەن بۇ چۈشۈڭنى ماڭا ئېيتىپ بەرگەن چېغىڭدا مەن ئۆز-ئۆزۈمگە ئىشەنمەي قالدىم. بۇ چۈشنى سەن ماڭا ئېيتىپ بەردىڭمۇ، ياكى مەنمۇ؟ سەن بەلكىم مۇشۇ تاپتا شاماللىق كوچىدا مەقسەتسىز تەمتىرەپ يۈرگەندۇرسەن؟ سوغۇق قىش سۆيۈرگىنى سېنىمۇ ئۆز سەھنىسىدىن پاك-پاكىز سۆپۈرۈپ تاشلاش ئۇچۇن سېنى سۇنغان تۇغىنىڭ بىر پارچىسىدەك رەھىمسىز تاتقۇشلاۋاتقاندۇر؟ ياكى سېنى غەزەپ ئوتىدا بىر يېنىپ، بىر ئۆچۈپ كېلىۋاتقان كۆچمەنچى موڭغۇل ئەسكىرىنىڭ ئۇسىتىدىكى قارا شاماللىقتەك ھاۋايى-مۇئەللەقتە چىقىرىپ تىنىمسىز سىلكىتىۋاتقاندۇر؟ لېكىن مەن بۇ چۈشنى سەن كۆردۇڭمۇ ياكى مەنمۇ زادىلا بىلەلمىدىم. مەن شۇنىڭدىن كېيىن سېنى پەقەت بىر مەرتىۋە ئۇچراتتىم. سەن «ق» مەيدانىدا ياۋايى كەپتەرلەرگە دان سېپىپ ئولتۇراتتىڭ. سېنىڭ كۆزلىرىڭ ئۈمىدتىن پارلاپ، يۈزلىرىڭ بەختتىن

يايراپ كەتكەنىدى. مەن سىنى
خىلىدىن بۇيان بۇ ھالدا كۆرمىگە-
نىدىم. كەپتەرلەر سەن ھەر قېتىم
دان سەپكەندە گۈررىدە ھاۋاغا كۆتۈ-
رۈلۈپ، ھېچقانداق خەۋپ-خەتەر يوق-
لۇقىنى سەزگەندىن كېيىنلا ئاندىن
قايتا يەرگە قونۇپ، سەن سەپكەن
دانلارنى بوغۇلدىشىپ يېيىشەتتى.
سەن بولساڭ ئۇلارغا گوزەل بىر مەن-
زىرىنى كۆرگەن كىشىدەك تويماي
قاراپتتىڭ. مەن يېنىڭدا تۇرۇپ،
سىنىڭ بۇ كەپتەرلەرگە قاراپ نىمە-
لەرنى ئويلاۋاتقانلىقىڭنى بىلىشنى
خالايتتىم. سەن بۇ ۋەتەنسىز قۇشلارغا
قاراپ نىمىلەرنى ھېس قىلدىڭ؟ بەل-
كىم سەن ئۇلارنىڭ ئۇچقۇر، چىرايلىق
قاناتلىرىغا قاراپ ئازاد قۇشلار
ھەققىدە ئويلىغانىدۇرسەن؟ بەلكى
ئۇلارغا قاراپ ۋەتەن ھەققىدە خىيال-
غا چۆككەندۇرسەن؟ بەلكى تۇيغۇلىرىڭنى
كەپتەرلەرگە ئوخشاش يىراق-يىراق-
لارغا ئۇچۇرۇپ كۆرۈپ باقمىقچى
بولغاندۇرسەن؟ ياكى سەن ھېچنېمە
ئويلىماي، كۈنلىرىڭنى كەچ قىلىش،
ئۆزۈڭنىڭ ئۆيسىز ئىكەنلىكىڭنى ئۇن-
تۇش، بىرەر ئۆگكور ياكى ۋوگزالنىڭ
بىرەر بۇرجىكىگە بېرىپ تونەش ئۇچۇن
بۇ قۇشلارنى ئۆزۈڭچە ئەمەك قىلىپ
ئولتۇرغاندۇرسەن؟ ياكى بۇ قۇشلارغا
قاراپ، ئۆيسىز قالغان يالغۇز ئۆزۈڭلا
ئەمەسلىكىڭنى، دۇنيادا مىليونلاپ
كىشىنىڭ ئۆيسىز ۋە ۋەتەنسىز ئىكەن-
لىكىنى ئويلاپ ئۆزۈڭنى بەزلىمەكچى
بولغاندۇرسەن؟ بەلكىم سەن تەلىيىڭنى
پەقەت شۇ قۇشلارغىلا ئاشكارىلىغاندۇر-
سەن؟ مەن سىنىڭ شۇ كۈنى «ق» مەي-
دانىدا نىمىلەرنى ئويلىغانلىقىڭنى
زادىلا بىلەلمىدىم. سەن گۈگۈم ۋاقتى
بىلەن ئورنىڭدىن تۇردۇڭ-دە، قار
يېغىپ ئۇخلاۋاتقان، ئادەمسىز،
گۈرۈلدەپ تۇرغان شاماللىق كوچىغا
كىرىپ قاراڭغۇلۇق قوينىغا سىڭىپ
كەتتىڭ. مەن سىنىڭ كەينىڭدىن
قاراپ تۇرۇپ سىنىڭ مۇشۇ تاپتا
راستىنلا قۇشلارغا ئوخشاپ كېتىۋات-
قانلىقىڭ ھەققىدە ئويلاندىم. سەن
قارلار ئۇچۇۋاتقان ئادەمسىز كوچىدا
پەرۋاز قىلىۋاتاتتىڭ. مەن سەن بىلەن
قايتا ئۇچرىشالمىدىم. ئاشۇ كۈنى
«ق» مەيدانىدا كەپتەرلەرگە دان
سېپىپ، ئۇلارنى مەستانىلىق بىلەن
كۆزىتىپ ئولتۇرغان، يۈزىدە ئازاب
ۋە ئىزتىراپ ئەكس ئېتىپ تۇرغان
پەرىشان يىگىت سەنمۇ ياكى مەنمۇ؟
بەلكى مەن كەپتەرلەرگە دان سېپىۋ-
ۋاتقاندا ۋە كېيىنچە ئادەمسىز كوچىغا
كىرىپ قاراڭغۇلۇق قوينىغا سىڭىپ
كېتىۋاتقان چېغىمدا شەپقەت ۋە
ئېچىنىش بىلەن كەينىمدىن قاراپ
قالغان كىشى سەن بولۇشىڭمۇ مۇمكىن.
سەن شۇ قارىشىڭدا بەلكى كەپتەرلەر-
نىڭ قاناتلىرىدىن مېنىڭ ئارزۇلىرىمنى
بىلمەكچى، ئۇلارنىڭ ھوشيار كۆزلىرى-
دىن ئۆزۈڭنى كۆرۈشنى خالىغان
بولغىدىڭ؟

شۇنىڭدىن كېيىن سەن توغرۇلۇق
بىرمۇنچە گەپلەرنى ئاڭلىدىم.
بەزىلەر سىنىڭ بىر توپ مەستلەرگە
قوشۇلۇپ، يەر ئاستى يوللىرىدا
تونەپ يۈرگەنلىكىڭنى ئېيتىشتى.
بەزىلەر سىنى ۋوگزاللاردا يېتىپ
يۈرۈپتۇ، دېيىشتى. يەنە بەزىلەر بولسا
سىنى يىراق بىر جايغا قورۇلۇشقا

برېژنېۋ ھاكىمىيەت يۈرگۈزگەن 18 يىل

(ئەدەبىي ئاخبارات)

فېدور بورلاتىسكىي [سوۋېت ئىتتىپاقى]

(بېشى ئۆتكەن ساندا)

كادىرلارنى ئۆستۈرۈش، ئىشلىتىش ئىدىيەسى ئاددىيلاشتۇرۇلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا برېژنېۋ يەنە ئۆزى بىلەن قارىمۇ قارشى بولغان كادىرلارغا قارىتىلغان سىياسەتلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى، ئۇنىڭ مەقسىتى شۇنداق قىلغاندا ھەر بىر ئورگان خىزمەتچىسىنىڭ ئارزۇسىغا ۋەكىللىك قىلغىلى بولاتتى ھەمدە كادىرلارنى تۇراقلاندۇرۇشقا پايدىلىق ئىدى. لېكىن برېژنېۋ ستالىننىڭ باستۇرۇش سىياسىتىنى قوللانمىدى، پەقەت ئۆزى بىلەن بىر پىكىرگە كېلەلمىگەنلەرنىلا ئوكۇشلۇق سىقىپ چىقاردى.

مەكتەپلەردە ئۇنىۋېرسال تېخنىكا مائارىپ تۈزۈمىنى يولغا قويۇش جەھەتتە، برېژنېۋ خروششېۋنىڭ 11 يىللىق ئادەتتىكى ئوتتۇرا مەكتەپ مائارىپ تۈزۈمىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، بۇرۇنقى 10 يىللىق مائارىپ تۈزۈمىنى ئەسلىگە كەلتۈردى. دېھقانلارنىڭ تۇرالغۇ ئۆيلىرىنىڭ ئەتراپىدىكى يەرلەر ئۆزىگە قالدۇرۇلدى. كۆممە قوناق ھېكايىسى ئۆتكەن زامان بولۇپ، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا لىسېنكومۇ نەزەردىن ساقىت بولدى. شۇنىڭ بىلەن مەركىزىي رايونلار يېزا ئىگىلىك تەرەققىياتىنى تېزلىتىش، بوز يەر ئېچىش يۆنىلىشى تەدرىجىي ئۆزگەرتىلدى. كوللېكتىپ ئىگىلىكىدىكى كولخوز ئەزالىرى پېنسىيە فوندى كاپالىتىگە، كولخوز خىزمەتچىلىرى ئىش ھەققى فوندى كاپالىتىگە ئىگە بولدى. تۇرمۇش لازىمەت بۇيۇملىرىنىڭ تەمىنلەش ئۆلچىمى تۆۋەنلىتىلدى، ئەكسىچە

كېتىپتۇ دېيىشتى. ھەتتا سېنى چۆلگە چىقىپ كېتىپتۇ دېگۈچىلەرمۇ بولدى. مەن بۇ گەپلەرگە ئۇنچىلىك ئىشەنمەي كەتمىدىم. لېكىن مەن سېنىڭ بىز ياشاۋاتقان بۇ شەھەرنى بىر ئۆمۈر تاشلاپ كەتكەنلىكىڭنى بىلمەيتتىم. مەن ھەر كۈنى تارغىنا ئۆيۈمدە كارۋىتىمغا سوزۇلغىنىمچە يېتىپ، قانداقتۇر بىر مۆجىزىنىڭ يۈز بېرى-شىنى كۈتەتتىم ۋە بۇ مۆجىزە دەل شۇ دەقىقىدە يۈز بېرىدىغاندەك شېرىن بىر لەززەتتىن يۈرىكىم گۈپۈلدەپ ئۇ-راتتى، بۇنداق چاغدا مەن ئىختى-يارسىز ھالدا سېنى ۋە ئاشۇ ئىزغى-رىن شاماللىق كۈننى ئەسلەيتتىم.

(ئۆزبېكچە «ياش كۈچ» ژۇرنىلىنىڭ 1989-يىل 1-سانىدىن ئېلىندى).

نەشرگە تەييارلىغۇچى: مۇھەممەت پولات

يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرىنىڭ سېتىۋېلىنىش باھاسى ئۆستۈرۈلدى.

بىرېژنېۋ دەۋرىدىكى يېزا ئىگىلىكىگە قارىتىلغان سىياسەتلەر ئاساسەن خرۇششېۋ دەۋرىدە تۈزۈلگەنىدى. 1965 - يىلى 9 - ئايدىكى ئومۇمىي يىغىن ئىسلاھاتچىلارنىڭ ئەڭ ئاخىرقى بىر قېتىملىق سۆزلەش پۇرسىتى بولدى. بۇ قېتىمقى يىغىندا يېزا ئىگىلىكىنى ئىسلاھ قىلىش تەكلىپى ئوتتۇرىغا قويۇلدى، كوسىگىن ئىسلاھات تەكلىپىنىڭ تەشەببۇسچىسى ئىدى. 1962 - يىلى 9 - ئايدىلا كىشلەر پروفېسسور خاركوۋ ۋە يېۋسېي لىبېرماننىڭ «پىلان، پايدا، مۇكاپات» دېگەن ماقالىسىنى دەۋر قىلىپ مۇزاكىرىنى باشلىۋەتكەنىدى. ئۇلارنىڭ ئاشۇ ماقالىسىدىكى ئىدىيە شۇ قېتىملىق سانائەت ئىسلاھاتىنىڭ ئىدىيىۋى ئاساسى بولۇپ قالغانىدى. كېيىن بۇ خىل ئىدىيە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئاتاقلىق ئالىملىرى ۋاسىلىي نېمچىنوۋ، نوۋوژىلوۋ، كانتوروۋىچلارنىڭ دوكلاتلىرىدا تەرەققىي قىلدۇرۇلدى. 1964 - يىلى 8 - ئايدا خرۇششېۋنىڭ تەكلىپىگە ئاساسەن موسكۋا «بولشېۋىك» زاۋۇتى ۋە گوركى «ماياك» زاۋۇتىدا ئالىملار ئوتتۇرىغا قويغان يېڭى ئىگىلىك سىستېمىسى سىناق تەرىقىسىدە يولغا قويۇلۇشقا باشلىغانىدى. خرۇششېۋنىڭ رەسۋاسى چىقىپ «ئۆز ئارزۇسى بويىچە» پېنسىيىگە چىققاندىن كېيىن، بۇ سىناق يەنىلا باشقا سانائەت كارخانىلىرىدا ئومۇميۈزلۈك كېڭەيتىلدى. 1965 - يىلى 9 - ئايدىكى ئومۇمىي يىغىندا كوسىگىن ئۆز دوكلاتىدا ئىسلاھات نەتىجىلىرىنى كىشىنى خۇشال قىلىدۇ دەپ كۆرسەتتى.

ئەمما بىرېژنېۋ مۇۋەپپەقىيەت قازىنىش قىيىن دەپ قاراپ ئىسلاھات لايىھىسىدىن گۇمانلىنىۋاتتى. ئۇ ئىسلاھاتنىڭ خاراكتېرىنى چوڭقۇر تەتقىق قىلماي، ستالىننىڭ سانائەتلەشتۈرۈش دەۋرىدە پارلاق نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرگەن تەدبىرلىرىگىلا ئىشەنچ قىلاتتى. بىرېژنېۋنىڭ بۇنداق قىلىشى ئاساسلىقى ئۇنىڭ كوسىگىنگە بولغان ھەسەتخورلۇقىدىن كېلىپ چىققان، ئۇنىڭ نەزىرىدە كوسىگىننىڭ باشقىچە بىر ئۈستۈنلۈكى بار ئىدى، چۈنكى كوسىگىن پېشقەدەم رەھبەر، ئۇنىڭ ئۈستىگە ۋەتەن ئۇرۇشىدىن ئىلگىرىلا ئۇنىڭ ئىناۋىتى تىكلەنگەنىدى.

بىرېژنېۋ ھاكىمىيەت تۇتقان دەسلەپكى مەزگىلدە، ۋارشاۋا شەرتنامىسىدىكى دۆلەتلەر باشلىقلىرىنىڭ بىر قېتىملىق يىغىنىدا مۇنداق بىر كۈلكىلىك ئىش بولدى. ھەر قايسى دۆلەتلەرنىڭ رەھبەرلىرى ھەممىسى چوڭ يىغىندا ئالدى بىلەن تەييارلىۋالغان سۆز تېكىستلىرىگە قاراپ سۆزلىدى، پەقەت بىرېژنېۋلا سۆز تېكىستى تەييارلىمىغانىدى. شۇ قېتىمدا رومىنىيە ۋەكىللەر ئۆمىكىگە پارتىيە رەھبىرى ئەمەس، بەلكى مىنىستىرلار مەجلىسىنىڭ رەئىسى ئۆمەك باشلىقى بولغانىكەن، شۇڭا رومىنىيە ۋەكىللەر ئۆمىكى بۇ قېتىمقى يىغىننىڭ ھۆججەتلىرىگە پارتىيە رەھبەرلىرى ئەمەس، دۆلەت رەھبەرلىرى ئىمزا قويسا دېگەن تەكلىپنى بەردى. بىرېژنېۋ خۇددى توك سوقۇۋەتكەندەك ئور-

نىدىن سەكرەپ تۇرۇپ كەتتى ـ دە، ئۇنداقتا قانداق بولىدۇ؟ ھۆججەت دېگەنـ
گە دۆلەتنىڭ بىرىنچى قول رەھبىرى قول قويىدۇ، بىرىنچى قول رەھبەر ئەلـ
ۋەتتە پارتىيە رەھبىرى بولامدۇ؟ دېگەن مەزمۇندا ئىككى ئېغىز سۆز قىلدى.

ئەينى ۋاقىتتا، ئورگاندا برېژنېۋ 9 ـ ئايدىكى ئومۇمىي يىغىندا كوسىـ
گىننىڭ دوكلاتى ھەققىدە: «بۇ چاپا تارتىپ نېمىنى ۋۇجۇتقا چىقىرالايدۇ؟
ئىسلاھات، ئىسلاھات ... دېگىنى بىلەن ئۇ كىمگە خۇشياقىدۇ؟ بۇنى ھېچكىمـ
مۇ چۈشەنمەيدۇ. بىزگە كېرەكى ياخشى خىزمەت ئىشلەش، بۇنىڭدىن باشقا گەپ
يوق» دەپتۇمىش، دېگەن سۆزلەر تارقىلىپ كەتكەنىدى.

بەلكىم مېنىڭ برېژنېۋغا بولغان قارىشىم بىر تەرەپلىمە بولۇشى مۇمكىن،
چۈنكى مەن ئۇنىڭ بىلەن بىرلا قېتىم سۆھبەتلەشكەنىدىم. بىز يەنىلا ئۇنى
چۈشىنىدىغان كىشىلەرنىڭ ئۇنىڭغا بەرگەن باھاسىنى ئاڭلاپ باقايلى. ئا. بوۋىن
مۇنداق دېگەنىدى: «برېژنېۋنى ئاتاقلىق سىياسەتچى دېگىلى بولمايدۇ.
مېنىڭ كۆز ئالدىمىزچە ئۇ يامان ئادەم ئەمەس، كىشىلەرگە ئاسان يېقىنلىشالايـ
دۇ، ئۆزىنىڭ ئىرادىسىدىن ئاسانلىقچە يانمايدۇ. ئۇ قىزغىن، مېھماندوست،
بولكىغا تۇز سالىدىغان ياخشى رەھبەر. ئۇ ئوۋ ئوۋلاشنى ياخشى كۆرىدۇ...
تۇرمۇشتىكى كىچىك ئىشلاردىن لەززەتلىنىدۇ».

بىز «ئىككى برېژنېۋ نۇقتىئىنەزەرىنى» قۇۋۋەتلىمەيمىز. يەنى 70 ـ يىللارـ
نىڭ ئوتتۇرىلىرىنىڭ ئالدى ۋە كەينى دەپ ئايرىمايمىز. بەزىلەر برېژنېۋ
دەسلەپتە ئىقتىسادىي ۋە باشقا تەرەپلەردىكى ئىسلاھاتنى قوللىغان دەپ قارايـ
دۇ. ئەمما بىز برېژنېۋنىڭ 1965 ـ يىلى 9 ـ ئايدىكى ئومۇمىي يىغىندا سۆزـ
لىگەن ئۇزۇندىن ـ ئۇزۇن دوكلاتىنى كۆرۈپ باقساقلا ھەممىنى چۈشىنىپ
كېتەلەيمىز. بۇ ماقالە برېژنېۋغا باھا بېرىشتە تولىمۇ ۋەكىللىك خاراكتېرگە
ئىگە. شۇ چاغلاردىلا كىشىلەر برېژنېۋنىڭ خاتالىقى مۇۋەپپەقىيەتلىك بولغان
ئىسلاھاتنى بوغۇپ تاشلىدى، برېژنېۋ كوسىگىننىڭ ئىسلاھات تەكلىپىگە ئەڭ
ئاكتىپ قارشى تۇرغۇچى دېگەننى بىلگەنىدى.

ئىنتايىن قورقۇنچلۇق بولغان قۇرۇق گەپ قىلىش ئەنئەنىسى دەل برېژنېۋ
دەۋرىدە شەكىللەندى. ئۇ سۆزلەپ كەتكەن قۇرۇق گەپلەر «ئۇنىڭ» توققۇز توماۇق
تاللانما ئەسەرلىرىگە پاتىدى. ئەلۋەتتە ئۇنىڭ بەزى ياخشى، توغرا مەزـ
مۇندىكى سۆزلىرىمۇ بار، لېكىن بۇلارنى قايتا سۆزلەپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى
يوق. برېژنېۋغا سۆز تېكىستى يېزىپ بېرىدىغانلار ئاجايىپ قابىلىيەتلىك كىشىـ
لەر ئىدى. مەسىلەن: 1966 ـ يىلى «ھەقىقەت گېزىتى» دە ئۇنىڭ «تەرەققىي
قىلغان سوتسىيالىستىك جەمئىيەت قۇرۇش توغرىسىدا» سەرلەۋھىلىك بىر
پارچە ماقالىسى ئېلان قىلىندى، ئەمەلىيەتتە بولسا ئۇنىڭدا «كوممۇنىزم قۇرۇـ
لۇشىنى ئومۇمىيۈزلۈك قانات يايدۇرۇش» شوئارىنىڭ ئەھمىيىتى ئىنكار قىلىنـ
غان بولۇپ، نۆۋەتتە بىزنىڭ بەرپا قىلغىنىمىز پەقەت قالاق سوتسىيالىزم
شەكلى، بۇندىن كېيىنكى تەرەققىيات يۆنىلىشىمىز پەن ـ تېخنىكىدا زامانىۋىلىشىش،

باشقۇرۇش قۇرۇلمىسىنى مۇۋاپىقلاشتۇرۇش ۋە دېموكراتىيىنى جارى قىلدۇرۇشقا قاراپ ئىلگىرىلەش دېگەن ئىدىيە ئېتىراپ قىلىنغان. «ئىدىيە سىستېمىسى گىرىمخانىسى» دىن كەلگەن «گىرىمچى» ئۇستامىلار نېمە خىزمەتلەرنى ئىشلىگەندۇ؟ ئۇلار پەقەت بىرېژنېۋنىڭ ئاغزىدىن پايدىلىنىپلا بىر تەرەققىي قىلغان سوتسىيالىستىك جەمئىيەت قۇرۇپ چىقتۇق دېگەن يوليورۇقنى ئوتتۇرىغا قويدى. بەلكى يەنە سوۋېت ئىتتىپاقى ئاساسىي قانۇنىنىڭ كىرىش سۆزىنىمۇ قىستاپ كىرگۈزدى. شۇنىڭ بىلەن ھەممە نەرسە قۇرۇق تەشۋىقاتقا ئايلىنىپ كەتتى. بىرېژنېۋنىڭ «دەسلەپكى دەۋرى» دە بولسۇن ياكى «ئاخىرقى دەۋرى» دە بولسۇن پۈتۈنلەي شۇنداق بولغانىدى.

بىرېژنېۋنىڭ ئوغلى مۇنداق بىر گەپنى قىلغانىدى: بۇ گەپ داۋىدوۋنىڭ داچىسىدا بولغانىكەن. ئەينى ۋاقىتتا ئۇ يەردە بىر سۆز تېكىستى تەييارلىنىۋاتقانىكەن. بىرەيلەن بىرېژنېۋغا بىر قىسىم ئىش ھەققى تۆۋەن كىشىلەرنىڭ تۇرمۇش قىيىنچىلىقىنى ئېيتىپتۇ. ئەمما بىرېژنېۋ: بۇ سىلەرنىڭ تۇرمۇش يولىنى بىلمىگەنلىكىڭلار، ئىش ھەققىدىنلا تايانغان بىلەن جان باققىلى بولمايدۇ، ھازىرقىدەك ئېسىمدە تۇرۇپتۇكى ياش ۋاقتىمدا ئوتتۇرا تېخنىكومدا ئوقۇۋاتقان چاغلىرىمىزدا بىز دائىم ۋوگزاللارغا بېرىپ يۈك چۈشۈرۈپ ئاز-تولا قوشۇمچە كىرىم قىلاتتۇق، ئۇ ۋاقىتلاردىكى ئىشلارنى سىلەر بىلمەيسىلەر. ۋاگوندىن 2-3 تاغار ياكى يەشىك مال چۈشۈرسەك بىرسى ئۆزىمىزنىڭ بولاتتى، دۆلىتىمىزدە ھەممىلا ئادەم شۇنداق قىلسا بولمامدۇ دەپتۇ.

كىم گۇناھكار؟ بىرېژنېۋمۇ؟ پۇقرا گۇناھكارمۇ؟ ئۇلار ماختاپ قويسا ئۆچۈپ كېتىدىغان، سوزۇلۇپچان خاراكتېرگە ئىگە قۇرۇق قاچا؟ ئۇلار نېمىنى بىلىدۇ؟ ھەم نېمە ئىش قىلالايدۇ؟ تارىخ سەھنىسىگە يالاپ چىقىپ جازالاشقا تېگىشلىكى يەنىلا بىرېژنېۋنىڭ سىياسىي تۈزۈمى. چۈنكى ئۇنىڭ سىياسىي تۈزۈمى نامراتلىقنى كەلتۈرۈپ چىقاردى، زور بىر تۈركۈم كىشىلەرنىڭ ئىدىيىسىنى چىرىتتى.

مانا شۇلار دۆلىتىمىزنىڭ تەرەققىياتىنى توختىتىپ قويدى دېيىشكە بولامدۇ؟ ئەلۋەتتە ئۇنداق دېيىشكە بولمايدۇ. خەلق داۋاملىق ئىشلەپچىقىرىش بىلەن شۇغۇللانماقتا. سانائەت ئىشلەپچىقىرىشى ئاستا بولسىمۇ ئالغا ئىلگىرىلىدى. ئەمما مۇنداق ئىككى خىل ئىنتايىن خەۋپلىك ھادىسە كىشىلەرنىڭ دىققەت-ئېتىبارىنى قوزغىماقتا:

بىرىنچىسى، يېقىلغۇنىڭ قىسىلىشى جىددىي ئېشىپ كەتتى: دېمەك كىشىلەر كېيىنكى ئەۋلادلار ئۈچۈن ساقلاپ قويۇلغان زاپاسنى يېمەكتە. لېكىن ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ھازىرقى مەنپەئەتىنىلا كۆزدە تۇتۇپ، كېيىنكى ئەۋلادلارغا ئېتىبار بەرمىدى.

ئىككىنچىسى، پۈتكۈل مەھسۇلات ئىشلەپچىقىرىشتا ئىستېمال بۇيۇملىرى ئىشلەپچىقىرىشى بارغانسېرى ئازىيىپ كەتتى، بەزى ساھەلەر ساناقلا قوغلىشىپ، سۈپەتكە ئەھمىيەت بەرمىدى.

ماناشۇ بىر قاتار سەۋەبلەر دۆلىتىمىزنى 20 يىللىق پۇرسەتتىن مەھرۇم قىلدى. دۇنيا مىقياسىدىكى ئۇچقاندەك تەرەققىي قىلىۋاتقان سانائەت ئىنقىلابى بىز بىلەن مۇناسىۋەتسىز بولۇپ قالدى. بۇ بىر مەزگىل ئىچىدە ياپونىيە بىر سەكرەپلا دۇنيا بويىچە ئىككىنچى ئورۇندا تۇرىدىغان سانائەت دۆلىتىگە ئايلىنىپ كەتتى، جەنۇبىي چاۋشيەن ياپونىيەگە سوگدىشىپلا يوقىرى سۈرئەت بىلەن تەرەققىي قىلماقتا؛ بىرازىلىيەمۇ يېقىندىن قۇدرەتلىك سانائەت مەركىزى قاتارىغا قوشۇلدى. بىزمۇ ھازىرقى دۇنيادىكى دەرىجىدىن تاشقىرى چوڭ دۆلەت بىلەن ھەربىي ئىشلاردا تەڭلەشتۇق ئەلۋەتتە، لېكىن بۇنىڭ نېمە قىممىتى بار؟ بىزنىڭ سەرپ قىلغان بەدىلىمىز باشقا نۇرغۇن ئىقتىسادىي ساھەلەرنى ھۈنەر-سەنئەت جەھەتتە ئارقىدا قالدۇردى. يېزا ئىگىلىكىنى بۇزغۇنچىلىققا ئۇچراتتى، خەلقنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسى ئۆسمىدى.

بۇ خىل ۋەزىيەت سوتسىيالىزمنىڭ قېلىپى ئۈستىدىكى ئىزدىنىشنىڭ يۆنىلىشىنى ئۆزگەرتىۋەتتى. ئەكسىچە بىيۇروكراتلىقنى كۈچەيتتى. مەسىلە كۆرۈلدى، ئەمما دۆلەت رەھبەرلىرىنىڭ بۇ ھەقتىكى ئىنكاسى تولىمۇ نوقۇل بولدى. ئۇنداقتا بۇ مەسىلىلەرنى كىم ھەل قىلىدۇ؟ يېڭىباشتىن مىنىستىرلىكلەرنى ۋە باشقا شۇنىڭغا ئوخشاش ئاپپاراتلارنى قۇرۇش كېرەك.

يېزا ئىگىلىكى ۋە ئاشلىق مەسىلىسى سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئەجەللىك ئاجىزلىق. 70 - يىللاردا سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئوغۇت ئىشلەپچىقىرىش، ئەمگەك ئىشلەپچىقىرىش ئۇنۇمدارلىقى ئامېرىكىنىڭكىدىن نەچچە ھەسسە تۆۋەن بولدى. سوۋېت ئىتتىپاقىدا $\frac{1}{4}$ قىسىم ئىش ھەققى كىرىمى بار يېزا ئىگىلىك ئەمگەكچىسىمۇ دۆلەتنى باقالمىدى. ئەمما ئامېرىكىدا 3% نى ئىگىلەيدىغان يەر ئىگىلىرى ئىشلەپچىقارغان ئاشلىقنىڭ خېلى كۆپ قىسمى چەت ئەلگە ئېكسپورت قىلىندى.

ئىگىلىك ۋە سانائەتنىڭ ئارقىدا قېلىشىدا بىرلا سەۋەب بار، ئۇ بولسىمۇ رەھبەرلىكنىڭ خالى بولغىلى بولمايدىغان ئاپپاراتلار ئىسلاھاتى يەنى سانائەتنى ئىگىلىك باشقۇرۇشقا يۈزلەندۈرۈش، مۇلازىمەت كەسپىنى ھەمكارلاشتۇرۇش، يېزا-كەنتلەر گۇرۇپپىسى ۋە ئائىلىلەرگە ھۆددىگە بېرىشنى بىلمىگەنلىكى ۋە ئۇنىڭدىن قورقىدىغانلىقىدىنلا ئىبارەت. مانا بۇنى ئاشۇ يىللاردىكى تۈزۈمنىڭ ھەددىدىن زىيادە دېموكراتىيىلىشىپ كېتىشى ۋە برېژنېۋنىڭ بيۇروكراتلىقى كەلتۈرۈپ چىقارغان.

ئىسلاھات جەريانىدا تۈرتكىلىك رول ئوينايدىغان سىناقلارغا توسقۇنلۇق قىلىدىغان ھەر قانداق ئىگىلىك مۇستەقىللىقى، پىكىر مۇستەقىللىقىغا يول قويۇشقا بولمايدۇ.

برېژنېۋ دەۋرىدىكى مۇھىم ساۋاقلارنىڭ بىرى — ستالىن دەۋرىدە شەكىللەنگەن باشقۇرۇش سىستېمىسى يىمىرىپ تاشلاندى. شۇنىڭ بىلەن دۆلەت جەمئىيەت تەرەققىياتىغا كاپالەتلىك قىلالمايلا قالماستىن، ئەكسىچە ئىگىلىك، مەدەنىـ

نىيەت ۋە ئەخلاق جەھەتتە ئىجتىمائىي تەرەققىياتقا پۇتلىكاشاڭ بولدى. ئەپسۇسلىنارلىقى بۇ خىل ھادىسە 20 يىلغا يېقىن داۋاملاشتى. بۇ خىل ھالەت ئەمدى ھەرگىزمۇ تەكرارلانماسلىقى كېرەك!

ئەگەر بىرېژنېۋ ستالىننىڭ باستۇرۇش سىياسىتىنى قوللانغان بولسا، بۇ خىل چىرىكلىشىش سىستېمىسىغا قارىتا ئۈنۈملۈك بولارمىدىكىن دېيەلەشىمىزمۇ مۇمكىن. چۈنكى تېخنىكا ئىنقىلابى ئىختىيارىي ئەمگەككە، شەخسلەرنىڭ قىزىقىشى ۋە تەشەببۇسكارلىقىغا، ئىجادچانلىقىغا، ئۈزلۈكسىز ئىزدىنىش ۋە رىقابەتچانلىقىغا مۇھتاج. ئاپپاراتلار ئىسلاھاتى تۇرغۇنلۇقنى تۈگىتىشنىڭ مۇنازىرە تەلەپ قىلمايدىغان شۇنداقلا مەنتىقىغە ئۇيغۇن بولغان بىردىنبىر چىقىش يولى.

ئۇزۇندىن بۇيان كىشىلەر ئومۇمىيۈزلۈك ھەرقانداق كىشى دۆلەتكە رەھبەرلىك قىلىمەن دېسە ئېنىق پىروگراممىسى بولۇشى شەرت، چۈنكى ئۇ ئىنتايىن يۈكسەك دەرىجىدە خەلقنىڭ تەقدىرىنى بەلگىلەيدۇ دەپ قاراپ كەلمەكتە. بىز ئۆتكەن زاماندىكى بۈگۈنكىدەك ھاكىمىيەت يۈرگۈزگەن ئۇستازلارنى ئەسلەپ ئولتۇرمىساقمۇ، بىزنىڭ روسىيە تارىخىدىلا پوشكىننىڭ يېقىن دوستى ژۇكوۋسكىي پادىشاھنىڭ ئورۇنباسارى بولۇپ قالغاندىمۇ شۇنداق بولمىغانمۇ؟ ھازىرقى ۋاقىتتا ھەممىلا كىشى دېگۈدەك: دۆلەتنىڭ رەھبەرلىك ۋەزىپىسىنى زىممىسىگە ئالىدىغان كىشى چوقۇم تۇغما شەرتلەرنى ھازىرلىغاندىن سىرت يەنە ئالىي مائارىپ تەربىيىسى كۆرگەن بولۇشى، يۇقىرى مەسئۇلىيەت تەربىيىلىنىشىنى باشتىن كەچۈرگەن بولۇشى، ئۇزۇن مۇددەت سىياسىي پائالىيەتلەرنىڭ سىنىقىدىن ئۆتكەن بولۇشى، ئىجتىمائىي ۋە دۆلەت ئىشلىرى پائالىيەتلىرىگە قاتناشقان بولۇشى، ناتىقلىق قابىلىيىتى ۋە سىياسىيونلۇق سالاپىسى بولۇشى لازىملىقىنى بىلىدۇ. بىز غەرب ئەللىرىنىڭ تەجرىبىسىنى قوللانمايمىز ھەم قوللىنالمايمىز. ئۆزىمىزمۇ خەقتىن كەم ئەمەس. ھەممىلا ئوبلاستلىق پارتكوم شۇجىسىنىڭ بىزنىڭ بۇ ئۇلۇغ دۆلىتىمىزگە رەھبەرلىك قىلىپ كېتەلەيدىغانلىقىنى بىزمۇ بىلىمىز.

ئىنقىلاب دەۋرىدىن باشلاپ، سىياسىي رەھبەرلەرنىڭ يېڭى ئىلمىي ئېقىمى ئەنئەنىسى مۇئەييەنلەشتۈرۈلگەنىدى. ئىجتىمائىي ئالاھىدىلىك بۇ ئەنئەنىنىڭ ئاساسىي ئۆلچىمى: بىر ئائىلىنىڭ ئاتىقى چىقمىغان، ئىقتىسادىي ئاساسى ئاجىز، بىلىمى كەمچىل بولۇشىمۇ مۇمكىن، ئەمما ئۇ يەنىلا خەلققە مەنسۇپ ئادەم بولۇشى كېرەك. ئەلۋەتتە ھەربىر ئايال، دۆلەتنىڭ رەھبەرلىك ۋەزىپىسىنى زىممىسىگە ئالالايدۇ دېيىشمۇ ھېچكىم ئىشەنمەيدۇ. ئىنقىلاب غەلىبە قىلغاندىن كېيىن تەشكىللەنگەن ئەڭ ئالىي رەھبەرلىك قاتلىمىدا بىرمۇ ئايال يوق، بىر ئىشچى ياكى بىر دېھقانمۇ يوق. لېنىن دەۋرىدە بىلىمى بار ياكى ئازراق بىلىمى بار ئادەتتىكى زىيالىيلار مەركىزىي كومىتېتنىڭ ئەزاسى بولۇپ سىياسىي بىيۇرونى تەشكىل قىلغانىدى، ئۇلار ئاتاقلىق ياكى مۇنەۋۋەر سىياسىيونلار، قىزغىنلىقى تولۇپ تاشقان تەشۋىقاتچىلار، تەشكىلاتچىلار ۋە داھىلار ئىدى؛

ئوچۇق ئاشكارا بولۇش بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولغان ئاز سانلىق كىشى-
لەرنىڭ ھوقۇقىغا كاپالەتلىك قىلىشمۇ ئىنتايىن مۇھىم. ئىنقىلابىي ئىسلاھات
دەسلەپىدە كۆپ سانلىققا تايىنالمايدۇ. بەلكى ئاز سانلىق كىشىلەرنىڭ ئىدى-
يىسى، نۇقتىئىنەزەرى ۋە ئىرادىسىگە تايىنىدۇ. كونىلار بىلەن يېڭىلار ئوتتۇرى-
سىدا ھامان ھەر قانداق ۋاقىتتا كۈرەش بولىدۇ. ئەمما 30-يىللاردا ستالىن
كۆپ سانلىق كىشىلەرنىڭ ئىرادىسىگە تايانغان. شۇنىڭ بىلەن ئاز ساندىكى
كىشىلەرنىڭ ئىرادىسىگە سەل قارىدى. ئۇنىڭ سەبداشلىرى ئۈستىدە مۇنازىرە
ئېلىپ بېرىش ھاجەتسىز، مەسىلە ئۇلار بىلەن مۇناسىۋەتسىز. خروششېۋ شەخ-
سىگە چوقۇنۇشقا كۈچلۈك قارشى تۇرغۇچى ئىدى. ئۇ كۆپ سانلىقنى دەپ سە-
ۋەنلىك ئۆتكۈزۈپ، قويۇش كۈرىشىگە سادىقلىق بىلەن ئۆزىنى ئۇنتۇغان ھالدا
قاتناشقانىدى. ئەينى ۋاقىتتا كۆپ سانلىق كىشىلەر بۇخارىننىڭ خاتا دەپ
قارىغانىدى. ئۇنىڭ نېمە كارايىتى بار، نىكولاي ئېۋانوۋىچ ئۆز يولۇڭغا
ماڭمىغۇرمەمسەن، ئۇلار بىلەن نېمە كارىڭ، ئوق ھامان تۆشۈكىنى تاپىدۇ...

بىراق، برېژنېۋ دەۋرىدە ئۇ يالغۇزلىمىدى؟ رەھبەرلىك ئورگىنىدىكى مۇت-
لەق كۆپ سانلىق كىشىلەر ئۇنىڭغا چوقۇنغانىدى. چۈنكى برېژنېۋ ئۇلارغا
نام-ئاتاق، مۇكاپات، پەنلەر ئاكادېمىيىسىنىڭ پۇلى قاتارلىق پايدىلارنى
بەرگەن ھەمدە داچا سالدۇرۇپ بەرگەن ۋە سوۋغا قىلغان. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار
برېژنېۋنى ۋە ئۇنىڭ كۆپ ئەجىر سىڭدۈرمەي ئىگە بولۇۋالغان ئىجتىمائىي
ئورنىنى قوللىغان.

خۇشامەتچىلەر سىياسىي تۇرمۇشتىن چىقىپ كەتسۇن، بەلكىم ھەممىلا
سىياسىي رەھبەر تەخسىكەشلەرنى ياخشى كۆرۈشى مۇمكىن. بولۇپمۇ ستالىن
ۋە برېژنېۋ دەۋرىدىكى سىياسىي رەھبەرلەر ھەددىدىن ئارتۇق بولغان ئۆزىنى
قۇربانلىق قىلىشتىن يانمايدىغان تەخسىكەشلىكنى تېخىمۇ ياخشى كۆردى.
ئۇلارنىڭ ئىشەنچە قىلغىنى ئاشۇ چىرايلىق سۆزلەر ئەمەس، بەلكى ئۇلارنىڭ
ئىمزا تارتماس قەلبى كۈچى ۋە سادىقلىقى ياراپ قالغان. بىزنىڭ بىر قىسىم
كىشىلىرىمىز باركى ئۇلار ئانچە ئاقىلانە بولمىسىمۇ ئەمما ئۇلار قايماق كەس-
كەن پىچاقتەك ھەممە سىياسىي تۈزۈملەردىن توسالغۇسىز ئۆتۈپ كەتتى. بۈگۈن-
كى كۈندە ئۇلار يەنە ئۆزىنى قوغداش كۈرىشىدە قىزغىن چاپماقتا.

نۆۋەتتە يەنە بەزى كىشىلەرنىڭ تەلىيى ئۆگدىن كېلىپ رەھبەرلىك
ئورۇنلىرىغا ئۆتتى. بەلكى يەنە بەزىلەر رەھبەرلىك ئورنىغا قاراپ يامىشى-
ماقتا. بۇ كىشىلەرنىڭ ئېنىق بولغان دۆلەتنى تۈزەش پروگراممىسى بار،
ئۇلار مەسىلىنى تۈپتىن ھەل قىلىدىغان سىياسىي ئىسلاھاتنى مۇھىم نۇقتا

قىلماقتا. بىز سىياسىي داھىلارنىڭ يېڭى ئىستىلىنى ۋە پروتوكول خەلقىنىڭ يېڭى دېموكراتىيىسىنى ئورنىتىشنى ئۈمىد قىلىمىز.

بۇ جەھەتتە ئەڭ مۇھىم مەسىلە: ستالىن ۋە بىرىژنېۋ ئەنئەنىسىنىڭ تەكرارلانماسلىقىغا كاپالەتلىك قىلىشتىن ئىبارەت.

(خەنزۇچە «ئەدەبىي ئاخباراتلار» ژۇرنىلىنىڭ 1989 - يىللىق 2 - سانىدىن ئېلىندى)

غوجى تۆمۈر تەرجىمىسى

《天尔塔格》 «تەڭرىتاغ» قوش ئايلىق ئەدەبىي ژۇرنىلى

1990年第一期 (1990 - يىل 1 - سان)

主办单位：乌鲁木齐市文学艺术界联合会	ئۈرۈمچى شەھەرلىك ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسى تەرىپىدىن چىقىرىلىدى.
编辑出版：《天尔塔格》编辑部	«تەڭرىتاغ» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمى تۈزۈپ نەشر قىلىدى
地　址：乌鲁木齐市新华南路16号 电话：78897	ئادرېس: ئۈرۈمچى جەنۇبىي شىنخۇا يولى 16 - نومۇر تېلېفون: 78897
印　刷：新疆人民卫生出版社印刷厂	شىنجاڭ خەلق سەھىيە نەشرىياتى باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
国内统一刊号CN65—1012/1 邮局代号58—83	مەملىكەت بويىچە بىرلىككە كەلگەن ژۇرنال نومۇرى CN65 - 1012/1 پوچتا ۋەكالەت نومۇرى: 58 — 83
零售价：1.20元	پارچە سېتىلىشى: 1.20 يۈەن

تەڭرىتاغ ئەدەبىياتى ۋە سۆيگۈ مۇكاپاتى يىغىنىدىن

ئۈرۈمچى شەھەرلىك ئاشلىق ئىدارىسى ئۈگرە چۆپ زاۋۇتى
سىز ئۈچۈن خىزمەت قىلىدۇ

ئۈرۈمچى شەھەرلىك ئاشلىق ئىدارىسى ئۈگرە چۆپ زاۋۇتى ئۇزۇن يىللىق تارىخقا ئىگە مەخسۇس ئۈگرە چۆپ ئىشلەپچىقىرىدىغان كەسپىي زاۋۇت.

بۇ زاۋۇت چەت ئەلدىن يۈرۈشلەشكەن زامانىۋى ئىشلەپچىقىرىش لىنىيىسى كىرگۈزۈپ، تېخنىكا يېڭىلاش ئارقىلىق يىللىق مەھسۇلات

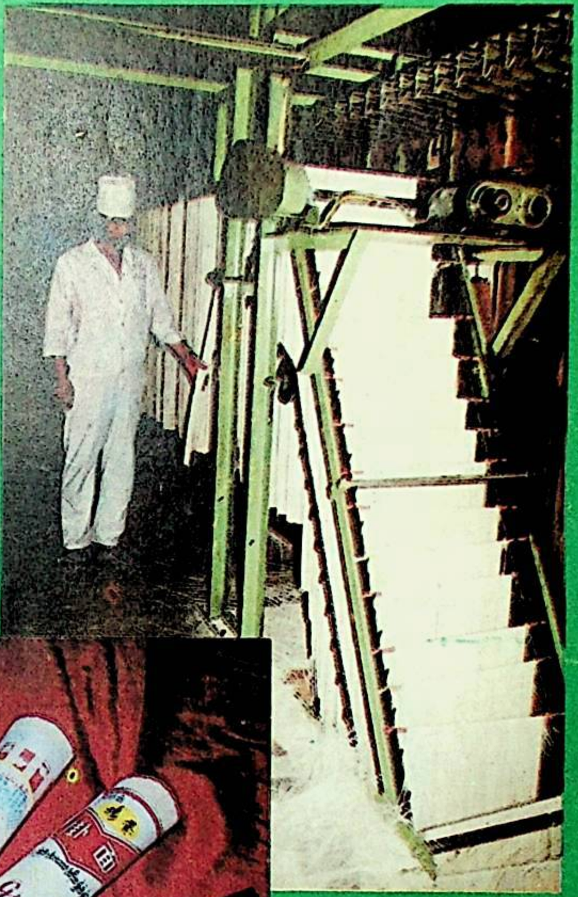

مىقدارىنى 8000 توننىغا، مەھسۇلات قىممىتىنى 7 مىليون يۈەنگە يەتكۈزدى، تۆت خىل مەھسۇلات ئاپتونوم رايون بويىچە ئەلا مەھسۇلات، بىر خىل مەھسۇلات سودا مىنىستىرلىكى بويىچە ئەلا مەھسۇلات بولۇپ باھالاندى.

1988 - يىلى دۆلىتىمىزدە تۇنجى قېتىم ئېلىپ بېرىلغان يېمەكلىكلەرنى كۆرگەزمە قىلىپ باھالاشتا بۇ زاۋۇتنىڭ «ئىنچىكە ئۈگرە» سى ئالتۇن مېدالغا

ئېرىشىپ، ئاپتونوم رايونىمىزغا شەرەپ كەلتۈردى.

زاۋۇت باشلىقى:
مىجىت لەتىپ

زاۋۇت ئادرېسى:
ئۈرۈمچى جەنۇبىي شىنخۇا يولى 3 - قورۇ

تېلېفون نومۇرى:
25873 · 22769